

Sámi logut muitalit

Samiske tall forteller

Čielggaduvvon
sámi statistihkka
Kommentert
samisk statistikk

Almmuhus Utgave

17

Sámi
allaskuvla

UiT Norges
arktiske universitet

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Čujuhus/adresse: Hånnoluohkká 45, NO-9520 Guovdageaidnu
Telefuvdna: +47 78 44 84 00
postmottak@samas.no
www.samas.no

Raporta/Rapport 1/2025

Namma/Tittel: Samiske tall forteller 17. Kommentert samisk statistikk 2025 /
Sámi logut muitalit 17. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2025

Olggošgovva ja kapihttalgovat/Omslagsbilde og kapittelbilder (Sammendrag, 1, 2, 3, 4, 6): Árvu AS

Kapihttalgovva 5/Kapittelfoto 5: Jan Harr

Grafalaš hábmen/Grafisk design: Árvu AS

Jorgaleaddjit ja korrekturlohkket/Oversettere og korrekturlesere: Kari Utsi, Lena Kappfjell,

John Erling Utsi, Inger Máret Anne Eira Gaup

Deaddilan/Trykk: Bjørkmanns trykkeri, Alta

ISBN 978-82-7367-067-0

© Sámi allaskuvla 2025

Sámi logut muitalit 17

Samiske tall forteller 17

Čielggaduvvon sámi statistihkka 2025
Kommentert samisk statistikk 2025

Ovdasátni

Sámi logut mitalit - raportta ráiddus leat 2008 rájes almmuhuvvon oktiibuot 16 raportta. Sámi statistihka fágalaš analysajoavku iluin dál almmuha Sámi logut mitalit 17, mas leat guhtta artihkkala.

Dán jagi leat buot artihkkalat čállon dárogillii ja leat jorgaluvvon sámegielaide.

Buot čoahkkáigeasut ja rávvagat leat vel jorgaluvvon engelasgillii.

Torkel Brekke fáddá lea máhtu váilumis ođđa patriarkálalašvuhtii, ja girjáivuođa mihhttun ja gaskaoapmin Duohtavuođa- ja seanadankommišuvnna raporttas.

Viidáseappot leat Eva Josefsen, Eli Skogerbø ja Gabriella Tjelta Hansen čállán dan birra mot media lea gokčan Stuoradikki meannudeami Duohtavuođa- ja seanadankommišuvnna raporttas. Torkel Rasmussen lea čállán duohtavuođa- ja seanadankommišuvnna persovnnalaš historjjáid birra, gii oassálasttii ja maid sii muitaledje. Jonas Stein, Eva Josefsen ja Else Grete Broderstad artihkal lea dáruiduhttima ja soabadeami birra, ja Kamil Øzerk ja Hege Merete Somby fas čálliba ahte sii geaidda ášši guoská fertejit guldaluvvot ja jearraba geat leat sámegieloahpaheaddjit vuodđoskuvllas. Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga (SSB) jahkásaš artihkkala lea Christian Sørlien Molstada čállán. Dás buohtastahtá ja kommentere dálá statistihkaid muhtin välljejuvvon servodatsurggiin.

Sihke dán jagáš artihkkalat ja daid ovddit Sámi logut mitalit artihkkaliid sáhtát lohkat sihke dárogillii ja sámegillii neahttasiiddus: www.samilogutmitalit.no.

Kari Utsi, John Erling Utsi ja Inger Máret Ánne Eira Gaup leat jorgalan čállosiid davvisámegillii. Lena Kappfjell lea jorgalan lullisámegillii. John Utsi lea čoahkkáigeasuid ja rávvagiid jorgalan engelasgillii.

Guovdageaidnu - Kautokeino, 19.11. 2025

Sámi statistihka fágalaš analysajoavku

Inger Marie Gaup Eira (jodiheaddji), Lars Pharo (nubbinjodiheaddji), Eva Josefsen, Cato Christensen ja Christian Sørlien Molstad

Forord

Siden 2008 har det blitt publisert til sammen 16 utgaver i rapportserien Samiske tall forteller. Faglig analysegruppe for samisk statistikk har nå gleden av å publisere Samiske tall forteller 17 som består av seks artikler.

I denne utgaven er alle artikler skrevet på norsk, og er oversatt til noen av de samiske språkene. Alle sammendrag med tilrådinger er også oversatt til engelsk.

Torkel Brekke har skrevet om mangfold som mål og middel i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Videre har Eva Josefsen, Eli Skogerbø og Gabriella Tjelta Hansen skrevet om mediedekningen av Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Torkel Rasmussen har skrevet om sannhets- og forsoningskommisjonens personlige historier, hvem deltok og hva fortalte de. Jonas Stein, Eva Josefsen og Else Grete Broderstad sin artikkel handler om fornorskning og forsoning, mens Kamil Øzerk og Hege Merete Somby skriver om at de som berøres må høres og hvem er samisklærerne i grunnskolen. Årets artikkel fra Statistisk sentralbyrå (SSB) er skrevet av Christian Molstad. Han sammenstiller og kommenterer løpende statistikk for et utvalg samfunnsområder.

Både årets artikler og artiklene fra tidligere utgaver av Samiske tall forteller er tilgjengelige på norsk og samisk via www.samisketallforteller.no.

Kari Utsi, John Erling Utsi og Inger Máret Ánne Eira Gaup har oversatt artiklene til nordsamisk. Lena Kappfjell har oversatt til sørsamisk. John Utsi har oversatt sammendrag og tilrådinger til engelsk.

Guovdageaidnu – Kautokeino, 19.11. 2025

Faglig analysegruppe for samisk statistikk

Inger Marie Gaup Eira (leder), Lars Pharo (nestleder), Eva Josefsen, Cato Christensen og Christian Molstad

Sisdoallu / Innhold

Ovdasátni	4
Forord.....	5
Sisdoallu / Innhold.....	6
Mandáhtta ja vuodđu	10
Analysajoavku mandáhtta	10
Sámi statistihka fágalaš analysajoavku oktan čállingottiin.....	11
Mandat og grunnlag	12
Analysegruppas mandat.....	12
Faglig analysegruppe for samisk statistikk med sekretariatet	13
Sammendrag og tilrådinger	15
1. Fra kunnskapsmangel til paternalisme? Mangfold som mål og middel i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.....	15
2. Mediedekningen av Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport	16
3. Sannhets- og forsoningskommisjonens personlige historier. Hvem deltok, og hva fortalte de?	17
4. Majoritetsbefolkningen om fornorskning og forsoning	18
5. De som berøres må høres – hvem er samisklærerne i grunnskolen?	19
6. Samiske tall – bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB	20
Summary and recommendations	23
1. From lack of knowledge to paternalism? Diversity as an end and means in the Truth and Reconciliation Commission's report	23
2. Media coverage of the Parliament's consideration of the Truth and Reconciliation Commission's report.....	24
3. The Truth and Reconciliation Commission's personal stories. Who participated, and what did they say?	25
4. The majority population on Norwegianization and reconciliation	26
5. Those affected must be heard – who are the Sami teachers in primary school?	27
Čoahkkáigeasut ja rávvagat.....	29
1. Máhttováilevašvuodas paternalismii? Mánngabealatvuohta mihttun ja gaskaoapmin Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raporttas	29
2. Stuorradikki Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raportta meannudeami mediagokčan.....	30
3. Saetniesvoete- j̄ih liktemekommissjovnen persovneles soptsesh. Gieh áeliedin, j̄ih maam soptsestin?	31
4. Majoritehtaálbmot dáruiduhttima ja seanadeami birra	32
5. Ferte guldalit sin geaidda ášši guoská - geat leat sámegieloahpaheaddjit vuodđoskuvllas?.....	33
6. Sámi logut – duogáš sámi statistihkkii ja kommeanntat fásta tabeallaide Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas.....	34

1 Fra kunnskapsmangel til paternalisme? Mangfold som mål og middel i Sannhets- og forsonings-kommisjonens rapport	36
1.1 Innledning.....	38
1.2 DEL 1: Kunnskapskrisens bakgrunn	38
1.3 DEL 2: Mangfold som politisk grunnbegrep	40
1.4 DEL 3: Mangfold som mål og middel: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.....	41
1.5 DEL 4: Vitenskapelig kritikk av mangfoldsbegrepet	43
1.6 DEL 5: Filosofisk kritikk av et instrumentelt mangfoldsbegrep	43
1.7 DEL 6: Fra ord til handling.....	44
1.8 DEL 7: Konklusjoner	45
1.9 DEL 8: Tilrådinger.....	45
1 Máhttováilevašvuodas paternalismii? Mánnggabealatvuohta mihttun ja gaskaoapmin Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raporttas	49
1.1 Álggahus	50
1.2 1. OASSI: Máhttoheahtedili duogáš.....	50
1.3 2. OASSI: Mánnggabealatvuohta politihkalaš vuodđodoaban	52
1.4 3. OASSI: Mánnggabealatvuohta mihttun ja gaskaoapmin: Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raporta.....	53
1.5 4. OASSI: Dieđalaš kritihkka mánnggabealatvuodádoahpagis.....	55
1.6 5. OASSI: Filosofalaš kritihkka instrumeanttalaš mánnggabealatvuodádoahpagis.....	56
1.7 6. OASSI: Sániin daguide	57
1.8 7. OASSI: Loahppajurdagat	58
1.9 8. OASSI: Rávvagat	58
2 Mediedekningen av Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport	61
2.1 Innledning.....	62
2.2 Tidligere forskning	62
2.3 Stortinget, kommisjonen og en informert offentlighet?.....	62
2.4 Metode og data.....	64
2.5 Resultater	64
2.6 NRKs dekning	64
2.7 Diskusjon og analyse	67
Konklusjon	68
Tilrådinger	68
Referanser	69
2 Stuorradikki Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raportta meannudeami mediagokčan	71
2.1 Álggahus.....	72
2.2 Ovddeš dutkamat.....	72
2.3 Stuorradiggi, kommišuvdna ja diđolaš almmolašvuohta?.....	72

2.4 Metoda ja dáhtat	74
2.5 Bohtosat.....	74
2.6 NRK gokčan.....	76
2.7 Digaštallan ja analyssa	77
Konklusuvdna	78
Neavvagat.....	78
Referánssat	79
3 Sannhets- og forsoningskommisjonens personlige historier Hvem deltok, og hva fortalte de?	81
3.1 Innledning.....	82
3.2 Metodikk og tilgjengelighet	82
3.3 Hvem fortalte personlige historier?.....	84
3.4 Hva var temaene i de personlige historiene?	87
Oppsummering.....	93
Tilrådninger	93
Referanser	94
3 Saetniesvoete- j̄ih liktemekommisjovnen persovneles soptsesh Gieh áeliedin, j̄ih maam soptsestin?	97
3.1 Aalkove	98
3.2 Vuekie j̄ih jaksoesvoete	98
3.3 Gieh leah persovneles soeth soptsestamme?	100
3.4 Magkerh teemah dejnie persovneles soptsesinie?	104
Iktedimmie	109
Raeriestimmieh	110
Gaaltijh.....	111
4 Majoritetsbefolkningen om fornorskning og forsoning	113
4.1 Innledning.....	114
4.2 Bakgrunn for SFK og omtalen av majoritetsbefolkningen.....	114
4.3 Data og metode	115
4.4 Kjennskap til sannhets- og forsoningskommisjonen	116
4.5 Kjennskap til fornorskningspolitikken	116
4.6 Majoritetens syn på viktigheten av SFK og dens betydning for forsoning	118
4.7 Tillit og forsoning	119
4.8 Hinder for forsoning.....	120
Diskusjon	120
Konklusjon	122
Tilrådninger	122
Referanser	123
4 Majoritehtaálbmot dáruiduhttima ja seanadeami birra.....	125
4.1 Álggaheapmi.....	126
4.2 DSK duogáš ja movt majoritehtaálbmoga birra mitaluvvo	127
4.3 Dáhtat ja metoda.....	127
4.4 Diehtu duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna birra.....	128
4.5 Diehtu dáruiduhttinpolitihka birra	129

4.6 Majoritehta oaidnu dasa man dehálaš DSK lea ja maid dat mearkkaša seanadeapmái.....	130
4.7 Luohttevašvuohta ja seanadeapmi.....	131
4.8 Hehttehus seanadeapmái.....	132
4.9 Digaštallan.....	133
Konklusuvdna	135
Rávvagat.....	136
Referánssat	137
5 De som berøres må høres – hvem er samisklærerne i grunnskolen? .	139
5.1 Innledning.....	140
5.2 Samiske elevers rettigheter i opplæringsloven og læreplanverket Kunnskapsløftet samisk (LK20S)	140
5.3 Tallmaterialet for opplæring i samisk som førstespråk og samisk som andrespråk.....	141
5.4 Metodiske valg i spørreundersøkelsen	142
5.5 Resultater	144
Oppsummering.....	148
Tilrådinger	149
Kilder	150
5 Ferte guldalit sin geaidda ášši guoská - geat leat sámegielloahpaheaddjit vuodđoskuvllas?	153
5.1 Álggahus.....	154
5.2 Sámi ohppiid vuogiatvuodát oahpahuslágas ja oahppoplánas Máhttolohten Sámi (ML20S)....	154
5.3 Sámegiella vuosttašgiellan ja nubbingiellan oahpahusa lohkomateriála	156
5.4 Jearahallaniskadeami metodalaš válljemat	157
5.5 Bohtosat	158
Čoahkkáigeassu	162
Rávvagat.....	163
Gáldut.....	164
6 Samiske tall – bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB	167
6.1 Trekk ved STN-området.....	168
6.2 Befolkningssammensetning og -utvikling i STN-området	170
6.3 STN-området i lys av sammenlignbare områder og Sametingets valgmanntall	171
6.4 Samisk språk.....	174
6.5 Reindrift	175
Litteratur.....	176
6 Sámi logut – duogáš sámi statistihkkii ja kommeanttat fásta tabeallaide Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas.....	197
6.1 STN-guovllu iešvuodát.....	198
6.2 Olmmošlohku ja ovdáneapmi STN-guovllus.....	200
6.3 TN-guovlu buohtastahtton guovlluid ja Samedikki jienastuslogu ektui.....	201
6.4 Sámegiella.....	204
6.5 Boazodoallu.....	205
Girjjit.....	206

Mandáhtta ja vuodđu

Gielda- ja guovlodepartemeanta lea dohkkehan Sámi statistihka fágalaš analysajoavkku njuolggadusaid cuonjomanu 27. b. 2022. Sámediggi ja ovddeš Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ášahedje Sámi statistihka fágalaš analysajoavkku golggotmánu 1. b. 2007. Sámi statistihka fágalaš analysajoavkku ulbmil lea nannet máhttovuodu bargui jahkásaš diedáhusaiguin Stuorradiggái sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra, departemeanttaid ja Sámedikki gaskasaš jahkásaš bušeahttaovttasbargui, ja stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvnnaid árvvoštallamiidda ja mearrádusaide.

Analysajoavkku mandáhtta

Fágalaš analysajoavkku galgá juohke jagi geiget raportta Gieldaja guovlodepartementii ja Sámediggái. Raporta galgá, nu guhkás go vejolaš, čájehit Norgga bealde sámi servodaga visogovalaš dili ja ovdánansojuid.

Departemeantta, Sámedikki ja analysajoavkku gaskasaš gulahallamis mearriduvvo guđe fáttát galget giedahallojuvvot jahkásaš raporttain. Mearrádusat fáttálaš sisdoalus galget dahkkojuvvot áiggil ovdal barggu válbmema áigemeari. Juohke raporttas galget leat mielde muhtun fásta áigodagat man vuodul lea vejolaš buohtastahttit ovdáneami áiggi badjel, gč. raportta kapihttala Sámi logut. Go analysajoavku gávnnahe eará fáttáid guoskevažžan, de lea sis friijavuohka daid giedahallat raportta ekonomalaš ja áigáiheivvolaš rámmaid siskkobealde.

Departemeanta ja Sámediggi sáhttet dárbbu mielde bivdit analysajoavkku dievasmahttit árvvoštallamiid dihto osiin dan materiálas mii lea geavahuvvon raporttas (raporttain), dahje giedahallat daid lagabui.

Analysajoavkku ovddasvástádus lea háhkat dárbbášlaš dáhtáid ja dieduid raportta hábmemii. Analysajoavku ásahe ieš oktavuoda ja ovttasbarggu guoskevaš birrasiiguin ja ásaheiguin háhkan dihtii fágalaš materiála raporttii. Fágalaš materiála ovddas máksojuvvu lagat šiehtadusa vuodul. Dat guoská maiddá dakkár materiálaide maid analysajoavkku lahtut čállet.

Raportta vuodđun galget leat guoskevaš statistihkat ja/dahje dáhtat ja diedut guoskevaš evalueren-, čielggadan- ja dutkanbargguin.

Raportta ekonomalaš ja áigáiheivvolaš rámmaid siskkobealde sáhtá leat dárbu háhkat ođđa statistihka ja/dahje ođđa máhttovuodu guoskevaš birrasiin ja ásaheiguin. Analysajoavku sáhtte cuiggodit ahte váilu gállo- ja máhttovuodđu ja ahte lea dárbu ráhkadit statistihka dakkár fáttáin mat joavkku mielas leat guoskevaččat

Sámi statistihka fágalaš analysajoavku lea fágalaččat sorjjasmeahttun. Analysajoavku sáhtá ságaškuššat ja gaskkustit iežas gávdnosiid fágalaš artihkkaliin ja kronihkain. Analysajoavku sáhtá maiddá mearriduvvon ekonomalaš rámmaid siskkobealde bovdet fágalaš konferánssaide, semináraide ja sullasaččaide ja oassálastit dakkáraččaide.

Sámi statistihka fágalaš analysajoavku oktan čállingottiin

Sámi statistihka fágalaš analysajoavkkus leat vihtta lahtu. Sámi allaskuvla, UiT Norgga árkálaš universitehta, Davvi universitehta ja Statistihkalaš guovddášdoaimmahat nammadit ovtta lahtu guhtege. Dasa lassin nammada viđat ásahus ovtta lahtu maid departemeanta ja Sámediggi ovttas nammadit juohke njealját jagi. Juohke ásahus nammada ieš iežas áirasa ja sadjásačča.

Dábálaš doaibmanáigi lea njeallje jagi. Jodíheaddji ja nubbinjodíheaddji leat vurrolagaid Sámi allaskuvllas, UiT Norgga árkálaš universitehtas, Davvi universitehtas ja analysajoavku vállje su ieš 2 jahkái ain.

Áigodahkii 2022-2026 lea Gielda- ja guovlodepartemeanta ovttrasráđiid Sámedikkiin nammadan čuovvovaš lahtuid

1. Sámi allaskuvla: Inger Marie Gaup Eira, vuosttašamanueansa.
2. Davvi universitehta: Lars Kirkhusmo Pharo, professor.
3. UiT Norgga árkálaš universitehta: Eva Josefsen, professor.
4. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat (SSB): Christian Molstad, ráđđeaddi.
5. OsloMet - stuora gávpotuniversitehta: Cato Christensen, vuosttašamanueansa.

Gielda- ja guovlodepartemeanta lea ovttas Sámedikkiin maiddái ásan čállingotti analysajoavku váste. Čállingottis galgá leat ovddasvástádus praktihkalaččat láhčit ja čuovvolit analysajoavku barggu. Čállingoddi lea Sámi allaskuvllas ja dasa gullet Inger Anne Siri Triumf, Thomas Jægervand ja Sara Marit Ravdna O. Skum.

Mandat og grunnlag

Retningslinjer for Faglig analysegruppe for samisk statistikk er fastsatt av Kommunal- og distriktsdepartementet 27. april 2022. Faglig analysegruppe for samisk statistikk ble etablert 1. oktober 2007 av Sametinget og det tidligere Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Formålet med Faglig analysegruppe for samisk statistikk er å styrke kunnskapsgrunnlaget for arbeidet med de årlige meldingene til Stortinget om samisk språk, kultur og samfunnsliv, for det årlige budsjettssamarbeidet mellom departementer og Sametinget, samt for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe skal hvert år legge fram en rapport til Kommunal- og distriktsdepartementet og Sametinget. Rapporten skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet i Norge.

Hvilke temaer som skal behandles i de årlige rapportene, avgjøres i dialog mellom departementet, Sametinget og analysegruppen.

Avgjørelser om tematisk innhold skal tas med nødvendig tidsmargin til fristen for ferdig arbeid. Hver rapport skal inneholde noen faste tidsserier som gjør det mulige å sammenligne utvikling over tid, jf. rapportenes kapittel Samiske tall. Dersom analysegruppen anser flere temaer som aktuelle, står de fritt til å behandle disse innenfor de økonomiske og tidsmessige rammene for rapporten.

Ved behov kan departementet og Sametinget be analysegruppen om utfyllende vurderinger eller nærmere bearbeidelse av gitte deler av materiale som er anvendt i rapporten(e)

Analysegruppen har ansvaret for å fremskaffe nødvendige data og informasjon for utarbeidelse av rapporten. Analysegruppen etablerer selv kontakt og samarbeid med relevante miljøer og institusjoner for innhenting av faglige bidrag til rapporten. Faglige bidrag godtgjøres særskilt etter nærmere avtale. Dette gjelder også eventuelle bidrag forfattet av analysegruppens medlemmer.

Rapportens utgangspunkt skal være foreliggende statistikk og/eller data og informasjon fra foreliggende evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid. Innenfor de økonomiske og tidsmessige rammene for rapporten kan det ved behov innhentes ny statistikk og/eller nytt kunnskapsgrunnlag fra aktuelle miljøer og institusjoner. Analysegruppen kan påpeke mangel på kilde- og kunnskapsgrunnlag og behov for utvikling av statistikk om temaer gruppen anser som relevante.

Faglig analysegruppe for samisk statistikk er faglig uavhengig.

Analysegruppen kan drøfte og formidle sine funn gjennom faglige artikler og kronikker. Analysegruppen kan også innenfor de gitte økonomiske rammer invitere til og delta i faglige konferanser, seminarer og lignende. Analysegruppen bestemmer selv hvilke temaer som behandles i de årlige rapportene.

Faglig analysegruppe for samisk statistikk med sekretariatet

Faglig analysegruppe for samisk statistikk består av fem medlemmer.

Samisk høgskole, UiT Norges arktiske universitet, Nord universitet og Statistisk sentralbyrå oppnevner ett medlem hver. I tillegg oppnevnes ett medlem av en femte relevant institusjon som utpekes hvert fjerde år av departementet og Sametinget i fellesskap. Hver institusjon utnevner selv sin representant og en vara for denne.

Normal funksjonstid er fire år. Leder og nestleder går på omgang mellom Samisk høgskole, UiT Norges arktiske universitet, Nord universitet og velges av analysegruppen selv for 2 år av gangen.

For perioden 2022-2026 har Kommunal- og distriktsdepartementet har i samråd med Sametinget oppnevnt følgende medlemmer

1. Sámi allaskuvla / Samisk høgskole: Inger Marie Gaup Eira, førsteamanuensis. leder/Jodiheaddji.
2. Nord Universitet: Lars Kirkhusmo Pharo, professor.
3. UiT Norges arktiske universitet: Eva Josefsen, professor.
4. Statistisk sentralbyrå (SSB): Christian Molstad, rådgiver.
5. OsloMet – storbyuniversitetet: Cato Christensen, førsteamanuensis.

Kommunal- og distriktsdepartementet har i samråd med Sametinget også etablert et sekretariat for analysegruppen. Sekretariatet skal ha ansvar for praktisk tilrettelegging og oppfølging av analysegruppens arbeid. Sekretariatet er lagt til Sámi allaskuvla/Samisk høgskole og består av Inger Anne Siri Triumf, Thomas Jægervand og Sara Marit Ravdna O. Skum.

Sammendrag og tilrådingar

1. Fra kunnskapsmangel til paternalisme? Mangfold som mål og middel i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.

Torkel Brekke

Professor MF Vitenskapelig Høgskole

Sammendrag:

Artikkelen bygger på en analyse av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport fra 2023, et omfattende politisk og historisk dokument. Tre påstander framsettes: For det første hevdes det at Norge befinner seg i en epistemologisk-politisk krise på samepolitiske felt, preget både av manglende grunnleggende kunnskap og uenighet om kunnskapsgrunnlaget for politikk. For det andre argumenteres det for at "mangfold" i politisk språk om samer og andre minoriteter har fått en paternalistisk form, der minoriteter sees instrumentelt – både som mål og middel i samfunnsprosjekter. For det tredje koples denne nye paternalismen til kunnskapsmangelen, ved at fraværet av solide data gjør debatten mer symbolsk enn rettighetsorientert, og løsninger søkes gjennom verdiladede mangfoldsmål som i praksis kan virke umyndiggjørende på minoriteter. Artikkelen setter også den norske situasjonen inn i en internasjonal kontekst, og trekker på teorier fra Will Kymlicka og Brian Barry for å vise de prinsipielle problemene med et instrumentelt mangfoldsbegrep i minoritetspolitikken. Mens mangfold ofte løftes frem som mål og middel for demokrati og samfunnsutvikling, hevdes det at slike argumenter tenderer mot å undergrave individers rett til frie valg og likeverdig behandling.

Tilrådingar:

- Etnisk eller kulturelt mangfold kan ikke være politisk mål eller middel i et liberalt demokratisk samfunn. Årsaken er at det innebærer med nødvendighet et instrumentelt syn på minoriteter. En rekke offentlige dokumenter om minoritetspolitikk benytter ukritisk et instrumentelt mangfoldsbegrep som ikke hører hjemme i norsk minoritetspolitikk. Det er nødvendig med større bevissthet om implikasjonene av mangfoldsretorikken.
- Norge bør utvikle bedre datagrunnlag om etniske minoriteter. Mange dokumenter i dette feltet bruker mye plass på å kartlegge fortidens misbruk av data. Denne historiske kunnskapen er viktig, men den bør ikke brukes til å avskrekke eller utsette initiativer til å bygge bedre systemer for innsamling og bruk av data om minoriteter.

2. Mediedekningen av Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

Eva Josefsen

Professor, (UiT)

Eli Skogerbø

Professor/Dr. Polit. Inst for
medier & kommunikasjon, (UiO)

Gabriella Tjelta Hansen

Vitenskapelig assistent, (UiO)

Sammendrag:

Stortinget behandlet Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport 12. november 2024. Det ble vedtatt til sammen 17 punkter som et oppgjør med fornorskningspolitikken. I denne artikkelen ser vi på mediedekningen av Stortingets behandling i november 2024. Det vil si både dagene før og dagene etter behandlingen.

Artikkelen viser omfanget av tradisjonelle mediers dekning, både i radio, på tv og i papir- og nettaviser. Studien bygger på kvantitative mediedata.

Analysen av disse dataene viser at mediedekningen hadde to topper, en mindre topp da kontroll- og konstitusjonskomiteen la fram sin innstilling, og en større topp da Stortinget behandlet innstillingen. Analysen viser videre at lokal- og regionalmedia i nord hadde saken lengre på dagsorden enn medier i sør, samt riksmidia. Tallene viser at medieoppmerksomheten flatet ut og holdt seg på et relativt lavt nivå mot slutten av november.

Tilrådinger:

- Regjeringen utvikler en medie- og kommunikasjonsstrategi om forsoningspolitikk og forsoningspolitiske tiltak rettet mot kunnskapsbehov i majoritetssamfunnet. I dette arbeidet involveres norske (eventuelt samiske) utdanningsinstitusjoner.
- Regjeringen prioriterer en målrettet satsing på å utdanne og etterutdanne journalister om samiske forhold.
- Det bør utføres en studie av samisk- og kvenskspråklige medieoppslag som omhandler Sannhets- og forsoningskommisjonen og Stortingets behandling av dens rapport, med hensyn til både omfang og innhold.
- Det bør utføres en studie av sosiale mediers betydning for formidling av og debatt om samiske saker, herunder bør det gjøres en studie av sosiale mediers betydning for forståelse for og kjennskap til sannhet og forsoning.
- Ettersom de samiske og kvenske mediene spiller en særlig viktig rolle i formidlingen av saker med samisk eller kvensk relevans, bør disse mediene sikres en videre utvikling.

3. Sannhets- og forsoningskommisjonens personlige historier. Hvem deltok, og hva fortalte de?

Torkel Rasmussen

Professor, Sámi allaskuvla/samisk høgskole

Sammendrag:

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport inneholder en god del demografisk informasjon om de personene som har delt sine personlige historier og gitt innspill til kommisjonen. I tillegg inneholder rapporten en kvantitativ analyse av de temaene folk tok opp i de personlige historiene og i innspill til kommisjonen. Kommisjonen har også krysstabulert temaene for å se hvilke temaer som nevnes i sammenheng med hverandre. Denne informasjon er brukt i dette bokkapitlet.

De personlige historiene er en viktig del av kommisjonens rapport. Det er derfor interessant å analysere hvem informantene var, og hva de fortalte. Det totale antallet informanter var 766 personer. Blant dem fins det metadata for 522 informanter. En analyse av disse metadataene viser at det var en overvekt av kvinner som bidro. Alderssammensetningen blant informantene var svært skjev, med en klar overvekt av eldre og få deltakere fra de yngre generasjonene. I tillegg er det en klar overvekt av samer og tilsvarende få kvener og svært få skogfinner som har bidratt. Materialet viser at en stor andel av informantene har kun én etnisk identitet (85 prosent). De er enten samer, kvener eller skogfinner, mens det er få som oppgir en fleretnisitet der de i tillegg til å være samer, kvener eller skogfinner også har en norsk identitet eller f.eks. en samisk og kvensk identitet. Informanter med bare en norsk identitet er nesten helt fraværende i materialet.

Blant de mest nevnte temaene i informantenes fortellinger er språk, oppvekst og utdanning, reindrift og vold, analysert nærmere for å se på de andre temaene disse hovedtemaene nevnes i forbindelse med. En del eksempler fra de personlige historiene er sitert for å vise de hendelsene fra virkeligheta som skjuler seg bak tallene i rapporten.

Tilrådnings:

Sannhets- og forsoningskommisjonens arkivmateriale er både innholdsrikt og mangesidig. Pr i dag er ikke dette materialet tilgjengelig verken for allmenheten eller forskere mer enn to år etter at kommisjonen avsluttet sitt arbeid og overleverte materialet til Arkivverket.

- Arkivverket bør gjøre dette materialet tilgjengelig i Digitalarkivet så raskt som praktisk mulig. Dette gjelder både den åpne delen som skal være åpent tilgjengelig for allmenheten og det klausulerte arkivet som skal være tilgangsstyrt etter retningslinjer for innsyn fastsatt av kommisjonen.
- Arkivverket bør informere forskere og forskerinstitusjoner om det omfattende materialet de forvalter etter kommisjonen, og hvordan forskere kan få tilgang til dette materialet.
- Arkivverket har også en moralsk forpliktelse til å informere samer, kvener/norskfinner og skogfinner om hvordan de kan få tilgang til det åpne arkivet etter kommisjonen.
- Forskere og forskingsinstitusjoner bør prioritere forskning basert på kommisjonens materiale fordi dette materialet er unikt. F.eks. finnes det her 95 historier om vold, 307 historier om reindrift, 275 historier om myndigheter og forvaltning, 607 historier om identitet og 719 historier om diskriminering. Arkivet må kunne sies å være en stor ressurs for forskere som ønsker å forske på temaet fornorsking og urett overfor samer, kvener og skogfinner.

4. Majoritetsbefolkningen om fornorskning og forsoning.

Jonas Stein

Førsteamanuensis (UiT)

Eva Josefsen Else

Professor, (UiT)

Grete Broderstad

Professor, (UiT)

Sammendrag:

Ifølge Sannhets- og forsoningskommisjonens mandat skulle kartleggingen av fornorskningsspolitikkens konsekvenser blant annet omfatte forholdet mellom majoritetsbefolkningen og samer, kvener/norskfinner. Dette gjaldt særlig fornorskningsspolitikkens konsekvenser i form av diskriminering og utbredelse av fordommer mot samer og kvener/norskfinner. Kommisjonen skulle også legge grunnlaget for fortsatt forsoning mellom samer, kvener/norskfinner og majoritetsbefolkningen.

For å si noe om majoritetsbefolkningens plass i oppgjøret med fornorskningsspolitikkens konsekvenser, trengs det kunnskap om denne delen av befolkningen. Denne studien undersøker majoritetsbefolkningens kunnskap om og kjennskap til Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid. I tillegg undersøker vi majoritetsbefolkningens oppfatning av kunnskapsnivået om fornorskningsspolitikk i det norske samfunnet, herunder om kunnskapen endret seg i løpet av kommisjonens arbeidsperiode eller i etterkant av rapportframleggelsen. Spørsmål om forsoning og kommisjonens sluttrapport vil også være en del av datagrunnlaget.

Datamaterialet hentes fra fem befolkningsundersøkelser som ble foretatt i perioden 2021-2023, hvor respondentene i all hovedsak var fra majoritetsbefolkningen. Undersøkelsene ble gjort som en del av forskningsprosjektet TRUCOM, og ble gjennomført av Digsscore, UiB. Respondentgrunnlaget var rundt 2000 personer ved hver av de fem rundene.

Tilrådsninger:

- Sannhets- og forsoningskommisjonens inndeling i en rettighetssøyle for språk og kultur, og en for land og vann, bør legges til grunn for det politiske forsoningsarbeidet.
- Behovet for forsoningstiltak som adresserer følgene av fornorskningsspolitikken når det gjelder styring og bruk av land og ressurser, må erkjennes.
- Søylen om land og vann må ses i lys av Stortingets tidligere vedtak om samiske landrettigheter og ressursutnyttelse og offentlig arealbruk, og operasjonaliseres med basis i urfolksrettigheter.
- Det bør gjennomføres jevnlig befolkningsundersøkelser om majoritetsbefolkningens kunnskap og kunnskapsbehov, holdninger, forventninger og oppslutning om forsoningsarbeidet.

5. De som berøres må høres – hvem er samisklærerne i grunnskolen?

Kamil Øzerk

Professor emeritus

Hege Merete Somby

Professor, Samisk høgskole

Sammendrag:

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport pekte på at skolen og lærerens rolle var sentral i fornorskningspolitikken som ble ført i Norge, noe som blant annet førte til tap av språk, tapt skolegang og begrenset læringsutbytte for samiske elever. I vår tid anses skolen derimot som en arena for språkrevitaliseringstiltak der samisklærere er sentrale aktører. I denne artikkelen presenteres resultater fra en spørreundersøkelse som omfatter 123 samisklærere som har stedlig undervisning i og på samisk. Spørreundersøkelsen sentrerer rundt samisklæreres bakgrunn og erfaringer fra samiskspråklig undervisning. Artikkelen belyser faktorer knyttet til lærere, deres utdanningsbakgrunn, hvor lenge de har jobbet i skolen, elevgrunnlaget de møter og om de jobber innenfor eller utenfor forvaltningsområdet.

Resultatene viser at samisklærere hovedsakelig har undervisningskompetanse i det eller de fag de underviser i, og en betydelig andel har også videreutdanning. Dette gjelder ikke for samisklærere i begynneropplæringen der kun 40% har undervisningskompetanse. Kjønnfordelingen er tilsvarende forholdet i den norske skolen, og i skoleåret 2021-2022 underviste to-tredjedeler av informantene i skoler innenfor forvaltningsområdet. Det er flest lærere med kort og lang erfaring som lærere, henholdsvis 1-5 år og 21 år eller mer.

Hvis vi forutsetter at de mest erfarne lærerne går av med pensjon i løpet av de neste 10-15 årene, at dagens elevtall er stabilt og at alle lærere skal ha undervisningskompetanse, er det rimelig å anslå at vi kommer til å trenge minst 15-20 nye lærere i skolen hvert år i tiden som kommer. Da har vi ikke tatt hensyn til det økende omfanget elever som får fjernundervisning som krever flere lærere enn stedlig undervisning.

For at vi skal kunne lykkes med statens revitaliseringspolitikk og tiltak i grunnskolen, er det avgjørende å rekruttere flere samisktalende til lærerutdanningen. For å ivareta elevenes rettigheter i grunnskolen i samsvar med opplæringsloven, må man i større grad også sørge for at de har formell og

relevant utdanning, også for andrespråksopplæring. Dette er av stor betydning om andrespråkopplæring skal lykkes som et språkrevitaliseringstiltak. Økningen av tallet på elever utenfor forvaltningsområdet forutsetter utvikling av alternative måter å organisere opplæringen for denne elevgruppen. Tospråklighets-, språkrevitaliserings- og urfolksperspektiv må være grunnpilaren i alle tiltak rettet mot utdanningen av samisklærere og samiskopplæring i og utenfor forvaltningsområdet.

Tilrådinger:

- Det bør så raskt som mulig utredes alternative tiltak for å øke rekrutteringen av samiskspråklige til lærerutdanningene.
- Det bør utarbeides oversikter over kompetansesituasjonen hos de som underviser i samisk som førstespråk, samisk som andrespråk og hos de som underviser på samisk i ulike skolefag i grunnskolen.
- Det må vurderes alternative kvalifiseringsløp for de som ikke har formell utdanning, men underviser i samisk som førstespråk, i samisk som andrespråk, på samisk eller begge deler.
- Det må tilbys relevant og kompetansegivende videreutdanning for lærere som underviser i samisk som førstespråk, samisk som andrespråk og samisk begynneropplæring ut fra tospråklighets-, språkrevitaliserings- og urfolksperspektiv.
- Det bør utvikles alternative organiseringsmåter og opplæringsmodeller enn dagens for det økende antall elever som bor utenfor språkutviklings- og språkrevitaliseringskommuner med spredt bosetning.

6. Samiske tall – bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB

Christian Sørlien Molstad

Seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, seksjon for befolkningsstatistikk

I denne artikkelen gjennomgår vi noen av SSBs mest sentrale statistikker som omhandler samiske forhold. Ettersom vi ikke har data som kan skille mellom samer og ikke-samer, tar disse statistikkene først og fremst utgangspunkt i en geografisk tilnærming, der Sametingets virkeområde for tilskuddsordninger for næringslivet (det såkalte STN-området) benyttes som utgangspunkt.

I gjennomgangen i artikkelen ser vi først på trekk ved STN-området, som i hovedsak omfatter kommuner og deler av kommuner i Nord-Troms og Finnmark. STN-området utgjør ikke et heldekkende eller representativt mål på samiske kjerneområder. Området omfatter først og fremst nordsamiske områder, og består dessuten utelukkende av spredt bebyggelse og mindre tettsteder. Såkalte «bysamer», som studier av Sametingets valgmanntall tyder på er en betydelig og voksende gruppe, er dermed ikke inkludert i den STN-baserte statistikken.

Det spredtbebygde preget til STN-området er en viktig forklaring for befolkningsmønsteret og -utviklingen vi ser i området. STN-området har vært preget av negativ folkevekst grunnet fødselsunderskudd og nettoutflytting til andre deler av landet over lenger tid. I løpet av de aller siste årene har riktignok befolkningsnedgangen bremsset opp, noe som primært skyldes økt innvandring. I 2024 minket likevel folketallet i STN-området igjen med 122 personer som en følge av mindre innvandring, slik at det per 1.1.2025 bodde 53 073 personer i området. Befolkningsstrukturen bærer preg av å være aldrende og det er en overvekt av personer i aldersgruppene fra 50-årene og opp.

Utdannings- og inntektsnivået er lavere enn ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Eksempelvis har kun 25 prosent av befolkningen i STN-området utdanning på universitets-/høgskolenivå, mot 35 prosent. Den yrkesaktive delen av befolkningen er i større grad sysselsatt i primærnæringer og industri, og i mindre grad i en rekke tjenesterelaterte næringer.

At befolkningsstrukturen vi ser i STN-området til stor del preges av den spredte bebyggelsen, blir tydelig når vi sammenligner befolkningen med personer som bor i lignende strøk ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet.

I tillegg til SSBs statistikk om demografiske, sosiale og økonomiske data, basert på STN-området, presenterer artikkelen data om opplæring i samiske språk fra utdanningsstatistikk, egenregistrert kompetanse i samiske språk i folkeregisteret og data om reindrift fra Landbruksdirektoratet.

Summary and recommendations

1. From lack of knowledge to paternalism? Diversity as an end and means in the Truth and Reconciliation Commission's report.

Torkel Brekke

Professor MF Vitenskapelig Høyskole

Summary:

The article is based on an analysis of the Truth and Reconciliation Commission's report from 2023, a comprehensive political and historical document. Three claims are made: Firstly, it is claimed that Norway is in an epistemological-political crisis in the Sami political field, characterized by both a lack of basic knowledge and disagreement about the knowledge basis for politics.

Secondly, it is argued that "diversity" in political language about the Sami and other minorities has taken on a paternalistic form, where minorities are seen instrumentally - both as ends and means in social projects.

Thirdly, this new paternalism is linked to the lack of knowledge, in that the absence of solid data makes the debate more symbolic than rights-oriented, and solutions are sought through value-laden diversity goals that in practice can have a disempowering effect on minorities. The article also places the Norwegian situation in an international context, and draws on theories from Will Kymlicka and Brian Barry to show the fundamental problems with an instrumental concept of diversity in minority policy. While diversity is often promoted as an end and means for democracy and social development, it is argued that such arguments tend to undermine individuals' right to free choice and equal treatment.

Recommendations:

- Ethnic or cultural diversity cannot be a political end or means in a liberal democratic society. The reason is that it necessarily implies an instrumental view of minorities. A number of public documents on minority policy uncritically use an instrumental concept of diversity that does not belong in Norwegian minority policy. Greater awareness of the implications of the diversity rhetoric is needed.
- Norway should develop better data bases on ethnic minorities. Many documents in this field spend a lot of space mapping past misuse of data. This historical knowledge is important, but it should not be used to deter or delay initiatives to build better systems for collecting and using data about minorities.

2. Media coverage of the Parliament's consideration of the Truth and Reconciliation Commission's report

Eva Josefsen

Professor, (UiT)

Eli Skogerbø

Professor/Dr. Polit. Inst for
medier & kommunikasjon, (UiO)

Gabriella Tjelta Hansen

Vitenskapelig assistent, (UiO)

Summary:

The Norwegian Parliament considered the Truth and Reconciliation Commission's report on November 12, 2024. A total of 17 points were adopted as a settlement with the Norwegianization policy. In this article, we look at the media coverage of the Parliament's consideration in November 2024. That is, both the days before and the days after consideration.

The article shows the extent of traditional media coverage, both on radio, on television and in print and online newspapers. The study is based on quantitative media data.

The analysis of this data shows that media coverage had two peaks, a smaller peak when the Control and Constitutional Committee presented its recommendation, and a larger peak when the Parliament considered the recommendation. The analysis also shows that local and regional media in the north had the issue on the agenda for longer than media in the south, as well as national media. The figures show that media attention levelled off and remained at a relatively low level towards the end of

Recommendations:

- The government develops a media and communication strategy on reconciliation policy and reconciliation policy measures aimed at knowledge needs in the majority society. Norwegian (possibly Sami) educational institutions are involved in this work.
- The government prioritizes a targeted effort to educate and retrain journalists about Sami issues.
- A study should be carried out of Sami and Kven language media reports that deal with the Truth and Reconciliation Commission and the Parliament's consideration of its report, with regard to both scope and content.
- A study should be conducted of the importance of social media for the dissemination of and debate on Sami issues, including a study of the importance of social media for understanding and knowledge of truth and reconciliation.
- As the Sami and Kven media play a particularly important role in the dissemination of issues of Sami or Kven relevance, these media should ensure further development.

3. The Truth and Reconciliation Commission's personal stories. Who participated, and what did they say?

Torkel Rasmussen

Professor, Sámi allaskuvla/Sámi University of Applied Sciences

Summary:

The Truth and Reconciliation Commission's report contains a good deal of demographic information about the people who have shared their personal stories and provided input to the commission. In addition, the report contains a quantitative analysis of the themes people raised in the personal stories and in input to the commission. The commission has also cross-tabulated the themes to see which themes are mentioned in connection with each other. This information is used in this book chapter.

The personal stories are an important part of the commission's report. It is therefore interesting to analyze who the informants were and what they told. The total number of informants was 766 people. Among them, there is metadata for 522 informants. An analysis of this metadata shows that there was a preponderance of women who contributed. The age composition among the informants was very skewed, with a clear preponderance of older people and few participants from the younger generations. In addition, there is a clear preponderance of Sami and a correspondingly few Kvens and very few Forest Finns who have contributed. The material shows that a large proportion of the informants have only one ethnic identity (85 percent). They are either Sami, Kven or Forest Finn, while few state a multi-ethnicity where in addition to being Sami, Kven or Forest Finn they also have a Norwegian identity or, for example, a Sami and Kven identity. Informants with only a Norwegian identity are almost completely absent from the material.

Among the most frequently mentioned themes in the informants' stories are language, upbringing and education, reindeer herding and violence, analyzed in more detail to look at the other themes these main themes are mentioned in connection with. Some examples from the personal stories are cited to show the real-life events that hide behind the numbers in the report.

Recommendations:

The archive material of the Truth and Reconciliation Commission is both rich in content and multifaceted. As of today, this material is not available to either the public or researchers more than two years after the commission concluded its work and handed over the material to the Arkivverket.

- The Arkivverket should make this material available in the Digital Archive as soon as practically possible. This applies to both the open part, which should be openly accessible to the public, and the restricted archive, which should be access-controlled according to guidelines for access set by the commission.
- The Arkivverket should inform researchers and research institutions about the extensive material they manage after the commission, and how researchers can access this material.
- The Arkivverket also has a moral obligation to inform Sami, Kven/Norwegian Finns and Forest Finns about how they can access the open archive after the commission.
- Researchers and research institutions should prioritize research based on the commission's material because this material is unique. For example, there are 95 stories about violence, 307 stories about reindeer herding, 275 stories about authorities and administration, 607 stories about identity and 719 stories about discrimination. The archive can be said to be a great resource for researchers who want to research the topic of Norwegianization and injustice towards Sami, Kven and Forest Finns.

4. The majority population on Norwegianization and reconciliation.

Jonas Stein

Førsteamanuensis (UiT)

Eva Josefsen Else

Professor, (UiT)

Grete Broderstad

Professor, (UiT)

Summary:

According to the mandate of the Truth and Reconciliation Commission, the mapping of the consequences of the Norwegianization policy should include, among other things, the relationship between the majority population and the Sami, Kven/Norwegian Finns. This particularly applied to the consequences of the Norwegianization policy in the form of discrimination and the spread of prejudice against the Sami and Kven/Norwegian Finns. The Commission should also lay the foundation for continued reconciliation between the Sami, Kven/Norwegian Finns and the majority population.

In order to say something about the place of the majority population in the settlement of the consequences of the Norwegianization policy, knowledge about this part of the population is needed. This study examines the majority population's knowledge of and familiarity with the work of the Truth and Reconciliation Commission. In addition, we examine the majority population's perception of the level of knowledge about the Norwegianization policy in Norwegian society, including whether knowledge changed during the commission's working period or after the report was submitted. Questions about reconciliation and the commission's final report will also be part of the data base.

The data material is taken from five population surveys that were conducted in the period 2021-2023, where the respondents were mainly from the majority population. The surveys were conducted as part of the TRUCOM research project, and were conducted by Digsscore, UiB. The respondent base was around 2,000 people in each of the five rounds.

Recommendations:

- The Truth and Reconciliation Commission's division into a rights pillar for language and culture, and one for land and water, should be used as the basis for political reconciliation work.
- The need for reconciliation measures that address the consequences of the Norwegianization policy in terms of the management and use of land and resources must be acknowledged.
- The pillar on land and water must be seen in light of the Storting's previous decisions on Sami land rights and resource utilization and public land use, and be operationalized based on indigenous peoples' rights.
- Regular population surveys should be conducted on the majority population's knowledge and knowledge needs, attitudes, expectations and support for reconciliation efforts.

5. Those affected must be heard – who are the Sami teachers in primary school?

Kamil Øzerk

Professor emeritus

Hege Merete Somby

Professor, Sámi Allaskuvla - Sámi University of Applied Sciences

Summary:

The Truth and Reconciliation Commission's report pointed out that the school and the role of the teacher were central to the Norwegianization policy that was carried out in Norway, which led, among other things, to language loss, lost schooling and limited learning outcomes for Sami students. In our time, however, the school is considered an arena for language revitalization measures in which Sami teachers are central actors. This article presents results from a survey that includes 123 Sami teachers who have local teaching about

and in Sami. The survey centers around Sami teachers' background and experiences from Sami-language teaching. The article highlights factors related to teachers, their educational background, how long they have worked in school, the student base they meet and whether they work within or outside the administrative area.

The results show that Sami teachers mainly have teaching competence in the subject(s) they teach, and a significant proportion also have further education. This does not apply to Sami teachers in initial education where only 40% have teaching competence. The gender distribution is similar to the ratio in Norwegian schools, and in the 2021-2022 school year, two-thirds of the informants taught in schools within the administrative area. Most teachers have short and long experience as teachers, 1-5 years and 21 years or more, respectively.

If we assume that the most experienced teachers will retire within the next 10-15 years, that the current number of students is stable and that all teachers should have teaching qualifications, it is reasonable to estimate that we will need at least 15-20 new teachers in schools each year in the future. This does not take into account the increasing number of students receiving distance learning, which requires more teachers than on-site teaching.

In order for us to be successful with the state's revitalization policy and measures in primary and secondary schools, it is crucial to recruit more Sami speakers to teacher education. In order to safeguard the rights of students in primary and secondary schools

in accordance with the Education Act, it is also necessary to ensure to a greater extent that they have formal and relevant education, including for second language education. This is of great importance if second language education is to be successful as a language revitalization measure. The increase in the number of students outside the administrative area requires the development of alternative ways of organizing education for this group of students. Bilingualism, language revitalization and indigenous perspectives must be the cornerstone of all measures aimed at the education of Sami teachers and Sami education in and outside the administrative area.

Recommendations:

- Alternative measures should be investigated as soon as possible to increase the recruitment of Sami speakers to teacher education programmes.
- Overviews should be prepared of the competence situation of those who teach Sami as a first language, Sami as a second language and those who teach Sami in various school subjects in primary and lower secondary schools.
- Alternative qualification courses must be considered for those who do not have formal education, but teach Sami as a first language, Sami as a second language, Sami or both.
- Relevant and competence-giving further education must be offered for teachers who teach Sami as a first language, Sami as a second language and Sami initial education from a bilingualism, language revitalisation and indigenous peoples perspective.
- Alternative organisational methods and training models than the current ones should be developed for the increasing number of students who live outside language development- and language revitalisation municipalities with dispersed settlements.

Čoahkkáigeasut ja rávvagat

1. Máhttováilevašvuodas

paternalismii?

Máנגgabealatvuohta mihttun ja gaskaoapmin Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raporttas

Torkel Brekke

Professor MF Vitenskapelig Høgskole

Čoahkkáigeassu

Artihkkala vuodđun lea Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raportta analysa mii ilmmat 2023:s ja lea goatnjes politihkalaš ja historjjálaš dokumeanta. Golbma čuoččuhusa ovddiduvvojit: Vuosttažettiin čuoččuhuvvo ahte Norga lea epistemologalaš-politihkalaš heahstedilis sáamepolitihkalaš surggiin, mii vuhtto das go lea sihke unnán vuodđomáhttu ja sierramielalašvuohta politihka máhttovuoddu hárrái. Dasto ákkastallojuvvu ahte «máנגgabealatvuohta» politihkalaš gielas sápmelaččaid ja eará unnitlohkoálbmogiid guovdu lea ožžon paternalisttalaš hámi, mas unnitloguid geahčadit instrumeanttalaččat - sihke mihttun ja gaskaoapmin servodatprošeavttain. Goalmát čuoččuhus lea ahte dát ođđa paternalisma čatnasa máhttováilevašvuhtii, go nanu dieđuid vátni dagaha digaštallama eanet symbolalažžan go vuoigatvuođaide goallostuvvon, ja čovdosiid ohcet árvodevdojuvvon máנגgabealatvuođamihtuid bokte, mat duohtadilis sáhttet leat válddálašvuođahuhttimin minoritehtaide. Artihkal bidjá maiddá Norgga dili riikkaidgaskasaš oktavuhtii, ja geavaha Will Kymlicka ja Brian Barry teorijaid čájehit prinsihpalaš čuoččumiid mat leat čadnon instrumeanttalaš máנגgabealatvuođa doahpagii minoritehtapolitihkas. Seammás go máנגgabealatvuohta dávjá ovdanbuktojuvvu mihttun ja gaskaoapmin demokratijas ja servodatovddideamis, de čuoččuhuvvo ahte dakkár ákkat sáhttet heađuštit oktagasaid vuoigatvuođa friddja válljemii ja ovttáárvosaš meannudeapmái.

Rávvagat

- Čearddalaš dahje kultuvrralaš máנגgabealatvuohta ii sáhte leat politihkalaš mihttomearrin iige gaskaoapmin liberála demokráhtalaš servodagas. Ágga dasa lea ahte de ferde leat instrumeanttalaš oaidnu unnitloguid guovdu. Ollu almmolaš dokumeanttat minoritehtapolitihka birra atnet eahpekritihkalaččat instrumeanttalaš máנגgabealatvuođadoahpaga mii ii gula norgalaš minoritehtapolitihkkii. Lea dárbu nannet diđolašvuođa máנגgabealatvuođaretorihka váikkuhusaid birra.
- Norga galggašii gárgedit buoret diehtovuoddu čearddalaš unnitloguid birra. Ollu dokumeanttat dán suorggis atnit ollu saji kártet ovdešáiggiid boasttugeavaheami dieđuid dáfus. Dát historjjálaš diehtu lea dehálaš, muhto dan ii galggašii atnit heađuštit dahje manjit álgagiid hukset buoret vuoigadagaid čohkket ja atnit dieđuid minoritehtaid birra.

2. Stuorradikki Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta meannudeami mediagokčan

Eva Josefsen

Professor, (UiT)

Eli Skogerbo

Professor/Dr. Polit. Inst for
medier & kommunikasjon, (UiO)

Gabriella Tjelta Hansen

Vitenskapelig assistent, (UiO)

Čoahkkáigeassu

Stuorradiggi meannudii Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raportta skábmamánu 12. b. 2024. Mearriduvvojedje oktiibuot 17 čuoggá maiguin dáruiduhttinpolitihkain galgat dahkat loahpparehkega. Dán artihkkalis geahččat movt media govččai Stuoradikki meannudeami skábmamánu 2024. Dat mearkkaša sihke beivviin ovdal ja maŋgel meannudeami.

Artihkal čájeha man viidát árbevirolaš mediat gokče ášši, sihke rádios, tv:s ja báber- ja neahttaáviissain. Guorahallama vuodđun leat kvantitatiiva mediadieđut.

Dáid dieđuid analysa čájeha ahte mediagokčamis ledje guokte bajimus dási, okta unnit go bearráigeahččan- ja vuodđudanlávdegoddi ovddidii árvalusas, ja okta stuorát dalle go Stuoradiggi meannudii árvalusa. Analysa čájeha dasto vel ahte báikkálaš ja regiovnnaš mediat davvin dolle ášši guhkit go mediat lulde ja riikkamediat. Logut čájehit ahte mediaberoštupmi njiejai ja bisui oalle vuollin skábmamánu loahpageahčen.

Rávvagat

- Ráđđehus ovddida media- ja gulahallanstrategiija soabadanpolitihka birra ja soabadanpolitihkalaš doaibmabijuid birra mat leat eanetlohkoservodaga máhttodárbbuid várás. Dán bargui searvadit norgalaš (ja vejolaččat sámi) oahpahusasahusaid.
- Ráđđehus vuoruha ulbmillaš ángiruššama oahpahit ja lassioahpahit journalisttaid sámi dilálašvuodaid birra.
- Galggašii dutkat sáme- ja kvenagielat mediaáššiid Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna birra ja dan raportta meannudeami birra mii lei Stuorradikkis, sihke viidodaga ja sisdoalu dáfus.
- Galggašii dutkojuvvot makkár mearkkašupmi sosiála mediain lea sámi áššiid gaskkusteamis ja digaštallamis, ja seadášii maidái guorahallat makkár mearkkašupmi sosiála mediain lea duohtavuoda ja soabadeami ipmirdeamis ja dovdamis.
- Go sámi ja kvena mediain lea erenoamáš dehálaš rolla dakkár áššiid gaskkusteamis main lea sámi dahje kvena oktavuoha, de galggašii dáidda mediaide sihkkarastojuvvot viidáset ovdáneapmi.

3 Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovnen persovneles soptsesh

Gieh áeliedin, jñh maam soptsestin?

Torkel Rasmussen

Professor, Sámi allaskuvla/samisk høgskole

Iktedimmie

Saetniesvoete- jñh liktedimmiekommissjovnen reektehtse stoerre veahkam demografeles bievnesh átna dej almetji bijre mah leah sijjen persovneles histovrijugumie jñh vuajnoejgumie kommissjovnese báateme. Dan lissine dle reektehtse aktem kvantitatijve joekedimmiem átna dehtie teemijste mejtie almetjh bæjjese vaalteme dej persovneles soptsestimmine jñh raeriestimmine kommissjovnese. Kommisjovne aaj dejtie teemide kroessestehteme juktie vuejnedh mah teemah ektesne neebnesuvvieh. Daah bievnesh leam náhtadamme daennie gærjakapihtelisnie.

Dah persovneles soptsesh leah aktem vihkeles bieliem kommissjovnen reektehtsisnie. Dannasinie aaj lea gieltegs analysem darjodh. Gieh dah bievnedæjjah lin jñh man bijre soptsestin. Dñhte állesth bievnedæjja-taale lij 766 almetjh. 522 bievnedæjjaj meta-daatah reektehtisnie gáávnese. Analysem daehtie meta-daatiijste vuesehte jienebh nyjsenæjjah dæhkesne. Aaltere joekoen aktenhaaran bievnedæjjaj gaskem, juktie tjæelke jienebh báarasábpoe almetjh jñh vaenie almetjh nuerebe boelven meatan. Dan lissine dle tjæelke jienebh saemieh meatan orreme enn goh kveenh, jñh joekoen vaenie miehtsie-soemeladtjh meatan orreme. Materiaale vuesehte ahte stoerre áesie informaantiijste jiehtieh akten tjierten identiteetem utnieh (85 proseente). Dah leah saemieh, kveenh vuj miehtsie-soemeladtjh. Mearan vaenie dejstie gieh gelliengiierth etnihe identiteetem tjuvtjedidh. Nov ahte lissine saemie, kveene jallh miehtsie-soemeladtje aaj nöörlen identiteetem utnieh, vuj v.g. saemien jñh kveenen identitem. Abpe materiaalesne eevre fáåtese bievnijh mah barre aktenhaerien daaroen identiteetem utnieh.

Dej ellen jeenjemes neebneme teemajde leah gieles, byjjenimmie jñh ööhpehtimmie, báatsoe jñh vædtsoesvoete, jñh lihkebe analyseradamme juktie vuartasjidh dejtie jeatjah teemajde gusnie daah leah áejvieaamhtesh. Sáemies vuesehtimmie almetji soptsesijste leam siteradamme, juktie dejtie riektes heannadimmide vuesehtidh mah leah taali duekesne reektehtsisnie.

Raeriestimmieh

Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovnen arkijvemateriaale lea dovne dñeves jñh gellienlaaketje. Daelie, daan biejjien, ij leah annje jaaksoes áálmegidie, ij dotkijide. Jñh daelie joe göökte jaepieh vaaseme eannan kommissjovne jñtse barkoem galhkeme, jñh materiaalem Arkijvevierhkese veedti.

- Arkijvevierhke byöroe materiaalem jaaksoes darjodh Digitaalearkijvesne dan varki goh barre gáarede. Dovne dam áesiem mij galka gaahpode árrodh gaajhkesidie, jñh dam klausuleradamme arkijvem mij edtja sijsebñeseme-stuvreldihkie kommissjovnen njoelkedassi mietie.
- Arkijvevierhkie byöroe dotkemeinstitusjovnde jñh dotkijide bievnedidh magkerem dñeves materiaalem átna, jñh guktie jis dotkijh maehtiem luhpiem áadtjodh giehtjedidh dam materiaalem.
- Arkijvevierhke aaj moraalen mietie dñedtem guadta bievnedidh saemide, kveenide jñh miehtsie-soemeladtjide, guktie jis maehtieh nuepiem gaavnedh gaahpode arkijvese.
- Dotkijh jñh dotkemeinstitusjovnh byöroeh prioriteradidh viejriebasse dotkedh dam kommissjovnen materiaalem, ihke dan joekoen sjñere lea. V.g. lea 95 histovrijh rantandahkoen bijre, 307 histovrijh báatsoen bijre, 275 histovrijh byjjesfaamoej jñh háaltoen bijre. 607 histovrijh identiteeten bijre, jñh 719 histovrijh tjñertevidtjien bijre. Arkijve lea dannasine stoerre vierhtine dotkijide gieh vaajteliel dotkedh teemah nov goh daaroedehteme jñh ovreaktah, jñh ovreaktah saemiej, kveeni jñh miehtsie-soemeladtji vööste.

4. Majoritehtaálbmot dáruiduhttima ja seanadeami birra

Jonas Stein

Førsteamanuensis (UiT)

Eva Josefsen Else

Professor, (UiT)

Grete Broderstad

Professor, (UiT)

Čoahkkáigeassu

Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna mandáhta mieđe galggai dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid kárten earret eará guoskat majoritehtaálbmoga ja sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid oktavuhtii. Dát guoskkai erenoamážit dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaide vealaheami hámis ja ovdagáttuid leavvama bokte sápmelaččaid ja kvenaid/norggasuopmelaččaid vuostá. Kommišuvdna galggai maid leat vuodđun viidáset soabadeapmái sámiid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka.

Vai sáhtta dadjat maidege majoritehtaálbmoga saji birra das ahte čorget dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid, de dárbbasuvvo eambbo máhttu dán álbmotoasi birra. Dát bargu guorahallá man olu majoritehtaálbmot diehtá ja máhtta Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna barggu birra. Dasa lassin iskat mii movt majoritehtaálbmot jurddaša man dásis Norgga servodat diehtá dáruiduhttinpolitihka birra, ja maid leago rievdan man olu dihtet kommišuvnna bargoáiggis dahje raportaovddideami mannel. Jearaldagat seanadeami ja kommišuvnna loahpparaportta birra leat maid oassin dáhtavuodus.

Dáhtamateriálatvižžojuvvojit viđa álbmotiskkadeamis mat čadahuvvojedje áigodagas 2021–2023, ja respondeanttat gulle eanas majoritehtaálbmogii. Iskkadeamit čadahuvvojedje oassin dutkanprošeavttas TRUCOM, ja lei Digsscore, UiB, mii čadahii daid. Respondeanttat ledje sullii 2000 olbmoguođe ge dan viđa iskkadanvuorus.

Rávvagat

Duohtavuodá- ja seanadankommišuvdna juohká giela ja kultuvrra ovtta vuoigatvuodaoassin, ja eatnamiid ja čáziid nuppi vuoigatvuodaoassin, ja dan berre bidjat vuodđun politihkalaš seanadanbargui.

Dakkár seanadandoaimmaid dárbu, maiguin dustet dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid eatnamiid ja resurssaid stivremis ja geavaheamis, ferte dovddastuvvot.

Dan oasi eatnamiid ja čáziid birra ferte geahččat Stuoradikki ovdeš mearrádušaid vuodul sámi eanavuoigatvuodaid ja resursageavaheami ja almmolaš areálageavaheami birra, ja doaimmahuvvot eamiálbmotvuoigatvuodaid vuodul.

Berre jeavddalaččat čadahit álbmotiskkadeamiid majoritehtaálbmoga máhtu ja diehtodárbbu birra, guottuid, vuordámušaid birra ja beroštumi birra seanadanbargui.

5. Ferte guldalit sin geaidda ášši guoská - geat leat sámegielaohpaheaddjit vuodđoskuvllas?

Kamil Øzerk

Professor emeritus

Hege Merete Somby

Professor, Sámi Allaskuvla - Sámi University
of Applied Sciences

Čoahkkáigeassu

Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raporta čujuhii dasa ahte skuvlla ja oahpaheddjiid rolla lei guovddázis dan dáruiduhttinpolitihkas mii čađahuvvui Norggas, mii earet eará dagahii giela massima, skuvlejumi massima ja birzzehis oahppanjoksosa sámi ohppiide. Dán áiggi skuvla adnojuvvo baicce giellaealáskahttindoaimmaid arenan, mas sámegielaohpaheaddjit leat guovddáš akteverrat. Dán kapihttalis ovdanbuktojuvvojit bohtosat jearahallaniskadeamis mas leat mielde 123 sámegielaohpaheaddji geain lea báikkálaš oahpahas sámegiela ja sámegillii. Jearahallaniskadeapmi guovdilastá sámegielaohpaheddjiid duogáza ja hárrjáneami sámegielat oahpahasas. Artihkkalis čuvgejuvvojit oasis mat čatnasit oahpaheddjiide, sin oahppoduogázii, man guhká leat bargan skuvllas, makkár oahppivuoduin deaivvadit ja barget go hálldašanguovllu siskkoalede vai olggobealde.

Bohtosat čájehit ahte sámegielaohpaheddjiin lea dárjjimusat oahpahangelbbolašvuohta das dahje dain fágain mas oahpahit, ja stuora oasis lea maid joatkkaoahppu. Dat ii guoskka álgoahpahasas sámegielaohpaheddjiide, gos dušše 40 %:s lea oahpahangelbbolašvuohta. Sohkaalejuohku lea sullii seammalágan go norgga skuvllain, ja skuvlajagis 2021-2022 oahpahii guokte goalmádas oassi informánttain hálldašanguovllu skuvllain. Eanaš oahpaheddjiin lea juogo oanehis dahe guhkes hárrjáneapmi oahpaheaddjin, namalassii 1-5 jagi dahje 21 jagi dahje eanet.

Jus eaktudit ahte eanemus hárrjánan oahpaheaddjit mannet ealáhahkii boahhte 10-15 jagis, ahte otná ohppiidlohku lea dásset ja ahte buot oahpaheddjiin galgá leat oahpahangelbbolašvuohta, de lea govtolaš meroštallat ahte mii dárbbasit unnimusat 15 - 20 odđa oahpaheaddji skuvllii juohke jagi boahhtevaš áiggis. Dalle eat leat váldán vuhtii lassáneami ohppiin geat ožžot gáiddusoahpahas, mii gáibida eanet oahpaheddjiid go báikkálaš oahpahas.

Vai lihkostuvvat stáhta ealáskahttinpolitihkain ja doaibmabijuiguin vuodđoskuvllas, de lea mearrideaddji ahte rekrutteret eanet sámegielagiid oahpaheaddji ohppui. Go galgá áimmahuššat ohppiid vuoigatvuodaid vuodđoskuvllas oahpahaslága mielde, de ferte buorebut sihkkarastit ahte sis lea formálalaš ja relevánta oahppu, maid dái nubbingiella oahpahas. Dás lea stuorra mearkkašupmi jus nubbingiella oahpahas galgá lihkostuvvat giellaealáskahttindoaimbaidjun. Ohppiidlogu lassáneapmi olggobealde hálldašanguovllu eaktuda ahte ráhkaduvvojit molssaevtolaš vuogit movt organiseret oahpahas dán ohppiidjovkui. Guovttegielatvuodá-, giellaealáskahttin- ja eamiálbmotperspektiivvat fertejit leat vuodđun buot doaibmabijuin mat gusket sámegielaohpaheddjiid ohppui ja sámegielaohpahussii sihke siskkoalede ja olggobealde hálldašanguovllu.

Rávvgat

- Seahtit nu johtilit go vejolaš čielggadit molssaevtolaš doaibmabijuid maiguin buorida sámegielagiid bestema oahpaheaddjeoahpuide
- Galggaše ráhkaduvvot oppalašgeahčastagat das movt gelbbolašvuodailli lea sis geat oahpahit sámegielas vuosttašgiellan, sámegielas nubbingiellan ja sis geat oahpahit sámegillii iešguđet skuvlafágain vuodđoskuvllas.
- Molssaevtolaš gealbudahttingeainnut fertejit árvvoštallojuvvojit sidjiide geain ii leat formálalaš oahppu, muhto oahpahit sámegiela vuosttašgiellan, sámegiela nubbingiellan, sámegillii dahje goappaš.
- Fertet fállat relevánta ja gelbbolašvuodaaddi joatkkaoahpu oahpaheddjiide geat oahpahit sámegielas vuosttašgiellan, sámegielas nubbingiellan ja sámegiela álgoahpahasas guovttegielatvuodá-, giellaealáskahttin- ja eamiálbmotperspektiivvas
- Seahtit ovddidit eará organiserenvugiid ja oahpahasmodeallaid go dál, daidda ohppiide geat ássat olggobealde giellaovddidan- ja giellaealáskahttinsuohkaniid gos olbmot orrot bieđgguid.

6. Sámi logut – duogáš sámi statistihkkii ja kommeanttat fásta tabeallaide Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas

Christian Sørlien Molstad

Seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå,
seksjon for befolkningsstatistikk

Dán artiikkalis mii geahčadit muhtun guovddáš statistihkaid Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas mat gieđahallet sámi áššiid. Go mis eai leat dieđut mat sáhttet earuhit sámiid ja ii-sámiid, de leat dat statistihkat vuosttažettiin vuodđuduvvon geográfalaš lahkonanvuohká, vuolggasadjin dása geavahuvvo Sámedikki doaimmaguovllu doarjjaortnegiidda ealáhussuorgái (nu gohčoduvvon STN-guovlu).

Geahčadeamis artiikkalis mii vuos oaidnit STN-guovllu iešvuodaid, masa eanaš oassái gullet Davvi-Romssa ja Finnmárkku suohkanat ja oasit suohkaniin. STN-guovlu ii leat ollislaš dahje ovddasteaddji meroštallan sámi guovddášguovlluid ektui. Guovlu sisttisdoallá vuosttažettiin davvisámi guovlluid, ja sisttisdoallá maiddá dušše bieđggus ássanguovlluid ja smávit gávpogiid. Nu gohčoduvvon ”gávpotsápmelaččat”, geaid dutkamušat Sámedikki válgaloguid birra čájehit lea mearkkašahhti ja stuorrugoahtán joavku, eai leat danin mielde STN-vuodđuduvvon statistihkas.

STN-guovllu bieđggus olmmošlohku lea dehálaš čilgehus dan olmmošlohkomálii ja ovdáneapmái maid mii oaidnit guovllus. STN-guovllus lea guhká leamaš negatiiva olmmošlohkoovdáneapmi riegádahttinváilevašvuoda ja nettofárrema geažil eará guovlluide riikkas. Maŋimuš jagiid lea olmmošlogu njiedjan unnon, mii vuosttažettiin lea lassánan sisafárrema geažil. Jagis 2024 njiejai olmmošlohku STN-guovllus fas 122 olbmui unnit sisafárrema boadusin, nu ahte 1.1.2025 rádjai ásse guovllus 53 073 olbmo. Olmmošlogu struktuvra dovdomearka lea boarráseappot olbmuid šaddamis ja doppe leat eanaš olbmot 50 jagi ja boarráseappot ahkejoavkkuin.

Oahppodási ja sisaboahu lea vuollelis go muđui Davvi-Norggas davábealde Sáloduoddara. Ovdamearkka dihte lea dušše 25 proseantta álbmogis STN-guovllus oahppu universitehta/allaskuvladásis, go buohtastahtá 35 proseanttain. Bargoálbmogis bargá stuorra oassi vuodđoealáhuseain ja industriijain, ja unnit muddui mánggaid bálvus guoskevaš ealáhuseain.

Ahte álbmotstruktuvra maid mii oaidnit STN-guovllus stuorra oasi dovdomearkan lea bieđggus ássamii, boahťá čielggasin go buohtastahtá álbmoga olbmui geat ássat sullasaš guovlluin eará sajiin Davvi-Norggas davábealde Sáloduoddara.

Lassin Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga statistihkkii demográfalaš, sosiála ja ekonomalaš dieđuid birra, mat leat vuodđuduvvon STN-guovllus, ovdanbuktojuvvo artiikkalis dieđut sámegielaide hárjeheami birra oahpahušstatistihkain, iešregistreren gelbbolašvuoda birra sámegielain álbmotregistaris ja dieđuid boazodoalu birra Eanandoalldirektoráhtas.

1 Fra kunnskapsmangel til paternalisme? Mangfold som mål og middel i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

Torkel Brekke

Professor, MF Vitenskapelig
Høgskole

Sammendrag

Artikkelen bygger på en analyse av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport fra 2023, et omfattende politisk og historisk dokument. Tre påstander framsettes: For det første hevdes det at Norge befinner seg i en epistemologisk-politisk krise på samepolitiske felt, preget både av manglende grunnleggende kunnskap og uenighet om kunnskapsgrunnlaget for politikk. For det andre argumenteres det for at "mangfold" i politisk språk om samer og andre minoriteter har fått en paternalistisk form, der minoriteter sees instrumentelt – både som mål og middel i samfunnsprosjekter. For det tredje koples denne nye paternalismen til

kunnskapsmangelen, ved at fraværet av solide data gjør debatten mer symbolsk enn rettighetsorientert, og løsninger søkes gjennom verdiladede mangfoldsmål som i praksis kan virke umyndiggjørende på minoriteter. Artikkelen setter også den norske situasjonen inn i en internasjonal kontekst, og trekker på teorier fra Will Kymlicka og Brian Barry for å vise de prinsipielle problemene med et instrumentelt mangfoldsbegrep i minoritetspolitikken. Mens mangfold ofte løftes frem som mål og middel for demokrati og samfunnsutvikling, hevdes det at slike argumenter tenderer mot å undergrave individers rett til frie valg og likeverdig behandling.

1.1 Innledning

Denne artikkelen starter med tre påstander. *For det første* hevder den at Norge har en epistemologisk-politisk krise når det gjelder samepolitikk. Med uttrykket *epistemologisk-politisk* krise menes en krise som består i 1) at det mangler grunnleggende kunnskap om et politikkområde, og 2) at det er dyp uenighet om hva som bør være kunnskapsgrunnlaget for politikk, og hvordan man skal skaffe seg slik kunnskap. *For det andre* hevder den at bruken av begrepet *mangfold* i norsk politisk språk om samer, og andre minoriteter, er i ferd med å ta form av en paternalistisk visjon fordi den innebærer et instrumentelt syn på minoriteter. *Mangfold* omtales både som mål og middel i minoritetspolitisk språk. *For det tredje* hevder artikkelen at det er en sammenheng mellom mangel på data og den paternalismen. En debatt om minoritetspolitikk som baserer seg på solid kunnskap, vil dreie seg rundt begreper som rettigheter og utjevning av forskjeller. Mangelen på kunnskap fører i stedet til forsøk på å gjøre opp for urett gjennom mangfoldsmål som innebærer en utilsiktet umyndiggjøring av minoriteter. Dermed innebærer mangfoldsbegrepet, slik det brukes i samepolitiske dokumenter, at man ikke tar skritt nærmere en løsning av den epistemologisk-politiske krisen, men snarere at man tåkelegger mulige løsninger og legger til et nytt lag av paternalisme. Dette er et paradoks fordi bruken av mangfoldsbegrepet er ment å gjøre opp for tidligere tiders paternalisme og maktmisbruk.

Den første påstanden er ukontroversiell. Alle som jobber i feltet er klar over mangelen på data og kunnskap, de kjenner bakgrunnen for mangelen og dens konsekvenser. Den andre og tredje påstanden presenteres som et nytt bidrag til debatten. De vil nok oppfattes som urimelige av dem som bruker begrepet *mangfold* med gode hensikter. Det er ikke artikkelens hensikt å trekke de gode hensiktene i tvil, men å analysere hvilke implikasjoner mangfoldsbegrepet faktisk bærer med seg.

Artikkelen bruker en empirisk analyse av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport (2023) for å vise hvordan mangfoldsbegrepet er blitt instrumentalisert. (Jeg vil omtale den som «rapporten» og kommisjonen som «kommisjonen» i denne artikkelen.) Rapporten er et omfattende dokument som ikke bare gjør opp status for fortidens overgrep mot samer, kvener og skogfinner, men også forsøker å stake ut en ny kurs for norsk minoritetspolitikk. Fra analysen av mangfoldsbegrepet i rapporten, vil artikkelen gå videre til en kritikk av mangfoldsbegrepet. Den gir først en enkel og rent vitenskapelig kritikk av begrepet og deretter en kritikk fra politisk teori. Til slutt kommer artikkelen med et forslag til hvordan den epistemologisk-politiske krisen bør løses.

Artikkelen har åtte deler. Del 1) forklarer kort hva som er status for norsk kunnskap om samer og sier litt om

bakgrunnen for at man har valgt å ikke innhente data om etnisitet. I del 2) gis en kort presentasjon av hvordan mangfold er blitt et politisk grunnbegrep i Norge. Del 3) er en gjennomgang av hvordan mangfold omtales som et politisk mål og et middel til å oppnå andre politiske mål i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Del 4) er en kort vitenskapelig kritikk av mangfoldsbegrepet. Dette er ment som en oppklaring av en del forutsetninger som ligger under kritikken av mangfoldsbegrepet i del 3). I del 5) presenteres en kritikk av det instrumentelle mangfoldsbegrepet fra politisk teori. Her viser artikkelen til arbeidene til Will Kymlicka og Brian Barry. I del 6) kommer artikkelen med et forslag om hva man bør gjøre med krisen. Forslaget går kort og godt ut på at man bør legge frykten for statistikk til side og utvikle systemer for detaljert innhenting av data om etnisitet i Norge. Del 7) kommer med konklusjoner, mens del 8) gir to tilrådninger.

1.2 DEL 1: Kunnskapskrisens bakgrunn

Offentlige debatter i norske medier avdekker innimellom en epistemologisk-politisk krise når det gjelder samepolitikk. Krisen ble f.eks. tydelig under den vanskelige debatten som fulgte da politikeren Sandra Borch høsten 2024 ble anklaget for å ha meldt seg inn i valgmanntallet til Sametinget med tanke på å stille til valg der, uten å kunne dokumentere sin samiske bakgrunn. Det offentlige ordskiftet om saken var preget av sterke følelser, og NRK spurte Borch om hun var en «falsk same», noe Borch mente var en fordumming av debatten (Grønning, 2024). Debatten avdekket også grunnleggende uenigheter om hva som bør være kunnskapsgrunnlaget man bør bruke for å måle eller avgjøre samisk identitet i Norge.

Norge registrerer ikke etnisitet i offisiell statistikk. Det er to årsaker til dette, én historisk og én teknisk. La oss se på den tekniske først. Norge har gradvis gått over fra folketellinger basert på spørreskjema til statistikk basert på registre. SSB gjennomførte sin siste skjema-baserte folketelling i 2001. Overgangen ble mulig fordi man etablerte et sentralt personregister i 1964. Gjennom 1980- og 1990-tallet ble data på stadig flere områder hentet fra administrative registre i stedet for gjennom direkte spørsmål til befolkningen. Året 2001 var et vendepunkt hvor all personrelatert informasjon som demografi, utdanning, arbeidsmarked og inntekt kom fra registre, mens kun familie- og boligdata fortsatt krevde spørreskjemaer. Statistikkloven av 1989 ga SSB rett til å bruke administrative datasystemer som grunnlag for offisiell statistikk. Den første helt registerbaserte folketellingen i 2011 markerte dermed slutten på en prosess som startet på 1970-tallet. Det registerbaserte systemet bygger på tre grunnleggende registre: Det sentrale folkeregisteret med fødselsnummer for personer, bedriftsregisteret med organisasjonsnummer for virksomheter, og matrikkelen med numeriske adresser for boliger og eiendommer

(Soltvedt, 2004). De nordiske landene har vært i front i denne omleggingen, mens en rekke andre vestlige land har fulgt etter. Spania har f.eks. lagt om til et helt registerbasert system, og Tyskland jobber med saken (Bartl, 2024). Det er nok flere årsaker til at stadig flere land ønsker slik omlegging, men det er åpenbart at de lave kostnadene ved å drifte det når det først er på plass, betyr mye.

Begrensningene ved registerbaserte systemet, som det Norge har bygget, blir imidlertid tydelige når det gjelder spørsmål om identitet og tilhørighet i befolkningen. Det utføres i dag ingen offentlig registrering f.eks. av hvilket språk innbyggerne snakker, deres kulturelle praksiser eller etnisk tilhørighet. Det finnes heller ikke noe datagrunnlag for å utarbeide statistikk om personer med samisk etnisk tilhørighet. Tilsvarende mangel på data finnes for andre nasjonale minoriteter som kvener, romanifolk, jøder og skogfinner. Mens systemet gir informasjon om en del demografiske og sosioøkonomiske egenskaper, blir de subjektive og kulturelle dimensjonene ved befolkningens sammensetting usynlige i den offisielle statistikken. Kritikere vil hevde at offentlig statistikk blir et redskap for myndigheter og forvaltning, og ikke for befolkningens behov for å forstå fenomener og endringer i samfunnet (Søbye, 2018).

Så til den historiske årsaken til at Norge ikke har data om etnisitet, nemlig erfaringen med at slike data kan bli misbrukt. Frykten for at etniske data misbrukes springer ut av konkrete erfaringer hvor data fra folketellinger ble til redskaper til umyndiggjøring og diskriminering av minoriteter. Sannhets- og forsoningskommisjonen minner om at raselære og omfattende registrering av «avvikende» grupper var en integrert del av den skandinaviske fornorskings- og assimileringspolitikken helt fram til 1945. I Norge opplevde man hvordan navnelister og pass-stempling ble brukt til å arrestere og deportere jøder i 1942-43.

Juridisk ble skepsisen nedfelt i personvernreglene. Norges personopplysningslov forbyr som hovedregel behandling av opplysninger om «rasemessig eller etnisk opprinnelse» og religion, med noen unntak. Resultatet er at offentlige etater som hovedregel verken kan eller vil føre register over etnisitet. Eventuelle undersøkelser må baseres på frivillig egenrapportering, som Sametingets valgmanntall. Det er et ekko av denne type frykt man også ser i Meld. St. 17 (2024-2025) når den sier:

Det er grunn til å anta at tiden vi lever i, med uroligheter, usikkerhet og polarisering i flere land, bidrar til ytterligere motstand blant minoritetsgrupper mot at det utarbeides statistikk der etnisk tilhørighet registreres. (Meld. St. 17 (2024-2025))

Meldingen nevner ikke noe om hvilke grunner det eventuelt skulle være til antagelsen om at minoritetsgrupper akkurat i vår tid har spesiell frykt for statistikk med etnisk tilhørighet. Hvis vi ser på noen av de vanskelige debattene som har gått i Norge om samisk politikk, er det tvert imot grunn til å anta at i hvert fall noen samer, og medlemmer av andre minoriteter, ville foretrekke bedre data som grunnlag for politikk.

I Sverige er mønsteret også tydelig. Etter at forskningen til Statens institut för rasbiologi hadde gitt landet en belastet arv, ble siste folketelling med etnisitetsvariabel gjennomført i 1945. I 1973 gjorde Datainspektionen det praktisk talt ulovlig å registrere etnisk tilhørighet. Den senere Personuppgiftslagen (1998) forbyr behandling av persondata som røper rasemessig eller etnisk opprinnelse uten eksplisitt hjemmel. Bak forbudet ligger både krigserfaringene og en sterk vilje til å bryte med egne rasebiologiske tradisjoner. Men i Sverige er det også tydelige stemmer som utfordrer den selvpålagte mangelen på kunnskap om samene (Axelsson & Sköld, 2011).

Det nordiske valget om stor forsiktighet står i kontrast til USA. Der har folketellingene registrert rase lenge. Etter 1960-årene ble tallene et sentralt verktøy for håndhevelsen av borgerrettslovgivningen, affirmative-action-programmer, o.a. Sivilrettslige prosesser og føderale tilsyn krever statistikk som kan dokumentere diskriminering eller ulik tilgang til offentlige goder. Derfor har minoritetsbevegelser i USA som regel forsvart, snarere enn fryktet, registrering av etnisitet.

Forskjellen avspeiler ulike historiske lærdommer og politiske behov. I Norge og Sverige førte erfaringen med rasistisk misbruk, kombinert med relativt små minoritetsgrupper og høy tillit til at staten opptre likt overfor alle, til et paradigme der personvern og ikke-diskriminering først og fremst skal sikres ved å unngå sensitive data. I USA, hvor likhet for loven lenge ble undergravd av åpen rasesegregering, ble synlige tall ansett som nødvendige for å bevise og bekjempe ulikhet.

For å oppsummere: det er to årsaker til at vi i Norge mangler data om etnisitet. Den ene årsaken er rent teknisk og handler om at offentlig statistikk over tid ble lagt om til å bygge på registerdata og ikke spørreundersøkelser, mens den andre årsaken er den dype skepsisen til slike data som springer ut av historiske erfaringer med misbruk. Men uten data må man ty til andre metoder for å kartlegge samiske levekår som grunnlag for politikk. Den vanligste løsningen er å bruke den geografiske avgrensningen som ligger i områdene for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling, eller STN-området. Området er definert av hvor Sametinget kan bevilge sine særskilte virkemidler innen næring og kultur, og er en blanding av hele kommuner og deler av kommuner, alle nord for Saltfjellet. STN-området er brukt som definisjon av

samiske områder i SSBs statistikk om samiske forhold. Statistikk som produseres for dette området brukes som en proxy¹ for samiske forhold, selv om mange samer bor utenfor sonen, og mange ikke-samer bor innenfor den. Det skaper et skjevt bilde: En samisk person i Oslo eller Bergen blir usynlig i offisiell statistikk:

SSB har ikke datagrunnlag for å skille mellom samer og ikke-samer. Derfor benytter SSB for samisk statistikk i hovedsak en geografisk basert tilnærming. (Molstad, 2024, s. 113)

Konsekvensene blir tydelige i politisk praksis og er blant annet diskutert nylig i Meld. St. 17 (2024-2025), som handler om kommunale tjenestetilbud for samiske innbyggere i Norge. Her diskuteres gapet mellom datagrunnlag og faktisk behov for kunnskap i utviklingen av tjenestetilbud. Det pekes på at kommunenes mangel på kunnskap om egen befolkning er en utfordring.

Tilsvarende er det for kommunene vanskelig å tilrettelegge for gode barnevernstjenester, helse- og omsorgstjenester, velferdstjenester og kulturtilbud for den samiske befolkningen når behovene ikke er kjent. (Meld. St. 17 (2024-2025), s.16)

Dette er et konkret uttrykk for det jeg kalte en epistemologisk-politisk krise.

1.3 DEL 2: Mangfold som politisk grunnbegrep

Mangfold er blitt et politisk grunnbegrep i norsk politisk diskurs i løpet av noen tiår. I løpet av perioden 1977-1997 gikk mangfold fra å være et beskrivende begrep til å bli et normativt ideal, tett knyttet til verdier som frihet, kreativitet og individuell variasjon. Dette skjedde parallelt med at likhetsbegrepet mistet sin tidligere sentrale posisjon, der det var forbundet med økonomisk og sosial utjevning. Fra slutten av 1990-tallet ble mangfold et politisk grunnbegrep (Christoffersen, 2017). Det kan se ut til at mangfoldsbegrepet inneholder like mange forskjellige betydninger, og innebærer enda mindre presisjon, enn begreper som frihet, likhet og rettferdighet. Offentlige dokumenter legger seg stort sett tettere opp til den typiske politiske begrepsbruken enn til den presise, filosofiske begrepsavklaringen. Det er fordi slike dokumenter ikke primært har som mål å være presise, men å definere politiske visjoner og foreslå politiske veivalg.

¹ Ordet «proxy» betyr her en observerbar eller målbar størrelse som kan brukes til å gi informasjon om en annen størrelse som man ikke har data for.

I den politiske debatten om mangfold får man ofte øye på en ideologisk splittelse. På høyresiden sees mangfold som et spontant fenomen som oppstår når staten holder seg unna kulturelle prosesser. Dette synet hevder at statlig innblanding i kulturelle spørsmål uunngåelig fører til homogenisering. På venstresiden derimot, spesielt i sosialdemokratiske og progressive bevegelser, sees mangfold som noe staten aktivt må dyrke gjennom målrettede tiltak. Det kan gjøres gjennom positive diskrimineringsordninger og lovpålagte inkluderingskrav. En spenning i begge tilnærminger er mangfoldsbegrepets ambivalente forhold til makt. Høyresidens avvisning av statlig regulering overlater mangfoldsdannelse til markedskrefter som ofte har favorisert majoritetskulturen, mens venstresidens statlige intervensjoner risikerer å plassere minoriteter i essensialiserte kategorier (Christoffersen, 2017).

I begge tilfeller forblir definisjonsmakten over hva som utgjør «ekte» mangfold hos de eksisterende maktinstansene. Dette kommer klart til syne i debatten om statistikk og etnisk datainnsamling. Mens land som USA og Storbritannia systematisk innhenter etniske data for å bekjempe diskriminering, har land som Frankrike og Norge avstått fra slik praksis med henvisning til assimilasjonens historie. Denne motstanden mot etnisk kategorisering, som i utgangspunktet kan virke progressiv, har i norsk kontekst ført til at samiske helse- og utdanningsforskjeller blir usynlige i offentlig statistikk.

Hvis vi vil nøste opp den idéhistoriske bakgrunnen for hvordan etnisk og kulturelt mangfold er blitt instrumentalisert i minoritetspolitisk språk, må vi i hvert fall 25 år tilbake i tid. I Stortingsmelding 15 (2000-2001) het det blant annet:

Regjeringa tek utgangspunkt i at Noreg ikkje er kulturelt einsarta. Det er mange måtar å vere norsk på, og kulturelt mangfald er ein rikdom for fellesskapet. (Meld. St. 15 (2000-2001), s. 10)

Mangfold framstilles som en samfunnsressurs der minoritetenes kultur og historie blir en ressurs som beriker landet og fellesskapet. Deres verdi måles ut fra nytten de tilfører majoritetens selvforståelse som sammensatt, fargerik og åpen for forskjellighet. Stortingsmeldingen behandler minoriteter som statlige ressurser – symboler på “kulturell rikdom” som styrker en fortelling om et inkluderende Norge. Det innebærer en instrumentalisering der personer som tilhører etniske minoriteter skal ha en rolle som middel for å oppnå bestemte politiske mål for samfunnet som helhet, eller for en majoritet. Meldingen sier ikke noe sted hva den mener med kulturelt mangfold.

1.4 DEL 3: Mangfold som mål og middel: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

I denne delen av artikkelen analyseres bruken av mangfoldsbegrepet i rapporten. Ordet «mangfold» forekommer ofte i rapporten og beskriver forhold på flere forskjellige områder. Det er *kulturelt* mangfold som er det viktigste typen mangfold i rapporten, men rapporten nevner også mangfold i naturen, i næringsveier, i medier, og i språk og religion. Men like viktig som hyppigheten av ordet mangfold, er det at rapporten bruker begrepet som overskrift i Del II og at begrepet dermed definerer det overordnede perspektivet til kommisjonen på den politiske utviklingen på området.

Allerede i kapittel 2, hvor kommisjonen gjør rede for sitt mandat, sammensetning og arbeidsmetoder, slår den fast at den har et grunnsyn hvor det er et politisk mål å styrke kulturelt mangfold:

Kommisjonen legger til grunn et samfunns-syn som ser dette kulturelle mangfoldet som en berikelse for hele samfunnet. Kommisjonen foreslår derfor tiltak som har som mål å styrke dette kulturelle mangfoldet og støtte pågående kulturelle revitaliseringsprosesser, samtidig som de aktuelle gruppene forblir integrerte deler av et større fellesskap. (SFK, 2023, s. 128)

Mange av de konkrete tiltakene som foreslås utover i rapporten er nettopp tenkt å støtte slike revitaliseringsprosesser med tanke på å oppnå mer eller sterkere mangfold.

Mangfoldsbegrepet har en helt sentral posisjon i kommisjonens historiefortelling der dagens mangfold står i kontrast til fortidens assimilering. Del 2 av rapporten er viet denne fortellingen under tittelen *Historisk kartlegging – fra fornorskingspolitikk til kulturelt mangfold*. Kapittel 10 av rapporten beskriver i detalj den gradvise historiske utviklingen av en ny urfolks- og minoritetspolitikk i Norge fra 1960-tallet:

Etter over 100 år med målrettet fornorskingspolitikk ble målet om assimilasjon og fornorsking av kvenene og skogfinnene forlatt, og et nytt mål for minoritetspolitikken satt: pluralistisk integrasjon og kulturelt mangfold. (SFK, 2023, s. 301)

Rapporten tar utgangspunkt i at stater grunnleggende sett kan ta fire politiske tilnærminger til etniske minoriteter. For det første kan man føre en politikk som legger opp til assimilering, altså at minoritetenes kultur og verdier skal utvannes eller glemmes og at majoritetens kultur skal bli normen. Dette var kjernen i fornorskingspolitikken som Norge førte overfor etniske minoriteter fra etterkigstiden og fram til 1980-tallet, sier rapporten. For det andre kan man føre segregeringspolitikk, hvor målet er å holde den etniske minoriteten adskilt fra majoriteten. I visse regimer, som i Sør-Afrika, var segregering gjennomført med tvang og vold og ledsaget av voldsom diskriminering.

For det tredje kan man føre en minoritetspolitisk passiv politikk hvor man ganske enkelt ikke bryr seg om at det finnes minoriteter, en tilnærming hvor deres kultur og levemåter ikke får noen spesiell beskyttelse. Slik passivitet kan ha forskjellige begrunnelser og motiver, men den kan likevel føre til fornorsking, sier rapporten. Rapporten forklarer at «en avventende eller helt passiv holdning til etnisk mangfold» har vært et element i fornorskingsprosessen (SFK, 2023, s. 22).

For det fjerde kan myndighetene velge et minoritetspolitisk mål som rapporten kaller pluralistisk integrering og kulturelt mangfold. Det er dette som er rapportens foretrukne politikk. Det er her Norge står i den utviklingen av politiske mål som rapporten analyserer. I rapportens narrativ er dette endepunktet i en politisk utvikling. Målet med slik politikk er at minoritetenes medlemmer skal kunne utvikle en overordnet identitet som medborgere og fulle statsborgerlige rettigheter uten at de må ta avstand fra egen kultur og eget språk. Vi kan liste opp de fire minoritetspolitiske retningene (kolonne 1) og deres antatte effekt på mangfold (kolonne 2) slik rapporten diskuterer disse:

Assimilering	Reduserer mangfold
Segregering	Mangfold irrelevant
Passivitet	Reduserer mangfold
Pluralistisk integrasjon	Øker mangfold

Rapporten framholder altså fortidens fornorskingspolitikk, en variant av assimilasjon, som problemet og pluralistisk integrering og kulturelt mangfold som det riktige politiske målet for vår tid. Hvordan utdyper rapporten mangfold som politisk mål? En rekke tiltak foreslås. Samisk språk fremheves f.eks. som en sentral del av mangfoldet. Samisk kunst, musikk, håndverk og tradisjoner løftes frem som verdifulle bidrag til nasjonal kulturarv og det foreslås revitaliseringsprosesser for å øke eller styrke mangfold. Samisk deltakelse i politiske institusjoner, som Sametinget, og i offentlig debatt, anses å styrke demokratiet og mangfoldet i samfunnet som helhet.

Men kulturelt mangfold er ikke bare et politisk mål, den er også et middel til å oppnå andre politiske mål. Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport sier:

Kommisjonen ser et mangfoldig kunst- og kulturuttrykk som en forutsetning for å skape mer inkluderende et (sic) velfungerende demokrati både nasjonalt, lokalt og innad i samiske, kvenske/ norske og skogfinske miljøer. (SFK, 2023, s. 665)

Kommisjonen mener at et mangfoldig kunst- og kulturuttrykk ikke bare er et gode i seg selv, men at det er *nødvendig* for et inkluderende og velfungerende demokrati. *Hvordan* et mangfoldig kunst- og kulturuttrykk er en *forutsetning* for å skape bedre demokrati på alle nivåer, er noe kommisjonen ikke undersøker nærmere i rapporten. Det må være fordi det er tatt for gitt i den ideologien som kommisjonen skriver seg inn i. Det framstår som en selvnålysende sannhet at mangfold er et middel som fører til slike positive resultater.

For å oppsummere denne delen av artikkelen, har vi sett at mangfoldsbegrepet i rapporten både opptrer som et overordnet politisk mål, sammen med pluralistisk integrasjon, og som et middel til å oppnå politiske mål, som f.eks. demokrati. Hvis mangfold er et politisk mål, er myndighetene nødt til å ha metoder for å måle endring i mangfoldet. Og dersom man leter etter metoder for å måle graden av etnisk eller kulturelt mangfold i et land, vil man ende opp med å bruke i hvert fall en del av de metodene og perspektivene som allerede er utviklet innenfor statsvitenskapen. Der har det vokst fram en stor litteratur som har sett på etnisk mangfold (fractionalization) som mulig kilde til konflikter og mangel på demokrati (Fearon, 2003). (*Fractionalization* er negativt ladet, men begrepet er akkurat det samme som *diversity/mangfold*.)

I prinsippet vil det være mulig å måle etnisk mangfold i Norge, men bare hvis man først lager systemer som gjør det mulig å telle individene som tilhører forskjellige kategorier av mennesker. Det er meningsløst, fra et vitenskapelig perspektiv, å snakke om grad av etnisk eller kulturelt mangfold uten klart definerte kategorier, som etniske minoriteter, og uten redskaper til å telle hvor mange individer hver kategori inneholder. (Dette forklares nærmere under del 4.) Med andre ord, problemet med å innføre kulturelt og etnisk mangfold som politisk mål er at dette forutsetter den type datainnhenting som Norge ikke praktiserer.

Men det finnes også et annet problem med å sette kulturelt eller etnisk mangfold som politisk mål. Et slik mål innfører klare normer og verdier når det gjelder hva individer bør velge av identiteter og levemåter. Hvis etnisk og kulturelt mangfold er et politisk mål, vil det fra myndighetshold naturlig komme press i en eller annen

form for å få individer til å velge etnisk identitet og kulturell levemåte som øker antall personer som tilhører minoritetskategorier. Bare slik kan man øke mangfoldet.

Fra et liberalt perspektiv er det ikke legitimt å sette opp bestemte mål for hvor mangfoldig et samfunn skal være. Påstanden i denne artikkelen er derfor at den retorikken om mangfold rapporten representerer, og som vi finner i mange andre offentlige dokumenter på det minoritetspolitiske området, er illiberal og paternalistisk. Den gamle paternalismen behandlet ofte samer og andre etniske minoriteter som barn og ville sivilisere gjennom assimilering og fornuksing. Den nye paternalismen tar sterkt avstand fra denne tilnærmingen, men er også umyndiggjørende fordi den ser på mangfold som mål og middel i et større samfunnsprosjekt hvor minoriteters kultur styrkes for å oppnå f.eks. «berikelse» eller «demokrati».

Det legitime målet må være at alle, også medlemmer av etniske og kulturelle minoriteter, er fri til å velge identiteter og levemåter. Dette innebærer *ikke* en minoritetspolitisk passivitet, slik den ble kritisert av rapporten. Frihet i en substansiell forstand vil tvert imot ofte forutsette aktivitet i form av statlig støtte. For eksempel: For at et samisk barn skal være fri til å velge samisk språk, holder det ikke med en «negativ» form for frihet, altså fravær av inngrep. Det krever at det kommer ressurser til barnehagen og skolen for å tilby opplæring i språk. Det krever altså aktive tiltak.

Og hva med mangfold som middel? Når rapporten sier at den ser på mangfold som et middel til å oppnå andre politiske mål, betyr det nødvendigvis at den ser på *kategoriene* som utgjør mangfoldet, som midler. Disse kategoriene er *minoritetene*. Dermed er det en implisitt, men *nødvendig* følge av mangfoldsbegrepet som framkommer i rapporten, at staten ser på etniske minoriteter som midler. Faren er at denne måten å omtale mangfold på under visse omstendigheter kan skape negativt syn på etniske minoriteter. For å si det enkelt: Synet på minoriteter er positivt bare så lenge det kan vises at de har positiv effekt på et mål. Denne sammenhengen har vært gjenstand for forskning uten at det er enkelt å identifisere nøyaktig hvilke virkninger det instrumentelle synet på mangfold har under forskjellige forutsetninger (Kauff et al., 2020). Det er ikke plass her til å gå inn i denne forskningen, men det er verdt å merke seg at verken rapporten eller andre offentlige dokumenter i Norge reflekterer over denne iboende faren ved et instrumentelt mangfoldsbegrep.

Hvis man leser rapporten som helhet, er det rimelig å hevde at denne paternalismen henger sammen med den epistemologisk-politiske krisen beskrevet over. Påstanden min er at dersom Norge hadde gode data om samer og andre etniske minoriteter, så ville det instrumentelle mangfoldsbegrepet gitt mindre mening. Retorikken om mangfold som mål og middel virker i praksis som en tåkelegging av praktiske debatter om rettigheter. Det nye grunnbegrepet mangfold har i hvert

fall delvis klart å overskygge debatter rundt begreper som likhet og rettferdighet. Sosial og økonomisk likhet er bare et helt marginalt begrep i rapporten, og omtales som en driver i fornuftsprøsser (SFK, 2023, s. 20).

1.5 DEL 4: Vitenskapelig kritikk av mangfoldsbegrepet

Kritikken mot rapporten som nettopp er blitt presentert, krever en forståelse av hva mangfold egentlig er. Mangfold er et mål på *hvor mange* ulike kategorier som finnes i en klart avgrenset gruppe, og *hvor jevnt individene* i gruppen fordeler seg mellom disse kategoriene. En gruppe har høy grad av mangfold når det *både* inneholder mange forskjellige kategorier og individene er noenlunde likt fordelt mellom kategoriene. Både begrepet *variasjon* og begrepet *jevnhet* er altså helt essensielle for å ha et mangfoldsbegrep som gir mening. Et system med 1000 kategorier er ikke mangfoldig dersom én av kategoriene inneholder nesten alle individene i systemet. Tenk på en innsjø. Det høres imponerende ut med 1000 arter, men hvis én av artene har nesten alle individene, og de andre 999 artene bare har en håndfull individer hver, er økosystemet lite mangfoldig. Det finnes ikke noe meningsfullt begrep om etnisk eller kulturelt mangfold uten systematisk, omfattende og entydig registrering, kategorisering og statistikkutvikling. Dette er selvsagt også tilfellet i det mangfoldsbegrepet som rapporten benytter, selv om forfatterne av rapporten ikke forklarer dette, og kanskje ikke er bevisst det.

Altså: For å kunne telle og måle mangfold, slik man gjør i biologien eller økonomien, må man ha en klar metode og klare avgrensninger for å registrere individer i bestemte kategorier. I biologien kan man telle hvor mange arter det finnes i en innsjø, og hvor mange individer det er av hver art. I økonomien kan man telle hvor mange selskaper som finnes i et marked, og hvor stor andel av markedet hvert selskap har. Dette gir grunnlag for å regne ut ulike mangfoldsmål, som for eksempel hvor mangfoldig et bestemt økosystem er, eller hvor konsentrert et marked er. Felles for disse systemene er at enhetene man teller – arter eller selskaper – er klart avgrenset fra hverandre.

Når man forsøker å bruke samme logikk på menneskelige samfunn, møter man et grunnleggende problem: Menneskelige identiteter, som språk, kultur og tilhørighet, er ikke diskrete størrelser, men flytende og overlappende. Likevel forutsetter mangfoldsbegrepet at man kan plassere folk i bokser. I USA har man for eksempel faste kategorier i folketellingene. Dette skaper en illusjon av at identitetene er klart adskilt, selv om mange menneskers liv og bakgrunn ikke lar seg plassere i én boks. Et grunnleggende dilemma oppstår når man forsøker å telle og måle noe som i virkeligheten er en kontinuerlig variabel. Menneskers språk, kultur og tilhørighet er ikke faste størrelser, men glir over i hverandre.

1.6 DEL 5: Filosofisk kritikk av et instrumentelt mangfoldsbegrep

Den kanadiske filosofen Will Kymlicka, den kanskje aller mest kjente teoribyggeren på feltet, avviste for 30 år siden at kulturelt eller etnisk mangfold kan brukes som begrunnelse for å legitimere grupperettigheter for urfolk eller nasjonale minoriteter (Kymlicka, 1995). Hans argumentasjon er rotfestet i en individuell frihetsforståelse der kulturell tilhørighet først og fremst fungerer som en kontekst for meningsfulle valg for individer, ikke som en verdi som staten skal beskytte for å tilfredsstille majoritetens ønske om mangfold. Kymlicka anerkjenner at minoriteter kan ha behov for og rett på beskyttelse, men understreker at dette må skje innenfor rammene av det liberale demokratiet, der individets autonomi er ufravikelig.

Kymlicka avviser ideen om at minoritetsrettigheter skal tjene majoritetens interesse i å oppleve mangfold. Han påpeker at kostnadene ved å beskytte minoriteter ofte bæres av enkeltgrupper i majoriteten – som engelskspråklige som bosetter seg i Quebec – mens fordelene er diffust fordelt. Rettferdighet krever derfor at slike tiltak må begrunnes i minoritetens behov, ikke i majoritetens estetiske eller pedagogiske nytte av mangfold. Selv om kulturell variasjon kan ha samfunnsmessige fordeler, er disse sekundære biprodukter, aldri grunnlaget for rettigheter. Faren er at prat om mangfold går på bekostning av rettigheter.

Kymlicka understreker også at historiske avtaler mellom grupper – som traktater med urfolk – må forstås som en del av en rettferdig integrasjon, ikke som en anerkjennelse av mangfoldets verdi. Disse avtalene definerer forholdet mellom majoritet og minoritet, men deres legitimitet avhenger av om de fremmer individuell frihet. Historiske urettferdigheter må rettes opp, men bare innenfor rammene av en liberal teori som prioriterer likeverd og selvbestemmelse for enkeltpersoner over kollektive identiteters overlevelse. Kymlickas argumentasjon innebærer altså en avvisning av enhver instrumentalisering der minoriteters rettigheter blir et verktøy for å tilfredsstille majoritetens ønsker. Rettigheter må handle om å sikre at alle borgere – uavhengig av kulturell tilhørighet – har like muligheter til å forme sine egne liv innenfor en meningsfull kontekst. *Mangfold kan dermed ikke være et politisk mål.* Mangfold kan bare være en konsekvens av at individer fritt velger sine livsprosjekter i en rettferdig struktur.

I boka *Culture and Equality* (2001) utviklet filosofen Brian Barry en beslektet kritikk av hvordan kulturelt mangfold både brukes som middel og fremmes som mål i multikulturell politikk. Det riktige nivået av mangfold, skriver Barry, er bare det som helt naturlig oppstår som et resultat av frie valg innenfor et rammeverk av rettferdige institusjoner (Barry, 2011, s. 71). Og det samme kan sies om det riktige nivået av assimilasjon, skriver han. Barry er en tydelig

forsvarer av liberale demokratiske idealer. Deler av argumentasjonen hans er polemikk med bl.a. Kymlickas teori om minoritetsrettigheter. Barry anerkjenner Kymlickas grunnleggende innsikt om at kulturell tilhørighet kan være viktig for individuell autonomi og identitet, men avviser at dette rettferdiggjør gruppebaserte rettigheter eller særlige kulturelle tilpasninger. For Barry representerer slike tiltak en misforståelse av liberalismens kjerne, som er universell likebehandling og felles regler.

Den mest problematiske dimensjonen ved noen varianter av multikulturell politikk, er ifølge Barry, hvordan mangfold framstilles som et instrumentelt gode. Når politikere og teoretikere argumenterer for kulturell diversitet med henvisning til f.eks. økonomiske fordeler, kreativitet eller innovasjon, begår de to feil. For det første mangler det empirisk belegg for at mangfold har positive følger for samfunnet. For det andre leder slike instrumentelle argumenter oppmerksomheten bort fra det som betyr noe, nemlig like muligheter for alle borgere. Barry hevder at når mangfold behandles som et mål i seg selv, skapes det en formel for å produsere konflikter. I stedet for å redusere sosiale spenninger, belønner mangfoldspolitikken gruppene som mest effektivt mobiliserer for å fremme partikularistiske krav. Det undergraver den felles identiteten som er nødvendig for et stabilt demokrati. Mens Kymlicka søker å balansere individuell autonomi med gruppetilhørighet, insisterer Barry på at kun individuelle rettigheter innenfor et universelt rammeverk kan sikre ekte likhet og rettferdighet.

Man kunne utvidet denne diskusjonen nesten i det uendelige, med en rekke andre viktige forfatteres syn på mangfoldsbegreper i politikken, men poenget er dette: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport reflekterer ikke over den internasjonale litteraturen innenfor politisk filosofi som Kymlickas og Barrys arbeider er en del av. Kommisjonen viser til et stort og imponerende utvalg litteratur om spesifikke forhold som angår samer og andre norske minoriteter, men bringer ikke disse forholdene i dialog med de prinsipielle politiske og filosofiske debattene som har rast om disse spørsmålene i flere tiår. Den internasjonale filosofiske debatten om politikk i multikulturelle og multietniske samfunn, viser hvordan framstillingen av mangfold som mål og middel tåkelegger presise debatter om rettigheter.

1.7 DEL 6: Fra ord til handling

Denne artikkelen startet med å påpeke at det finnes en grunnleggende mangel på data om samer. Problemstillingen er velkjent. Norsk Institusjon for Menneskerettigheter (NIM) utga i 2020 en rapport om samisk statistikk fra et menneskerettighetsperspektiv. Den er et nyttig utgangspunkt for videre diskusjon. I NIMs rapport heter det blant annet:

(...) NIM believes that the current approach to Sámi statistics in Norway does not provide an adequate empirical basis for monitoring the equal enjoyment of the Sámi people's human rights. (NIM, 2020, s. 19)

En del av de samme perspektivene er også publisert i et bokkapittel (Dawson et al., 2024). NIM kommer med tre overordnede anbefalinger som angår Sametingets, Datatilsynets og SSB sine roller i det videre arbeidet på feltet.

NIMs rapport dannet grunnlag for videre dialogen om samisk statistikk, og etter at Sametinget ba om ytterligere råd i et brev fra 2023, sendte NIM sin oppfølgende vurdering og svar i brev i 2024. Brevet bygger på både funn og anbefalinger fra 2020-rapporten, og gir konkrete råd om praktisk bruk av standardspørsmål for frivillig samisk selvidentifikasjon og indikatorer for å overvåke samers menneskerettigheter. NIM anbefaler frivillig selvidentifikasjon i nasjonale undersøkelser kombinert med presise spørsmål om avstamning, identitet og språk, samt utvikling av tematiske menneskerettighetsindikatorer. Ved å gjøre svarene anonyme, integrere dem i eksisterende survey-infrastruktur og forankre hele ordningen i GDPR-krav om frivillighet, formålsbegrensning og dataminimering, kan staten ifølge NIM få god statistikk uten å vekke historiske traumer.

Det foregår med andre ord en diskusjon i Norge om hvilken vei man skal gå for å løse den epistemologisk-politiske krisen påpekt i starten av denne artikkelen, og Sametinget er sentral aktør og premissleverandør i denne dialogen, slik det bør være. Det er viktig å komme videre i dette arbeidet. Hvis man skal tenke praktisk, framstår Levekårsundersøkelsen (LK) som en aktuell undersøkelse for integrering av etnisitets- og religionsspørsmål i en norsk kontekst. SSB har gjennomført levekårsundersøkelser siden 1973, og fra 1996 har den blitt gjennomført årlig. I 2011 ble den nasjonale levekårsundersøkelsen samordnet med den EU-forordnede undersøkelsen Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). LK dekker brede temaer og inkluderer allerede sensitiv informasjon om økonomi, helse og sosiale forhold. Med et utvalg på rundt 11-12.000, og en svært høy svarprosent, har den både omfang og kontinuitet til å levere robuste data om minoritetsgrupper (Grimstad, 2024). En utvidelse med spørsmål om etnisk selvidentifikasjon og religiøs tilhørighet ville være en naturlig videreutvikling som kunne gi mer nyanserte data enn dagens kategorier basert på fødeland og foreldres fødeland. En annen kandidat kunne være SSBs Livskvalitetsundersøkelse (LV), som ble publisert første gang i 2020 (Pettersen, 2020). LV samler inn data på nettet, og har hatt veldig høy svarprosent.

Uansett om man velger å bygge inn spørsmål om etnisk, kulturell og religiøs tilhørighet i eksisterende spørreundersøkelser, eller om man lager en helt ny undersøkelse for dette formålet, vil det være avgjørende å være åpne med resultatene og bygge tillit i hele samfunnet til at dataene brukes til de formål man er enige om politisk. Det er naturligvis samene selv, representert ved Sametinget, som må være de primære aktørene i den videre prosessen. Det er allerede gjort betydelig utredningsarbeid om nødvendigheten av å sikre samenes rett til å utforme kunnskapen om samer som gruppe, og om deres eierskap til slik kunnskap (Møllersen, 2020). Det gjør det sannsynlig at man vil lykkes godt i Norge med kunnskapsutvikling.

Norge kan med et slikt verktøy lage mer presise og målrettede tiltak f.eks. mot frafall i videregående skole, presise folkehelseprogrammer for høyrisikogrupper, bedre representasjon i offentlig sektor, og et mer treffsikkert apparat mot hatkriminalitet. OECD peker på at slike data er en forutsetning for å evaluere effekten av likestillingspolitikk og fordele midler der behovet er størst. Når utviklingen av datainfrastrukturen skjer i partnerskap med gruppene som har mest å vinne - og potensielt mest å frykte ved misbruk av data - kan statistikken bli et nyttig verktøy både for myndigheter og for befolkning. De potensielle gevinstene er viktige. En slik framgangsmåte kan bidra til å tette det kunnskapshullet som artikkelen beskrev som en epistemologisk-politisk krise.

1.8 DEL 7: Konklusjoner

Denne artikkelen begynte med tre påstander. *For det første* hevder den at Norge har en epistemologisk-politisk krise når det gjelder samepolitikk. *For det andre* hevder den at bruken av begrepet *mangfold* i norsk politisk språk om samer, og andre minoriteter, er i ferd med å ta form av en paternalistisk visjon på den måten at mangfoldsbegrepet som er vokst fram innebærer et instrumentelt syn på minoriteter. Mangfold omtales både som mål og middel i minoritetspolitisk språk. *For det tredje* hevder artikkelen at det er en sammenheng mellom mangel på data og den nye paternalismen. En debatt om minoritetspolitikk som baserer seg på solid kunnskap, vil dreie seg rundt begreper som rettigheter og utjevning av forskjeller. Mangelen på kunnskap fører i stedet til forsøk på å gjøre opp for urett gjennom mangfoldsmål, som innebærer en utilsiktet umyndiggjøring av minoriteter.

For å se på hvordan dette kommer til uttrykk i dagens offentlige debatt, brukte artikkelen Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport som case. Rapporten har interessante refleksjoner om historisk statistikk. Samtidig illustrerer rapporten et akutt problem i norsk minoritetspolitisk tenkning, som kan oppsummeres i to setninger:

- *Rapporten foreslår ikke noen konkret løsning på mangelen på kunnskap. Rapporten bruker begrepet mangfold på en måte som er a) meningsløs fra et vitenskapelig perspektiv og b) instrumentell og paternalistisk fra et filosofisk og politisk perspektiv.*

Med utgangspunkt i Sametingets og NIMs dialog de seneste årene om behovet for å lage et nytt kunnskapsgrunnlag om samer som er rettighetsbasert, støtter denne artikkelen en omfattende innføring av datainnsamling om etniske og religiøse minoriteter i Norge. En rekke eksempler fra andre land viser at det er fullt mulig å gjøre dette på forsvarlige måter. Diskusjonene om fortidens misbruk av statistikk er både politisk viktige og faglig interessante. De skygger imidlertid for et realistisk perspektiv på de potensielle fordelene med bedre innsamling og bruk av data.

1.9 DEL 8: Tilrådinger

- Etnisk eller kulturelt mangfold kan ikke være politisk mål eller middel i et liberalt demokratisk samfunn. Årsaken er at det innebærer med nødvendighet et instrumentelt syn på minoriteter. En rekke offentlige dokumenter om minoritetspolitikk benytter ukritisk et instrumentelt mangfoldsbegrep som ikke hører hjemme i norsk minoritetspolitikk. Det er nødvendig med større bevissthet om implikasjonene av mangfoldsretorikken.
- Norge bør utvikle bedre datagrunnlag om etniske minoriteter. Mange dokumenter i dette feltet bruker mye plass på å kartlegge fortidens misbruk av data. Denne historiske kunnskapen er viktig, men den bør ikke brukes til å avskrekke eller utsette initiativer til å bygge bedre systemer for innsamling og bruk av data om minoriteter.

Litteratur

- Axelsson, P., & Sköld, P. (2011). *Indigenous peoples and demography : the complex relation between identity and statistics*. Berghahn Books.
- Barry, B. (2011). *Culture and equality: an egalitarian critique of multiculturalism* (1 ed.). Newark: Wiley.
- Bartl, W., Suter, C., & Veira-Ramos (Ed.). (2024). *The Global Politics of Census Taking. Quantifying Populations, Institutional Autonomy, Innovation*. Routledge.
- Christoffersen, H. (2017). *Likhet i forandring. En begrepshistorisk analyse av Høyres og Arbeiderpartiets valg- og prinsippprogrammer for perioden 1933-2013* Høgskolen i Oslo og Akershus].
- Dawson, P., Ravna, Ø., & Cambou, D. (2024). A human-rights-based approach to Sámi statistics in Norway. In (1 ed., pp. 133-151). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003220640-10>
- Fearon, J. D. (2003). Ethnic and Cultural Diversity by Country. *Journal of economic growth (Boston, Mass.)*, 8(2), 195-222. <https://doi.org/10.1023/A:1024419522867>
- Grimstad, H. B. D. o. S. (2024). *Levekårsundersøkelsen 2024. Dokumentasjonsnotat*.
- Grønning, T. o. R. E. (2024). Borch: – Fornorskningen gjør at veldig mange ikke kan vise til samisk slekt. *NRK*. https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/sandra-borch-stiller-i-debatten-om-samisk-identitet_-sprak-og-kultur-1.17116889?utm_source=sdrn%3Aavg%3Aarticle%3ALM9ggq
- Kauff, M., Schmid, K., & Christ, O. (2020). When good for business is not good enough: Effects of pro-diversity beliefs and instrumentality of diversity on intergroup attitudes. *PLOS ONE*, 15(6), e0234179. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234179>
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights* (1 ed.). Oxford: Clarendon Press. <https://doi.org/10.1093/0198290918.001.0001>
- Molstad, C. S. o. S., Anders. (2024). *Samiske tall – bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra Statistisk sentralbyrå (SSB)* (Samiske takk forteller, Issue. <https://www.regjeringen.no/contentassets/8c5b4d049c654b40995a28ec06a34f23/samiske-tall-forteller-sami-logut-muitalit-2024.pdf>
- Møllersen, S. o. I. A. (2020). *Samisk statistikk – om å telle på norsk eller på samisk* (Samiske tall forteller 13, Issue.)
- NIM, N. N. H. R. I. (2020). *A Human Rights-Based Approach to Sámi Statistics in Norway*.
- Pettersen, A.-M. o. K. S. S. (2020). *Livskvalitetsundersøkelsen 2020*.
- Soltvedt, K. (2004). Folkeregistre og personnummersystemer i Norge fra 1905 til 2001. In K. Soltvedt (Ed.), *Folketellinger gjennom 200 år* (pp. 159-190). Statistisk sentralbyrå.
- Søbye, E. (2018, 5 May). Kulturevolusjon i faktafabrikken. *Morgenbladet*. <https://www.morgenbladet.no/ideer/kulturevolusjon-i-faktafabrikken/9088150?signedInSuccess=true>

1 Máhttováilevašvuodas paternalismii?

Máנגgabealatvuohta mihttun ja gaskaoapmin Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raporttas

Torkel Brekke
Professor, MF Vitenskapelig
Høgskole

Čoahkkáigeassu

Artihkkala vuodđun lea Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raportta analysa mii ilmmat 2023:s ja lea goatnjedis politihkalaš ja historjjálaš dokumeanta. Golbma čuoččuhusa ovddiduvvojit: Vuosttažettiin čuoččuhuvvo ahte Norga lea epistemologalaš-politihkalaš heahtedilis sáme- ja politihkalaš surggiin, mii vuhtto das go lea sihke unnán vuodđomáhttu ja sierramielalašvuohta politihka máhttovuodu hárrái. Dasto ákkastallojuvvo ahte “máנגgabealatvuohta” politihkalaš gielas sápmelaččaid ja eará unnitlohkoálbmogiid guovdu lea ožžon paternalisttalaš hámi, mas unnitloguid geahčadit instrumeanttalaččat - sihke mihttun ja gaskaoapmin servodatprošeavtain. Goalmát čuoččuhus lea ahte dát odđi paternalisma čatnasa

máhttováilevašvuhtii, go nanu dieđuid vátni dagaha digaštallama eanet symbolalažžan go vuoigatvuođaide goallastuvvon, ja čovdosiid ohcet árvodevdojuvvon máנגgabealatvuođamihtuid bokte, mat duohtadilis sáhttet leat válddálašvuođahuhttimin minoritehtaide. Artihkal bidjá maid dái Norgga dili riikkaidgaskasaš oktavuhtii, ja geavaha Will Kymlicka ja Brian Barry teorijaid čájehit prinsihpalaš čuoččumiid mat leat čadnon instrumeanttalaš máנגgabealatvuođa doahpagii minoritehtapolitihkas. Seammás go máנגgabealatvuohta dávjá ovdanbuktojuvvo mihttun ja gaskaoapmin demokratijias ja servodatovddideamis, de čuoččuhuvvo ahte dakkár ákkat sáhttet heađuštit oktagasaid vuoigatvuođa friddja válljemii ja ovttáárvosaš meannudeapmái.

1.1 Álggahus

Dát artihkal álgá golmmai čuoččuhusain.

Vuosttažettiin čuoččuha dat ahte Norggas lea epistemologalaš-politihkalaš heahtedilli go lea sáhka sámepolitihkas. Doahpagiin *epistemologalaš-politihkalaš* heahtedilliin oavvilduvvo heahtedilli go 1) váilu vuođđomáhttu muhtun politihkkasuorggi birra, ja 2) lea garra sierramielalašvuohta das mii galggašii leat politihka máhttovuođđun, ja movt dakkár máhtu galgá háhkat. *Dasto čuoččuha* dat ahte doaba *mággabealatvuohta* Norgga politihkalaš gielas sápmelaččaid birra, ja eará minoritehtaid birra, lea gávvgaohtán paternalisttalaš višuvdnan danin go das lea instrumeanttalaš oaidnu minoritehtaide. Mággabealatvuohta daddjo sihke mihttun ja gaskaoapmin unnitlohkopolitihkalaš gielas. *Goalmát čuoččuhus* artihkkalis lea ahte lea oktavuotta gaskal váilevaš dieđuid ja paternalismma. Minoritehtapolitihka birra digaštallan, mas lea nanu máhttu vuođđun, jorrá doahpagiid birra nugo vuoigatvuođat ja erohusaid dásseen. Váilevaš máhttu dagaha baicca ahte geahččalit buhtadit boasttuvuođaid mággabealatvuođa mihttomeriid bokte, mii dáhpedorpmis gártá válddalašvuođahuhttimin unnitloguide. Dasto mearkkaša mággabealatvuođadoaba, nugo dat geavahuvvo sámepolitihkalaš dokumeanttain, ahte eat lávke lagabui epistemologalaš-politihkalaš heahtedili čoavdima, muhto baicca ahte láivudit vejolaš čovdosiid ja lasihit ođđa paternalismagearddi. Dát lea iešvuosttaldeaddjin go mággabealatvuođadoahpaga atnin lea oavvilduvvon buhttet ovdeš áiggiid paternalismma ja váldegeavaheami.

Vuosttaš čuoččuhus ii leat nu amas. Buohkat geat barget suorggis dihtet ahte leat váilevaš dieđut ja máhttu, sii dovdet váilevašvuođa duogáza ja dan váikkuhusaid. Nubbi ja goalmát čuoččuhusat ovdandivvojuvvojit ođđa buktun digaštallami. Daid dáidet atnit eahpegovttolažžan, sii geat atnet mággabealatvuođadoahpaga buriid ulbmiliiguin. Artihkkala ulbmilin ii leat eahpidit daid buriid ulbmiliid, muhto guorahallat makkár implikašuvnnaid mággabealatvuođadoaba duođai buktá.

Artihkal atná empiralaš analysa Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raporttas (2023) čájehit movt mággabealatvuođadoaba lea instrumentaliserejuvvon. (Mun gohčodan dan “raportan” ja kommišuvnna “kommišuvdnan” dán artihkkalis.) Raporta lea viiddis dokumeanta mii ii dušše logahala ovdeš veahkaválddalašvuođaid sápmelaččaid, kvenaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá, muhto mii maiddá geahččala dahkat ođđa geainnu Norgga minoritehtapolitihkkii. Raportta mággabealatvuođadoahpaga analysas joatká artihkal mággabealatvuođadoahpaga cuiggodemiin. Dat addá vuostá álgas ja čielga dieđalaš kritihka doahpagis ja dasto kritihka politihkalaš teoriija vuođul. Loahpas árvala artihkal movt epistemologalaš-politihkalaš heahtedili galggašii čoavdit.

Artihkkalis leat gávccii oasi. 1. oassi čielge oanehaččat movt dilli lea norgalaččaid máhtu dáfus sápmelaččaid birra ja muitala veahás duogáza birra manin leat válljen ahte eat viečča dieđuid čearddalašvuođa birra. 2. oasis čielgejuvvo oanehaččat movt mággabealatvuohta lea šaddan politihkalaš vuođđodoaban Norggas. 3. oasis geahčada movt mággabealatvuohta Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raporttas namahuvvo politihkalaš mihttun ja gaskaoapmin joksat eará politihkalaš ulbmiliid. 4. oasis lea oanehis dieđalaš kritihka mággabealatvuođadoahpagis. Oaivil dainna lea čielggadit muhtun eavttuid, maid gávdnojit 3. oasis mággabealatvuođadoahpaga kritihkas. 5. oasis moitojuvvo instrumeanttalaš mággabealatvuođadoaba politihkalaš teoriija vuođul. Dás čujuha artihkal Will Kymlicka ja Brian Barry bargguide. 6. oasis buktá artihkal árvalusa das maid seadášii dahkat dainna heahtediliin. Evttohusas daddjojuvvo njuolgut ahte galggašeimmet duvdilit eret statistihkkabalu ja gárgedit vuogádagaid maiguin detáljaleaččat háhkat dieđuid čearddalašvuođa birra Norggas. 7. oasis leat loahppajurdagat ja 8. oasis leat guokte rávvaga.

1.2 1. OASSI: Máhttoheahtedili duogáš

Almmolaš digaštallamat norgga mediain almmustahttet duos dás ain epistemologalaš-politihkalaš heahtedili go lea sáhka sámepolitihkas. Heahtedilli čielggai ovdamearkka dihte dan váttis digaštallamis mii lei dalle go politihkkár Sandra Borch 2024 čavčča sivaallojuvvui go lei dieđihan iežas Sámedikki jienastuslohkui áigumušain searvat evttohassan válggaide, almmá ahte nagodii duođastit iežas sámepolitihka. Almmolaš oavvillanohallamiin áššis vuhttojedje garra dovddut, ja NRK jearai Borchas lea go son “fálsskkáris sápmelaš”, juoga maid Borch oavvildii leat digaštallama duššindahkamin (Grønning, 2024). Digaštallan almmustahttii maiddá vuođalaš sierramielalašvuođaid das ahte mii galggašii leat máhttovuođđun, mii galggašii adnot mihtidit dahje mearridit sámepolitihka Norggas.

Norga ii registrere čearddalašvuođa almmolaš statistihkkii. Dasa leat guokte ákka, historjjálaš ja teknihkalaš. Gehččot vuostá teknihkalaš beali. Norga lea ceahkkálagaid mannan álbmotlohkamiin, mat leat čađahuvvon jearahallanskoviiguin, statistihkkii mas leat registarat vuođđun. SGD čađahii manjimus olmmošlohkama skoviid vuođul jagis 2001. Rievdadeapmi lei vejolaš danin go 1964:s ášahuvvui guovddáš persovdnaregisttar. 1980- ja 1990-logus vižžojuvvojedje dađistaga eanet surggiid dieđut hálddahušlaš registariin dan sadjái go njuolga jearahallamiin álbmogiin. 2001 lei jorggáldatjahkin mas buot persovdnii guoski dieđut, nu go demografiija, oahppu, bargomárkan ja dienas, bohte registariin, ja dušše bearaš- ja ásoatdieđuide gáibiduvvojedje ain jearahallanskovit. Jagi 1989 statistihkkaláhka attii SGD:i

vuogatvuoda atnit hállddahaslaš diehtovuogádagaid almmolaš statistihkkii vuodđun. Vuosttaš ollásit registtarvuodot álbmotlohkan jagis 2011 šattaige dasto loahppan prosessii mii álggahuvvui 1970-logus. Registtarvuodot vuogádat lea huksejuvvon golmma vuodđoregistaris: Guovddáš álbmotregistaris mas leat olbmuid riegádannummarat, fitnodatregistaris mas leat doaimmaid organisašuvdnanummarat, ja matrihkkalis mas leat ásodagaid ja opmodagaid čujuhusat ja logut (Soltvedt, 2004). Davviriikkat leat leamaš njunnošis dán nuppástuhttimis ja ollu eará oarjeriikkat leat čuvvon. Spánnja lea omd. rievddadan oalát registtarvuodot vuogádahkii ja Duiska lea bargamin áššiin (Bartl, 2024). Dáidet leat ollu ákkat dasa ahte eanet ja eanet riikkat háliidit dakkár nuppástuhttima, muhto lea čielggas ahte dan doaimmaheami vuollegis golut, go dat vuos álggahuvvo, mearkkašit ollu.

Registtarvuodot vuogádaga, nugo dan maid Norga lea huksen, ráddjjejumit šaddet almmatge čielgasat go šaddá sáhka identitehtas ja álbmoga gullelašvuodas. Otná beaivve eai dakkko almmolaš registreremat omd. das guđe giela olbmot hupmet, sin kultuvrralaš práksisiin dahje čearddalaš gullelašvuodas. lige leat makkárga diehtovuoddu ráhkadit statistihka olbmuid birra geain lea sámi čearddalaš duogáš. Vástideaddji váilelašvuhta dieđuin guoská eará nátionála unnitlohkoálbmogiidda nugo kvenaide, romániálbmogii, juvddálaččaide ja vuovdesuopmelaččaide. Vaikko vuogádat addá dieđuid muhtun demográfalaš ja sosioekonomalaš iešvuodaid birra, de šaddet subjektiiva ja kultuvrralaš dimenšuvnnat álbmoga čoahkkádusas oaidnemeahtumin almmolaš statistihkas. Moaitit čuoččuhit ahte almmolaš statistihkka šaddá gaskaoapmin eiseválddiide ja hálldašeapmái, ii fal álbmoga dárbut ipmirdit fenomenaid ja rievdamiid servodagas (Søbye, 2018).

Dasto dan historjjálaš ággii manin Norggas eai leat dieđut čearddalašvuoda birra, namalassii vásáhusat das ahte diekkár dieđut sáhttet boastut geavahuvvot. Ballu čearddalaš dieđuid boasttugeavaheamis lea vuolán konkrehta vásáhusain, go olmmošlohkamiid dieđut šadde gaskaoapmin unnitlohkoálbmogiid váidudeapmái ja vealaheapmái. Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna muittuha ahte nálleoahppa ja viiddes registreren "spiehkaseaddji" joavkkuin lei oassin skandinávalaš dáruiduhttin- ja assimilerenpolitihkas gitta 1945 rádjái. Norggas vásihedje movt nammalisttut ja pássamearkkat geavahuvvojedje váldit gitta ja deporteret juvddálaččaid jagiin 1942-43.

Juridihkalaččat biddjojuvvui eahpádus personsuodjalannjuolggadusaide. Norgga persovdnadiehtoláhka gieldá dábálaččat gieđahallamis dieđuid "náli dahje čearddalaš duogáša" ja oskku birra, muhtun spiehkastagaiguin. Boađusin lea ahte almmolaš etáhtat dábálaččat eai sáhte eaige hálit

doallat čearddalašvuodaregistariid. Vejolaš iskkademiid vuodđun fertejit leat eaktodáhtolaš iešraporteremat, nugo Sámedikki jienastuslohku. Dakkár balu gájanas orro maiddá St. dieđ. 17:s (2024-2025) go dat dadjá ahte:

Lea jáhkehahtti ahte dat áigi mas mii eallit, ráfehisvuodaiguin, eahpesihkarvuodain ja polariseremiin mángga riikkas, dagaha vel eanet vuostehágu minoritehtajoavkkuid gaskkas dasa ahte ráhkaduvvojit statistihkat main čearddalaš gullelašvuodta registrerejuvvu. (St. dieđ. 17 (2024-2025))

Dieđáhusas ii namuhuvvo mihkkege dan birra makkár ákkaid vuodul livččii jáhkehahtti ahte minoritehtajoavkkuin juste min áiggis lea erenoamáš ballu statistihkaid dáfus main lea čearddalaš gullelašvuodta. Jus geahččat muhtun dain váddáseamos digaštallamiin mat leat leamaš Norggas sámi politihka birra, de lea baicce ágga jáhkkit ahte goit muhtun sápmelaččat, ja eará unnitlohkoálbmogiid olbmot, háliidivčče buoret dieđuid vuodđun politihkkii.

Maiddá Ruotas vuhtto minsttar čielgasit. Maŋŋil go stáhta nállebiologiija instituhta, Statens institut för rasbiologi, dutkan lei buktán riikii lossa árbbi, de čađahuvvui maŋimus olmmošlohkan čearddalašvuoda variábeliiguin 1945:s. 1973:s dagai Datainspektionen, dáhtabearráigeahčču, geavatláččat lobiheapmin registreret čearddalaš gullelašvuoda. Maŋŋel gildii persovdnadiehtoláhka, Personuppgiftslagen (1998), gieđahallat dakkár persovdnadieđuid mat almmustahttet dieđuid náli dahje čearddalašvuoda birra almmá čielga láhkavuodu haga. Gildosa duohken leat sihke soahtevásáhusat ja nanu dáhttu botket iežaset nállebiologalaš árbevieruid. Muhto Ruotas leat maid čielga jienat mat hástalit iežaset dagahan máhttováilelašvuoda sápmelaččaid birra (Axelsson & Sköld, 2011).

Davviriikkaid stuora várrugasvuoda válljen lea áibbas nuppelágan go USA:s. Doppe leat olmmošlohkammat registreren čearddalašvuoda guhká. Maŋŋil 1960-loguid šadde logut guovddáš reaidun stáhtalahttovuogatvuodálágaid, affirmative-action-prográmmaid, jed. giehtaguššamis. Siviilarievtálaš proseassat ja føderála bearráigeahčču gáibidit statistihkaid mat sáhttet duodaštit vealaheami dahje eahpedássedis vejolašvuodaid oazžut almmolaš buriid. Danin leat unnitlohkoálbmotlihkadusat USA:s dábálaččat bealuštan čearddalaš registrerema eaige ballan das.

Erohus speadjalastá iešguđetlágan historjjálaš oahpuid ja politihkalaš dárbbuid. Norggas ja Ruotas vásáhusat rasisttalaš boasttugeavaheamiin, ovttas oalle unna minoritehtajoavkkuiguin ja alla luohtámušain dasa ahte stáhta láhtte seamma ládje buohkaiguin,

dagahedje paradigma mas persovdnasuddjen ja vealatkeahtesvuohta galgá vuosttažettiin sihkkarastojuvvot dainna go garvit hearakes dieđuid. USA:s, gos guhká rabas nálesegregeren headuštii ovttalárganvuođa lága ovddas, doppe adnojuvvojedje oinnolaš logut dárbbaslažžan duođaštit ja vuosttaldit erohusaid.

Jus čeahkkáigeassit: leat guokte ákka dasa go Norggas váilot dieđut čearddalašvuođa birra. Okta ágga lea čielgasit teknihkalaš ja lea ahte almmolaš statistihkka rievdaduvvui áiggi mielde nu ahte vuodđun šadde registardieđut eaige jearahallaniskadeamit, ja nubbi ágga lea dakkár dieđuide garra eahpádus, mat bohtet boasttugeavaheami historjjálaš vásáhusain. Muhto jus eai leat dieđut, de ferte atnit eará vugiid kártet sámi eallineavttuid vuodđun politihkkii. Dábáleamos čovddus lea atnit geográfalaš ráddjema mii lea Sámedikki ealáhusovddideami doarjjaortnegiid siskkobealde, dahje SED-guovllus. Guovlu lea definerejuvvon dan vuodul gos Sámediggi sáhtá juolludit iežas erenoamáš váikkuhangaskaomiid ealáhusaid ja kultuvrra oktavuodas, ja lea seaguhus olles gielddain ja gielddaid osiin, visot davábealde Sáltoduoddara. SED-guovlu lea adnon sámi guovlluid definišuvdnan SGD sámi dilálašvuođaid statistihkas. Statistihkka mii buvttaduvvo dien guovllus geavahuvvo proxy:n 1 sámi dilálašvuođaide, vaikko vel ollu sápmelaččat orrot guovllu olggobealde, ja oallugat geat eai leat sápmelaččat orrot dan guovllu siskkobealde. Dát addá bonjugova: Sápmelaš Oslos dahje Bergenis ii oidno almmolaš statistihkas:

SGD:s ii leat diehtovuodđu mainna earuhivččii sápmelaččaid ja sin geat eai leat sápmelaččat. Danin atná SGD sámi statistihkkii vuosttažettiin geográfalaš lahkonaovuogi. (Molstad, 2024, s. 113)

Váikkuhusat bohtet čielgasit ovdan politihkalaš geavadis ja leat earet eará digaštallojuvvon gieskat St. dieđ. 17:s (2024-2025) gielddalaš bálvalusfálaldagaid birra sámi ássiide Norggas. Dás digaštallojuvvo gaska mii lea diehtovuodđu ja duohta máhttodárbbu gaskkas bálvalusfálaldagaid ovdánahttimis. Cuiggoduvvo ahte suohkaniid váilevaš máhttu iežaset álbmoga birra lea hástalus.

Dasto lea gielddaide váttis lágidity buriid mánáidsuodjalusbálvalusaid, dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusaid, čálgobálvalusaid ja kulturfálaldagaid sámi álbmogii go dárbbuid eai dovdda. (St. dieđ. 17 (2024-2025), s.16)

Dás boahtá konkrehtalaččat ovdan dat maid gohčodin *epistemologalaš - politihkalaš heahtedillin*.

1.3 2. OASSI: Mággabealatvuohta politiikalaš vuodđodoaban

Mággabealatvuohta lea šaddan politiikalaš vuodđodoaban norgga politiikalaš diskurssas moatti logi jagis. Áigodagas 1977-1997 rievddai mággabealatvuohta govvideaddji doahpagis normatiiva ideálan, lahka čatnasan árvvuide nugo friddjavuhtii, kreatiivitehtii ja individuála variašuvnnii. Dát dáhpuhuvai seammás go ovttalárganvuođadoaba massii iežas ovdalaš guovddáš sáji, mas dat lei čadnon ekonomalaš ja sosiála dásseapmái. 1990-logu loahpa rájes šattai mággabealatvuohta politiikalaš vuodđodoaban (Christoffersen, 2017). Orru leamen nu, ahte mággabealatvuođadoaba sisdoallá seamma ollu iešguđetlágan mearkkašumiid, ja mielddisbuktá vel unnit dárkilvuođa, go doahpagat nugo friddjavuhta, ovttalárganvuohta ja vuoiggalašvuohta. Almmolaš dokumeanttat leat dávjá lagabus mihtilmas politiikalaš doabageavaheami go aiddolaš, filosofalaš doabačielggadeami. Dat lea danin go dakkár dokumeanttaid ulbmilin ii leat vuosttažettiin leat aiddolaš, muhto defineret politiikalaš višuvnnaid ja evttohit politiikalaš geainnuid.

Politiikalaš digaštallamis mággabealatvuođa birra čalbmát dávjá ideologalaš juohkáseami. Olgeš bealde oidnet mággabealatvuođa spontána fenomenan, mii ilbmá go stáhta ii seahkan kultuvrralaš proseassaide. Dát oaidnu čuoččuha ahte ii leat garvimis ahte stáhta seaguheapmi kultuvrralaš áššiide doalvu homogeniseremii. Gurut bealde ges, erenoamážit sosiálademokrátalaš ja progressiiva lihkadusain, oidnet mággabealatvuođa dakkárin maid stáhta ferte dihtomielalaččat dikšut ulbmillaš doaibmabijuiguin. Dan sáhtá dahkat positiivvalaš vealahanortnegiid ja láhkaásahuvvon searvadahttingáibádusaid bokte. Goappaš lahkoneamiid čuolbman lea mággabealatvuođadoahpaga ambivaleanta oktavuhta fámuin. Olgešbeali stáhtalaš muddema hilgun guodđá mággabealatvuođahábmema márkannávccaide, mat dávjá leat oidán eanetlohkokultuvrra, seammás go gurutbeali stáhtalaš intervensuvnnat sáhttet bidjat unnitloguid essensialiserejuvvon kategoriijaide (Christoffersen, 2017).

Goappaš dáhpuhusain báhcá fápmu meroštallat mii dat "duohta" mággabealatvuohta lea dálá fápmoinstánssaide. Dat boahtá čielgasit ovdan digaštallamis statistihka ja čearddalaš dieđuid čohkkema birra. Riikkat nugo USA ja Stuurra Británnia čohkkejit systemáhtalaččat čearddalaš dieđuid vealaheami vuosttaldeapmái, seammás go riikkat nugo Frankriika ja Norga leat hilgon dakkár geavada

¹ Sátni "proxy" mearkkaša dás áicojuvvon dahje mihtiduvvon sturrodat, mainna sáhtá addit dieđuid eará sturrodagas, masa eai leat dieđut.

čujuhettiin assimilašuvnna historjái. Dát vuosteháhu čearddalaš kategoriseremii, mii álgoálggus sáhtá orrut progressiiva, lea Norgga dáfus dagahan ahte sámii dearvvašvuoda- ja oahpahuserohusat eai oidno almmolaš statistihkas.

Jus áigut gávdnat dan jurddahistorjjálaš duogáža mii čájeha movt čearddalaš ja kultuvrralaš mánggabealatvuodta lea instrumentaliserejuvnon minoritehtapolitihkalaš gielas, de fertet goit 25 jagi maŋos áiggis. Stuoradiggediedáhus 15:s (2000-2001) celkui ee.:

Ráđđehusa vuolggasadi lea ahte Norga ii leat kultuvrralaččat ovttalágan. Leat ollu vuogit leat norgalaš, ja kultuvrralaš mánggabealatvuodta lea riggodahkan searvevuhtii. (St. died. 15 (2000-2001), s. 10)

Mánggabealatvuodta govviduvvo servodatresursan mas unnitloguid kultuvra ja historjá šaddá resursan riikii ja searvevuhtii. Sin árvu meroštallojuvvo ávkki vuodul maid addet eanetlohkoálbmoga iešipmárdussii ahte leat ovtastuvvon, ivdnát ja rahpasat iešguđetláganvuhtii. Stuoradiggediedáhus giedahallá minoritehtaid stáhtalaš resursan - "kultuvrralaš riggodaga" symbolan mat nannejit mitalusa fáttmasteaddji Norgga birra. Dat sisttisdoallá instrumentaliserema, mas čearddalaš minoritehtaide gullevaš olbmui galgá leat rolla gaskaoapmin, mainna joksat dihto politihkalaš mihtomeriid servodahkii ollislaččat dahje eanetlohkui. Diedáhus ii čilge gostege maid oaivvilda kultuvrralaš mánggabealatvuodain.

1.4 3. OASSI: Mánggabealatvuodta mihttun ja gaskaoapmin: Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta

Dán oasis artiikkalis suokkardallojuvvo raportta mánggabealatvuodadoahpaga geavaheami. Sáni "mánggabealatvuodta" oidno dávjá raporttas ja čilge dilálašvuodaid mánga iešguđetlágan suorggis. Kultuvrralaš mánggabealatvuodta lea deháleamos lágan mánggabealatvuodta raporttas, muhto raporta namuha maid mánggabealatvuoda luonddus, ealáhusain, mediain, ja gielas ja oskkus. Muhto seamma dehálaš go mánggabealatvuodasáni dávjá atnin, lea dat ahte raporta atná doahpaga nuppi oasi bajilčálan ja ahte doaba dasto definere kommišuvnna bajimuš perspektiivva suorggi politihkalaš ovdáneami dáfus.

Juo nuppi kapihttalas, mas kommišuvdna čilge iežas mandáhta, čoahkkádusa ja bargovugiid, celkojuvvo ahte

kommišuvnna lea vuodđooaidnu mas lea politihkalaš mihttu nannet kultuvrralaš mánggabealatvuoda:

Kommišuvdna bidjá vuodđun dakkár servodatoainnu mii oaidná kultuvrralaš mánggabealatvuoda riggodahkan olles servodahkii. Kommišuvdna evttoha danin doaimmaid, maid ulbmilin lea nannet dán kultuvrralaš mánggabealatvuoda ja doarjut dálá kultuvrralaš ealáskahttinproseassaid, seammás go guoskevaš joavkkut bissot integrerejuvvon oassin stuorát searvevuodas. (SFK, 2023, s. 128)

Ollu dain konkrehta doaibmabijuin mat evttohuvvojit raporttas viidáseappot, leatge jurddašuvvon dakkár ealáskahttinproseassaid doarjjan vai joksat eanet dahje nannosit mánggabealatvuoda.

Mánggabealatvuodadoaba lea áibbas guovddážiis kommišuvnna historjjámuitalemis mas dálá mánggabealatvuodta lea vuostálasvuodtan ovdešáiggi assimileremii. Raportta II oassi leat láhčán saji dán muitalussii namain *Historjjálaš kárten - Dáruiduhttin politihkas kultuvrralaš šládđjiivuhtii*. Raportta 10. kapihtal válddahallá dárkilit ođđa eamiálbmot- ja minoritehtapolitihka dađistaga historjjálaš ovdáneami Norggas 1960-logu rájes:

Maŋŋel badjel 100 jagi ulbmillaš dáruiduhttinpolitihkain, de guđđojuvvui mihttu assimileret kvenaid ja vuovdesuopmelaččaid, ja unnitlogupolitihkkii biddjui ođđa mihttu: pluralisttalaš integrašuvdna ja kultuvrralaš mánggabealatvuodta. (SFK, 2023, s. 301)

Raporta atná vuolggasadiin ahte stáhtain vuodas leat njeallje politihkalaš lahkonašvuogi čearddalaš unnitloguide. Vuosttažettiin sáhtá jođihit dakkár politihka, mii láidesta assimileremii, namalassii ahte unnitloguid kultuvra ja árvvut galget láivuduvvot dahje vajáduvvat ja ahte majoritehta kultuvra galgá šaddat norbman. Dát lei guovddážiis dáruiduhttinpolitihkas maid Norga jođihii čearddalaš minoritehtaid ektui maŋŋel soadi ja gitta 1980-logu rádjai, dadjá raporta. Nubbi lahkoneapmi lea ahte sáhtá jođihit segregerenpolitihka, man ulbmil lea doalahit čearddalaš minoritehta sirrejuvvon majoritehtas. Muhtin ráđđenvugiin, nugo Lulli-Afrihkás, čadahevuvi segregeren bákkuiin ja veahkaválddalašvuodain ja dan čuovui vel garra vealaheapmi.

Goalmát lahkoneapmi lea ahte sáhtá čadahit minoritehtapolitihkalaš passiivvaš politihka, mas njuolgut eai beroš ahte unnitlogut gávdnojit, lahkoneapmi mas sin kultuvra ja eallinvuogit eai

oaččo makkárge erenoamáš suddjema. Dakkár passiivvalašvuhtii sáhttet iešguđet ákkat ja motiivvat, muhto dat sáhtta goitge dagahit dáruiduhttima, dadjá raporta. Raporta čilge ahte «vuordi dahje áibbas passiiva oaidnu čearddalaš mánggabealatvuhtii» lea leamaš okta oassi dáruiduhttinproseassas (SFK, 2023, s. 22).

Njealját lahkoneamis sáhttet eiseválddit válljet minoritehtapolitihkalaš mihtu, man raporta gohčoda pluralisttalaš integreremin ja kultuvrralaš mánggabealatvuhtan. Dát dat lea raporta oidjuvvon politihkka. Dás dat Norga lea dan politihkalaš mihtuid ovdánahttimis maid raporta analysere. Raporta narratiivvas lea dát politihkalaš ovdánahttima geahči. Dán politihka mihttu lea ahte minoritehtaid miellahtut galget sáhttit ovddidit bajimuš dásat identitehta stáhtaborgárin ja ollislaš stáhtalahttovuoigatvuodaid almmá ahte fertejit gáidat iežaset kultuvrras ja gielas. Mii sáhttit logahallat dan njeallje unnitlogupolitihkalaš háltti (ceakkočuolda 1) ja daid navdojuvvon váikkuhusaid mánggabealatvuhtii (ceakkočuolda 2) nugo raporta digaštallá daid:

Assimileren	Gáržžida mánggabealatvuoda
Segregeren	Mánggabealatvuoda eahperelevánta
Passivitehta	Gáržžida mánggabealatvuoda
Pluralisttalaš integrašuvdna	Lasiha mánggabealatvuoda

Raporta deattuha dasto ovddeš áiggiid dáruiduhttinpolitihka, mii lea okta variánta assimilašuvnnas, váttisvuhtan, ja pluralisttalaš integrerema ja kultuvrralaš mánggabealatvuoda rievttas politihkalaš mihttun min áiggis. Movt čilge raporta mánggabealatvuoda politihkalaš mihttun? Árvaluvvojit ollu doaibmabijut. Sámegiella deattuhuvvo omd. mánggabealatvuoda guovddáš oassin. Sámi dáidda, musihkka, duodji ja árbevierut loktejuvvojit dehálaš buktun nátionála kulturárbái, ja evttohuvvojit ealáskahttinproseassat lasihan dahje nannen dihte mánggabealatvuoda. Sápmelaččaid oassálastin politihkalaš ášahusain, nugo Sámedikkis, ja almmolaš digaštallamiin, adnojuvvo demokratiija ja servodaga mánggabealatvuoda nannemin obbalaččat.

Muhto kultuvrralaš mánggabealatvuoda ii leat dušše politihkalaš mihttomearri, muhto maiddáid reaidu mainna joksá eará politihkalaš mihttomeriid. Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta dadjá ahte:

Kommišuvdna oaidná ahte mánggabealat dáidda- ja kulturovdanbuktimat leat eaktun dasa ahte oččodit eanet fáttmasteaddji buresdoaibmi demokratiija sihke našuvnnalaččat, báikkálaččat ja siskkáldasat sámi, kvena/norggasuopmelaš ja vuovdesuopmelaš birrasiin. (SFK, 2023, s. 665)

Kommišuvdna oaivvilda ahte mánggabealat dáidda- ja kulturovdanbuktimat eai leat dušše buorit, muhto *dárbbaslaččat* searvvaheaddji ja buresdoaibmi demokratiijii. *Movt* mánggabealat dáidda- ja kulturovdanbuktimat lea *eaktun* hábmet buoret demokratiija buot dásiin lea juoga maid kommišuvdna ii guorahala dárkileappot raporttas. Dat ferte leat danin go adnojuvvo diehttelassan dan ideologiijas masa kommišuvdna čáliha iežas. Orru čielga duohtavuoda ahte mánggabealatvuoda lea dakkár gaskaoapmi mii addá diekkár buriid bohtosiid.

Čoahkkáigeassit dán oasi artihkkalis. Mii leat oaidnán ahte mánggabealatvuodadoaba raporttas doaibmá sihke bajimuš politihkalaš mihttun, ovttas pluralisttalaš integrašuvnnain, ja gaskaoapmin joksat politihkalaš mihtuid, nugo omd. demokratiija. Jus mánggabealatvuoda lea politihkalaš mihttu, de fertejit eiseválddiin leat vuogit movt mihtidit mánggabealatvuoda rievdamiid. Ja jus ohcá vugiid mihtidit riikka čearddalaš dahje kultuvrralaš mánggabealatvuoda meari, de gártá atnit goit muhtin oasi dain vugiin ja perspektiivvain, mat juo leat ovdánahttojuvvon stáhtadiehtaga siskkobealde. Doppe lea gárggiidan valjit girjjálašvuoda, mat leat geahččan čearddalaš mánggabealatvuoda (fractionalization) vejolaš gáldun riidduide ja demokratiijaváilevašvuhtii (Fearon, 2003). (*Fractionalization skádjá* negatiivvalaččat, muhto doaba lea jur seamma go *diversity/mánggabealatvuoda*.)

Prinsihpas lea vejolaš mihtidit čearddalaš mánggabealatvuoda Norggas, muhto dušše jus vuos ráhkaduvvojit vuogadagat mat dahket vejolažžan lohkat oktagasaid geat gullet iešguđetlágan olmmoškategoriijaide. Lea eahpeulbmillaš, diedalaš geahčastagas, hupmat čearddalaš dahje kultuvrralaš mánggabealatvuoda meriin jus kategoriijat eai leat čielgasit definerejuvvon, nugo čearddalaš unnitlogut, ja jus eai leat reaidut maiguin sáhtta lohkat gallis juohke kategoriijas leat. (Dát čilgejuvvo dárkileappot njealját oasis.) Eará sániiguin, váttisvuoda ásaht kultuvrralaš ja čearddalaš mánggabealatvuoda politihkalaš mihttomearrin lea ahte dat eaktuda dakkár diehtoviežžama maid Norga ii praktisere.

Muhto lea maid eará váttisvuoda jus bidjá kultuvrralaš dahje čearddalaš mánggabealatvuoda politihkalaš mihttun. Dakkár mihttu buktá čielga norpmaid ja árvuid go lea sáhka das makkár identitehtaid ja eallinvugiid oktagasat galggaše válljet. Jus čearddalaš ja kultuvrralaš mánggabealatvuoda lea politihkalaš mihttu, de boahat eiseválddiid beales lunddolaččat muhtun lágan deaddu oažžut olbmuid válljet čearddalaš identitehta ja kultuvrralaš eallinvuogi, mii lasiha logu olbmuid geat gullet minoritehtakategoriijaide. Dušše dainna lágiin sáhtta lassánahttit mánggabealatvuoda.

Liberála geahččanguovllus ii leat dohkálaš bidjat dihto mihttomeriid dasa man mánggabealat servodat

galgá leat. Čuoččuhus dán artihkkalis lea danin ahte retorihkka mánggabealatvuoda birra maid raporta ovddasta, ja maid gávdnat ollu eará almmolaš dokumeanttain minoritehtapolitiikkalaš suorggis, lea eahpeliberála ja paternalisttalaš. Ovddeš áiggi paternalisma meannudii dávjá sápmelaččaiguin ja eará čearddalaš unnitloguiguin dego mánáiguin ja dáhtui siviliseret assimilerema ja dáruiduhttima bokte. Ođđa paternalisma biehttala dán lahkonaanvuogi, muhto das lea maiddái válddálašvuodahuhttin, go dat geahččá mánggabealatvuoda mihttun ja gaskaoapmin stuorát servodatprošeavttas, mas unnitloguid kultuvra nanosmahttojuvvo vai jokset omd. "riggudahttima" dahje "demokratiija".

Legitiibma mihttu ferte leat ahte buohkat, maiddái čearddalaš ja kultuvrralaš unnitloguid lahtut, ožžot friddja válljet identitehtaid ja eallinvugiid. Dát ii mearkkaš minoritehtapolitiikkalaš passiivvalašvuoda, nugo raporta cuiggodii. Friddjavuohta substansiála ipmárdusas eaktuda baicce dávjá doaimma stáhtadoarjaga hámis. Ovdamearkka dihte: Vai sámi mánás galgá leat friddjavuohta válljet sámegiela, de «negatiiva» hámat friddjavuohta ii leat doarvái, namalassii ahte eai leat rihkkumat. Dat gáibida ahte mánáidgárddiide ja skuvllaide bohtet resurssat fállat giellaoahpahusa. Dat gáibida nappo aktiiva doaimbajuid.

Naba mánggabealatvuoha gaskaoapmin? Go raporttas daddjo ahte dat oaidná mánggabealatvuoda gaskaoapmin olahit eará politihkalaš mihtuid, de ferte dat mearkkašit ahte dat oaidná gaskaoapmin daid *kategorijaid* mat dahket mánggabealatvuoda. Dat kategorijat leat *minoritehtat*. Dasto leat dat diehttelas, muhto *dárbbaslaš* čuovvumuš mánggabealatvuodadoahpagis mii ovdanbohtá raporttas, ahte stáhta oaidná čearddalaš unnitloguid gaskaoapmin. Várre lea ahte dát vuohki máinnašit mánggabealatvuoda sáhtta dihto dilálašvuodain dagahit negatiiva oainnu čearddalaš minoritehtaide. Ovttageardánit daddjon: Oaidnu minoritehtaide lea positiivvalaš dušše nu guhká go sáhtta čájehuvvot ahte dain lea positiivvalaš beaktu mihttui. Dát oktavuohta lea dutkojuvvon almmá ahte lea álki gávnahit justu makkár váikkuhusat instrumeanttalaš oainnus mánggabealatvuoda guovdu leat iešguđetlágan dilálašvuodain (Kauff et al., 2020). Dás ii leat sadji čiekŋudit dán dutkamuššii, muhto lea mearkkašan veara ahte eai raporttas eaige eará almmolaš dokumeanttain Norggas suokkar dán vára mii instrumeanttalaš mánggabealatvuodadoahpagis sáhtta leat.

Jus lohka rapporta ollislaččat, de lea sáhtta čuoččuhit ahte dát paternalisma gullá epistemologalaš-politiikkalaš heahtedillái mii dás ovdalis lea čilgejuvvon. Mu čuoččuhus lea ahte jus Norggas livčče buorit dieđut sápmelaččaid ja eará čearddalaš minoritehtaid birra, de ii livčče instrumeanttalaš mánggabealatvuodadoahpagis nu stuora

mearkkašupmi. Retorihkka mánggabealatvuoda birra sihke mihttun ja gaskaoapmin geađđuda geavtlaš digaštallamiid vuoigatvuodaid birra. Ođđa vuođđodoaba, mánggabealatvuoha, lea goit muhtin muddui nagodan duvdi eret digaštallamiid doahpagiid birra nugo ovttalárganvuoha ja vuoiggalašvuoha. Sosiála ja ekonomalaš ovttalárganvuoha lea dušše áibbas birzzehis doaba raporttas, ja dat namahuvvo leahkit oktan dain mii jodiha dáruiduhttinproseassaid (SFK, 2023, s. 20).

1.5 4. OASSI: Dieđalaš kritihkka mánggabealatvuodadoahpagis

Raportta moaitin mii easka lea ovddiduvvon gáibida ipmárdusa das mii mánggabealatvuoha duodai lea. Mánggabealatvuoha lea mihttu das man *galle* iešguđetlágan *kategorija* gávdnojit čielgasit ráddjejuvvon joavkkus, ja *man dásedit oktagasat* joavkkus juohkásit kategorijaide. Joavkkus lea alla mánggabealatvuodadassi dalle go das leat *sihke* ollu iešguđetlágan kategorijat *ja* oktagasat leat muhtin muddui dásedit juohkásan kategorijaide. Sihke *variašuvdna*-doaba ja *dássetvuoha*-doaba leat dasto áibbas dárbbaslaččat jus mis galgá leat mánggabealatvuodadoaba mii lea ipmirdahtti. Vuogádat mas leat 1000 kategorija ii leat mánggabealat jos ovttá kategorijas leat goasii buot vuogádaga oktagasat. Jurdil mat jávrra. Orru hirmáhuhti jus das leat 1000 šlájá, muhto jus ovttá šlájás leat goasii buot oktagasat, ja dain eará 999 šlájain leat dušše moadde oktagasa guhtesge, de ii leat nu mánggabealat ekovuogádat. Ii gávdno makkárge ulbmillaš doaba čearddalaš dahje kultuvrralaš mánggabealatvuoda birra jus ii leat systemáhtalaš, viiddis ja oktageardánis registreren, kategoriseren ja statistihkkaovdánahttin. Dát guoská dieđusge maiddái dan mánggabealatvuodadoahpagii maid raporta atná, vaikko raportta čállit eai čilge dan, eaige soaitte leat diđolaččat dán birra.

Nappo: Jos galgá sáhttit lohkat ja mihtidit mánggabealatvuoda, nugo dahkat biologijias dahje ekonomijias, de ferte leat čielga vuohki ja čielga ráddjejuvit dasa movt registreret oktagasaid dihto kategorijaide. Biologijias sáhtta lohkat galle šlájá leat jávrris, ja galle oktagasa gávdnojit juohke šlájás. Ekonomijias sáhtta lohkat galle fitnodaga leat márkanis, ja man stuora oassi márkanis juohke fitnodagas lea. Dát addet vuodu meroštallat iešguđetlágan mánggabealatvuodamihtuid, ovdamearkka dihte man mánggabealat dihto ekovuogádat lea, dahje man čoahkis márkan lea. Dáin vuogádagain lea oktasaš dat ahte ovttagadat maid lohket - šlájat dahje fitnodagat - leat čielgasit ráddjejuvvon nubbi nuppis.

Go geahččala atnit seamma logihka olmmošservodagaid hárrái, de deaivida vuodđováttisvuodain: Olmmošlaš identitehtat, nugo

giella, kultuvra ja gullevašvuohta, eai leat diskrehta sturrodagat, muhto rievddadeaddji ja badjálásti. Goitge eaktuda mánggabealatvuođadoaba ahte olbmuid sáhtá bidjat bovssaide. USA:s leat ovdamearkka dihte álbmotlohkamiin fásta kategorijat. Dat dagaha illušuvnna ahte identitehtat leat čielgasit sirrejuvvon, vaikko ollu olbmuid eallimat ja duogážat eai sáhte biddjojuvvot ovtta bovssa sisa. Vuodđočuolbma čuožžila go geahččalit lohkat ja mihtidit juoidá mii duođai lea jotkkolaš variábel. Olbmuid giella, kultuvra ja gullevašvuohta eai leat fásta sturrodagat, muhto laktásaddet oktii.

1.6 5. OASSI: Filosofalaš kritihkka instrumeanttalaš mánggabealatvuođadoahpagis

Kanadalaš filosofa Will Kymlicka, gii dáidá leat dán suorggi eanemus dovddus teorijaid huksejeadji, hilggu 30 jagi áigi ahte kultuvrralaš dahje čearddalaš mánggabealatvuohta sáhtá adnot ággan legitimeret eamiálbmogiid dahje našuvnnalaš minoritehtaid joavkovuoigatvuođaid (Kymlicka, 1995). Su ákkastallama vuodđun lea individuála friddjavuođaipmárdus, mas kultuvrralaš gullevašvuohta vuosttažettiin doaibmá konteakstan olbmuid ulbmillaš välljemiidda, liige árvun man stáhta galgá suodjalit vai duhtada eanetlohkoálbmoga mánggabealatvuođa sávdaga. Kymlicka mieđiha ahte unnitloguin sáhtá leat dárbu ja vuoigatvuohta suodjaluvvot, muhto deattuha ahte dat ferte dáhpuhuvvat liberála demokratiija rámmaid siskkoale, man oktavuodas oktagasa autonomiija ii leat garvimis.

Kymlicka hilgu jurdaga ahte minoritehavuoigatvuođat galget bálvallit majoritehta beroštumiid vásihit mánggabealatvuođa. Son čujuha dasa ahte minoritehtaid suodjaleami goluid mákset dávjá eanetlohkoálbmoga ovttaskas joavkkut - nugo engelasgielagat geat orrojit Quebecii - ja ahte ovdamunit leat eahpečielgasit juhkkjuvvon. Vuoiggalašvuohta gáibida danin ahte dakkár doaibmabijut fertejit ákkastallojuvvot unnitlogu dárbbuin, eaige das makkár estehtalaš dahje pedagogalaš ávki mánggabealatvuođas lea eanetlohkoálbmogii. Vaikko kultuvrralaš girjáivuodas sáhttet leat servodatlaš ovdamunit, de leat dát sekundára liigebuktagat, eai goassege vuodđun vuoigatvuođaide. Várre lea ahte ságastallan mánggabealatvuođas čuohcá vuoigatvuođaide.

Kymlicka deattuha maiddá ahte historjjálaš soahpamušat joavkkuid gaskkas - nugo traktáhtat eamiálbmogiiguin – fertejit ipmirduvvot oassin vuoiggalaš integrašuvnnas, eai fal mánggabealatvuođa árvvu dohkkeheapmin. Dát soahpamušat definerejit gaskavuodaid gaskal eanetlohko- ja unnitlohkoálbmogiid, muhto daid lobálašvuohta lea

dan duohken ovddidit go dat individuála friddjavuođa. Historjjálaš vearrivuođaid ferte njulget, muhto dušše liberála teorija rámmaid siskkoale, mii vuoruhá ovttaárvosašvuođa ja iešmearrideami ovttaskas olbmuid ovdal go kollektiiva identitehtaid seailuma. Kymlicka ákkastallan mieldebbuktá nappo ahte hilgu buotlágan instrumentalisierema mas unnitloguid vuoigatvuođat šaddet gaskaoapmin duhtadit eanetlogu sávdagaid. Vuoigatvuođaid oktavuodas ferte leat sáhka das ahte sihkarastit ahte buot riikkaássiin - beroškeahtá kultuvrralaš gullevašvuođas - leat seamma vejolašvuođat hábmet iežaset eallima ulbmillaš oktavuodas. *Danin ii sáhte mánggabealatvuohta leat politihkalaš mihttun.* Mánggabealatvuohta sáhtá dušše leat čuovvumuš das go oktagasat friddja välljejit iežaset eallinproševttaid vuoiggalaš struktuvrras.

Girjji *Culture and Equality* (2001) gárggiidahtii filosofa Brian Barry sullasaš kritihka das movt kultuvrralaš mánggabealatvuohta sihke adno gaskaoapmin ja ovddiduvvo mihttun multikultuvrralaš politihkas. Mánggabealatvuođa rivttes dássi, čállá Barry, lea dušše dat mii áibbas lunddolaččat ilbmá friddja välljemiid boadusin vuoiggalaš institušuvnnaid rámmaráhkanusaid siskkoale (Barry, 2011, s. 71). Seammá sáhtá maid dadjat assimilašuvnna rivttes dási birra, čállá son. Barry lea liberála demokrátalaš ideálad čielga bealušteaddji. Oassi su ákkastallamis lea polemihkka ee. Kymlicka teorijain minoritehavuoigatvuođaid birra. Barry dovddasta Kymlicka vuodđoipmárdusa ahte kultuvrralaš gullevašvuohta sáhtá leat dehálaš individuála autonomiija ja identitehta dáfus, muhto biehtala ahte dat vuoiggalažžan dahká joavkovuoigatvuođaid dahje erenomáš kultuvrralaš heivehusaid. Barry mielas dakkár doaibmabijut ovddastit boasttuipmárdusa liberalismma vuodus, mii lea oppamáilmmálaš dásseárvosašmeannudeapmi ja oktasaš njoolggadusat.

Čuolbmámus bealli muhtun multikultuvrralaš politihka variánttain lea Barry mielas movt mánggabealatvuohta ovdanbuktojuvvu instrumeanttalaš buorrin. Go politihkkárat ja teorehtat ákkastallet kultuvrralaš diversitehta ovddas dainna ahte čujuhit omd. ekonomalaš ovdamuniide, hutkáivuhtii dahje innovašuvdnii, de dahket guokte boasttuvuođa. Vuosttažettiin váilu empiralaš doarjja dasa ahte mánggabealatvuođas leat positiiva váikkuhusat servodahkii. Dasto de duvdet dakkár instrumeanttalaš ákkastallamat fuomášumi eret das mas lea mearkkašupmi, namalassii ovttalágan vejolašvuođat buot ássiide. Barry čuoččuha ahte go mánggabealatvuohta gieđahallojuvvu mihttun iešalddis, de duddjojuvvu ráva movt bohciidahttit riidduid. Dan sadjá ahte geahpidit sosiála gealdduid, de bálkkaša mánggabealatvuođapolitihkka joavkkuid mat beaktilepmosit mobiliserejit ovddidit partikularisttalaš gáibádusaid. Dat duolbmá oktasaš identitehta, mii lea dárbbalaš nanu demokratiijas. Kymlicka geahččala

gávdnat dássádaga individuála autonomiija ja joavkogullelašvuoda gaskkas ja Barry fas čuoččuha ahte dušše individuála vuoigatvuođat universála rámmaráhkkanusa siskkobealde sáhttet sihkkarastit duohta ovttaláganvuoda ja vuoiggalašvuoda.

Sáhtášii viiddidit dán digaštallama vaikko man ollu, dievva eará dehálaš girječállid oainnuiguin mánggabealatvuođadoahpaga birra politihkas, muhto poeanja lea: Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta ii smiehtat riikkaidgaskasaš girjjálašvuoda mii lea dan politihkalaš filosofiija siskkobealde mas Kymlicka ja Barry barggut leat oassin. Kommišuvdna čujuha goatnjedis ja hirpmahuhti girjjálašvuodamearrái erenoamáš dilálašvuođaid birra mat gusket sápmelaččaide ja eará norgga unnitloguide, muhto eai bija dáid dilálašvuođaid gulahallat prinsihpalaš politihkalaš ja filosofalaš digaštallamiiguin mat leat leamaš dáid gažaldagaid birra mánga logi jagi. Riikkaidgaskasaš filosofalaš digaštallan politihka birra multikultuvrralaš ja multičearddalaš servvodagain čájeha movt mánggabealatvuođa ovdanbuktin mihttun ja gaskaoapmin geađđuda dárkilis digaštallamiid vuoigatvuođaid birra.

1.7 6. OASSI: Sániin daguide

Dát artihkal álggii dainna ahte cuiggii vuodlaš váilelašvuoda dieđuin sápmelaččaide birra. Čuolbmačilgehus lea oahpis. Norgga olmmošvuoigatvuohtaásahus (NIM) almmuhii jagis 2020 raportta sámi statistihka birra olmmošvuoigatvuođaperspektiivvas. Dat lea ávkkálaš vuolggasadjin viidásit digaštallamiidda. NIM raporttas daddjo earet eará:

(...) NIM believes that the current approach to Sámi statistics in Norway does not provide an adequate empirical basis for monitoring the equal enjoyment of the Sámi people's human rights. (NIM, 2020, s. 19)

Oassi seamma lágan geahččanguovlluin lea maid almmuhuvvon girjekapihtalis (Dawson et al., 2024). NIM buktá golbma bajitdási rávvaga mat gusket Sámedikki, dáhtabearráigeahču ja SGD rollaide sin joatkevaš barggus dán suorggis.

NIM raporta lážii vuodu viidásit gulahallamii sámi statistihka birra, ja mannel go Sámediggi bivddii eanet rávvagiid reivves 2023:s, sáddii NIM iežas čuovvolanárvoštallama ja vástádusa reivves 2024:s. Reivve vuodđun leat sihke gávdnosat ja ávžžuhusat 2020-raporttas, ja dat addá konkrehta rávvagiid movt geavatlaččat atnit standardgažaldagaid eaktodáhtolaš sámi iešidentifiseremii ja indikáhtoriid sápmelaččaid olmmošvuoigatvuođaid goziheapmái. NIM ávžžuha eaktodáhtolaš iešidentifiserema našuvnnalaš guorahallamiin oktan dárkilis gažaldagaiguin

duogázis, identitehtas ja gielas, ja temáhtalaš olmmošvuoigatvuođaindikáhtoriid ovdánahttima. Go dahká vástádusaid namaheapmin, ovttaštahtá daid dálá survey-infrastruktuvrii ja čatná olles ortnega GDPR-gáibádussii eaktodáhtolašvuoda, ulbmilráddjema ja dáhtaunnideami birra, de oaivvilda NIM stáhta sáhttit oazžut buori statistihka almmá boktimis historjjálaš traumaid.

Norggas lea eará sániiguin digaštallan das guđe geainnu galgá mannat čoaivin dihte dan epistemologalaš-politihkalaš heahtedili masa lea čujuhuvvon dán artihkkala álggus, ja Sámediggi lea guovddáš aktevera ja vuođusháhkki dán gulahallamis, nugo galggašiige. Lea dehálaš ollet dobbelii dán barggus. Jus galgá geavatlaččat jurddašit, de orro eallindilleguorahallan, Levekårsundersøkelsen (LK), áigeguovdilis iskkadeapmi čearddalašvuoda- ja oskkodatgažaldagaid ovttaiduhhtimis norgga konteavsttas. SGD lea čađahan eallindilleguorahallamiid 1973 rájes, ja 1996 rájes leat dat čađahuvvon juohke jagi. Jagis 2011 oktiievehuvvui našuvnnalaš eallindilleguorahallan EU lágidan guorahallamiin, Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). LK gokčá viiddis fáttáid ja sisttisdoallá juo hearckes dieđuid ekonomii, dearvvašvuoda ja sosiála beliid birra. Go válljenmunis leat birrasiid 11-12.000 olbmo ja vástidanproseanta lei hui allat, de lea das sihke viidodat ja kontinuehta buktit nanu dieđuid unnitlogujoavkkuid birra (Grimstad, 2024). Viiddideapmi gažaldagaiguin čearddalaš iešidentifikašuvnna ja oskkolaš gullevašvuoda birra livččii lunddolaš joatka mii lei sáhttit addit girjábuit dieđuid go dálá kategorijat, maid vuodđun lea riika gos lea riegádan ja riika gos váhnemat leat riegádan. Eará evttohas sáhtášii leat SGD eallinkvalitehtaguorahallan, Livskvalitetsundersøkelse (LV), mii almmuhuvvui vuosttaš gearde jagis 2020 (Pettersen, 2020). LV čohkke dieđuid nehtas ja das lea leamaš hui alla vástidanproseanta.

Beroškeahtá válljet go lasihit gažaldagaid čearddalaš, kultuvrralaš ja oskkolaš gullevašvuoda birra dálá jearahallaniskkademiide dahje ráhkadit go áibbas ođđa guorahallama dán ulbmilii, de lea mearrideaddji leat rabas bohtosiiguin ja hukset olles servodagas luohhtámuša dasa ahte dieđut adnojit ulbmiliidda maidda politihkalaččat lea ovttaoaivilvuohta. Dieđusge leat sápmelaččat ieža, ovddastuvvon Sámedikki bokte, geat galget leat guovddáš akteverrat viidásit proseassas. Lea juo dahkkon mearkkašahtti čielggadanbargu dárbbu birra sihkkarastit sápmelaččaid vuoigatvuođa hábmet dieđuid sápmelaččaid birra joavkun, ja sin oamasteamis dakkár dieđuide (Møllersen, 2020). Danin lea jáhkehahtti ahte Norggas lihkestuvvat bures máhttoovddidemiin.

Norga sáhtá dakkár reaidduin ráhkadit dárkilis ja ulbmillaš doaibmabijuid, omd. hehttet heaitima joatkkaskuvllas, dárkilis

álbmotdearvvašvuodaprográmmaid allarikajoavkkuide, buoret ovddasteami almmolaš suorggis ja deaivileappo apparáhta vašširihkolašvuoda vuostá. OECD čujuha dasa ahte dakkár dieđut leat eaktun dásseárvopolitihka ávkkálašvuoda árvvoštallamii ja go galgá juolludit ruđa dohko gos lea eanemus dárbu. Go diehtoinfrastrukturra ovdánahttin dáhphuvvá ovttas joavkkuiguin main lea eanemus vuoitit - ja vejolaččat eanemus ballat jus dieđut adnojit boastut - de sáhtá statistihka šaddat ávkkálaš reaidun sihke eiseválddiide ja álbmogii. Vejolaš vuoitut leat dehálaččat. Dakkár ovdánuvuohki sáhtá leat mielde deavdimin dan máhttováilevašvuoda maid artihkal válddahii epistemologalaš-politihkalaš heahtedillin.

1.8 7. OASSI: Loahppajurdagat

Dát artihkal álggii golmmain čuoččuhusain. *Vuosttažettiin* čuoččuha dat ahte Norggas lea epistemologalaš-politihkalaš heahtedilli go lea sáhka sámepolitihkas. *Dasto* čuoččuha dat ahte doaba *mánnggabealatvuohka* norgga politihkalaš gielas sápmelaččaid birra, ja eará minoritehtaid birra, lea gávvagohtán paternalisttalaš oainnu guvlui, dainna go mánnggabealatvuodadoaba mii lea ilbman sisttisdoallá instrumeanttalaš oainnu minoritehtaid guovdu. Mánnggabealatvuohka máinnašuvvo sihke mihttun ja gaskaoapmin minoritehtapolitihkalaš gielas. *Goalmát čuoččuhus* artihkkalis lea ahte lea oktavuohka gaskal vátna dieđuid ja odđa paternalismma. Digaštallan minoritehtapolitihka birra, man vuodđun lea nanu máhttu, jorrá doahpagiid birra nugo vuoigatvuodát ja erohusaid dásen. Máhttováilevašvuohka dagaha ges ahte geahččalit buhttet eahpevuoiggalašvuoda mánnggabealatvuodamihtuin, mii dáhpedorpmis doaibmá válddálašvuodahuhttimin unnitloguid dáfus.

Artihkkalis adno Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta casen geahčadit movt dat boahtá ovdan otná almmolaš digaštallamis. Raporttas leat miellagiddevaš smiehtamušat historjjálaš statistihka birra. Seammás govvida raporta fáhkkačuolmma norgga minoritehtapolitihkalaš jurddašeamis, man sáhtá čeahkkáigeassit guvttiin cealkagiin:

- *Raporta ii árval makkárga konkrehta čovdosa máhttováilevašvuhtii. Raporta atná mánnggabealatvuodadoahpaga vugiin mii a) ii leat ulbmillaš dieđalaš perspektiivvas ja b) lea instrumeanttalaš ja paternalisttalaš filosofalaš ja politihkalaš perspektiivvas.*

Artihkal váldá vuolggasaji Sámedikki ja NIM maŋimuš jagiid dialogas dárbbu birra ráhkadit odđa máhttovuodu sápmelaččaid birra mii lea vuoigatvuodavuodot, ja doarju goatnjedis diehtočohkkenálgaheami Norgga

čearddalaš ja oskkoldatlaš minoritehtaid birra. Ollu ovdamearkkat eará riikkain čájehtit ahte lea ollásit vejolaš dan dahkat dohkálaš vugiiguin. Digaštallamat ovdalašáiggi statistihka boasttugeavaheami birra leat sihke politihkalaččat dehálaččat ja fágalaččat miellagiddevaččat. Almmatge hehttejit dat realisttalaš geahččanguovllu, oaidnit vejolaš ovdamuniid mat gávdnojit buoret diehtočohkkemis ja -geavaheamis.

1.9 8. OASSI: Rávvagat

- Čearddalaš dahje kultuvrralaš mánnggabealatvuohka ii sáhte leat politihkalaš mihttomearrin iige gaskaoapmin liberála demokrátalaš servodagas. Ágga dasa lea ahte de ferte leat instrumeanttalaš oaidnu unnitloguid guovdu. Ollu almmolaš dokumeanttat minoritehtapolitihka birra atnet eahpekritihkalaččat instrumeanttalaš mánnggabealatvuodadoahpaga mii ii gula norgalaš minoritehtapolitihkkii. Lea dárbu nannet diđolašvuoda mánnggabealatvuodaretorihka váikkuhusaid birra.
- Norga galggašii gárgedit buoret diehtovuodu čearddalaš unnitloguid birra. Ollu dokumeanttat dán suorggis atnit ollu saji kártet ovdešáiggiid boasttugeavaheami dieđuid dáfus. Dát historjjálaš diehtu lea dehálaš, muhto dan ii galggašii atnit headuštít dahje maŋidit álgagiid hukset buoret vuogádagaid čohkket ja atnit dieđuid minoritehtaid birra.

Girjálášvuhta

- Axelsson, P., & Sköld, P. (2011). *Indigenous peoples and demography : the complex relation between identity and statistics*. Berghahn Books.
- Barry, B. (2011). *Culture and equality: an egalitarian critique of multiculturalism* (1 ed.). Newark: Wiley.
- Bartl, W., Suter, C., & Veira-Ramos (Ed.). (2024). *The Global Politics of Census Taking. Quantifying Populations, Institutional Autonomy, Innovation*. Routledge.
- Christoffersen, H. (2017). *Likhet i forandring. En begrepshistorisk analyse av Høyres og Arbeiderpartiets valg- og prinsippprogrammer for perioden 1933-2013* [Høgskolen i Oslo og Akershus].
- Dawson, P., Ravna, Ø., & Cambou, D. (2024). A human-rights-based approach to Sámi statistics in Norway. In (1 ed., pp. 133-151). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003220640-10>
- Fearon, J. D. (2003). Ethnic and Cultural Diversity by Country. *Journal of economic growth (Boston, Mass.)*, 8(2), 195-222. <https://doi.org/10.1023/A:1024419522867>
- Grimstad, H. B. D. o. S. (2024). *Levekårsundersøkelsen 2024. Dokumentasjonsnotat*.
- Grønning, T. o. R. E. (2024). Borch: – Fornorskningen gjør at veldig mange ikke kan vise til samisk slekt. *NRK*. https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/sandra-borch-stiller-i-debatten-om-samisk-identitet_-sprak-og-kultur-1.17116889?utm_source=sdrn%3Aavg%3Aarticle%3ALM9ggq
- Kauff, M., Schmid, K., & Christ, O. (2020). When good for business is not good enough: Effects of pro-diversity beliefs and instrumentality of diversity on intergroup attitudes. *PLOS ONE*, 15(6), e0234179. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234179>
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights* (1 ed.). Oxford: Clarendon Press. <https://doi.org/10.1093/0198290918.001.0001>
- Molstad, C. S. o. S., Anders. (2024). *Samiske tall – bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra Statistisk sentralbyrå (SSB)* (Samiske takk forteller, Issue. <https://www.regjeringen.no/contentassets/8c5b4d049c654b40995a28ec06a34f23/samiske-tall-forteller-sami-logut-muitalit-2024.pdf>
- Møllersen, S. o. I. A. (2020). *Samisk statistikk – om å telle på norsk eller på samisk* (Samiske tall forteller 13, Issue.
- NIM, N. N. H. R. I. (2020). *A Human Rights-Based Approach to Sámi Statistics in Norway*.
- Pettersen, A.-M. o. K. S. S. (2020). *Livskvalitetsundersøkelsen 2020*.
- Soltvedt, K. (2004). Folkeregistre og personnummersystemer i Norge fra 1905 til 2001. In K. Soltvedt (Ed.), *Folketellinger gjennom 200 år* (pp. 159-190). Statistisk sentralbyrå.
- Søbye, E. (2018, 5 May). Kulturrevolusjon i faktafabrikken. *Morgenbladet*. https://www.morgenbladet.no/ideer/kulturrevolusjon-i-faktafabrikken/9088150?sig_nedInSuccess=true

2 Mediedekningen av Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

Eva Josefsen
Professor, (UiT)

Eli Skogerbø
Professor/Dr. Polit. Inst for medier & kommunikasjon, (UiO)

Gabriella Tjelta Hansen
Vitenskapelig assistent, (UiO)

Sammendrag

Stortinget behandlet Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport 12. november 2024. Det ble vedtatt til sammen 17 punkter som et oppgjør med fornorskningspolitikken. I denne artikkelen ser vi på mediedekningen av Stortingets behandling i november 2024. Det vil si både dagene før og dagene etter behandlingen.

Artikkelen viser omfanget av tradisjonelle mediers dekning, både i radio, på tv og i papir- og nettaviser. Studien bygger på kvantitative mediedata.

Analysen av disse dataene viser at mediedekningen hadde to topper, en mindre topp da kontroll- og konstitusjonskomiteen la fram sin innstilling, og en større topp da Stortinget behandlet innstillingen. Analysen viser videre at lokal- og regionalmedia i nord hadde saken lengre på dagsorden enn medier i sør, samt riksmidia. Tallene viser at medieoppmerksomheten flatet ut og holdt seg på et relativt lavt nivå mot slutten av november.

2.1 Innledning

Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens (SFK) rapport har blitt omtalt som statens oppgjør med fornorskningsspolitikken mot samer, kvener og skogfinner. Man kan argumentere for at Stortingets behandling i november 2024 burde blitt fulgt av en offentlig debatt om hvorvidt Stortingets vedtak i saken faktisk avspeilet omfanget av fornorskningsspolitikken, ettersom denne utviklet seg til et "politisk program" som resulterte i en helhetlig politikk som grep inn i de fleste samfunnsområder (SFK, 2023, s.252). Et slikt oppgjør også i offentligheten betinger, slik saksordfører Harberg sa under Stortingets behandling, at «vi alle, majoritetsbefolkningen, det offentlige på alle nivåer, nasjonale minoriteter og samene som urfolk, kan arbeide i fellesskap med forsoning i årene som kommer» (Stortinget (2024-2025), s. 477). Skal dette kunne realiseres, må det finnes en informert offentlighet om fornorskningsspolitikken og oppgjøret med denne, hvor majoritets-, urfolks- og minoritetsbefolkningen kan møtes. Tradisjonelt er det nyhetsmediene – og i økende grad digitale medier – som bærer denne offentligheten. Vi vil i denne artikkelen derfor ta for oss omfanget og varigheten av mediedekningen i forbindelse med Stortingets behandling av kommisjonsrapporten, og stille spørsmålet: *Hvilke medier dekket Stortingets behandling av kommisjonens rapport, og hvor lenge var saken aktuell i mediebildet etter behandlingen?* Vår studie sier ikke noe om innholdet i medieoppslagene, men gir et inntrykk av hvor stor oppmerksomheten denne saken fikk i både norsk og samisk offentlighet, og sier dermed også noe om hvilken betydning saken ble tillagt av redaksjonelle medier og omfanget på offentlig debatt og meningsutveksling. Videre sier studien noe om i hvilken grad den norske offentligheten ble gjort kjent med Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, som fant sted 12. november 2024, gjennom nyhetsmedienes dekning av saken.

2.2 Tidligere forskning

Det er en stor faglig litteratur om sannhets- og forsoningskommisjoner. I urfolkssammenheng har særlig kommisjonen i Canada vært forsket på, hvor det også har blitt gjennomført mediestudier. Disse studiene har blant annet sett på hvordan nyhetsmedienes «innramming» (framing) av nyheter om sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid og resultater ble fortalt fra et majoritets- eller urfolksperspektiv (Mudde, 2020; Budd, 2020). Videre har det blitt forsket på hvordan kommisjonsarbeidet ble formidlet og hvordan saker som berørte urett og forsoning ble fortalt (Nagy & Gillespie 2015; James 2017). Det er også gjort studier på hvordan kommisjoner søker å formidle informasjon og budskap fra åpne møter hvor urfolk forteller om sine erfaringer i offentligheten (Brady 2013).

Mediedekningen av den norske sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid og rapport har også vært forsket på. Tidligere studier har vist at nyhetsmedienes oppmerksomhet har vært varierende og hierarkisk (Vranic & Skogerbø, 2022; Skogerbø et al., 2024a; Olsen 2023; Olsen 2024; Skogerbø et al. 2024b). Resultatene har vist at de samiske og kvenske mediene hadde løpende dekning og debatt om kommisjonen i hele perioden fra Sametinget debatterte saken omkring 2016 og fram til etter rapporten ble overlevert til Stortinget i 2023. Dette gjelder også mange nordnorske lokal- og regionaviser, NRKs distriktssendinger, samiske og kvenske sendinger og annen lokalradio. Det har med andre ord verken manglet journalistisk interesse eller vilje til å diskutere kommisjonens arbeid og rapport i de områdene hvor den samiske befolkningen er størst, og de samiske næringene er tydelig til stede. Dette står i motsetning til hvordan riksmediene, de største nyhetsredaksjonene TV2, VG, Dagbladet, Aftenposten og andre nyhetsmedier som har sitt publikum i hele landet, har dekket kommisjonens arbeid og rapport. I kommisjonens første arbeidsår sank den journalistiske interessen for saken (Vranic & Skogerbø, 2022). NRK som allmennkringkaster står i en særstilling blant de riksdekkende mediene ettersom institusjonen er pålagt å lage et mangfoldig tilbud til både majoritets-, urfolks- og minoritetsbefolkningen. De ulike redaksjonene i NRK har hatt ulik dekning, med størst dekning i nord og ulik dekning på forskjellige plattformer (lyd/bilde/tekst). Det var først med publiseringen av kommisjonens rapport i juni 2023 at de øvrige riksdekkende mediene dekket saken i noe omfang, og selv da var dekningen relativt kortvarig og lite omfattende (Skogerbø et al., 2024).

2.3 Stortinget, kommisjonen og en informert offentlighet?

Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport munnet ut i et vedtak på til sammen 17 punkter (Innst. 30 S (2024–2025), s. 97-98). Utover Stortingets unnskyldning for tidligere stortings aktive rolle i fornorskningsspolitikken som kom i første punkt, ble det vedtatt 16 punkter. Vedtaket omhandlet språk og kultur, og de fleste punktene handlet om språk med hensyn til blant annet utdanning, språkarenaer, økonomiske rammer for kommuner og virkemiddelapparat. Språk og kultur var, i henhold til Sannhets- og forsoningskommisjonen, den ene av to rettighetssøyler i fornorskningsspolitikken (SFK, 2023, s. 315). Den andre rettighetssøylen, som ikke ble adressert i Stortingets vedtak, var samiske land- og vannrettigheter. Forslaget til Stortingets mindretall, som ikke ble en del av Stortingets vedtak, omfattet derimot også den andre søylen, samenes status som urfolk og samiske land- og vannrettigheter.

Da Stortinget vedtok Sannhets- og forsoningskommisjonens mandat i 2018 (Innst. 408 S (2017-2018)), var offentlighetens informasjonsbehov en

del av vedtaket. En av Stortingets hovedmålsettinger med kommisjonens arbeid var å etablere «en felles forståelse av fortiden og bredere kunnskap om vår felles historie», og å «finne egnede midler til å formidle den kunnskapen som fremskaffes» gjennom bruk av digitale medier/internett, samarbeid med tradisjonelle massemedier og gjennom andre kanaler kommisjonen oppfattet som hensiktsmessige (Innst. 408 S (2017-2018), s.4). I kommisjonens rapport er ikke offentlighetens informasjonsbehov omtalt særskilt, men det framkommer at det var utarbeidet en kommunikasjonsplan for samfunnskontakt og at de hadde «publisert hyppig på egen nettside og på sosiale medier» (SFK, 2023, s.122), det siste med referanse til Facebook og YouTube. I tillegg hevder kommisjonen i sin rapport at de hadde om lag 30 presseoppslag i måneden.

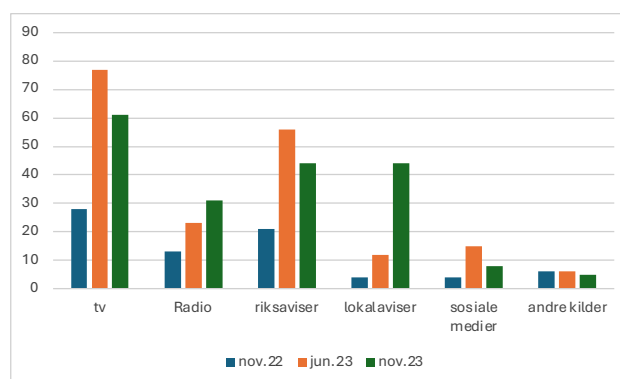
Både Facebook- og YouTube-siden ble tatt ned kort tid etter kommisjonens avslutning av dets arbeid. Kommisjonen oppga ikke antall besøk på Facebook, antall publiserte videoer eller antall avspillinger av videoer på YouTube, verken i rapporten eller i sin siste årsmelding. Ved hjelp av WayBackMachine (<https://archive.org/>) har det likevel vært mulig å finne tall for antall avspillinger for tolv av videoene pr april 2023 på kommisjonens YouTube-kanal.¹ Kommunikasjonsplanen var unndratt offentlighet, og det framkommer ikke i rapporten om kommisjonen hadde en informasjonsstrategi rettet mot nyhetsmediene. Studier av kommisjonens utadrettede virksomhet viser at kommisjonen var tilbaketrukket, og at oppdraget knyttet til formidling av kunnskap som ble framskaffet, ikke ble prioritert (Broderstad & Josefsen 2023; Olsen 2024). Dette står i kontrast til hvordan lignende kommisjoner internasjonalt har operert med stor grad av åpenhet og involvering av mediene for å spre kunnskap om kommisjonens arbeid og funn, som for eksempel i Australia (Skogerbø et.al. 2024). Det er så langt vi kjenner til ikke gjort studier som tar for seg hvordan de to kommisjonene på svensk side har forholdt seg til offentligheten. Det vi vet er at kommisjonen for tornedalingar, kväner och lantalaiset la fram en delrapport underveis i sitt arbeid i tillegg til sluttrapporteringen, og ga ut til sammen 30 månedlige nyhetsbrev (SOU 2023:68). Den samisk-svenske sannhetskommisjonen² som planlegger å ferdigstille sitt arbeid innen oktober 2026, gir ut nyhetsbrev med ujevne mellomrom.

¹ Tall for avspillinger av videoer fra åpne møter: Tana – 166, Meråker – 137, Majavatn 204. For Lakselv-møtet er det ikke nøyaktig tall, men oppgis til 1K avspillinger (tusen). Den videoen med flest avspillinger var på 4:25 minutter fra en samtale mellom Ella Marie Hætta Isaksen og kommisjonslederen, med 1,4K visninger (ettusenfirehundre). Færrest avspillinger av de tolv videoene var kommisjonslederens hilsningstale på 6:18 minutter fra en kveldsgudstjeneste som hadde 101 avspillinger.

² <https://sanningskommissionensamer.se/>

I denne artikkelen ser vi på i hvilken grad offentligheten ble informert om Stortingets behandling av kommisjonsrapporten gjennom medierapportering i november 2024. Det vil si at denne artikkelen har søkelys på i hvilken grad stortingsbehandlingen ble tematisert i ulike tradisjonelle medier. Vi har ikke tall for i hvilken grad og eventuelt gjennom hvilke medier befolkningen ble informert når det gjaldt stortingsbehandlingen i november 2024. I forskningsprosjektet *Expectations, Truth and Reconciliation in a Democratic Welfare State* (TRUCOM)³ (2020-2024), ble det imidlertid gjennomført fem spørreundersøkelser (2021-2023)⁴ blant majoritetsbefolkningen⁵ i Norge, hvorav den siste ble gjennomført høsten 2023, altså etter at kommisjonsrapporten var lagt fram. Tall fra spørreundersøkelsene⁶ slik det framkommer i figur 1 viser at TV og riksaviser var de viktigste nyhetskildene for majoritetsbefolkningen om Sannhets- og forsoningskommisjonen arbeid og rapport, med lokalavisene på tredje plass. Et viktig poeng her er at disse dataene gir oss kunnskap om hvor majoritetsbefolkningen har hørt, sett eller lest om Sannhets- og forsoningskommisjonen, slik det framkommer i figur 1.

Figur 1: Andel som har hørt, sett, eller lest om Sannhets- og forsoningskommisjonen i medier. Det var mulig å velge flere alternativer. (november 2022 N=2325, mai 2023 N=1487, november 2023 N=1162)

³ https://uit.no/project/trucom_no

⁴ Gjennomføring av surveyene ble gjort av Digsscore, Universitetet i Bergen. Ettersom respondentene var satt samme i et panel, ble de samme respondentene spurt i de forskjellige rundene. De var tilfeldig rekruttert.

⁵ Antallet respondenter som rapporterte at de var samer, kvener/norskfinnere eller skogfinnere var så lavt at det ikke gir utslag på funnene. Datamaterialet omtales derfor som et uttrykk for majoritetsbefolkningen, det vil si den del av befolkningen som ikke rapporterte at de er samer, kvener/norskfinnere eller skogfinnere.

⁶ Spørsmål: Har du hørt, sett eller lest om Sannhets- og forsoningskommisjonen i følgende media: TV, radio, riksaviser, lokalaviser, sosiale media, Norge lytter (nov 2023), andre kilder? Svaralternativer: Ja, nei.

Skogerbø et al. (2024a) fant at mediedekningen i perioden da rapporten ble overlevert til Stortinget 1. juni 2023 og den påfølgende opplesningen av rapporten på direktesendt TV, var omfattende. Tallene for juni 2023 i figur 1 kan tyde på at dette ble fanget opp av publikum, særlig var riksaviser og TV viktige kilder for majoritetsbefolkningen. Figur 1 viser videre at i november 2023, da det ikke var noen store hendelser knyttet til kommisjonens arbeid eller rapport, hadde lokalavisene like stor betydning som riksavisene med hensyn til å være informasjonskilde. Dette er bakteppet for analysen av mediedekningen i november 2024.

2.4 Metode og data

Med mediedekning mener vi alle oppslag, innslag og meningsinnlegg i norske, samiske og kvenske nyhetsmedier som omhandlet Stortingets beklagelse og vedtak, og som var publisert på norsk. Ved hjelp av medieovervåkingsverktøyet Infomedia (UiTs lisens) undersøker vi mediedekningen på flere plattformer. Dataene inkluderer artikler samt debatt-/meningsinnlegg fra aviser, både på nett og papir, i tillegg til TV og radio. Materialet er hentet inn gjennom søk i Infomedia etter ordene «sannhetskommisjonen», «forsoningskommisjonen» og «sannhets- og forsoningskommisjonen».

Denne artikkelens datagrunnlag er en systematisk registrering av alle norskspråklige medieoppslag om Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport i perioden 01. november – 30. november 2024. NRK Sápmi samiskspråklige sendinger og nettnyheter inngår derfor ikke i datamaterialet, og heller ikke oppslag i den samiskspråklige avisa Ávvir, og eventuelle andre medier som har publisering på et av de samiske språkene (nord-, lule- og sørsamisk). Heller ikke kvenskspråklige nyheter er med i oversikten, eller nynorske tekster hvor kommisjonens navn har vært skrevet med ordet 'sanning' i seg. Ved registreringen ble det skilt mellom nettnyheter som var produsert av NRKs sentrale nyhetsredaksjoner, NRKs distriktskontor, NRK Sápmi eller NRK Kvääni. Det kan tenkes at oppslag er blitt kodet som produsert av NRK sentralt selv om de ble laget av en annen redaksjon. Dette kommer av at NRKs innhold produseres på og for flere plattformer (lyd/bilde/tekst) og formateres for gjenbruk. Det skilles ikke alltid klart i nyhetssakene om innholdet ble produsert for en spesiell plattform (TV, radio, nett) eller av en spesifikk redaksjon, NRK sentralt, et av NRKs distriktskontorer, NRK Sápmi eller NRK Kvääni.

Det totale antallet medieoppslag i perioden 1. november – 30. november 2024, og som både omfattet oppslag om kommisjonen og oppslag hvor kommisjonen bare var nevnt, var på til sammen 564 treff i nyhetsmediene. Dette er unike treff, det vil si at samme oppslag kan være publisert hos flere kilder. Alle disse er altså registrert. Kildene omfattet redaksjonelle papiraviser

og nettaviser, samt nyheter på radio og TV. I de tilfellene hvor samme sak er publisert i ulike medier, er hvert oppslag/innslag registrert, fordi hvert av dem bidro til den totale medieoppmerksomheten om Sannhets- og forsoningskommisjonen eller om Stortingets behandling av kommisjonsrapporten. Ikke-redaksjonelle sosiale medier og nettsider er ikke tatt med, selv om disse både har bidratt til å distribuere innhold fra nyhetsmediene og gir rom for brukergenerert innhold, kommentarer og debatt. Det bør ikke forstås slik at innholdet i sosiale medier ikke har vært betydningsfullt, tvert om bør en tilsvarende studie av formidling av sannhet og forsoning i sosiale medier gjennomføres.

Vårt datamateriale omfattet alle medieoppslag som handlet om kommisjonen, dens arbeid og Stortingets behandling av rapporten, det vil si hvor dette er hovedtemaet (N=353). Den andre kategorien, altså medieoppslag hvor kommisjonens rapport og Stortingets behandling av denne kun er nevnt som et referansepunkt i samfunnsdebatten, er ikke med i artikkelens tallmateriale.

Nedenfor vil vi presentere dataene i form av figurer, tabeller og tall.

2.5 Resultater

Figur 2 viser den totale andelen treff på søkeordene i mediedekningen i november 2024. Dekningen av Stortingets behandling 12. november utgjør toppunktet. Vi ser også en økning i nyhetsmedienes rapportering i perioden 4. – 9. november som sammenfaller med at Kontroll- og konstitusjonskomiteen la fram sin innstilling 5. november. Figuren viser at det var liten oppmerksomhet i nyhetsmediene om kommisjonen i starten av november og tilsvarende utflating i deknningen utover november.

Vi finner flest oppslag i papir- og nettaviser (78 prosent av innslagene). Dette er ikke overraskende ettersom det er langt flere av disse nyhetsmediene enn det er radio- (18 prosent av oppslagene) og TV-kanaler (fire prosent). Kategorien avis/nettavis omfatter både papiraviser og papiravisenes nettaviser, samt nettsidene til radio- og TV-kanalene.

Som vist i figur 2 kommer den første toppen i mediedekningen i tilknytning til publisering av innstillingen fra konstitusjonskomiteen den 5. november og den andre toppen den 12. november – altså den dagen rapporten ble behandlet i Stortinget.

Figur 3 viser mediedekningen i perioden 5. – 13. november fordelt på nyhetsmedier i nord (lokale, regionale, samiske, kvenske), nyhetsmedier i sør (lokale,

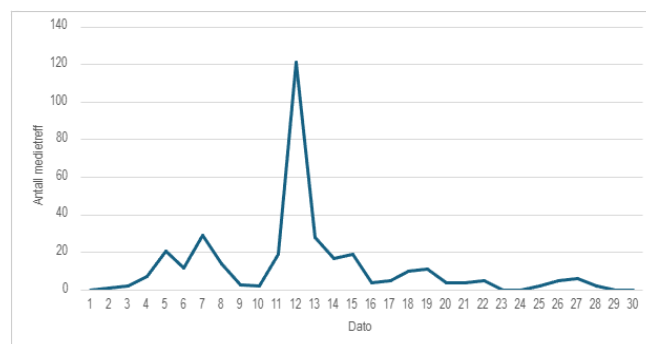
regionale) og riksmidier.⁷ Denne perioden inkluderer både konstitusjonskomiteens publisering av sin innstilling 5. november og fram til og med 10. november, samt perioden 11. – 13. november hvor Stortinget behandlet rapporten.

Vi finner at riksmidieene dekket konstitusjonskomiteens framleggelse av sin innstilling den 5. november, men at mediene i nord i all hovedsak sto for dekningen i perioden fram til Stortingets behandling. Når vi ser på dagen før behandlingen, 12. november, samt dagen før og dagen etter, viser figuren at alle de 19 oppslagene 11. november var fra nordnorske nyhetsmedier. 12. november var det til sammen 111 medieoppslag, hvorav 56 var i riksmidieene (se fotnote 4). Riksmidieenes oppslag utgjorde altså omtrent halvparten av alle oppslagene 12. november. Lokal- og regionalaviser i nord hadde til sammen 55 oppslag, og 10 lokale og regionale medier i sør hadde dekning 12. november. Dagen etter, 13. november falt det totale antallet treff til 28 oppslag, hvorav de fleste var i lokale og regionale media i nord.

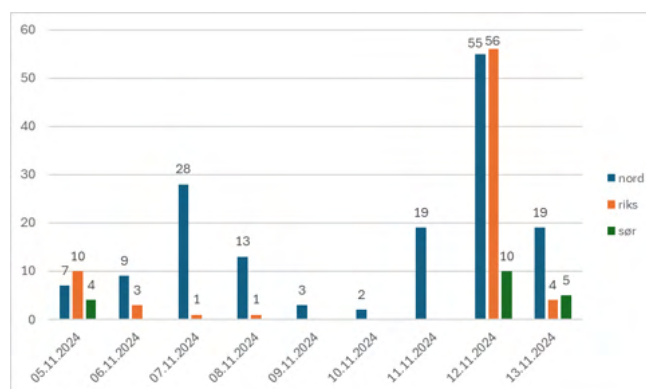
Figur 3 illustrerer hvordan riksmidieenes dekning i hovedsak avgrenses seg til Stortingets behandling den 12. november, mens dekningen i medier i nord strekker seg ut over de påfølgende dagene. Figuren viser også at mediedekningen av framleggelsen av kontroll- og konstitusjonskomiteens innstilling generelt sett går ned fram til dagen før Stortingets behandling.

Tabell 1 viser at den samiske avisa Ságat publiserte flest oppslag blant avisene. Først på 12. plass finner vi TV2 Nyhetskanalen med 10 innslag.

Figur 2: Totalt antall medietreff «om kommisjonen», 1. – 30. november 2024. (N=353)

Figur 3: Mediedekningen i perioden 05. – 13. november fordelt på nyhetsmedier i nord (lokale, regionale, samiske, kvenske) og nyhetsmedier i sør (lokale, regionale) og riksmidier. (N= 249)

⁷ De tre kategoriene omfatter følgende medier:

Riks: NRK, Nettavisen, iNyheter, VG, Dagsavisen, Vårt land, Aftenposten, NTB, Nationen, Dagens Næringsliv, TV2, Filter nyheter, P4 nyheter, ABC nyheter, Klassekampen, Dag og Tid.

Nord: NRK Sápmi, Folkebladet, Ruijan Kaiku, Finnmarken, Finnmark dagblad, iTromsø, Ságat, Nordlys, NRK Finnmark, Hammerfestingen, Kronstadposten, Nordnorsk debatt, Altaposten, Sør-Varanger avis, iFinnmark, NRK Nordland, NRK Troms, NordSalten avis, NRK Troms og Finnmark, Avis Nordland, Radio Nordkapp, NRK Nordnytt, Finnmarksposten, Framtid i Nord, Lokalavisa Trysil Engerdal, Rana blad, iSandnessjøen, Kyst og Fjord

Sør: Adresseavisen, Bergens Tidende, Sunnmørsposten, Radio Haugaland, Arbeidets rett, Fjordingen, Østlendingen, Glåmdalen, Trønderavisa, Fosna folket, Trønderdebatt, Fjell-Ljom

Tabell 1: Mediene med flest oppslag i perioden 01. – 30.november 2024. N=353

Sáгат	29
NRK Sápmi	22
Nordlys	20
Altaposten	19
NRK distrikt	19
Ruijan Kaiku	18
NRK radio	18
Nordnorsk debatt	16
iFinnmark	13
Sør-Varanger avis	12
NRK TV	12
TV2 Nyhetskanalen	10
Finnmark Dagblad	9
Finnmarken	9

Deretter følger Finnmark Dagblad, Finnmarken, iTromsø, Folkebladet og Arbeidets rett. Først på 18. plass finner vi en riksavis, Vårt Land. De fleste mediene som dekker saken, var lokale og regionale, og med unntak av Arbeidets rett som utgis på Røros i det sørsamiske området, var de lokalisert i nord. Imidlertid finner vi også NRK radio, NRK TV og TV2 Nyhetskanalen, som er riksdekkende, blant de 10 øverste.

Om vi deler mediene inn geografisk basert på om utgivelsesstedet er i nord eller sør, finner vi at Sáгат toppet lista i nord, med NRK Sápmi på andreplass, mens NRK Radio lå på topp blant riksmedier/medier i sør (se tabell 2).

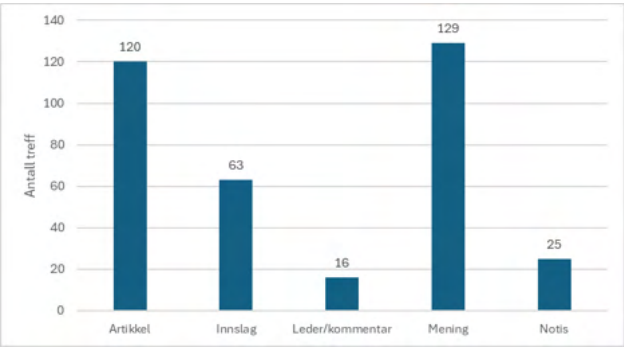
Tabell 2: Topp fem medier i nord, i perioden 01. – 30. november 2024 (N=238) og i riksmedier/medier i sør (N=115).

Topp 5 medier i nord		Topp 5 medier i sør/riks	
Medier	Antall treff	Medier	Antall treff
Sáгат	29	NRK radio	18
NRK Sápmi	22	NRK TV	12
Nordlys	20	TV2 nyhetskanalen	10
Altaposten	19	Arbeidets rett	7
NRK distrikt	19	Vårt land	6
Ruijan Kaiku	18		

Det er ikke overraskende at Sáгат ligger på topp, både i oversikten over alle medier i tabell 1 og i oversikten over medier i nord. Det er et tilsvarende resultat som Skogerbø et al. (2024) fant angående mediedekningen av kommisjonens fremleggelse av sin rapport 1. juni 2023, hvor Sáгат også da toppet listen med antall oppslag.

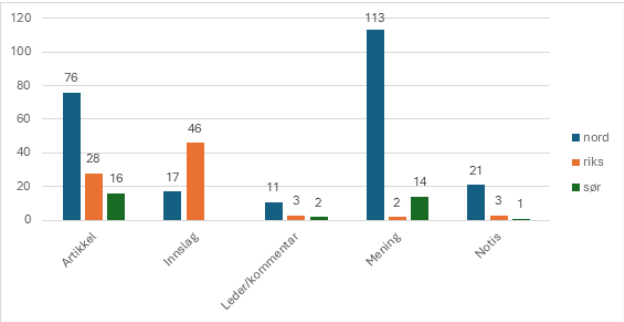
Medieoppslagene handler imidlertid ikke kun om hvilke medier som dekket saken, men også hvilken sjanger oppslagene hører til i. Vi har valgt å skille mellom henholdsvis artikkel (redaksjonelle oppslag/nyhetsartikler i avis/nettavis) og innslag (redaksjonelle innslag i radio og tv). Vi har valgt å ha en egen kategori for leder/kommentarer, hvor kommentarer som er på vegne av mediets redaksjon er registrert. Videre har vi skilt ut notiser, som viser til kort informasjon, ofte publisert i en nyhetsstrøm. Den siste kategorien er meninger, som her omfatter publikums meningsyttringer som kronikker eller leserinnlegg. Figur 4 viser sjangerfordelingen i vårt materiale.

Figur 4: Sjangerfordelte medieoppslag for perioden 01. – 30.november 2024. (N=353)

Nedenfor har vi valgt å splitte figur 4 slik at det framkommer hvordan sjangrene fordelte seg i medier i nord, sør og for riksmedia.

Figur 5: Sjangerfordelte medieoppslag, fordelt på nyhetsmedier i nord (lokale, regionale, samiske, kvenske) og nyhetsmedier i sør, (lokale, regionale) og riksmedier, for perioden 01. – 30. november 2024. (N= 353)

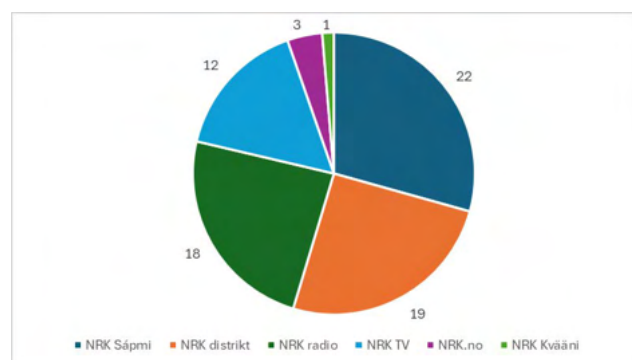

Figuren viser at meningsartikler, det vil si kronikker og leserinnlegg, i all hovedsak er å finne i medier i nord. Det er altså her man kan si at samfunnsdebatten i stor grad inkluderer «vanlige folks» stemmer. Er dette et uttrykk for at samfunnsdebatten i nord om sannhet og forsoning også gis en tematisk større aktualitet enn det man finner i medier i sør og i riksmedia? Det er et spørsmål som bør utforskes nærmere.

2.6 NRKs dekning

NRK har som allmennkringkaster og et av Norges største medieselskaper, et ansvar for å gi et omfattende nyhetstilbud både til minoritets- og majoritetsbefolkningen. Institusjonen har et omfattende nettverk av regionale redaksjoner spredt over hele landet, inkludert egne redaksjoner for samiske og kvenske nyheter. Disse produserer nyheter på flere plattformer og i mange ulike kanaler. Det er derfor særlig interessant å se hvordan Stortingets behandling ble dekket. Av vår statistikk har vi satt sammen en oversikt over NRKs dekning⁸ på ulike plattformer i perioden i figur 6.

Figur 6: NRKs samlede norskspråklige dekning november 2024 for perioden 01. – 30. november 2024. (N=75)

I arbeidet med NRKs dekning har vi valgt å skille mellom treff som er publisert på NRKs hovedplattformer som NRK.no, i de riksdekkende radiokanalerne (P1, P2, Alltid Nyheter) og som er sendt på fjernsyn på NRK 1. Disse plattformene blir henholdsvis kalt NRK.no, NRK radio og NRK TV. Innslag som er produsert av distriktskontorene, som radioprogram, TV-sendinger og artikler ble kategorisert som NRK distrikt. NRK Sápmi og NRK Kvääni er egne divisjoner i NRK og det redaksjonelle innholdet derfra behandles derfor som egne kategorier i vårt datamateriale.

Som oversikten viser, er det NRK Sápmi som har flest treff, etterfulgt av NRK distrikt. NRK Sápmi omfatter kun nettnyheter, mens NRK distrikt dekker radio, tv og nettnyheter. Alle distriktskontorene som har registrerte innslag, er lokalisert i Nord-Norge. NRK radio har også en del innslag. Disse kan være korte nyhetsinnslag som gjentar seg gjennom dagen i nyhetssendinger på NRKs ulike radiokanaler og lengre innslag. Samiskspråklige radio- og tv-sendinger er som redegjort for i metodeavsnittet ikke registrert. Det samme gjelder for kvensk. Vi har registrert et oppslag som er produsert av NRK Kvääni. Vår oversikt viser at det ble publisert en nettartikkel og to notiser på NRK.no i perioden. Artikkelen ble publisert både på samisk og på norsk.

⁸ NRK har et krav om at minst 25 % av innholdet skal være på nynorsk. Ettersom kriteriene som innsamling av medieoppslag ikke omfattet det nynorske ordet «sanning» kan det tenkes at nynorske oppslag ikke har kommet med i materialet.

2.7 Diskusjon og analyse

Mediene har et selvstendig ansvar for å belyse urfolks rettigheter, kultur, historie og utfordringer. Funnene fra juni 2023 om mediedekningen av overleveringen av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport til Stortinget (Skogerbø et al., 2024), gjentas langt på vei i analysene av mediedekningen av Stortingets behandling av rapporten i november 2024. Den samiske avisa Ságat, samt lokale og regionale aviser i nord hadde som forventet mest dekning av avis/nettavisene av denne saken. En forskjell er at Vårt Land, som i 2023 var det eneste riksmidiet som nådde opp blant topp ti, ikke var blant dem som dekket Stortingets behandling mest i 2024. Som i hele perioden Sannhets- og forsoningskommisjonen arbeidet (Vranic & Skogerbø 2022; Skogerbø et al., 2024a), var det de samiske og kvenske mediene, og lokal- og regionmediene i nord som dominerte mediedekningen i perioden 01. – 30. november 2024. Unntaket var selve dagen for Stortingets behandling, hvor riksmidienes hadde omtrent halvparten av oppslagene.

Våre data støtter dermed de tidligere undersøkelsene og viser at mediedekningen av Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport har to hovedtrekk. Riksmedienes dekning av Sannhets- og forsoningskommisjonens betydning viser at saken behandles som en nyhet med kortvarig interesse, konsentrert rundt konkrete hendelser som framleggelsen av konstitusjonskomiteens innstilling og Stortingets behandling. Det er svært få indikasjoner på at saken behandles som en pågående forsoningsprosess – da ville vi sett flere oppslag før og etter Stortingets behandling. Siden dette er en rent kvantitativ analyse, kan vi ikke si noe om hva mediene publiserer, men gitt at riksmedienes dekning både i denne og tidligere undersøkelser er sterkt avgrenset knyttet til hendelser, må vi også anta at riksmedienes redaksjoner ikke bruker mye ressurser på å dekke den langsiktige forsoningsprosessen.

Sett ut fra kunnskap om det norske medielandskapet (Skogerbø & Karlsen, 2021; Syvertsen et al., 2014), nyhetsproduksjon (Harcup & O'Neill, 2017; Mathisen & Morlandstø, 2019) og journalistikkens verdiskaping, det vil si hvordan journalistikken imøtekommer samfunnsmessige, økonomiske, profesjonsbaserte og publikumsbaserte interesser (Olsen, 2025), er det ikke uventet at de samiske, kvenske og lokalavisene i nord dekket Stortingets behandling av rapporten i større grad enn riksmidienes. Det er langt flere lokalmedier enn riksmidier, og dermed vil det også være flere nyhetsoppslag i disse mediene. Det er også slik at i lokalsamfunn i nord vil en betydelig andel av befolkningen – og dermed medienes publikum – være direkte berørt av forsoningsprosessen og konsekvenser, og nyheter, debatt og meningsutveksling om dette vurderes som relevant og interessant for mediebrukerne.

Det er heller ikke uventet at nyhetsproduksjonen er konsentrert om større hendelser enn langvarige prosesser, tvert imot er dette et kjennetegn ved nyheter. Riksmedienes dekning er typisk for dette: de dekket behandlingen av kommisjonsrapporten da det skjedde, men ikke over tid. Samiske, kvenske, lokale og regionale nyhetsmedier lokalisert i nord hadde, også her antatt ut fra publiseringsmønsteret, tydelig en helt annen tilnærming, ettersom vi finner dekning av Sannhetskommisjonen langt utover de to dagene det var hendelser på Stortinget. I seg selv er dette ikke oppsiktsvekkende gitt at nordnorske nyhetsmedier, inkludert samiske og kvenske, vil produsere og publisere innhold for et publikum som er mer kjent med saken, slik de tidligere studiene viste. Likevel er det tydelig at de nordnorske nyhetsmediene, inkludert samiske og kvenske medier, gir den langsiktige prosessen betydelig mer plass både i de redaksjonelle beslutningene om å dekke saken og å gi mye rom for debatt.

Dette leder oss til det andre hovedtrekket denne analysen viser, nemlig at de samiske og kvenske mediene dekket Stortingets behandling av kommisjonsrapporten omfattende og i all hovedsak mer enn andre nyhetsmedier. Dette kan synes som selvfølge, gitt at de produserer nyheter for de som ble mest berørt av fornorskingen. Likevel er det ikke selvsagt at disse små redaksjonene med få journalister og svært begrenset publikum makter å gi bred dekning målt i antall oppslag. Våre funn understøtter også betydningen av at det fins egne samiske og kvenske redaksjoner både innenfor NRK og som selvstendige uavhengige medier. Uten dem hadde det vært vesentlig mindre offentlighet om kommisjonens arbeid og rapport.

Mediene er sentrale kanaler for formidling av informasjon og kunnskap til befolkningen, og våre undersøkelser, både denne og tidligere, viser at majoritetsbefolkningen i all hovedsak ble gjort kjent med at det fantes en sannhets- og forsoningskommisjon gjennom riksmedienes dekning. Samtidig viser våre data at nyhetsmediene som oppgis som de viktigste kildene for majoritetsbefolkningen i minst grad har rapportert om kommisjonens rapport og Stortingets vedtak. Her må vi ta et viktig forbehold om at NRKs relativt omfattende dekning sannsynligvis er viktig for de som oppga riksmediene som kilder. Likevel ser vi at mønsteret vedlikeholdes: majoritetsbefolkningen får i langt mindre grad nyheter og informasjon om fornorskingspolitikken og dens konsekvenser, og om behovet for reparasjon- og forsoningsprosesser som følge av denne politikken. Dette kommer av at majoritetsbefolkningen, særlig i sør, får informasjon primært fra riksmedia (se Stein, et al., denne publikasjonen, figur 3).

Konklusjon

Studien av mediedekningen i forbindelse med Stortingets behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport 12. november 2024, viser at samiske, kvenske og lokale/nordnorske medier dekker og debatterer sannhet og forsoning, og har en mer omfattende dekning, slik det også ble vist i Skogerbø et al. (2024a). Vi har også vist at riksmediene dekker temaet, men da som en hendelsesnyhet som holder seg på dagsorden over en kort periode. Vi finner en lignende mediedekning over tid som i Skogerbø et al. (2024a), hvor dekningen domineres av samiske, kvenske og lokale/nordnorske medier. Dette viser at lokale og regionale aviser i nord, og særlig samiske og kvenske medier, er sentrale i arbeidet med å formidle saker som angår samer som urfolk og kvener som nasjonal minoritet. Deres arbeid bidrar til å sette disse sakene på dagsorden i Nord-Norge over lengre perioder, mens de raskt forsvinner fra den riksdekkende dagsordenen.

Tilrådinger

- Regjeringen utvikler en medie- og kommunikasjonsstrategi om forsoningspolitikk og forsoningspolitiske tiltak rettet mot kunnskapsbehov i majoritetssamfunnet. I dette arbeidet involveres norske (eventuelt samiske) utdanningsinstitusjoner.
- Regjeringen prioriterer en målrettet satsing på å utdanne og etterutdanne journalister om samiske forhold.
- Det bør utføres en studie av samisk- og kvenskspråklige medieoppslag som omhandler Sannhets- og forsoningskommisjonen og Stortingets behandling av dens rapport, med hensyn til både omfang og innhold.
- Det bør utføres en studie av sosiale mediers betydning for formidling av og debatt om samiske saker, herunder bør det gjøres en studie av sosiale mediers betydning for forståelse for og kjennskap til sannhet og forsoning.
- Ettersom de samiske og kvenske mediene spiller en særlig viktig rolle i formidlingen av saker med samisk eller kvensk relevans, bør disse mediene sikres en videre utvikling.

Referanser

- Brady, M. J. (2013). Media Practices and Painful Pasts: The Public Testimonial in Canada's Truth and Reconciliation Commission. *Media International Australia*, 149(1), s. 128-138. <https://doi.org/10.1177/1329878X1314900114>
- Broderstad, E.G. & Josefsen, E. (2023). The Norwegian TRC: Truth, Reconciliation, and Public Engagement. *Indigenous Journal of Minority and Group Rights International journal on minority and group rights*. Volume 31, Issue 2, s. 205-232. doi:10.1163/15718115-bja10120
- Budd, B. (2020). News Framing of Indigenous Politics in Canada. Representation in the Era of Reconciliation. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-64758-1_3
- Harcup, T., & O'Neill, D. (2017). What is News? *Journalism Studies*, 18(12), 1470-1488.
- Innst. 408 S (2017-2018). Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinnere. Stortinget. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s/?all=true>. Lesedato 07.07.2025
- Innst. 30 S (2024-2025). Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinnere og skogfinnere. Stortinget. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/>. Lesedato 07.07.2025
- James, M. (2017). Changing the Subject: The TRC, Its National Events, and the Displacement of Substantive Reconciliation in Canadian Media Representations. *Journal of Canadian Studies*, Volume 51, Number 2, s. 362-397. <https://doi.org/10.3138/jcs.2016-0011.r1>
- Mathisen, B. R., & Morlandstø, L. (Eds.). (2019). Blindsoner og mangfold : en studie av journalistikken i lokale og regionale. Orkana akademisk.
- Mudde, L. (2020). Framing the Truth and Reconciliation Commission Process in Canada: A Media Analysis of Settler Colonial Rhetoric and Colonial Denial, 2003-2016. Volume 7, Nr 2. <https://doi.org/10.24908/jcri.v7i2.13525>. p.46-73
- Nagy, R. & Gillespie, E. (2015). Representing Reconciliation: A news frame analysis of print media coverage of Indian residential schools. *Transitional Justice Review*: Vol. 1: Iss. 3, Article 2. DOI: <http://dx.doi.org/10.5206/tjr.2015.1.3.2>
- Olsen, K. (2023). Media og Sannhets- og forsoningskommisjonen: Forsoning mellom hvem? I Josefsen, E., Hernes, H-K., Skaar, E, Mathisen, S.R. Olsen, K og Broderstad, E.G. (2023): Om den norske sannhets- og forsoningskommisjonen: foreløpige funn. Senter for samiske studier, Skriftserie nr 23, 2023 Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet. <https://doi.org/10.7557/sss.2023.23>
- Olsen, K. (2024). The Relation of Civil Society to the Norwegian TRC-Process in light of TRUCOM research. A Reconciliation without the Majority? I Skum, L.M., Klaasen, J., Krukpa, B. & Aldred, R.C (red.) *Cultivating Transformative Reconciliation: Are TRC Processes Enough?* Wipf and Stock Publishers, s. 173-193
- Olsen, R. K. (2025). Verdimatrisen – et konseptuelt rammeverk for journalistisk verdiskaping. *Norsk Medietidsskrift*, 31(4), 1-13. <https://doi.org/10.18261/nmt.31.4.4>
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinnere og skogfinnere. (Dokument 19 (2022-2023)). Lesedato 07.07. 2025 <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2022-2023/dok19-202223.pdf>
- Skogerbø, E., Habbestad, A.D., Fjærli, M.R. & Josefsen, E. (2024a). Sannhets- og forsoningskommisjonen i mediene. *Mediehistorisk Tidsskrift*, 21(42): 12-39.
- Skogerbø, E., McCallum, K., & Dreher, T. (2024b). Overshadowed voices in media reporting on truth-telling commissions. *Media, Culture & Society*, 47(1), 96-112. <https://doi.org/10.1177/01634437241276125> (Original work published 2025)
- Skogerbø, E., & Karlsen, R. (2021). Media and politics in Norway. In E. Skogerbø, Ø. Ihlen, N. N. Kristensen, & L. Nord (Eds.), *Power, Communication, and Politics in the Nordic Countries* (pp. 91-111). Nordicom.
- SOU 2023:68. Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaïse. Slutbetänkande av Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaïset. Statens offentliga utredningar, Stockholm 2023. Lesedato 12.08.2025 https://www.regeringen.se/contentassets/7cd3e7026dd141afac577586da7f8baa/sannings--och-forsoningskommissionen-for-tornedalingar-kvaner-och-lantalaisets-slutbetankande--sou-2023_68.pdf
- Stortinget. (2024). Stortinget—Møte tirsdag den 12. November 2024. Stortinget. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2024-2025/refs-202425-11-12/?all=true>
- Syvetsen, T., Enli, G., Mjøs, O. J., & Moe, H. (2014). *The Media Welfare State: Nordic Media in the Digital Era*. The University of Michigan Press.
- Vranic, A., & Skogerbø, E. (2022). Silence, Voice, and Public Listening: Media Coverage of the Truth and Reconciliation Commission. *Journal of Global Indigeneity*, 6(1), 1-17. <https://doi.org/10.54760/001c.55645>

2 Stuorradikki Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raportta meannudeami mediagokčan

Eva Josefsen
Professor, (UiT)

Eli Skogerbo
Professor/Dr. Polit. Inst for medier & kommunikasjon, (UiO)

Gabriella Tjelta Hansen
Vitenskapelig assistent, (UiO)

Čoahkkáigeassu

Stuorradiggi meannudii Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna raportta skábmamánu 12. b. 2024. Mearriduvvojedje oktiibuot 17 čuoggá maiguin dáruiduhttinpolitihkain galgat dahkat loahpparehkega. Dán artihkkalis geahččat movt media govččai Stuoradikki meannudeami skábmamánu 2024. Dat mearkkaša sihke beivviin ovdal ja maŋgel meannudeami.

Artihkal čájeha man viidát árbevirolaš mediat gokče ášši, sihke rádios, tv:s ja báber- ja neahttaáviissain. Guorahallama vuodđun leat kvantitatiiva mediadieđut.

Dáid dieđuid analysa čájeha ahte mediagokčamis ledje guokte bajimus dási, okta unnit go bearráigeahččan- ja vuodđudanlávdegoddi ovddidii árvalusas, ja okta stuorát dalle go Stuoradiggi meannudii árvalusa. Analysa čájeha dasto vel ahte báikkálaš ja regiovnnalaš mediat davvin dolle ášši guhkit go mediat lulde ja riikkamediat. Logut čájehit ahte mediaberoštupmi njiejai ja bisui oalle vuollin skábmamánu loahpageahčen.

2.1 Álggahus

Stuorradikki meannudeapmi Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta olis lea čilgejuvvon leat stáhta loahpparehket dáruiduhttinpolitihka dáfus mii lea leamaš sápmelaččaid, kvenaid ja vuovdesuopmelaččaid guovdu. Sáhttá ákkastit ahte Stuorradikki skábmamánu 2024 meannudeami maŋnel livččii galgan leat almmolaš digaštallan dan birra ahte speadjalastet go Stuorradikki mearrádusat áššis duođain dáruiduhttinpolitihka viidodaga, go dat šattai «politihkalaš prográmmán» man boadusin lei ollislaš politihka mii guoskkai eanaš servodatsurggiide (SFK 2023, s.252). Dakkár loahpparehket maiddá almmolašvuodas eaktuda, nugo áššejođiheaddji Harberg dajai Stuorradikki meannudeamis, ahte «buhkat mii, eanetlohkoálbmot, almmolašvuhta buot dásiin, nátionála unnitloguálbmogat ja sápmelaččat eamiálbmogin, sáhttit ovtas bargat soabademiin boahhtevaš jagiid» (Stortinget, [2024-2025, s.477]). Jus dan galgá sáhttit duohtan dahkat, de ferte gávdnot almmolašvuhta mii diehtá dáruiduhttinpolitihka birra ja dan loahpparehkega birra, gos eanetlohko-, eami- ja unnitlohkoálbmot sáhttet deaivvadit. Dábálaččat leat ođasmediat - ja eanet ahte eanet digitála mediat - mat guddet dán almmolašvuoda. Danne áigut dán artihkkalis geahčadit mediagokčama viidodaga ja bistevasvuoda go lea sáhka das movt Stuorradiggi lea meannudan kommišuvdnaraportta, ja jearrat: Makkár mediat gokče Stuorradikki kommišuvdnaraportta meannudeami, ja man guhká lei ášši áigeguovdil mediagovas maŋnel meannudeami? Min guorahallan ii mital maidege mediaáššiid sisdoalu birra, muhto addá gova das man stuora fuomášumi dát ášši oáččui sihke norgga ja sámi almmolašvuodas, ja mitala dasto maiddá juoidá das makkár mearkkašumi ášši oáččui doaimmahuslaš mediain ja maid almmolaš digaštallamiid ja oaivillanohallamiid viidodagas. Viidáseappot mitala guorahallan juoidá dan birra man muddui Norgga almmolašvuhta beasai diehtit ođasmediaid áššegokčama bokte Stuorradikki Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta meannudeami birra, mii lei skábmamánu 12. beaivvi 2024.

2.2 Ovddeš dutkamat

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnnaid birra lea ollu fágalaš girjjálašvuhta. Eamiálbmotoktavuodain lea erenomážit kommišuvdna Kanadas dutkojuvvon, gos maiddá mediaguorahallamat leat čađahuvvon. Dát guorahallamat leat earet eará geahčadan movt ođasmediaid «framing» ođđasiin guoskevaččat duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna bargui ja bohtosiidda mitaluvvui eanetlohko- dahje eamiálbmotperspektiivvas (Mudde 2020, Budd 2020). De leat maid dutkan movt kommišuvdnabargu gaskkustuvvui ja movt áššit mat guske vearrivuodaide ja soabadeapmái mitaluvvojedje (Nagy & Gillespie 2015, James 2017). Leat maiddá dahkkojuvvon dutkamat movt kommišuvnnat geahččalit medieret

rabas čeahkkimiid main eamiálbmogat mitalit iežaset vásáhusaid almmolaččat (Brady 2013).

Norgga duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna barggu ja raportta mediagokčan lea maiddá dutkojuvvon. Ovddeš dutkamušat leat čájehan ahte ođasmediaid beroštupmi lea rievddadan ja leamaš hierárkkalaš (Vranic & Skogerbø, 2022; Skogerbø ja earát, 2024, Olsen 2023, Olsen 2024, Skogerbø, McCallum ja earát 2024). Bohtosat leat čájehan ahte sámi ja kvena mediat leat čađat gokčan kommišuvnna ja doallan digaštallama dan birra olles dan áigodagas, dan rájes go Sámediggi digaštalai ášši birrasiid 2016:s ja dassáži go raporta geigejuvvui Stuorradiggi 2023:s. Dat guoská maiddá ollu davvinorgalaš báikkálaš- ja guvllolašviissaide, NRK guovllusáddagiidda, sámi ja kvena sáddagiidda ja eará báikkálaš rádío. Eará sániiguin, ii leat váilon journalisttalaš beroštupmi iige dáhttu digaštallat kommišuvnna barggu ja raportta dain guovlluin gos sámi álbmot lea stuorámus, ja gos sámi ealáhusat leat mearkkašahtti. Dát lea áibbas nuppe ládje go movt riikkamediat, stuorámus ođasdoaimmahagat TV2, VG, Dagbladet, Aftenposten ja eará ođasmediat main leat geahččit miehtá riikka, leat gokčan kommišuvnna barggu ja raportta. Kommišuvnna vuosttaš bargogis njiejai journalisttalaš beroštupmi áššis (Vranic & Skogerbø, 2022). NRK:s álbmotsáddehahkan lea earenoamáš dilli riikkaviidosaš mediaid gaskkas danne go dat ásahus lea geatnegahtton ráhkadit mánggabealat fálaidaga sihke eanetlohko-, eami- ja unnitlohkoálbmogii. NRK sierranas doaimmahusat lea iešguđet dásis gokčan ášši, stuorámus gokčandásiin davvin, ja lea leamaš iešguđet gokčandási dain iešguđetlágan medialávddiin (jietna/govva/teaksta). Easka go kommišuvdna almmustahtii raportta geassemánu 2023 gokče eará riikkaviidosaš mediat ášši veaháš, ja dalle nai gokče ášši oalle oanehaččat ja unnán sisdoaluin (Skogerbø ja earát, 2024).

2.3 Stuorradiggi, kommišuvdna ja diđolaš almmolašvuhta?

Stuorradikki Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta meannudeami boadusin šattai mearrádus mas ledje oktiibuot 17 čuoggá (Innst. 30 S [2024-2025], s. 97-98). Lassin Stuorradikki ádagassii átnumii ovddit stuorradikkiid aktiivvalaš rolla ovddas dáruiduhttinpolitihkas, mii bodii vuosttaš čuoggás, de mearriduvvojedje 16 čuoggá. Mearrádus fátmastii giela ja kultuvrra, ja eanaš čuoggát ledje giela birra earet eará oahpahusa, giellaarenaid, gielddaid ekonomalaš rámmaid ja váikkuhangaskaoapmeapparáhta olis. Giella ja kultuvra lei, Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna diedus, okta dan guovtti riektebálgas dáruiduhttinpolitihkas (SFK 2023, s. 315). Nubbi riektebálggis, maid Stuorradikki mearrádus ii ovdandivvon, guoskkai sámi eana- ja čáhcevuogiatvuodaide. Stuorradikki

unnitlogu evttohus, mii ii šaddan oassin Stuorradikki mearrádusas, gal fáttmasti maddái dán nuppi bálgá, sápmelaččaid stáhtusa eamiálbmogin ja sámieana- ja čáhcevuogitvuodaid.

Dalle go Stuorradiggi dohkkehii Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna mandáhta 2018:s (Innst. 408 S [2017-2018]) lei almmolašvuoda diehtodárbu oassin mearrádusas. Okta Stuorradikki váldomihttomeriin kommišuvnna bargguin lei ásaht «oktasá ipmárdusa vássánáiggis ja viidát máhtu min oktasá historjjá birra», ja «gávdnat heivvolaš vugiid gaskkustit dan máhtu mii háhkkojuvvo» digitála mediaid/ interneahtha geavaheami bokte, ovttasbarggus árbevirolaš mássámediaiguin ja eará kanálaid bokte maid kommišuvdna atná ulbmillažžan (Innst. 408 S [2017-2018], s.4). Kommišuvnna raporta ii čilge almmolašvuoda diehtodárbbuid sierra, muhto boahtha ovdan ahte lei ráhkaduvvon gulahallanplána servodatoktavuoda birra ja ahte sii ledje «almmuhan dávjá iežaset neahttsiiddus ja sosiála mediain» (SFK 2023, s.122), dán maŋibus čujuhuvvo Facebookii ja YouTubeii. Dasa lassin čuoččuha kommišuvdna raporttastis ahte sis ledje sullii 30 almmuheami preassas mánu.

Sihke Facebook- ja YouTube-siidu sihkkkojuvvui oanehis áigge maŋgel go kommišuvdna loahpahii barggus. Kommišuvdna ii almmuhan oallugat go ledje fitnan sin Facebook-siiddus, man ollu videoid leat almmuhan iige man galle geardde videot leat čájuhuvvon YouTube, ii raporttas iige sin maŋemus jahkedieđáhusas. WayBackMachine (<https://archive.org/>) vehkiin lea goitge leamaš vejolaš gávdnat čájehanloguid nugo ledje cuoŋománu 2023 guoktenuppelogi videoi dain videoin mat leat kommišuvnna YouTube-kanálas.¹ Gulahallanplána ii leat leamašan almmolaš, iige boade ovdan raporttas lea go kommišuvnnas leamaš diehtujuohkinstrategiija ođasmediaid ektui. Guorahallamat kommišuvnna olggos guvlui doaimmas čájehit ahte kommišuvdna ii lean nu rabas, ja ahte bargu čadnon háhkkojuvvon dieđuid gaskkusteapmái ii vuoruhuvvon (Broderstad & Josefsen 2023, Olsen 2024). Dát lea vuostálasvuohan dasa movt sullasaš kommišuvnnat riikkaidgaskasaččat leat bargan, main lea leamaš stuora rabasvuoha ja mediaid searvvaheapmi juohkit dieđuid kommišuvnna barggu ja gávdnosiid birra, nugo ovdamearkka dihte Austrálias (Skogerbø, McCallum ja earát 2024). Min

¹ Logut man galle geardde videot rabas čoaikkimiin leat čájuhuvvon: Deatnu - 166, Muorahká - 137, Maajehjaevrie 204. Leavnnja čoaikkimii eai leat makkárga dárkilis logut, muhto dieđihuvvojit leat 1K čájeheami (duháha). Video mas ledje eanemus čájeheamit lei 4:25 minuhtasaš ságastallan gaskal Ella Marie Hætta Isaksena ja kommišuvdnajodiheaddji, 1,4K čájehemiin (duhátnjeallječuodi). Dan guoktenuppelogi videos čájuhuvvui unnimusat kommišuvnna jodiheaddji dearvvahansárdni, mii bisttii 6:18 minuhta, eahketipmilbálvalusas mas ledje 101 čájeheami.

dieđus eai leat čadahuvvon dutkamušat mas geahčadit movt dat guokte kommišuvnna Ruota bealde leat meannudan almmolašvuodain. Dan maid mii diehtit lea ahte duortnuslaččaid, kvenaid ja láddelaččaid kommišuvdna ovddidii oasseraportta bargguset áigge lassin loahpparaportteremii, ja almmuhii oktiibuot 30 mánnosaš ođasreivve (SOU 2023:68). Sámi-Ruota duohtavuodakommišuvdna mii pláne gárvvistit barggus maŋimusat golggotmánus 2026, almmustahtta ođasreivviid duos dás ain (<https://sanningskommissionensamer.se/>).

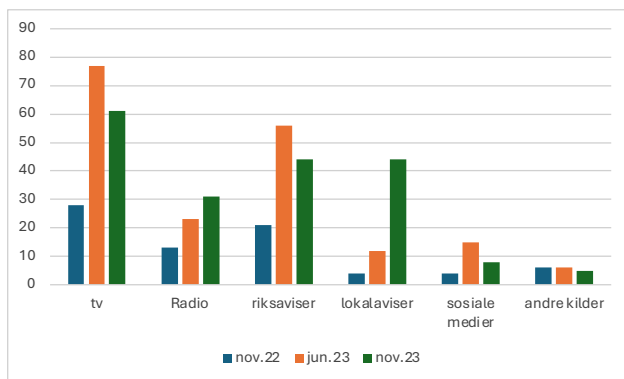
Dán artihkkalis geahččat man muddui almmolašvuoha oáččui dieđuid Stuorradikki kommišuvdnaraportta meannudeami birra mediaraportterema bokte skábmamánu 2024. Dat mearkkaša ahte dán artihkkalis leat geahččan man muddui stuorradiggemeannudeapmi šattai fáddán iešguđetlágan árbevirolaš mediain. Mis eai leat logut dasa man muddui ja vejolaččat makkár mediaid bokte álbmot oáččui dieđuid stuorradiggemeannudeami birra skábmamánu 2024. Expectations, Truth and Reconciliation in a Democratic Welfare State (TRUCOM)² (2020-2024) nammasaš dutkanprošeavttas čadahuvvojedje ankkre vihtta jearahallaniskadeami (2021-2023)³ Norgga eanetlohkoálbmogiin⁴, mas maŋemus čadahuvvui 2023 čavčča, namalassii maŋgel go kommišuvdnaraporta lei ovdanbuktojuvvon. Logut jearahallaniskademiin⁵ nugo ovdanbohtet vuosttaš govvois čájehit ahte TV ja riikkaáviissat ledje eanetlohkoálbmoga deháleamos ođasgáldut Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna barggu ja raportta birra, ja báikkálaš áviissat ledje goalmát sajis. Dehálaš ášši dás lea ahte dát dieđut addet midjiide dieđuid dan birra gos majoritehtaálbmot lea gullan, oaidnán dahje lohkan Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna birra, nugo boahtha ovdan vuosttaš govvois.

² https://uit.no/project/trucom_no

³ Jearahallaniskademiid čadahii Bergena universitehta Digsscore. Dainna go vástideaddjit ledje biddjojuvvon seamma panelii, de jearahalle seamma vástideddjiid dain sierranas vuorui. Sii ledje rekrutterejuvvon sahtedohkovugiin.

⁴ Lohku vástideddjiin geat almmuhedje ahte sii ledje sápmelaččat, kvenat/norggasuopmelaččat dahje vuovdesuopmelaččat lei nu unni ahte ii vuhtto gávdnosiin. Diehtomateriála gohčoduvo danne eanetlohkoálbmoga oaivilin, namalassii dat oassi álbmogis mii ii dieđit iežas sápmelažžan, kvenan/norggasuopmelažžan dahje vuovdesuopmelažžan.

⁵ Gažaldat: Leat go gullan, oaidnán dahje lohkan Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna birra čuovvovaš mediain: TV:s, rádios, riikkaáviissain, báikkálaš áviissain, sosiála mediain, Norge lytter-sáddagis (skábmam. 2023), eará gálduin? Vástádusmolssaevttut: Juo, ii.

Govus 1: Oassi geat medias leat gullan, oaidnán dahje lohkan Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna birra. Sáhtii válljet mánja molssaeavttu. (skábmamánu 2022 N=2325, miessemánu 2023 N=1487, skábmamánu 2023 N=1162)

Geassemánu 2023 logut govus 1:s sáhttet čujuhit ahte olbmot fuobmájedje dán, erenoamážit ledje riikaáviissat ja TV dehálaš gáldut eanetlohkoálbmogii. Govus 1 čájeha viidáseappot ahte skábmamánu 2023, go eai lean stuora dáhpáhusat kommišuvnna barggu dahje raportta oktavuodas, dalle lei báikkálaš áviissain seamma stuora mearkkašupmi go riikaáviissain diehtogáldun. Dát lea duogáš skábmamánu 2024 mediagokčama guorahallamii.

2.4 Metoda ja dáhtat

Mediagokčamiin oaivvildit buot stuorit ja unnit áššiid ja oaivilčállosiid norgga, sámii ja kvena ođasmediain mat gieđahalle Sturoradikki ándagassii átnuma ja mearrádusa, ja mat ledje almmuhuvvon dárogillii. Infomedia (UiT liseansa) nammasaš mediagozihanreaidduin iskkadit mii mediagokčama mánja medialávddiin. Dáhtat leat artihkkalat ja digaštallan-/oaivilčállosat áviissain, sihke neahtas ja báberhámis, lassii TV:i ja rádío. Materiála lea vižžojuvvon ohcamiid bokte Infomedias sániiguin « sannhetskommisjonen », « forsoningskommisjonen » ja « sannhets- og forsoningskommisjonen ». Dán artihkkala dáhtavuoddu lea vuogádatlaš registreren visot dain dárogielat mediaáššiin mat gusket Sturoradikki Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta meannudeapmái áigodagas skábmamánu 1.b. - skábmamánu 30.b. 2024. NRK Sámi sámeielat sáddagat ja neahttaođasat eai dasto leat mielde dáhtamateriálas, eaige sámeielat áviissa Ávvira áššit, eaige vejolaš eará mediat mat leat almmuhan soames sámeigillii (davvi-, julev- ja lullisámeigillii). Kvenagielat ođasat eaige leat mielde bajilgovas, eaige ođadárogielat teavsttat main kommišuvnna namma lea čállojuvvon sániin « sanning ». Registreremis sirrejuvvojedje neahttaođasat maid NRK guovddáš ođasdoaimmahagat, maid NRK guovllukantuvrrat, maid NRK Sápmi dahje maid NRK Kvääni ledje buvttadan. Sáhtta leat nu ahte áššit leat kodejuvvon dego livččii guovddáš NRK buvttadan daid, vaikko leat eará redakšuvnnat buvttadan daid. Dat boahtá das go NRK sisdoallu buvttaduvvo mánja medialávddis ja

mággaid medialávddiid vástte (jietna/govva/teaksta) ja formaterejuvvojit ođasat geavaheami várás. Ođasáššiin ii álo čielggaduvvo nu sakka leago buvttaduvvon sisdoallu dihto medialávda (TV:i, rádío, nehtti) dahje leago dihto doaimmahus mii lea buvttadan, guovddáš NRK, muhtin NRK guovllukantuvrrain, NRK Sápmi dahje NRK Kvääni.

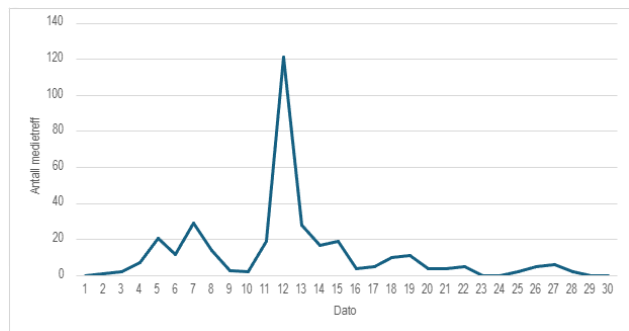
Mediaáššiid ollislaš lohku áigodagas skábmamánu 1.b. - skábmamánu 30.b. 2024, mii sihke fáttmastii áššiid kommišuvnna birra ja áššiid main kommišuvnna lei dušše namuhuvvon, ledje oktiibuot 564 gávdnosa ođasmediain. Dát leat earenoamáš gávdnosat, namalassii ahte seamma ášši sáhtta almmuhuvvon mággga gáldus. Buot dát leat nappo registrerejuvvon. Gálduide gulle redakšuvnnalaš báberáviissat ja neahttaáviissat, ja ođasat rádíos ja TV:s. Dain oktavuodain go seamma ášši lea almmuhuvvon iešguđet mediain, de lea juohke áššečálus/čálus registrerejuvvon, danne go juohke ášši buvttii oasi dan ollislaš mediafuomášupmái Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna birra dahje Sturoradikki kommišuvdnaraportta meannudeami birra. Redakšuvdnakeahtes sosiála mediat ja neahttasiiddut eai leat váldojuvvon mielde, vaikko dat leat leamaš veahkin juohkime sisdoalu ođasmediain ja addet saji geavaheddjiid ráhkadan sisdollui, kommentáraide ja digaštallamii. Ii galgga ipmirduvvot ahte sosiála mediaid sisdoalus ii leat leamašan mearkkašupmi, baicce galggalii čadahit vástideaddji guorahallama duohtavuoda ja soabadallama gaskkusteamis sosiála mediain.

Min dáhtamateriála fáttmastii buot mediaáššiid kommišuvnna birra, dan barggu birra ja go Sturoradikki gieđahalai raportta, namalassii gos dat lea váldofáddá (N=353). Nubbi kategoriija, namalassii mediaáššit main kommišuvnna raporta ja dán raportta meannudeapmi Sturoradikki bealis leat namuhuvvon dušše refereansačuokkisin servodatdigaštallamis, dat ii leat mielde artihkkala lohkomateriálas.

Vuolábealde ovdanbuktit dáhtaid figuvrraiguin, tabellaiguin ja loguiguin.

2.5 Bohtosat

Govus 2 čájeha ollislaš gávnusmeari ohcansániid vuodul skábmamánu 2024 mediagokčamis. Skihčči lea Sturoradikki skábmamánu 12.b. meannudeapmi. Oaidnit maidá ahte ođasmediaid reporteren lassána áigodagas skábmamánu 4.- 9.b., mii lea seammás go Bearráigeahččan- ja vuodđudanlávdegoddi ovddidii evttohusas skábmamánu 5.b. Govus čájeha ahte ođasmediat unnán čalmustahhte kommišuvnna skábmamánu álggus ja vásttolaš njiedjan gokčamis lei manjel skábmamánu.

Govus 2: Mediagávdnosiid ollislaš lohku «om kommisjonen», kommišuvnna birra, skábmamánu 1.- 30.b. 2024. (N=353.)

Mii gávdnat eanemus áššiid báber- ja neahttaáviissain (78 proseantta áššiin). Dát ii hirmáhuhte go leat mealgat eanet dakkár ođasmediat go rádio- (18 proseanta áššiin) ja TV-kanálat (njeallje proseanta). Áviissaid/neahttaáviissaid kategorijai gullet sihke báberáviissat ja báberáviissaid neahttaáviissat, ja rádio- ja TV-kanálaid neahttasiiddut. Nugo nuppi govvosis čájehuvvo, de lea vuosttaš skihčči mediagokčamis vuodđudanlávdegotti evttohusa almmuheami oktavuodas skábmamánu 5. beaivvi ja nubbi skihčči skábmamánu 12. beaivvi - namalassii dan beaivvi go raporta meannuduvvui Stuorradikkis.

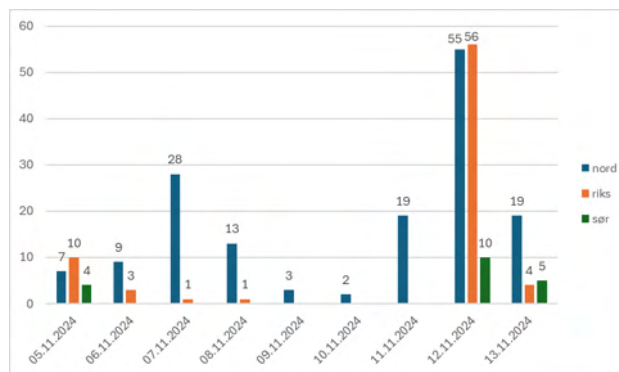
Govus 3 čájeha mediagokčama áigodagas skábmamánu 5.- 13.b., juhkkjuvvon ođasmediaide davvin (báikkálaš, guvllolaš, sámi, kvena), ođasmediaide lullin (báikkálaš, guvllolaš) ja riikkamediaide.⁶ Dát áigodat fáttmasta sihke vuodđudanlávdegotti evttohusa almmuheami skábmamánu 5.b. rájes gitta skábmamánu 10.b. rádjái, ja vel áigodaga skábmamánu 11. - 13.b., dalle go Stuorradiggi meannudii raportta.

⁶ Dán golmma kategorijii gullet čuovvovaš mediat:

Riikka: NRK, Nettavisen, iNyheter, VG, Dagsavisen, Vårt land, Aftenposten, NTB, Nationen, Dagens Næringsliv, TV2, Filter nyheter, P4 nyheter, ABC nyheter, Klassekampen, Dag og Tid.

Davvi: NRK Sápmi, Folkebladet, Ruijan Kaiku, Finnmarken, Finnmark dagblad, iTromsø, Ságat, Nordlys, NRK Finnmark, Hammerfestingen, Kronstadposten, Nordnorsk debatt, Altaposten, Sør-Varanger avis, iFinnmark, NRK Nordland, NRK Troms, NordSalten avis, NRK Troms og Finnmark, Avis Nordland, Radio Nordkapp, NRK Nordnytt, Finnmarksposten, Framtid i Nord, Lokalavisa Trysil Engerdal, Rana blad, iSandnessjøen, Kyst og Fjord

Lulli: Adresseavisen, Bergens Tidende, Sunnmørsposten, Radio Haugaland, Arbeidets rett, Fjordingen, Østlendingen, Glåmdalen, Trønderavisa, Fosna folket, Trønderdebatt, Fjell-Ljom

Govus 3: Mediagokčan áigodagas skábmamánu 5.- 13.b. juhkkjuvvon ođasmediaide davvin (báikkálaš, guvllolaš, sámi, kvena) ja ođasmediaide lullin (báikkálaš, guvllolaš) ja riikkamediaide. (N= 249.)

Gávdnat ahte riikaviidosaš mediat gokče dan go vuodđudanlávdegoddi ovddidii iežas evttohusa skábmamánu 5.b., muhto ahte ledje eanaš mediat davvin mat gokče áigodaga gitta Stuorradikki meannudeapmái. Go geahččat meannudanbeaivvi, skábmamánu 12.b., ja beaivvi ovdal ja maŋŋil, de čájeha govus ahte buot 19 ášši skábmamánu 11.b. ledje Davvi-Norgga ođasmediat dahkan. Skábmamánu 12. beaivvi ledje oktiibuot 111 mediaášši, main 56 ledje riikaviidosaš mediain (geahča njealját vuollečujuhusa). Riikkamediaid áššit dahke nappo sullii beali buot áššiin skábmamánu 12. beaivvi. Báikkálaš- ja guvllolašáviissain davvin ledje oktiibuot 55 ášši, ja lulde ledje 10 báikkálaš ja guvllolaš media gokčan skábmamánu 12. beaivvi. Beaivvi maŋŋil, skábmamánu 13.b. njeijai gávdnosiid obbalaš lohku 28 áššái, ja eatnašat dain ledje báikkálaš ja guvllolaš mediain davvin.

Govus 3 čájeha movt riikkamediaid gokčan váldonjuolggaduslaččat lea ráddjejuvvon Stuorradikki meannudeapmái skábmamánu 12. beaivvi, dan botta go davvin mediaid gokčan joatká guhkit go daid čuovvovaš beivviid. Govus čájeha maiddái ahte bearráigeahččan- ja vuodđudanlávdegotti evttohusa ovdanbuktima mediagokčan obbalaččat njiedjá gitta beaivvi ovdal Stuorradikki meannudeami.

Tabella 1 čájeha ahte sámi áviisa Ságat almmuhii eanemus áššiid áviissain. Easka 12. sajis gávdnat TV2 Nyhetskanalen 10 áššiin.

Tabealla 1: Mediat main ledje eanemus áššit áigodagas skábmamánu 1.- 30.b. 2024. N=353

Sáгат	29
NRK Sápmi	22
Nordlys	20
Altaposten	19
NRK distrikt	19
Ruijan Kaiku	18
NRK radio	18
Nordnorsk debatt	16
iFinnmark	13
Sør-Varanger avis	12
NRK TV	12
TV2 Nyhetskanalen	10
Finnmark Dagblad	9
Finnmarken	9

Dasto čuvvot Finnmark Dagblad, Finnmarken, iTromsø, Folkebladet ja Arbeidets rett. Easka 18. sajis gávdnat riikaáviissa, Vårt Land. Eanaš mediat mat gokče ášši ledje báikkálaš ja guvllolaš, ja earet Arbeidets rett mii almmuhuvvo Plassjes lullisámi guovllus, de ledje dát davvin. Almmatge gávdnat maiddái NRK radio, NRK TV ja TV2 Nyhetskanalen, mat leat riikaviidosáčat, 10 bajimusa searvvis.

Jus juohkit mediaid geográfalaččat dan vuodul lea go almmuhanbáiki davvin vai lulde, de gávdnat ahte Sáгат lea bajimusas listtus davvin, NRK Sámiin nubbin, dan botta go NRK Radio lei bajimusas riikkamediaid/ mediaid gaskkas lullin (geahča tabealla 2).

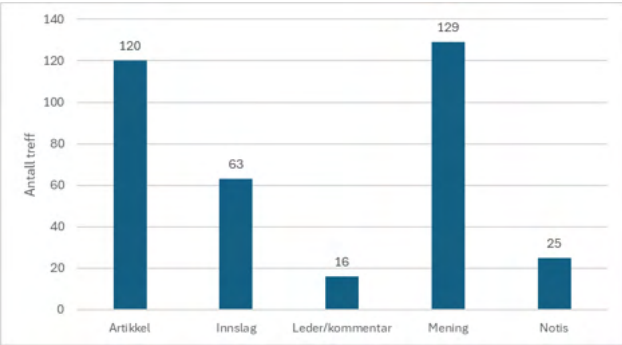
Tabealla 2: Vihitta bajimus media davvin, áigodagas skábmamánu 1.- 30.b. 2024 (N=238) ja riikkamediain/mediain lulde (N=115).

5 bajimus media davvin		5 bajimus media lulde/riikkas	
Mediat	Gávnnuslohku	Mediat	Gávnnuslohku
Sáгат	29	NRK radio	18
NRK Sápmi	22	NRK TV	12
Nordlys	20	TV2 nyhetskanalen	10
Altaposten	19	Arbeidets rett	7
NRK distrikt	19	Vårt land	6
Ruijan Kaiku	18		

Ii leat hirmáhuhtti go Sáгат lea njunnošis, sihke buot mediaid bajilgovas tabealla 1:s ja davvi mediaid bajilgovas. Dat lea seammalágan boadus go maid Skogerbø ja earát (2024) gávdne mediagokčama dáfus go kommišuvnna raportta ovdanbuktin lei geassemánu 1.b. 2023, gos maiddái Sáгат girdii bajimussii áššeloguinis.

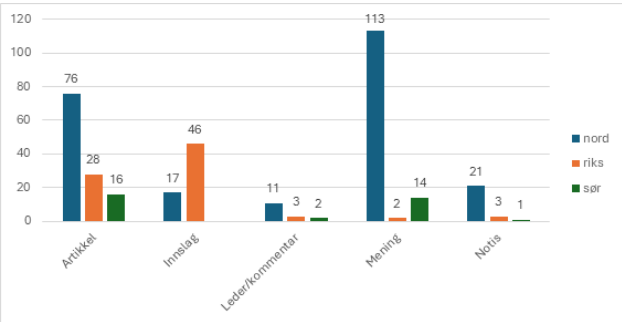
Mediaáššit eai goitge dušše guoskka dasa makkár mediat gokče áššiid, muhto maiddái makkár šánjerii áššit gullet. Mii leat válljen sirret artihkkaliid

(doaimmahuslaš áššiid/ođasartihkkaliid áviissas/ neahttaáviissas) ja áššiid (doaimmahuslaš áššiid rádios ja tv:s). Mii leat válljen sierra kategoriija jođiheddjiide/ kommentáraide, masa mediaid doaimmahusaid kommentárat leat registrerejuvvon. Mii leat maiddái rátkán dieđáhusaid dahje notisaid, mat čujuhit oanehis dieđuide, mat dávjá leat almmuhuvvon ođasrávnnejis. Maŋimus kategoriijan leat oaivilat, mat dás fátmastit olbmuid oaiviliid kronihkain dahje lohkkiičállosiin. Govus 4 čájeha šánjerjuogu min materiálas.

Govus 4: Mediaáššit šánjeriin, áigodagas skábmamánu 1.- 30.b 2024. (N=353.)

Vuolábealde leat válljen juohkit njealját govvosa nu ahte boahát ovdan movt šánjerat juohkásedje davvi, lulli ja riikka mediaide.

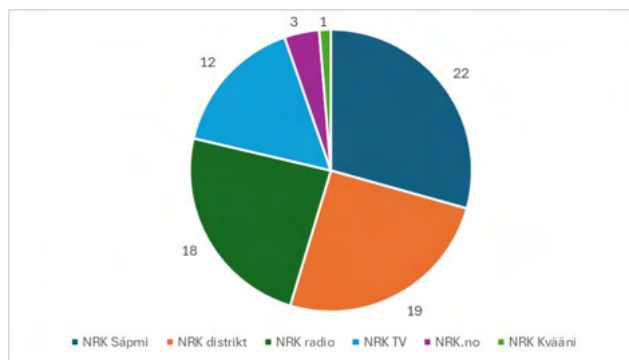
Govus 5: Mediaáššit šánjeriin, juohkásan ođasmediaide davvin (báikkálaš, guvllolaš, sámi, kvena) ja ođasmediaide lullin (báikkálaš, guvllolaš) ja riikkamediaide, áigodagas skábmamánu 1.- 30.b. 2024. (N= 353.)

Govus čájeha ahte oaivilartihkkaliid, namalassii kronihkaid ja lohkkiičállosiid, gávdná váldonjuolggaduslaččat mediain davvin. Dás dasto sáhtttá lohkat ahte servodatdigaštallamii gullet “dábálaš olbmuid” jienat. Muitala go dát dan ahte servodatdigaštallamii davvin duohtavuodá ja soabadeami birra maiddái addojuvvo fáttálaččat stuorát áigequovdilvuohtha go dat maid gávdná mediain lullin ja riikkamediain? Die lea gažaldat maid galggašii guorahallat dárkileappot.

2.6 NRK gokčan

NRK:s álbmotsáddehahkan ja oktan Norgga stuorámuš mediaásahussan lea ovddasvástádus addit viiddis ođasfálaldaga sihke unnitlohko- ja

eanetlohkoálbmogiidda. Ásahas lea goatinjedis fierpmádat mas leat guvllolaš doaimmahusat miehtá riikka, ja maiddái sierra doaimmahusat sámi ja kvena ođđasiidda. Dat buvttadit ođđasiid mánja medialávddis ja ollu iešguđetlágan kanálain. Danne lea erenoamáš miellagiddevaš oaidnit movt Stuorradikki meannudeapmi gokčojuvvui. Guđat govvosii leat mii statistihkasteamet čohkken bajilgova NRK gokčamis dain iešguđetlágan medialávddiin dien áigodagas.

Govus 6: NRK ollislaš dárogielat gokčan skábmamánus 2024 áigodagas skábmamánu 1. - 30.b. 2024. (N=75)

Barggadettiin NRK gokčamiin leat mii válljen sirret gávdnosiid mat leat almmuhuvvon NRK váldolávddiin nugo NRK.no, riikkaviidosaš rádiokanálain (P1, P2, Alltid Nyheter) ja mat leat sáddejuvvon tv:s NRK 1:s. Dát medialávddit gohčoduvvojit dasto NRK.no, NRK radio ja NRK TV. Áššit maid guovllukantuvrrat leat buvttadan, nugo rádioprográmmat, TV-sáddagat ja artihkkalat gárte «NRK distrikt» kategorijai. NRK Sápmi ja NRK Kvääni leat sierra ossodagat NRK:s ja doaimmahuslaš sisdoallu dain gieđahallojuvvojit danne sierra kategorijian min dáhtamateriálas.

Nugo bajilgovva čájeha, de leat NRK Sámis eanemus gávdnosat, ja dan maŋis boahtá NRK distrikt. NRK Sápmi fátmasta dušše neahttaođđasiid, dan botta go NRK distrikt fátmasta rádio, tv ja neahttaođđasiid. Buot báikkálaškantuvrrat main leat registrerejuvvon áššit, leat Davvi-Norggas. NRK radios leat maid muhtun áššit. Dát sáhttet leat oanehis ođasáššit mat beaivvi geardduhuvvojit NRK iešguđet rádiokanálaid ođassáddagiin ja guhkit áššiin. Sámegielat rádio- ja tv-sáddagat eai leat, nugo čilgejuvvon metoadoasis, registrerejuvvon. Dat guoská maiddái kvenagillii. Mii leat registreren ovttá ášši maid NRK Kvääni lea buvttadan. Min bajilgovva čájeha ahte dán áigodagas almmuhuvvui okta neahttaartihkal ja guokte notisa NRK.no:s. Artihkal almmuhuvvui sihke sámegillii ja dárogillii.

2.7 Digaštallan ja analyssa

Mediain lea iehčanas ovddasvástádus čuvget eamiálbmogiid vuoigatvuođaid, kultuvrra, historjjá ja hástalusaid. Gávdnosat geassemánus 2023 mediagokčama birra Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raportta geigemis

Stuorradiggái (Skogerbø ja earát 2024), geardduhuvvo oalle muddui analysain dahkkon mediagokčamis guoskevaš Stuorradikki raportameannudeapmái skábmamánus 2024. Ságat sámi áviisa ja báikkálaš ja guvllolaš áviissat davvin ledje, nugo vurdojuvvui, dán ášši gokčan eanemusat áviissain/neahttaáviissain. Okta erohus lea ahte Vårt Land, mii 2023:s lei áidna riikkaviidosaš media mii jovssai bajimus logi gaskii, ii lean daid gaskkas mat gokče Stuorradikki meannudeami eanemusat 2024:s. Nu go olles áigodagas go Duohtavuodá- ja soabadankommišuvdna barggai (Vranic & Skogerbø 2022; Skogerbø ja earát. 2024), ledje sámi ja kvena mediat, ja báikkálaš ja guvllolaš mediat davvin mat ledje njunnošis mediagokčamis áigodagas skábmamánu 1. - 30. beaivái 2024. Spiehkasteapmi lei dan beaivvi go Stuorradiggi meannudii ášši, go dalle lei riikkamedia in sullii bealli áššiin.

Min dáhtat dorjot dasto ovddeš dutkamiid ja čájeht ahte mediagokčamis Stuorradikki Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raportta meannudeamis leat guokte váldodovdomearkka. Riikkamediaid gokčan Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna mearkkašumis čájeha ahte ášši gieđahallojuvvu ođasáššin masa lea oanehisáigge beroštupmi, ja guovdilastá konkrehta dáhpusaid nugo vuodđudanlávdegotti evttohusa ovdanbuktima ja Stuorradikki meannudeami. Lea hui unnán mii čujuha dasa ahte ášši meannuduvvo dakkár soabadanproseassan mii lea jođus - de livččiimet oaidnán eanet áššiid ovdal ja maŋel Stuorradikki meannudeami. Go dát lea čielga kvantitatiiva analyssa, de eat sáhte dadjat maidege das maid mediat almmuhit, muhto jus riikkamediaid gokčan sihke dán ja ovddeš iskkademiin lea sakka ráddjejuvvon dáhpusaide, de fertet maid jáhkkit ahte riikkamediaid doaimmahusat eai ane ollu návccaid gokčat guhkesáigásaš soabadanproseassa.

Go vuolggasadjin atná máhtu norgga mediaduovdaga (Skogerbø & Karlsen, 2021; Syvertsen et al., 2014), ođasbuvttadeami (Harcup & O'Neill, 2017; Mathisen & Morlandstø, 2019) ja journalistihka árvvu birra (Olsen, 2025), de ii leat vuorddekeahhtá ahte sámi, kvena ja báikkálaš áviissat davvin gokče Stuorradikki raportameannudeami eanet go riikkamediat. Leat ollu eambbo báikkálaš mediat go riikkamediat, ja danne šaddet maid eambbo ođasáššit dain mediain. Lea maid nu ahte báikegottiin davvin gusket dáruiduhttima proseassat ja váikkuhusat mearkkašahhti stuora oassái álbmogis - ja nu mediaid gehččiide - ja ođđasat, digaštallamat ja oaivillonohallamat dán birra árvvoštallojuvvojit relevántan ja beroštahttin mediageavaheddiide.

Ii datge leat vuordemeahttun, ahte ođasbuvttadeapmi vuojulduvvá stuorát dáhpusaide baicca go guhkesáigásaš proseassaide, dat han leage ođđasiid mihtilmasvuohta. Riikkamediaid gokčan leage justu nu: dat gokče kommišuvdnaraportta meannudeami

dalle go dat dáhpáhuvai, muhto eai guhkit áigge. Sámi, kvena, báikkálaš ja guvllolaš ođasmediain davvin lei, maiddái dás navdojuvvon almmuhanminstara vuodul, čielgasit áibbas eará lahkoneapmi, go gávdnat Duohtavuodákommišuvnna gokčama ollu eanet go dan guovtti beaivvi go dáhpáhusat ledje Stuorradikkis. lešalddis ii leat imaš ahte davvinorgalaš ođasmediat, maiddái sámi ja kvena mediat, háliidit buvttadit ja almmuhit sisdoalu olbmuid geat dovdet eambo ášši, nugo ovddeš iskkadeamit čájehedje. Goitge lea čielggas ahte Davvi-Norgga ođasmediat, oktan sámi ja kvena mediaiguin, addet guhkesáiggi prosessii arvat eanet saji sihke doaimmahuslaš mearrádusain gokčat ášši ja go addet ollu saji digaštallamiidda.

Dát doalvu min dan nuppi váldodovdomerkii maid dát analysa čájeha, namalassii ahte sámi ja kvena mediat gokče Stuorradikki kommišuvdnaraportta meannudeami viidát ja buori muddui eanet go eará ođasmediat. Dat sáhtta orrut diehttelassan, go sii buvttadit ođásiid sidjiide geaidda dáruiduhttin čuzii eanemusat. Goitge ii leat diehttelas ahte dát smávva doaimmahusat, main leat unnán journalisttat ja oalle ráddjejuvvon gehčiidlohku, nákejit addit goatnjedis gokčama mihtiduvvon áššeloguin. Min gávdnosat duođaštit maiddái man mávssolaš lea ahte gávdnojit sierra sámi ja kvena doaimmahusat sihke NRK siskobealde ja iehčanas sorjjasmeahtun median. Daid haga livččii leamaš mealgat unnit almmolašvuohta kommišuvnna barggu ja raportta birra.

Mediat leat guovddáš kanálat dieduid ja máhtolašvuođa gaskkusteamis álbmogii, ja min guorahallamat, sihke dát ja ovddeš, čájehit ahte eanetlohkoálbmot váldonjuolggaduslaččat oaččui dieduid ahte gávdnui duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna riikkamediaid gokčama bokte. Seammás čájehit min dáhtat ahte ođasmediat mat lohkkovit deháleamos gáldun eanetlohkoálbmogii, leat unnimusat reporteren kommišuvnna raportta ja Stuorradikki mearrádusa birra. Dákká fertet atnit dehálaš eaktun ahte NRK oalle viiddis gokčan jáhkkmis lea dehálaš sidjiide geat dadje riikkamediaid sin gáldun. Goitge oaidnit ahte minsttar bisuhuvvo: Eanetlohkoálbmot oažžu arvat unnit ođásiid ja dieduid dáruiduhttinpolitihka birra ja dan váikkuhusaid birra, dahje divodan- ja soabadanproseassaid dárbbu birra mat leat dán politihka čuvvosat.

Konklusuvdna

Iskkadeapmi mediagokčamis Stuorradikki Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta gieđahallama oktavuodas skábmamánu 12.b. 2024 čájeha ahte sámi, kvena ja báikkálaš/davvinorgalaš mediat gokčat ja digaštallet duohtavuoda ja soabadeami, nugo maiddái čájehuvvui Skogerbøs ja earáin (2024). Mii leat maid čájehan ahte riikkamediat gokčat dán fáttá, muhto dalle dáhpáhusodasin mii bissu áššelisttus oanehis áiggi. Mii eat oainne ahte mediagokčan lea rievdan dan ektui makkár mediain lea gokčan mii bistá guhkit áiggi. Dát čájeha ahte báikkálaš ja guvllolaš áviissain davvin, ja erenoamážit sámi ja kvena mediain, lea stuorra mearkkašupmi go lea sáhka áššelistui bidjat ja gaskkustit ášši mat gusket sápmelaččaide eamiálbmogin ja kvenaide nátionála unnitlohkoálbmogin.

Neavvagat

- Ráđđehus ovddida media- ja gulahallanstrategiija soabadanpolitihka birra ja soabadanpolitihkalaš doaibmabijuid birra mat leat eanetlohkoservodaga máhttodárbbuid várás. Dán bargui searvadit norgalaš (ja vejolaččat sámi) oahpahusasahusaid.
- Ráđđehus vuoruha ulbmillaš ángiruššama oahpahit ja lassioahpahit journalistaid sámi dilálašvuođaid birra.
- Galggašii dutkat sáme- ja kvenagielat mediaáššiid Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna birra ja dan raportta meannudeami birra mii lei Stuorradikkis, sihke viidodaga ja sisdoalu dáfus.
- Galggašii dutkojuvvot makkár mearkkašupmi sosiála mediain lea sámi áššiid gaskkusteamis ja digaštallamis, ja seadášii maiddái guorahallat makkár mearkkašupmi sosiála mediain lea duohtavuoda ja soabadeami ipmirdeamis ja dovdamis.
- Go sámi ja kvena mediain lea erenoamáš dehálaš rolla dakkár áššiid gaskkusteamis main lea sámi dahje kvena oktavuodaga, de galggašii dáidda mediaide sihkarastojuvvot viidáset ovdáneapmi.

Referánssat

- Brady, M. J. (2013). Media Practices and Painful Pasts: The Public Testimonial in Canada's Truth and Reconciliation Commission. *Media International Australia*, 149(1), s. 128-138. <https://doi.org/10.1177/1329878X1314900114>
- Broderstad, E.G. & Josefsen, E. 2023 The Norwegian TRC: Truth, Reconciliation, and Public Engagement. *Indigenous Journal of Minority and Group Rights International journal on minority and group rights*. Volume 31, Issue 2, s. 205-232.
- Budd, B. (2020) News Framing of Indigenous Politics in Canada. Representation in the Era of Reconciliation. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-64758-1_3
- Harcup, T., & O'Neill, D. (2017). What is News? *Journalism Studies*, 18(12), 1470-1488.
- Innst. 408 S (2017-2018) Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. Stortinget. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s/?all=true>. Lesedato 07.07.2025
- Innst. 30 S (2024-2025) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Stortinget. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/>. Lesedato 07.07.2025
- James, M (2017) Changing the Subject: The TRC, Its National Events, and the Displacement of Substantive Reconciliation in Canadian Media Representations. *Journal of Canadian Studies*, Volume 51, Number 2, s. 362-397. <https://doi.org/10.3138/jcs.2016-0011.r1>
- Mathisen, B. R., & Morlandstø, L. (Eds.). (2019). *Blindsoner og mangfold : en studie av journalistikken i lokale og regionale*. Orkana akademisk.
- Mudde, L. 2020 Framing the Truth and Reconciliation Commission Process in Canada: A Media Analysis of Settler Colonial Rhetoric and Colonial Denial, 2003-2016. Volume 7, Nr 2. <https://doi.org/10.24908/jcri.v7i2.13525>. p.46-73
- Nagy, R. & Gillespie, E. 2015 Representing Reconciliation: A news frame analysis of print media coverage of Indian residential schools. *Transitional Justice Review*: Vol. 1: Iss. 3, Article 2. DOI: <http://dx.doi.org/10.5206/tjr.2015.1.3.2>
- Olsen, K. 2023 Media og Sannhets- og forsoningskommisjonen: Forsoning mellom hvem? I Josefsen, E., Hernes, H-K., Skaar, E, Mathisen, S.R. Olsen, K og Broderstad, E.G. (2023): Om den norske sannhets- og forsoningskommisjonen: foreløpige funn. Senter for samiske studier, Skriftserie nr 23, 2023 Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet. <https://doi.org/10.7557/sss.2023.23>
- Olsen, K. 2024 The Relation of Civil Society to the Norwegian TRC-Process in light of TRUCOM research. A Reconciliation without the Majority? I Skum, L.M., Klaasen, J., Krukpa, B. & Aldred, R.C (red.) *Cultivating Transformative Reconciliation: Are TRC Processes Enough?* Wipf and Stock Publishers, s. 173-193
- Olsen, R. K. (2025). Verdimatrisen – et konseptuelt rammeverk for journalistisk verdiskaping. *Norsk Medietidsskrift*, 31(4), 1-13.
- SFK (Sannhets- og forsoningskommisjonen) (2023). Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. (Dokument 19 (2022-2023)). Lesedato 07.07. 2025 <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2022-2023/dok19-202223.pdf>
- Skogerbø, E., McCallum, K., & Dreher, T. (2024). Overshadowed voices in media reporting on truth-telling commissions. *Media, Culture & Society*, 47(1), 96-112. <https://doi.org/10.1177/01634437241276125> (Original work published 2025)
- Skogerbø, E., & Karlsen, R. (2021). Media and politics in Norway. In E. Skogerbø, Ø. Ihlen, N. N. Kristensen, & L. Nord (Eds.), *Power, Communication, and Politics in the Nordic Countries* (pp. 91-111). Nordicom.
- SOU 2023:68 Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaïse. Slutbetänkande av Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaïset. Statens offentliga utredningar, Stockholm 2023. Lesedato 12.08.2025 https://www.regeringen.se/contentassets/7cd3e7026dd141afac577586da7f8baa/sannings--och-forsoningskommissionen-for-tornedalingar-kvaner-och-lantalaisets-slutbetankande--sou-2023_68.pdf
- Stortinget. (2024, november 12). Stortinget–Møte tirsdag den 12. November 2024. Stortinget. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2024-2025/refs-202425-11-12/?all=true>
- Syvertsen, T., Enli, G., Mjøs, O. J., & Moe, H. (2014). *The Media Welfare State: Nordic Media in the Digital Era*. The University of Michigan Press.
- Vranic, A., & Skogerbø, E. (2022). Silence, Voice, and Public Listening: Media Coverage of the Truth and Reconciliation Commission. *Journal of Global Indigeneity*, 6(1), 1-17. <https://doi.org/10.54760/001c.55645>

3 Sannhets- og forsoningskommisjonens personlige historier

Hvem deltok, og hva fortalte de?

Torkel Rasmussen

Professor, Sámi allaskuvla/
samisk høgskole

Sammendrag

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport inneholder en god del demografisk informasjon om de personene som har delt sine personlige historier og gitt innspill til kommisjonen. I tillegg inneholder rapporten en kvantitativ analyse av de temaene folk tok opp i de personlige historiene og i innspill til kommisjonen. Kommisjonen har også krysstabulert temaene for å se hvilke temaer som nevnes i sammenheng med hverandre. Denne informasjon er brukt i dette bokkapitlet.

De personlige historiene er en viktig del av kommisjonens rapport. Det er derfor interessant å analysere hvem informantene var, og hva de fortalte. Det totale antallet informanter var 766 personer. Blant dem fins det metadata for 522 informanter. En analyse av disse metadataene viser at det var en overvekt av kvinner som bidro. Alderssammensetningen blant informantene var svært skjev, med en klar overvekt

av eldre og få deltakere fra de yngre generasjonene. I tillegg er det en klar overvekt av samer og tilsvarende få kvener og svært få skogfinner som har bidratt. Materialet viser at en stor andel av informantene har kun én etnisk identitet (85 prosent). De er enten samer, kvener eller skogfinner, mens det er få som oppgir en fleretnisitet der de i tillegg til å være samer, kvener eller skogfinner også har en norsk identitet eller f.eks. en samisk og kvensk identitet. Informanter med bare en norsk identitet er nesten helt fraværende i materialet.

Blant de mest nevnte temaene i informantenes fortellinger er språk, oppvekst og utdanning, reindrift og vold, analysert nærmere for å se på de andre temaene disse hovedtemaene nevnes i forbindelse med. En del eksempler fra de personlige historiene er sitert for å vise de hendelsene fra virkeligheta som skjuler seg bak tallene i rapporten.

3.1 Innledning

Bakgrunnen for dette bokkapitlet er Sannhets og forsoningskommisjonens arbeid som foregikk i perioden 2018-2023.¹ (Heretter bare kalt kommisjonen). Stortinget oppnevnte kommisjonen i 2018 for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. Kommisjonen skulle også foreslå tiltak som kan bidra til forsoning.² I 2019 inkluderte kommisjonen skogfinnene i mandatet.³ Kommisjonen har presisert at kvener og norskfinner er samme befolkningsgruppe, men utelukket personer som har flyttet til Norge etter 1950 og deres etterkommere selv om de skulle bruket begrepet norskfinner om seg selv.⁴ De tre befolkningsgruppene Sannhets- og forsoningskommisjonen gransket er dermed samer, kvener og skogfinner. (SFKOMM, s. 113-114). Kommisjonen overleverte sin granskingsrapport til Stortinget den 1. juni 2023.

I dette kapitlet presenteres og analyseres hvem kommisjonens informanter var og hvilke temaer som ble tatt opp i de personlige historiene i kommisjonens rapport. Dette er ikke analyse av statistikk i vanlig forstand, men analyse av tall fra en kvalitativ undersøkelse. Det som undersøkes, er i hovedsak to forhold. Hvilken informasjon om informantene kan legges fram statistisk, og hvilke tall kan legges fram for temaene informantene tok opp med kommisjonen.

De demografiske opplysninger om dem som delte sine personlige historier med kommisjonen er: informantens etniske identitet, språkbruk i fortellingene, fylkesvis spredning, alder og kjønn. I tillegg er det mulig å belegge med tall de temaene som ble oftest tatt opp av informantene, hvor mange historier informantene gjennomsnittlig fortalte om de mest frekvente temaene, og hvilke temaer som tas opp i sammenheng med hverandre. F.eks. blir oppvekst og utdanning tatt opp i 737 historier. I 342 historier ble temaet tatt opp samtidig med språk og i 140 historier ble det koblet til diskriminering.

¹ Forfatteren av dette kapitlet jobbet som seniorrådgiver og utreder i Sannhets- og forsoningskommisjonens sekretariat fra 1.4. 2021 til 30.6. 2023.

² Stortingets vedtak 14. juni 2018 jf. Innst. 408 S (2017–2018).

³ Skogfinner var ikke inkludert i Stortingets opprinnelige vedtak. Skogfinnene ble innfortolket i mandatet på kommisjonens møte 9. mai 2019. (SFKOMM s. 111).

⁴ Norske myndighetene forskriftsfestet i 2022 at de som tilhører eller utgjør en nasjonal minoritet ikke er personer som har flyttet til Norge etter 1950 eller deres etterkommere. Se også Forskrift 21. juni 2022 nr. 1137 om driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter. Sannhets- og forsoningskommisjonen bruker hovedsakelig benevnelsen «kvener» som navn på gruppen. Det blir også gjort i dette bokkapitlet. (SFKOMM s. 113-114)

3.2 Metodikk og tilgjengelighet

3.2.1 Kommisjonens innsamlingsmetodikk

En viktig del av kommisjonens arbeid var å samle inn personlige historier. Det har blitt brukt fire innsamlingsmetoder. «Folk har kunnet levere historien sin til kommisjonen i skriftlig form, de har kunnet ta ordet på kommisjonens åpne møter og de har kunnet gi kommisjonen tilgang til historiene sine gjennom intervju.» (SFKOMM, s. 125). I tillegg overleverte Sametinget materiale etter sine egne folkemøter i forkant av kommisjonens oppnevning (SFKOMM, s. 107). Alle innsamlingsmetodene kan klassifiseres som selvrekuttering ettersom alle informantene selv har avgjort om de vil kontakte kommisjonen eller ta ordet på folkemøter.

Det utvalget av informanter kommisjonen har fått med disse metodene har en aldersmessig skjevhet. Ca. 80 prosent av informantene er over 50 år og ca. 20 prosent under 50. (SFKOMM, s. 322) Dette kan ha en sammenheng med innsamlingsmetodikken og kommisjonens innsamlingsstrategi der tradisjonelle medier, Facebook og en YouTube-kanal, som brukes mest av middelaldrende og eldre, ble brukt for å gjøre kommisjonens arbeid kjent og oppfordre folk til å delta på folkemøter og til å dele sine personlige historier. (SFKOMM, s. 4, 6 og 122) Dette vil det bli redegjort for i kapitlet «Informantenes kjønn og alder» nedenfor.

Informantene har kunne bruke det språket de selv har ønsket i skriftlige historier, intervjuer og på folkemøtene. Kommisjonen har hatt kompetanse til å gjennomføre intervjuer på kvensk, finsk, nordsamisk og norsk. Kommisjonen har samarbeidet med Árran lulesamisk senter / Árran Julevsáme guovdásj og Aajege samiske senter / Aajege saemien gieles- & maahtoejarnge, for å kunne gjennomføre intervjuer i lule- og sørsamisk område også på lule- og sørsamisk. Til tross for dette ble norsk benyttet i 468 av de personlige historiene, og kvensk og samiske språk i 86. Dette kan tyde på at det har vært språklige barrierer knyttet til deling av personlige historier. Men på grunnlag av det tilgjengelige materiale er det ikke mulig å trekke noen konklusjon.

Informantene har fylt ut et samtykkeskjema og et metadataskjema der de har oppgitt en del biografisk data og bestemt om de vil at deres historie skal være offentlig eller unntatt offentligheten. Der folk selv har ønsket at historiene skal være offentlige, har kommisjonen: «...foretatt en offentlighetsvurdering av innholdet i materialet, og sikret at personer knyttet til sensitiv informasjon og tredjepartsopplysninger ikke har blitt offentliggjort». (SFKOMM, s.125)

De personlige intervjuene er narrative intervjuer som egner seg godt for kvalitative undersøkelser der man

ønsker å få fram livsløpshistorier og egne erfaringer med fornorsking. Informantene har fått fortelle sine historier fritt uten vesentlige føringer fra intervjuer. (SFKOMM, s. 126) Det har naturlig nok ført til at informantene ikke har svart på de samme spørsmålene og at materialet ikke kan brukes til å trekke slutninger som at 34,7 prosent av informantene har opplevd diskriminering fordi 34,7 prosent av informantene har snakket om diskriminering. Det betyr ikke at 65,3 prosent ikke har opplevd diskriminering, men at de ikke har tatt dette opp med kommisjonen. Det er med andre ord ikke mulig å generalisere resultatene til å gjelde hverken hele gruppa av informanter eller befolkningene som har deltatt i undersøkelsen: samer, kvener og skogfinner.

3.2.2 Kritiske perspektiver på rapporten

Det er en del problemer med å presentere resultatene i dette bokkapitlet på bakgrunn av den eneste kilden som fins – kommisjonens rapport. Et av problemene er tallene ikke alltid stemmer. Kommisjonen samlet totalt inn 766 personlige historier. De tallene kommisjonen oppgir for hver enkelt innsamlingsmetode blir derimot ikke 766 når de legges sammen. 342 personer delte sine historier i personlige intervju med kommisjonens medlemmer eller ansatte i sekretariatet, 22 personer deltok i gruppeintervju. 155 personer sendte inn sine historier skriftlig. Åtte personlige historier ble mottatt fra Sametinget som hadde holdt egne folkemøter om en Sannhets- og forsoningskommisjon forut for oppnevningen av kommisjonen. (SFKOMM, s. 107; 125) Dette er totalt 527 personer, mens kommisjonen har metadata for 522 personer. Kommisjonen ser dermed ut til å ha manglet metadata for fem personer uten at dette nevnes i rapporten.

I tillegg til de 527 personene nevnt ovenfor, delte 230 personer innspill og personlige historier på kommisjonens åpne møter. Dette utgjør totalt 757 personer, mens kommisjonen opplyser at den har samlet inn 766 historier. (SFKOMM, s. 320). Kommisjonen redegjør på denne måten for hvordan 757 av de 766 personlige historiene er samlet inn. Hvordan de siste ni er samlet inn redegjøres det ikke for. Dette kan ha en viss betydning for utregninger i dette bokkapitlet der sammenhengen mellom de temaene informantene tar opp blir belagt med tall.

Det neste metodiske problemet er at det ikke alltid kommer fram hvor mange som totalt har svart på de enkelte spørsmålene i metadataskjemaet. Dette gjør det usikkert om tall jeg oppgir i prosent er helt nøyaktige. Et slikt område er spørsmålet om informantenes etniske identitet. Der kommer det ikke fram hvor mange som har svart på hvert enkelt alternativ. Dette kommer jeg tilbake til der det hører hjemme nedenfor.

Det bør videre nevnes at kommisjonen har foretatt sin analyse av de personlige historiene uten å skille mellom

de etniske gruppene. Av den grunn er det ikke mulig å belegge med tall hvilke temaer samer har tatt opp i historiene. og det er heller ikke mulig å undersøke om det er forskjeller mellom gruppens demografiske data som alder, kjønn, geografi og språkbruk. Alle tall må derfor legges fram for gruppene samlet. Det må leseren være oppmerksom på.

Det er også verdt å nevne at all informasjon fra samtykkeskjemaet ikke blir brukt i kommisjonens presentasjon. (Se: SFKOMM, Vedlegg 3: Sannhets- og forsoningskommisjonens intervjuguide, s.8.) I samtykke og metadataskjemaet fins det også informasjon om bostedskommune, yrke, utdannelsesnivå og en presis inndeling av samiske grupper. Dette er viktig data som kommisjonen ikke har publisert informasjon om. Derfor er det heller ikke mulig å kommentere dette.

Imidlertid er det mulig å se nærmere på hvem det var som delte sine personlige historier. Dette gis det noen svar på i kapitlet «Hvem fortalte personlige historier?». Den delen bygger på de 522 personlige historiene som det er samlet inn metadataskjema for. Her er tilgjengelig metadata bruk for å gi nye analyser av informantenes etniske identitet, språkbruk i fortellingene, geografisk spredning, kjønn og alder.

I kapitlet «Hva var temaene i de personlige historiene?» utgjør materialet alle de 766 personlige historiene og innspillene som kommisjonen har mottatt uavhengig av hvilken innsamlingsmetode som er brukt. Her belegges de mest omtalte temaene med tall, og det blir analysert hvilke temaer som blir tatt opp i sammenheng med hverandre. Dette belyses med en del eksempler fra de personlige historiene som er brukt i kommisjonens rapport. I disse utdragene er historier fra samiske informanter bevisst valgt utfra at innhold og språkbruk tyder på at de er samer, selv om det kan være usikkert om informanten oppfatter seg selv som same. Årsaken til dette er at bokkapitlet skrives for utgivelsen «Samiske tall forteller», og det gir dermed mest mening å bruke samiske historier. Alle utdrag av historiene er i denne artikkelen anonymisert og det vises til dem med kommisjonens arkivnummer slik kommisjonen har gjort i sin rapport.

Kommisjonens rapport har vært den eneste tilgjengelige kilden til dette bokkapitlet. Et søk i kommisjonens arkivmateriale kunne gitt ny og viktig innsikt i de temaene som tas opp. Det har ikke vært mulig.

3.2.3 Tilgang til kommisjonens materiale

Kommisjonens materiale skal være offentlig tilgjengelig i Digitalarkivet, mens materialet som er skjermet, blir liggende i et klausulert arkiv i Digitalarkivet. Dette klausulerte arkivet skal være tilgangsstyrt, og det skal forvaltes av Arkivverket etter retningslinjer for innsyn fastsatt av kommisjonen (SFKOMM, s. 127-128). Det er ikke funnet informasjon på Arkivverket eller

Digitalarkivets hjemmesider om hvordan man får tilgang til Kommisjonens arkiv. Derfor henvendte jeg meg til Arkivverket i en e-post 25. mars 2025 der jeg spurte om arkivet er tilgjengelig og hvordan jeg kan få tilgang til den åpne delen av arkivet og som forsker til den klausulerte delen av arkivet. Denne e-posten har blitt besvart 11. april med at: «Arkivverket trenger mer tid på å behandle saken din, men vi vil svare deg så raskt det lar seg gjøre». Et nytt svar fra Arkivverket ble mottatt 19. mai. Da ble det opplyst at Arkivverket: «...arbeider for tiden med retningslinjer og rutiner for behandling av innsynsforespørsler til dette materialet. Dette arbeidet er fremdeles ikke avsluttet, men vi håper på en avklaring før sommeren. Dette innebærer dessverre at vi ikke kan behandle din søknad før denne endelige avklaringen foreligger.»

Det ikke kommet et mer utfyllende svar før dette bokkapitlet ble ferdigstilt i september 2025 og spørsmålet om hvordan man får tilgang til det arkiverte materialet er fortsatt ubesvart. (Rasmussen, personlig kommunikasjon 25. mars 2025; Arkivverket, personlig kommunikasjon, 11. april 2025 og 19. mai 2025)

3.2.4 Etnisitetsbegrepet i rapporten

I et granskingsarbeid om fornorsking av minoritetsgrupper er naturligvis begrepet etnisitet sentralt. Kommisjonen har en dynamisk tilnærming til etnisitet der den ser på forskjellene mellom majoritet og minoritet som mindre viktige mens relasjonene mellom majoritet og minoritet ansees som viktigere. Kommisjonen forklarer dette valget ved å uttale at: «Hvis en ser på etnisitet som noe som primært kjennetegner en relasjon mellom to grupper, innebærer dette at etnisitet kan bestå selv om de kulturelle forskjellene mellom gruppene blir mindre.» (SFKOMM, s.112)

Kommisjonen vektlegger at en persons identitet handler om personens selvforståelse, herunder personens forhold til og tilhørighet til andre mennesker og ulike steder. Den er også åpen for at en etnisk etnisitet kan være både ett enten-eller-spørsmål eller ett både-og-spørsmål. De forutså dermed at folk de møtte kunne føle tilhørighet bare til en minoritetsgruppe eller til både minoriteten og majoriteten, eller til flere minoritetsgrupper og flere minoritetsgrupper og majoriteten. Dette kommer også fram i metadataskjemaet der det var mulig å markere flere etniske identiteter eller kun en. (SFKOMM, s. 112)

3.3 Hvem fortalte personlige historier?

Det er mulig å si noe om hvem som delte sine personlige historier om fornorsking og urett⁵ med kommisjonen fordi den samlet inn metadata om 522 personer der det bl.a. kommer fram hvor gamle informantene er, om det er kvinner eller menn, hvor de bor og hvilken eller hvilke etniske identiteter de har. Disse metadataene er nedtegnet på et samtykkeskjema og metadataskjema som personene fylte ut enten i forbindelse med intervju eller innsending av personlige historier eller for metadataskjemaets del kunne de blitt skrevet ned av intervjueren. Det ble ikke samlet inn metadata- og samtykkeskjema fra dem som delte innspill og personlige historier på de åpne møtene og det fins dermed ikke demografisk informasjon om dem. De k an derfor ikke danne grunnlag for dette kapitlets demografiske analyse.

3.3.1 Informantenes etniske identitet

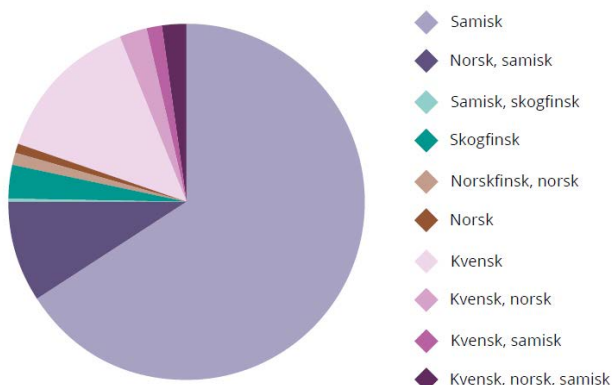
På metadataskjemaet ble det spurt om etnisk identitet og det ble forklart at det var mulig å krysse av for mer enn en identitet. Det er dessverre ikke oppgitt hvor mange av informantene som har svart på spørsmålet om etnisitet. Beregningene under er av den grunn gjort ut fra antakelsen om at alle de 522 informantene har svart på spørsmålet, men det er mulig at dette ikke stemmer og at det reelle antallet svar på spørsmål om etnisitet var litt lavere enn 522.

Resultatet viser at 348 personer eller 66,7 prosent hadde kun samisk identitet, og 58 personer eller 11,1 prosent hadde en samisk og en annen identitet, 74 personer eller 14,2 prosent hadde kun kvensk identitet og 16 personer eller 3,1 prosent hadde en skogfinsk identitet eller en skogfinsk og en annen identitet. (SFKOMM, s. 321-332) Kommisjonen oppsummerer disse tallene til at: 85 prosent av alle personlige historier er fortalt med hovedvekt fra et etnisk perspektiv, mens 15 prosent av historiene fortelles fra et fleretnisk perspektiv. (SFKOMM, s. 322)

⁵ Sannhets- og forsoningskommisjonen har ikke definert begrepet urett. Det kommer implisitt fram i rapporten at kommisjonen anser urett for å være det som bryter med prinsippet om rettferdighet, likeverd og grunnleggende rettigheter, og som dermed påfører individer eller grupper skade eller krenkelse.

Figur 11.1

Personlige historier fordelt etter etnisk tilhørighet

Figur 1: Informantenes etniske identitet. Dette gjelder dem som har blitt intervjuet eller har sendt inn personlige historier til sannhets- og forsoningskommisjonen. Faksimile: SFKOMM, s. 321.

De fleretniske informantene er dem som har oppgitt to eller flere etniske identiteter. Kommisjonen viser fordelingene i et sektordiagram, men uten å oppgi det antallet informanter som har krysset av for de forskjellige alternativene. Et unntak er imidlertid at det blir opplyst at 21 personer, 4,0 prosent av informantene, hadde en kvensk identitet og en annen identitet i tillegg. Av diagrammet ser vi at de andre alternativene er kvenske og norske, kvenske og samiske og kvenske, norske og samiske.

Kommisjonen oppgir indirekte at 58 personer eller 11,1 prosent av informantene hadde både en samisk og en eller flere etniske identiteter i tillegg.⁶ Den største gruppa hadde en norsk identitet i tillegg til den samiske identiteten mens noen informanter har oppgitt både skogfinsk og samisk identitet, kvensk og samisk identitet og kvensk, norsk og samisk identitet. For de andre alternativene; norskfinsk eller norsk, er det ikke mulig å si noe annet enn at det dreier seg om relativt få informanter.

Tallene viser at en overvekt, 77,8 prosent av informantene, hadde en samisk identitet eller en samisk identitet i tillegg til andre etniske identiteter. Informanter med kvensk identitet og kvensk i tillegg til andre etniske identiteter er 18,2 prosent og informanter med skogfinsk og skogfinsk og andre etniske identiteter er 3,1 prosent. I tillegg identifiserer noen av informantene seg kun med norskfinsk eller norsk identitet. Summen av disse prosentene blir 99,1. Den naturlige forklaringen på dette er at alle de 522 informantene ikke kan ha svart på spørsmålet. Dette

⁶ Kommisjonen skriver (s. 322): «I totalt 348 personlige historier blir personenes etniske tilhørighet definert som kun samisk, mens samisk tilhørighet er med i totalt 406 personlige historier.» Dermed er det 58 historier der informantene har samisk identitet og i tillegg en eller flere etniske identiteter.

kan ikke lenger undersøkes uten en ny gjennomgang av alle metadataskjemaene og det er umulig fordi jeg ikke har tilgang til dem. Det er likevel forsvarlig å bruke de tallene som har kommet fram fordi de viser noen viktige tendenser.

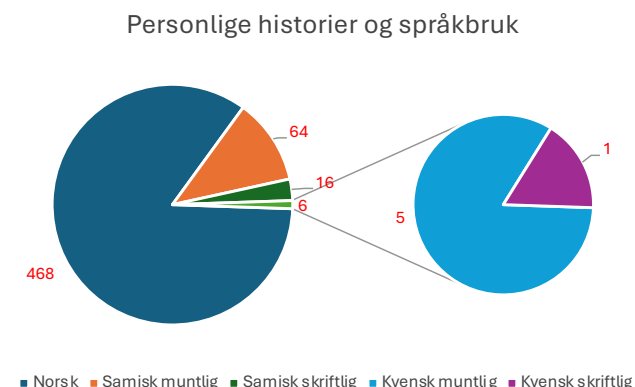
Tallene viser at det har vært en relativ høy samisk deltakelse og en relativ lav deltakelse fra kvener og skogfinner. En årsak til relativt høy samisk deltakelse kan være at kravet om en Sannhets- og forsoningskommisjon har blitt behandlet lengere i det samiske samfunnet enn blant kvener og skogfinner. Samisk parlamentarisk råd begynte arbeidet med å få opprettet sannhets- og forsoningskommisjoner for å granske urett mot samer i Finland, Sverige og Norge i 2004. Sametinget i Norge behandlet spørsmålet om en kommisjon i 2014. Behovet for Sannhets- og forsoningskommisjoner ble gjentatt av Samisk parlamentarisk råd i 2017. I 2017 vedtok Stortinget å opprette en granskingskommisjon for samer og kvener, men det var først når et mandat for kommisjonens arbeid ble sendt ut på høring i 2018 at kvenene for alvor ble inkludert i arbeidet. (SFKOMM, s. 106-107) Skogfinnene kom enda senere inn i arbeidet. Det skjedde først i 2019 da Sannhets- og forsoningskommisjonen selv inkluderte skogfinnene i granskingen etter ønske fra skogfinske organisasjoner og i samråd med Stortinget. (SFKOMM, s. 111)

Det er, interessant nok, relativt mange informanter, 85 prosent, som har krysset av for kun en etnisitet og relativt få som har markert at de har flere etniske identiteter. Det er imidlertid ikke mulig å si om dette er normalt eller unormalt fordi det ikke er funnet studier som setter søkelys på samer, kvener og skogfinners multi-etnisitet. En analyse av deltakerne i Folkehelseundersøkelsen for Troms og Finnmark fra 2019 viste imidlertid at en sammensatt samisk og kvensk/norskfinsk identitet også er relativt vanlig. 11,4 prosent av deltakerne i den undersøkelsen oppga at de er samer, 8,3 prosent at de er kvensk/norskfinske og 6,3 prosent at de er samer og kvener/norskfinner. I denne undersøkelsen er det ikke spurt om informantene også har en norsk identitet. Undersøkelsen er av den grunnen ikke sammenlignbar med resultatene fra kommisjons undersøkelse, men Folkehelseundersøkelsen for Troms og Finnmark gir en pekepinn om at multi-etnisitet er utbredt i de to fylkene. (Melhus & Broderstad, 2020, s. 16)

3.3.2 Informantenes språkbruk i fortellingene

Det var mulig for folk å dele sine personlige historier med kommisjonen både på norsk, sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk, finsk og kvensk. Dette var mulig både muntlig og skriftlig. Kommisjonen opplyser at de fleste ønsket å dele sine historier muntlig, og da gjennom intervjuer. Det er ikke forklart nærmere hvor stor del av det innsamlede materialet på norsk det er som består av intervjuer og hvor stor del som består av

innsendte historier. Men det kommer fram i rapporten at omtrent to tredeler av historiene var muntlige og at en tredjedel av historiene var skriftlige. (SFKOMM, s. 320)

Figur 2: Språkbruk av informantene som har blitt intervjuet eller har sendt inn personlige historier til Sannhets- og forsoningskommisjonen. Kilde: SFKOMM, s. 321.

I sektordiagrammet ovenfor (Figur 2) kommer det fram at de aller fleste, 468 personer benyttet norsk i intervjuene eller de skriftlige personlige historiene. I totalt 80 historier ble samiske språk benyttet. I 54 personlige historier ble bare samisk benyttet, mens samisk ble benyttet i 26 personlige historier sammen med norsk. Seks personer benyttet kvensk i sine personlige historier.

For både kvensk og samiske språk er det oppgitt hvordan de personlige historiene fordeler seg mellom muntlige og skriftlige historier. Både samisk og kvensk ble brukt mer i muntlige enn i skriftlige fortellinger. 16 innsendte skriftlige, personlige historier ble mottatt på samisk og en på kvensk. Noen få historier kom også inn til kommisjonen på svensk og engelsk. Det er ikke registrert hvilke samisk språk som ble benyttet i de personlige historiene som ble samlet inn på samisk. (SFKOMM, s. 321)

Det er en kjensgjerning og godt dokumentert i kommisjonens rapport at mange samer og kvener ikke behersker egne språk hverken muntlig eller skriftlig på grunn av fornorskinga. Av samme årsak forsvant de skogfinske dialektene i Norge i løpet av 1960-tallet da de siste språkbrukerne døde. I noen av de personlige historiene kommer det fram at informantene behersker samisk muntlig, men ikke skriftlig på grunn av fornorskingspolitikken. Dette kan være en årsak til at norsk er det mest brukte språket i de personlige historiene. (Se f.eks. SFKOMM, 2019/1814-28 og SFKOMM, 2020/212-6 på SFKOMM, s. 345 og SFKOMM, s. 415)

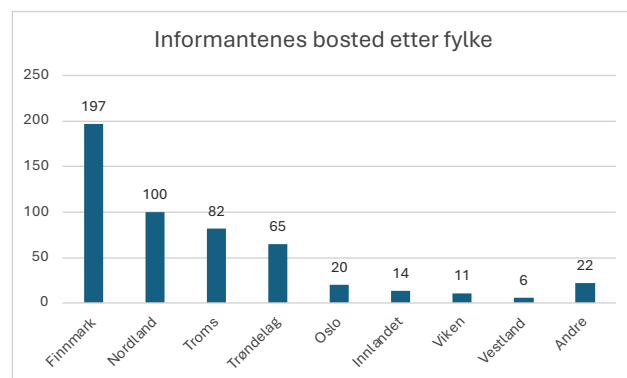
Intervjuene ble gjennomført av kommisjonsmedlemmene, ansatte i kommisjonens sekretariat og to samiske institusjoner. Kommisjonen opplyser i rapporten at den har lagt til rette for bruk av kvensk, finsk og tre samiske

språk. Men kommisjonen gir ingen forklaring på hva som er årsaken til den relativt lave bruken av disse språkene.

Det er også mulig at kommisjonsmedlemmenes språkkunnskaper har påvirket språkvalget i intervjuer. Det er imidlertid ikke oppgitt om de behersker samiske språk eller kvensk i rapporten. Det kan derfor bare være en hypotese at kommisjonsmedlemmene, som gjennomførte intervjuer, har påvirket språkbruken, og at intervjuer har blitt gjennomført på norsk selv om informanten har behersket samisk eller kvensk.

3.3.3 Informantenes geografiske spredning

517 informanter har svart på spørsmål om hvilken kommune de bor i. Sannhets- og forsoningskommisjonen har presentert disse resultatene fylkesvis. I diagram (Figur 3) kommer det fram at det store flertallet (85,9 prosent) bor i de fire nordligste fylkene som har en stor samisk og kvensk befolkning. Totalt 55 informanter bodde i Oslo, Innlandet, Viken og Vestland. De 22 som bor andre steder enn de fylkene som er nevnt spesielt, kan bo i andre norske fylker eller i utlandet. (SFKOMM, s. 322-323)

Figur 3: Bosted etter fylke for informantene som har blitt intervjuet eller har sendt inn personlige historier til Sannhets- og forsoningskommisjonen. Kilde: SFKOMM, s. 323.

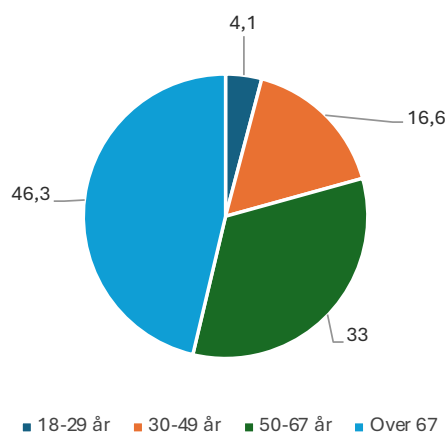
Det er litt overraskende at det ikke har kommet flere personlige historier fra fylker sør for Trøndelag av to grunner. Mange samer og kvener bor i andre deler av landet enn Nord-Norge og Trøndelag, og skogfinner har sitt kjerneområde på det indre Østlandet. Dette kan enten tyde på at samer, kvener og skogfinner i disse områdene ikke har sett på kommisjonen som viktig for dem, eller at de ikke har blitt kjent med muligheten for å dele sine personlige historier. Det er ikke mulig å konkludere med at disse gruppene ikke har blitt utsatt for fornorsking og urett ettersom kommisjonens rapport ellers viser at skogfinnerne har blitt hardt rammet av fornorsking og urett. (Se f.eks. SFKOMM, kap. 6.2.5. Skogfinsk opprør og nederlag)

Det er imidlertid ikke overraskende at 197 eller 38,1 prosent var bosatt i Finnmark og 100 eller 19,3 prosent av informantene var bosatte i Troms ettersom disse fylkene har både en stor kvensk og samisk befolkning.

Det hadde vært interessant å vise informantenes geografiske spredning etter samiske geografiske områder som: Skolte- nord-, lule-, pite- ume-, sørsamisk samt en mer finmasket inndeling av det nordsamiske området i sjø-, innland og markasamisk. Dette er ikke mulig fordi kommisjonen ikke har delt denne informasjonen med offentligheta.

3.3.4 Informantenes kjønn og alder

En overvekt av de personlige historiene er innsamlet fra kvinner. 520 informanter har besvart spørsmålet om kjønn med at de er mann eller kvinne. Blant informantene var det 313 kvinner. Det utgjør 60 prosent. 207 av informantene var menn, noe som utgjør 40 prosent av informantene. Det er ikke mulig å si noen om årsakene til at flere kvinner enn menn har deltatt. Fra nyere samisk språkforskning og samisk helseforskning er det en klar tendens at samiske kvinner oftere deltar i spørreundersøkelser enn samiske menn. (Se f.eks. Hansen et.al, 2014, s. 3; SEG, 2000; Rasmus, Sierge 2025; Rasmus Sini 2025) Det er ikke kjent om dette også gjelder kvener og skogfinner.

Figur 4: Prosentvis aldersfordeling på informantene som har blitt intervjuet eller har sendt inn personlige historier til Sannhets- og forsoningskommisjonen. Kilde: SFKOMM, s. 322.

488 av de 522 informantene hadde oppgitt alder på samtykkeskjemaet. Diagrammet (Figur 4) ovenfor viser at de fordelte seg med 4,1 prosent i aldersgruppa 18-29 år, 16,6 prosent i aldersgruppa 30-49 år, 33,0 prosent i aldersgruppa 50-67 år, mens 46,3 prosent var over 67 år. Dette er langt fra en normal fordeling av befolkninga, og viser at de eldre aldersgruppene er overrepresentert mens de yngre aldersgruppene er underrepresentert.

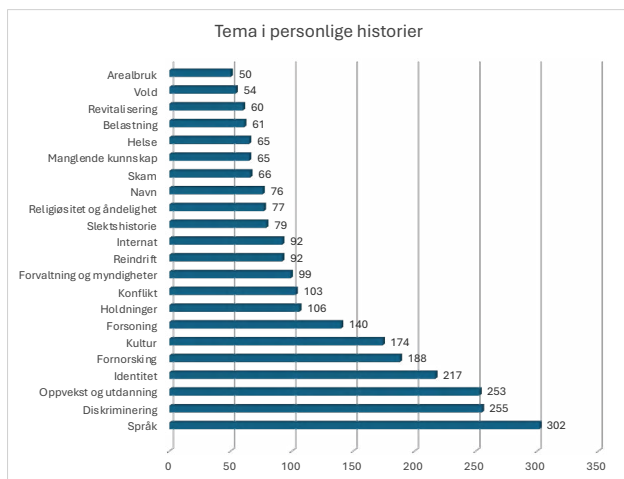
Nærmere 80 prosent av de personlige historiene kommer fra personer eldre enn 50 år, med en klar overvekt fra personer over 67 år (46,7 prosent). Det er mulig at det var disse eldste aldersgruppene som hadde opplevd mest fornorsking og urett, og at de hadde mer å fortelle. Imidlertid viser undersøkelser fra helseundersøkelser at unge samer og kvener har opplevd mer diskriminering enn jevnaldrende i majoritetsbefolkningen, så den forklaringen er muligens heller ikke rett. (Hansen et.al, 2008, s. 104-110)

Det er klart at kommisjonen ikke nådde den yngste aldersgruppa 18-29 år. Dette kan ha sammenheng med metodikken som ble brukt. Kommisjonen rettet seg lite mot arenaer som samler ungdommer. De spor som fins i rapporten, viser deltakelse på to ungdomsarenaer: Den samiske ungdomsfestivalen Riddu Ridđu i 2019 og Kveeninuoret (Kvenungdommens) årsmøte i 2020. Den brukte heller ikke sosiale medier ungdom bruker. (SFKOMM, s. 4, 6, 122, 664 og 665) Kommisjonen oppdaget underveis i arbeidet at det var svært få unge som delte sine historier med kommisjonen. De holdt da egne møter med samiske og kvenske ungdomsorganisasjoner. På de møtene kom det fram at foreningene: «...følte at kommisjonen ikke når ungdomsgenerasjonene med felles åpne møter for alle aldersgrupper, og at terskelen for å dele egne erfaringer med fornorsking og urett i samme rom som eldre generasjoner, var høy.» Kommisjonen holdt av den grunn egne dialogmøter og et eget digitalt åpent møte med ungdomsorganisasjoner der alle interesserte ungdommer var invitert. Til tross for dette ble det bare samlet inn personlige historier fra 20 personer i den yngste aldersgruppa. (SFKOMM, s.322)

3.4 Hva var temaene i de personlige historiene?

Kommisjonen presenterer i sin rapport de temaene som de 766 informantene tok opp i sine personlige historier og innspill. Dette materialet er bygd på alle de personlige historiene, også historier og innspill fra de åpne møtene. Kommisjonen har ikke skilt samer, kvener og skogfinner fra hverandre i denne analysen. Det er derfor ikke mulig å si noe om det er forskjeller mellom gruppene når det gjelder de temaene som har blitt tatt opp.

I kommisjonens rapport kommer det fram at den har identifisert 69 hovedtema som informantene har snakket om. I rapporten står det at de er presentert i Tabell 11.1. En tabell med den lovte oversikten er ikke å finne i kommisjonens rapport. Til gjengjeld fins det en oversikt over de mest nevnte tema i kommisjonsrapporten figur 11.4. Den inneholder de 22 tema som flest informanter har ønsket å snakke om. (SFKOMM, s. 324). Behandlingen av temaene i dette bokkapitlet må av den grunn bygge på de 22 temaene som det fins informasjon om.

Figur 5: Temaer som ble tatt opp i de personlige historiene og innspill på åpne møter. Antallet viser antall informanter som tok opp hvert enkelt tema. Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonen s. 324.

Figur 5 viser hvor mange informanter det var som har fortalt om et tema. Dette er en rekke temaer som ofte har vært framme i det offentlige ordskiftet og i forskning. De mest nevnte temaene er språk (302 informanter), diskriminering (255 informanter), oppvekst og utdanning (253 informanter), fornorsking (188 informanter) og kultur (174 informanter). Også holdninger, konflikt, forvaltning og myndigheter, reindrift og internat er nevnt av 94-106 informanter. Ettersom kommisjonen har spurt om forslag til hvordan forsoning kan skje er det heller ikke overraskende at det nevnes av 140 av informanter.

En del temaer er nevnt av mindre enn ti prosent av informantene; vold (54), belastning (61), helse (65) og manglende kunnskap (65). Dette må ansees å være høye tall ettersom det fortelles om disse temaene i sammenheng med fornorsking og urett utført mot samer, kvener og skogfinner. De andre informantene kan også ha opplevd det, men det var ikke dette temaet de ønsket å gjøre kommisjonen oppmerksom på.

En del temaer er mindre frekvente i materialet, men de krever likevel litt oppmerksomhet fordi de er blant de 22 mest nevnte temaene. Dette gjelder helse (65), skam (66), navn (76), religiøsitet og åndelighet (77) og slektshistorie (79). Av informantene har 8.5-10,3 prosent ønsket å gjøre kommisjonen oppmerksom på disse temaene i forbindelse med fornorsking og urett. Dette tyder på at en relativt stor del av informantene mener at fornorskinga har medført dårlig helse og påført dem skam, og at fornorsking har påført skade på folkegruppens navnebruk, religiøsitet eller åndelighet og slektshistorie. Dette er forhold som bør vurderes når myndighetene skal sette inn forsonende tiltak.

Informantenes valg av tema sier noe viktig om hva informantene har ønsket å gjøre kommisjonen oppmerksom på, men det er likevel ikke rett å si at de andre informantene ikke brydde seg om disse temaene.

Man kan for eksempel ikke si at kun 255 hadde erfaring med diskriminering fordi de andre informantene ikke har blitt spurt om det. De tok imidlertid opp andre temaer.

3.4.1 Sammenhenger mellom temaene

Figur 6 viser hvilke temaer som er presentert i sammenheng med hverandre. Alle de 22 temaene i Figur 5 er imidlertid ikke brukt i krystabuleringen. Følgende temaer fra Figur 5 er ikke med i Figur 6: Navn, skam, manglende kunnskap og belastning. Et tema som ikke er med i Figur 5 har kommet til: Usynliggjøring. Temaene som blir listet opp i Figur 6 er i noen tilfeller forkortelser av temaer nevnt i Figur 5. Forvaltning og myndigheter er i Figur 6 bare benevnt som Forvaltning, Religiøsitet og åndelighet er benevnt som religiøsitet, og oppvekst og utdanning som utdanning. Det kommer fram av sammenhengen i rapportens presentasjon (SFKOMM, s. 322-325) at dette er forkortelser og ikke en oppdeling av temaer som tidligere var slått sammen.

I det følgende vises det hvor mange historier informanter fortalte om samme emne når de ført tok opp et tema. Deretter gis et lite utdrag av kombinasjoner av tema som dukker opp sammen i informantenes historier og innspill på de åpne møtene. Denne analysen er konsentrert rundt fire hovedtemaer: språk, oppvekst/utdanning, reindrift og vold, og de temaene som knytter seg til dem blir kort underbygget med personlige historier fra Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Disse personlige historiene viser hvordan informantene har opplevd at temaene er knyttet til hverandre.

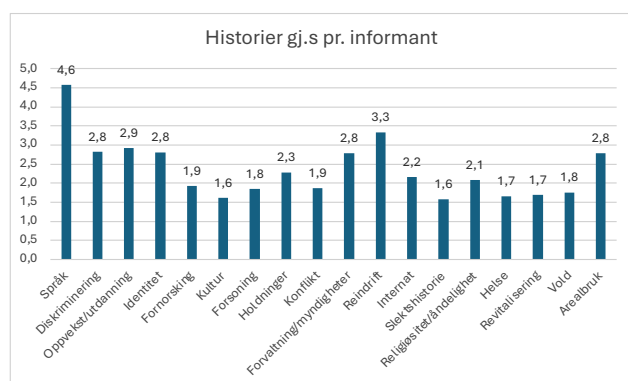
Disse fire hovedtemaene er valgt ut fra forfatterens egen oppfatning av betydning og relevans, selv om det også hadde vært mulig å velge helt andre hovedtema for denne analysen. Det gjøres igjen oppmerksom på at kommisjonen i sin rapport ikke har skilt mellom de tre gruppene: samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Det er av den grunn ikke mulig å skille ut samer og vise hvilke temaer det er samer har tatt opp i forbindelse med hverandre. Det er heller ikke mulig å vise om kvinner tar opp andre temaer enn menn eller gjøre en analyse av forskjeller mellom unge og eldre eller søke etter geografiske forskjeller. Dette er en svakhet ved rapporten.

3.4.2 Antall historier pr. informant

I matrisen overfor (Figur 6) vises antallet ganger de forskjellige emnene har blitt tatt opp av informantene. En sammenligning mellom antall informanter som har tatt opp et tema og hvor mange ganger et tema er blitt belyst viser at informantene ofte forteller flere historier om samme tema.

	Arealbruk	Diskriminering	Fornorsking	Forsoning	Forvaltning	Helse	Holdninger	Identitet	Internat	Konflikt	Kultur	Utdanning	Reindrift	Religiositet	Revitalisering	Slekthistorie	Språk	Usynliggjøring	Vold
Arealbruk	139	13	7	5	42	2	4	3	0	33	7	0	50	1	0	1	0	2	0
Diskriminering	13	719	56	7	55	22	30	70	25	19	13	140	23	10	5	18	106	9	24
Fornorsking	7	56	361	11	24	9	25	36	18	17	17	52	10	8	5	25	106	11	12
Forsoning	5	7	11	258	15	2	5	10	0	5	12	22	9	4	8	0	35	0	1
Forvaltning	42	55	24	15	275	3	24	3	1	24	9	33	57	2	7	1	46	6	1
Helse	2	22	9	2	3	108	2	4	4	7	2	11	3	3	3	4	27	1	9
Holdninger	4	30	25	5	24	2	241	31	0	16	7	28	7	11	3	5	35	6	3
Identitet	3	70	36	10	3	4	31	607	7	14	33	29	18	5	15	27	98	30	4
Internat	0	25	18	0	1	4	0	7	199	2	0	35	3	2	0	3	54	1	16
Konflikt	33	19	17	5	24	7	16	14	2	193	6	14	53	8	5	7	14	3	3
Kultur	7	13	17	12	9	2	7	33	0	6	282	12	8	10	14	1	47	9	2
Utdanning	0	140	52	22	33	11	28	29	35	14	12	737	7	9	10	13	382	13	39
Reindrift	50	23	10	9	57	3	7	18	3	53	8	7	307	0	0	2	15	0	2
Religiositet	1	10	8	4	2	3	11	5	2	8	10	9	0	160	1	1	31	1	0
Revitalisering	0	5	5	8	7	3	3	15	0	5	14	10	0	1	101	2	41	1	1
Slekthistorie	1	18	25	0	1	4	5	27	3	7	1	13	2	1	2	124	24	6	6
Språk	0	106	106	35	46	27	35	98	54	14	47	382	15	31	41	24	1382	12	14
Usynliggjøring	2	9	11	0	6	1	6	30	1	3	9	13	0	1	1	6	12	98	0
Vold	0	24	12	1	1	9	3	4	16	3	2	39	2	0	1	6	14	0	95

Figur 6: Matrise som viser hvilke temaer som ble tatt opp i sammenheng med hverandre i de personlige historiene, og i innspill på de åpne møtene. Faksimile: SFKOMM, s. 325.

Figur 7: Gjennomsnittlig antall historier pr. informant som snakker om et tema. Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonen s. 324-325.

Figur 7 viser gjennomsnittlig antallet historier informantene har fortalt om et tema. Informantene som forteller om språk forteller gjennomsnittlig 4,6 historier om språk, mens informanter som forteller om reindrift i gjennomsnitt forteller 3,3 historier om reindrift. For de andre temaene ligger gjennomsnittet mellom 1,6 historier om temaet pr. informant (kultur) til 2,9 historier om temaet pr. informant (oppvekst og utdanning). Dette viser at de som har tatt opp temaene språk og reindrift har hatt flere historier om samme tema som de har ønsket å dele med kommisjonen, enn dem som har tatt opp andre temaer.

3.4.3 Sammenheng språk og andre temaer

De 1382 historier om språk tar opp oppvekst og utdanning 382 ganger. 106 ganger knyttes språk til fornorsking, 106 ganger til diskriminering, 98 ganger til identitet og 47 ganger til revitalisering. Uten å vite noe mer om historiene kan vi ikke si at språk og utdanning er negative eller positive historier. Men historier om språk og fornorsking og diskriminering må kunne karakteriseres som historier om noe negativt informantene her opplevd. Historiene om språk og identitet og språk og revitalisering, kan være historier om overveidende positive opplevelser informantene har hatt der språket er knyttet til informantens identitet og der revitalisering av språket har en positiv effekt på informanten eller noen i informantens nærhet. Men det kan også være historier om hvordan identiteten har blitt skadet på grunn av manglende språkkunnskaper, eller problemer med revitalisering av språk.

Noen av de personlige historiene handler om hvorfor folk ikke har lært samisk i barndommen. En av informantene forteller at han ikke lærte samisk hjemme selv om de voksne i hjemmet snakket samisk med hverandre.

Verken foreldrene eller besteforeldrene mine snakket samisk til oss barn på den tiden. Jeg har spurt noen av dem hvorfor ikke, og et av de svarene jeg har fått, var at de ikke så på det samiske språket som framtidsrettet. Barna deres skulle derfor lære seg det norske språket på en god måte. Vi skulle fornorskes språklig. (SFKOMM, 2019/1814-50)

Man må kunne si at fornorskingspolitikken de tidligere generasjonene hadde opplevd hadde formet deres syn på samisk språk som noe unødvendig, som barna ikke hadde behov for. En annen forteller flere historier om hvordan han har blitt mobbet på skolen og i militæret på grunn av at han var same og snakket dårlig norsk.

Militærtjenesten var fæl. Der var det enda verre mobbing enn på yrkesskolen på grunn av språket. De brukte å herme etter meg og norsken min og fikk med seg andre. Til slutt var det en offiser som tok det opp i troppen og truet med straff, jeg skjønnte såpass norsk at jeg forsto hva han sa. Det ble slutt tvert der og da. Det er slike opplevelser man har hatt i livet. (SFKOMM, 2019/1814-28)

En historie om revitalisering er blant de mer positive i rapporten. En samisk kvinne, som selv ikke kan samisk, forteller hvordan hennes generasjon er i ferd må å ta tilbake språket gjennom barna.

Min drøm er at barna mine skal være trygge på det de er og være stolte av det de er. Stolte over å ha en kulturarv, at de kan et språk og at de får bruke det. Gutten min har hatt samisk på skolen, datteren min går på samisk avdeling i barnehagen. (SFKOMM, 2020/212-45)

Språk er nevnt i 1382 historier og tre korte utdrag kan ikke gi et fullstendig bilde av alle temaene som har blitt berørt. Kommisjonen vektlegger selv at: Det snakkes om språk i kontekst av språkskifte som en konsekvens av fornorsking (SFKOMM, s. 323). Eksempelene viser at samisk språk også har vært brukt som unnskyldning for mobbing, og at vending av språkskiftet tilbake til samisk er temaer som har blitt tatt opp av informantene.

3.4.4 Sammenheng oppvekst/ utdanning og andre temaer

Oppvekst og utdanning nevnes 737 ganger i de personlige intervjuene. Figur 6 viser at temaet er tatt opp samtidig med språk 382 ganger og samtidig med diskriminering 140 ganger og for øvrig i forbindelse med så ulike emner som fornorsking (52), forvaltning (33), holdninger (28), internat (35) og identitet (29). Det er altså en relativt høy andel av informantene som har opplevd diskriminering i forbindelse med oppvekst og utdanning. Eksempelene det pekes på i rapporten viser at folk har dårlige erfaringer med forvaltningen når de har bedt om opplæring i samisk språk. De fleste eksemplene om utdanning og internat er også negative, men det fins også informanter som sier at de hadde det bra på internatet.

Internatet var toppmoderne for sin tid, med en teknisk standard som lå over det som en kunne finne i hjemmene i Ullsfjorden og Nuvsfjord. Matstellet var meget godt og vi barna ble tatt godt vare på, både hygienisk og på andre måter. (SFKOMM, 2019/1814-50)

Mange av historiene er imidlertid om sjakk og savn og om hvordan barna ble nektet å snakke samisk og straffet hvis de ble tatt i å snakke samisk på skolen:

...vi fikk ikke lov å snakke samisk på skolen, vi måtte gå ut på yttersiden for å kunne snakke samisk. Hvis de hørte at vi var på lekeplassen og snakket samisk, ble vi tiltalt da også. Så det ble jo liksom til at det ble ikke snakket det språket. Det var tabu. (SFKOMM, 2021/4567-2)

Flere historier forteller om at lærere overvåket elevene og nektet dem å snakke samisk både i timene og friminuttene:

Han stod i vinduet og lyttet, og så sa han at hvis det skjedde nå at hvis vi hvasket og pratet samisk, ble vi satt i skammekroken. (SFKOMM, 2020/214-50)

Lærerne gikk også hjem til elevene og forlangte at barna skulle slutte å snakke samisk:

Læreren kom hjem til foreldrene mine og fortalte hvor sta jeg var. At jeg ikke ville snakke norsk, eller at jeg ikke svarte når han spurte på norsk. Slik fór han fra gård til gård. (SFKOMM, 2020/214-50)

Fra nyere tid fortelles det historier om problemene foreldre har hatt med å få samiskundervisning til sine barn. En samisk kvinne kaller samiskopplæringa for et sorgens kapittel:

Men da vi flyttet til (stedsnavn), var det vanskelig å få samiskopplæring som fungerte, spesielt på barne- og ungdomsskolen. Skolene virket å ha en likegyldig holdning til opplæringen i samisk. De kunne mangle lærer lenge, uten å ordne undervisning på andre måter. Og uten å informere foreldre. (SFKOMM, 2022/2499-62)

De eksemplene kommisjonen byr på viser at utdanningssektoren har vært en arena for fornorsking der lærerne nektet barna å snakke samisk, men også at foreldre tok til seg holdningen om at samisk var uønsket og derfor ikke snakket samisk til barna. I nyere tid er problemet med å få samiskundervisning til barna et mye omtalt tema.

3.4.5 Sammenheng reindrift og andre temaer

Reindrift tas opp 307 ganger i de personlige historiene av 92 informanter. Dette gir et gjennomsnitt på 3,3 historier pr. informant. Reindrift blir tatt opp 57 ganger i forbindelse med forvaltning, 53 ganger med konflikt og 50 ganger med arealbruk. Dette gir en pekepinn på at reindriftssamer opplever problemer med forvaltning og konflikt på grunn av næringsutøvelse noe som også er knyttet til arealbruk.

En av informantene forteller om en hendelse som skjedde mens holdt på å samle inn rein i gjerdet for å føre dem til sommerlandet:

Da er det en illsint bonde, som er rasende og som kommer dit. Plutselig, han kommer ut av bilen, har med seg gevær og begynner å skyte. Han skyter flere skudd over

reinflokken og oss. (SFKOMM, 2020/2647-5)

En annen informant forteller at han lever i en krigssone:

Det er all slags trusler, mest om å skyte reinen eller anmelde til politiet. Da ringer politiet og vi må forklare oss. Det er sånn organisert hets liksom, de er i kontakt med hverandre i alle bygder. Jeg kjenner meg forfulgt, for jeg vet at de kjører etter meg og skriver og noterer. De stopper ved bilen min, står og kikker på meg. (SFKOMM, 2022/2498-12)

Mange av historiene om reindrift handler om reindrifftsforvaltninga. Kommisjonen gjengir deler av en historie fortalt av en tidligere samisk ansatt i reindrifftsforvaltninga som advarer om at folk har tapt rettighetene sine fordi de ikke har skjønnt vedtak gjort av reindrifftsmyndighetene:

Loven og forvaltningen har mange sanksjoner. Hvis du ikke gjør slik og slik, så blir det straff og du må betale. Jeg tror det er mange som har mistet rettighetene sine på grunn av at de ikke har skjønnt papirene. De har rettigheter, men ikke alle har skjønnt hvor sterke disse rettighetene er. (...) Myndighetene kan med et pennestrøk stryke oppveksten din og alt som du er blitt oppdratt til å gjøre. Det er ganske tungt. (SFKOMM, 2020/2647-40.)

En annen informant beskriver en konflikt med reindrifftsforvaltninga som lovfestet og organisert trakassering, og kaller dette for psykisk vold:

Det staten kalte for «indre selvstyre», det er for meg lovfestet og organisert trakassering. Du er helt hjelpeløs. Du er prisgitt andre, staten kommer og straffer deg uansett hva resultatet blir. Den psykiske volden kommer man ikke bort fra, det er fortsatt ikke noe helse- eller psykisk helsevern til stede. (SFKOMM, 2020/2647-51)

En annen informant mener at:

Myndighetene har skapt store utfordringer fordi de har iherdig prøvd å endre levesettet vårt etter deres tenkemåte. (SFKOMM, 2020/212-24)

En reindriftssame sier at det burde være statens ansvar å se det helhetlige bildet. Men de er mest opptatt av å overvåke reintallet. Han fortsetter sin historie slik:

Norges rettssystem forstår seg ikke på samenes forklaringer. Det mangler kompetanse både når det gjelder kunnskaper, språk og hvordan samene oppfatter rettighetene sine. Alt dette med reintelling og krav om nedslakting, det kunne ha tatt utgangspunkt i samiske sedvaner, kunnskaper og forhandlingsformer. Istedenfor ble alt avvist. Det er en svært tydelig fornorskingspolitikk. (SFKOMM, 2020/2647-41)

Konflikter med forvaltning og andre folk i samme område preger historiene om reindrift. De viser eksempler på at reindriftssamer blir presset fra flere hold. Historiene omfatter både voldsbruk, trusler om vold, tap av rettigheter og manglende indre selvstyre i reindrifta fordi staten har overtatt styringa.

3.4.6 Sammenheng vold og andre temaer

Vold blir tatt opp 95 ganger i de personlige historiene av 54 informanter. Dette gir et gjennomsnitt på 1,8 historier pr. informant. 39 ganger blir vold tatt opp i forbindelse med utdanning og 24 ganger i forbindelse med diskriminering og 16 ganger med internat. Dette må karakteriseres som høye tall spesielt fordi informantene naturlig nok må ha opplevd volden i forbindelse med utdanning og internatopphold som barn eller unge, på steder der de skulle vært beskyttet mot vold av voksne. Men i mange tilfeller er det de voksne omsorgspersonene som har stått for volden mot barna slik som i de to følgende fortellingene:

Klasseforstanderen var voldelig. Vi skjønte snart at hvis vi skulle inn på kontoret hans, så måtte vi gå to i lag, for da slapp vi å få juling. (SFKOMM, 2022/2499-18)

...og hvis [lærere] hørte oss snakke samisk, så brukte de å vri ørene dine slik at de nesten falt av hodet. Vi brukte å få bank, det var like før at man besvimte der. (2022/2499-52)

En informant forteller om mobbing utført av andre elever på skolen. Det gikk hardt ut over broren hennes og har siden påvirket språket og forholdet mellom søsknene:

Broren min er så fornorsket at han ikke er same i det hele tatt. Han ble mobbet veldig mye på skolen. Han snakker ikke samisk

lenger, han forstår ikke sitt eget morsmål. Vi har nesten ikke kontakt. (SFKOMM, 2021/333-72)

En annen informant forteller om en skolegang der de samiske barna ble mobbet daglig:

Jeg gikk på skolen i ni år og det var faktisk en krig. Man ble flirt av «Du din lapp» eller «Lappjævel». Hermet på grunn av dialekten, alt dette var dagligdags. Verbale utestengelser, fliring og latterliggjøring. Jeg husker at vi bare hevet hodet og sa «Jada, vi er lapper og det er vi stolt over». Men det koster noe å stadig måtte ta til motmæle. (SFKOMM, 2023/187-1)

Vold fra andre elever er hovedtema i dette sitatet fra en av informantene:

Vi var bare unger. Det var galt å sende unger til Kjøpsvik alene for å bo på internat. Jeg var en liten samegutt, men jeg måtte slåss. Jeg husker en gang, jeg ble nesten fri for hår på hodet. De tok, røska i meg og jeg så de fikk hånden full av hår. Og da vi var i bassenget, hold de meg under vann. Det var like før jeg druknet. (SFKOMM, 2021/335-26)

Eksemplifiseringen av vold viser at det er snakk om både fysisk og psykisk vold i barndommen og at voldsutøverene både har vært andre barn og voksne med ansvar for barnas sikkerhet som f.eks. lærere.

Oppsummering

En kvalitativ undersøkelse som Sannhets- og forsoningskommisjonens her gjennomført, med åpne intervjuer, selvrekruttering og flere metoder for å samle inn personlige historier, er en god metodikk for å undersøke fenomener og tendenser i samfunnet. I dette tilfellet gir det unik innsikt i hvordan folk selv har opplevd fornorskingen og ettervirkninger av fornorskingen. Dette er en innsikt som forskere som den samiske historieprofessoren Henry Minde har etterlyst. Han påpeker at vi mangler forskning om: ...de sosialpsykologiske konsekvensene av fornorskinga av samer. (Minde, 2005, s. 13)

En analyse av informantenes bakgrunn viser imidlertid at det er skjevheter i det innsamlede materialet. Det er betydelig flere samer enn kvener og skogfinner med i granskingen. Det er betydelig flere kvinnelige informanter, 60 prosent, enn menn, 40 prosent. Det er få informanter fra de yngre generasjonene mens over 80 prosent er over 50 år. Det er overraskende lite bruk av samisk, kvensk og finsk i de personlige historiene spesielt fordi de eldste generasjonene og samer er overrepresentert i materialet. Språkkunnskaper i eget språk er bedre blant samer enn blant kvener og skogfinner og bedre iblant eldre samer enn yngre. Årsaken til noen av disse skjevheten kan ligge i kommisjonens metodikk. Det kan ha vært språkbarrierer som har ført til at samisk og kvensk har blitt lite brukt, og selvrekrutteringsmetoden i kombinasjon med lite informasjon på arenaer ungdom bruker, kan ha ført til at få unge her delt sine historier.

Analysene av temaene i de personlige historiene er foretatt for alle informantene under ett. Det vil si av historier fra både av samer, kvener og skogfinner. Den viser et bredt sammensatt felt av temaer som informantene forbinder med fornorsking og urett. Historiene viser at samisk språk er knyttet til skole og diskriminering, men også til revitalisering av språket. Historier om reindrift er i stor grad knyttet til konflikter med både forvaltningen og andre personer i området. Her forekommer det også vold og trakassering. Vold blir tatt opp av et relativt lite antall informanter. Men den volden det gis eksempler på er alvorlige forhold ettersom det har skjedd i barndommen og ofte i skolesammenheng der voldsutøverene er andre barn og lærere som skulle sørge for at alle elevene var trygge.

Tilrådnings

Sannhets- og forsoningskommisjonens arkivmateriale er både innholdsrikt og mangesidig. Pr i dag er ikke dette materialet tilgjengelig verken for allmenheten eller forskere mer enn to år etter at kommisjonen avsluttet sitt arbeid og overleverte materialet til Arkivverket.

- Arkivverket bør utarbeide forskningsetiske retningslinjer knyttet til forvaltningen av kommisjonens intervjumateriale. Deretter bør dette materialet gjøres tilgjengelig i Digitalarkivet så raskt som praktisk mulig.
- Dette gjelder både den åpne delen som skal være åpent tilgjengelig for allmenheten og det klausulerte arkivet som skal være tilgangsstyrt etter Arkivverkets forskningsetiske retningslinjer.
- Arkivverket bør informere forskere og forskerinstitusjoner om det omfattende materialet de forvalter etter kommisjonen, og de forskningsetiske retningslinjene forskere må følge for å få tilgang til materialet.
- Arkivverket har også en moralsk forpliktelse til å informere samer, kvener/norskfinner og skogfinner om hva de forskningsetiske retningslinje er og hvordan de kan få tilgang til det åpne arkivet etter kommisjonen.
- Forskere og forskingsinstitusjoner bør prioritere forskning basert på kommisjonens materiale fordi dette materialet er unikt. F.eks. finnes det her 95 historier om vold, 307 historier om reindrift, 275 historier om myndigheter og forvaltning, 607 historier om identitet og 719 historier om diskriminering. Arkivet må kunne sies å være en stor ressurs for forskere som ønsker å forske på temaet fornorsking og urett overfor samer, kvener og skogfinner.

Referanser

- Brustad, M., Hansen, K. L., Broderstad, A. R., Hansen, S., & Melhus, M. (2014). A population-based study on health and living conditions in areas with mixed Sami and Norwegian settlements – the SAMINOR 2 questionnaire study. *International Journal of Circumpolar Health*, 73(1). <https://doi.org/10.3402/ijch.v73.23147>
- Hansen, K. L., Melhus, M., Høgmo, A., & Lund, E. (2008). Ethnic discrimination and bullying in the Sami and non-Sami populations in Norway: the SAMINOR study. *International Journal of Circumpolar Health*, 67(1), 99–115. <https://doi.org/10.3402/ijch.v67i1.18243>
- Melhus, M. og Broderstad, A.R. (2020). Folkehelseundersøkelsen i troms og finnmark: Tilleggsrapport om samisk og kvensk/norskfinsk befolkning. Senter for samisk helseforskning, UiT Norges arktiske universitet. https://fido.nrk.no/a638cb7368b1ee2631e368cf24b8c9023bd15439e595e90697f07b43cf369a4e/Rapport_Troms_Finnmark_SSHF_redigert_april2020.pdf
- Minde, H. (2005). Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger? *Galdu Čála* 3/2005.
- Rasmus, Sierge (2024). Sosiolingvisttalaš duogášfáktoriid korrelašuvdna vearbajojajusa innovatiiva hámiid dohkkeheapmái [Sosiologiske bakgrunnsfaktorerers korrelasjon i verbbygning av innovative formers godtakelse]. I Pasanen, Annika (red.). Sámi sosiolingvistihka áigeguovdilis gažaldagat [Samiske sosiolingvistiske aktuelle spørsmål]. Dieđut 2024/2.
- Rasmus, Sini (2019). Sámi ođđahállit: Sosiolingvisttalaš guorahallan: go sápmelaš sámástišgoahtá rávisolmmožin [Samiske nytalere: Sosiologisk undersøkelse: når en same begynner å snakke samisk som voksen]. Masterarbeid. Samisk høgskole.
- Ravna, E. (2000): Raporta: Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra. / Rapport: Undersøkelse om bruken av samisk språk. Sámi giellaráđđi ja Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš / Samisk språkråd og Samisk Nærings- og utredningssenter.
- SFKOMM. Sannhets- og forsoning: - grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06. 2023. www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf

3 Saetniesvoete- jïh liktemekommissjovnen persovneles soptsesh

Gieh åeliedin, jïh maam soptsestin?

Torkel Rasmussen

Professor, Sámi allaskuvla/
samisk høgskole

Iktedimmie

Saetniesvoete- jïh liktedimmiekommissjovnen reektehtse stoerre veahkam demografeles bïevnesh åtna dej almetji bïjre mah leah sijjen persovneles histovrijigujmie jïh vuajnoejgujmie kommissjovnese båateme. Dan lissine dle reektehtse aktem kvantitatijve joekedimmiem åtna dehtie teemijste mejtie almetjh bæjjese vaalteme dej persovneles soptsestimmine jïh raeriestimmine kommissjovnese. Kommisjovne aaj dejtie teemide kroessestehteme juktie vuejnedh mah teemah ektesne neebnesuvvieh. Daah bïevnesh leam nåhtadamme daennie gærjakapihtelisnie.

Dah persovneles soptsesh leah aktem vihkeles bieliem kommissjovnen reektehtsisnie. Dannasinie aaj lea gieltegs analyse darjodh. Gieh dah bïevnedæjjah lin jïh man bïjre soptsestin. Dïhte ållesth bïevnedæjja-taale lij 766 almetjh. 522 bïevnedæjjaj meta-daatah reektehtisnie gååvnese. Analyse daehtie meta-daatiijste vuesehte jienebh nyjsenæjjah dâehkesne. Aaltere joekoen aktenhaaran bïevnedæjjaj gaskem, juktie tjïelke jienebh båarasåbpoe almetjh jïh vaenie

almetjh nuerebe boelven meatan. Dan lissine dle tjïelke jienebh saemieh meatan orreme enn goh kveen, jïh joekoen vaenie miehtsie-soemeladtjh meatan orreme. Materiaale vuesehte ahte stoerre åesie informaantijste jiehtieh akten tjierten identiteetem utnieh (85 proseente). Dah leah saemieh, kveen vuj miehtsie-soemeladtjh. Mearan vaenie dejtie gieh gelliengieth etnihke identiteetem tjuvtjedidh. Nov ahte lissine saemie, kveene jallh miehtsie-soemeladtje aaj nööri identiteetem utnieh, vuj v.g. saemien jïh kveenen identitem. Abpe materiaalesne eevre fååtese bïevnijh mah barre aktenhaerien daaroen identiteetem utnieh.

Dej ellen jeenjemes neebneme teemajde leah gieler, byjjenimmie jïh ööhpehtimmie, båatsoe jïh vædtsoesvoete, jïh lihkebe analyseradamme juktie vuartasjidh dejtie jeatjah teemajde gusnie daah leah åejvieaamhtesh. Såemies vuesiehtimmieh almetji soptsesijste leam siteradamme, juktie dejtie riektes heannadimmide vuesiehtidh mah leah taali duekesne reektehtsisnie.

3.1 Aalkove

Dihnte v  arome daan g  rjiekapihtelasse lea Saetniesvoete- j  h liktemekommissjovnen barkoe mij lij boelhken 2018-2023.¹ (daan m  nngan ajve gohtjeme commissjovne). Stoerredigkie commissjovnem nommehti 2018-esne juktie daaroedehtemepolitihkem j  h ovreaktam giehtjedidh saemiej, kveeni j  h n  rjensoemeladtji v  oste. Kommisjovne edtji aaj r  ajvarimmieh raeriestidh mah maehtieh liktedimmiem viehkietidh.² Jaepien 2019 dle commissjovne miehtsiesoemeladtjh aaj meatan mandaatesne veeltin.³ Kommisjovne lea tj  ertestamme kveenh j  h n  rjensoemeladtjh leah seamma almetjetj  erte, men ij leah ry  kneme meatan doh almetjh mah N  rjese juhteme m  nngan 1950 j  h dej m  nngieboelvh, jalhts dah almetjh aaj diejvesem n  rjensoemeladtjh j  jtse bijre n  htadie.⁴ Dah golme almetjed  ehkie mah Saetniesvoete- j  h liktemekommissjovne giehtjedin leah dannasinie saemieh, kveenh j  h miehtsiesoemeladtjh. (SFKOMM b. 113-114). Kommisjovne sov giehtjedimmierেকেত্ৰsem Stoerred  egkan deelli ruffien 1. b. 2023.

Daennie kapihtelisnie   ehpiedahtam j  h goerehtem gieh moenehtsen b  evned  jjah lin, j  h mah aamhtesh leah b  jjese vaaltasovveme dehtie persovneles soptsesijste commissjovnen reektehtsisnie. Daate ij leah statistihke analyse m  siehme guarkoemisnie, men analyse m  talijste aktene kvalitatijve goerehtimmesne. Dihnte mij goerehtallem lea uvtemes g   kte tsiehk  . Magkerh b  evnesh b  evned  jjah bijre g  arede statistihken vieken buektedh, j  h magkerh taalh g  arede   vtese buektedh dej aamhtesij bijre b  evned  jjah leah moenehtsen uvte b  jjese lutnjeme.

Demografeles b  evnesh dej bijre mah sijjen persovneles histovrijh commissjovnine juekedamme leah: b  evned  jjah etnikke identitete, gielea  noe soptsestimmesne, fylhkij mietie joekedimmie, aaltere j  h tjoele. Dan lissine maahta taalligujmie vuartasjidh dehtie teemajde mah b  evned  jjah daamtajommes digkiedin, man gellie soptsesh b  evned  jjah gaskemedtien

¹ Tjaelije daam kapihtelem barki goh seniorraeriest  jjah j  h salkeht  jjah Saetniesvoete- j  h liktemekommissjovnen tjaelemegoevtesen 01.04. (2021) 30.06. 2023.

² Stoerredigkien n  nnoestimmie ruffien 14.b. 2018 v.d. m  riered. 408 S (2017-2018).

³ Miehtsiesoemeladtjh idtjin meatan Stoerredigkien aalkoe-n  nnoestimmesne. Miehtsiesoemeladtjh toelhkestamme meatan mandaatese commissjovnen tj  anghkosne suehpeden 9.b. 2019. (SFKOMM b. 111).

⁴ N  rjen byjjehts faamoeh leah m  rieredimmesne jaepien 2022 vihtiestamme, dah mah aktine nasjovnelle unnebel  hk  jne govlesieh, eah leah almetjh mah N  rjese vaanterdamme 1950 m  nngan, j  h dej m  nngieboelvh. Vuartesh aaj M  rieredimmie snajltjen 21. b. 2022, nr. 1137 vierhtied  arjoej bijre nasjovnaale unnebel  hk  neorganisasjovnide . Saetniesvoete- j  h liktemekommissjovne   ajvahkommes diejvesem " kveenh " n  htede dan abpe d  ehkien bijre. Daennie g  rjakapihtelisnie seammam darjoe. (SFKOMM b. 113-114.)

soptsestin st   remes teemaj bijre j  h mah teemah dej ektine vuajna. V.g. byjjenimmien j  h   hpehtimmien bijre 737 soptsestamme. 342 soptsesinie dihte teema b  jjese vaaltas  vva seamma aejkien goh gieles, j  h 140 soptsesinie seamma aejkien goh dihtelgimmie.

3.2 Vuekie j  h jaksoesvoete

3.2.1 Kommisjovnen tj   nghkemevuekieh

Akte vihkeles bielie commissjovnen barkose lij almetji j  jtsh soptsesh tj   nghk  dh. Nj  elijie vuekine soptsesh tj   nghk  disteme. "Almetjh leah    dtjeme sov histovrijem commissjovnine tjaaleldihkie deelledh, dah leah    dtjeme h  alemem utnedh commissjovnen r  hpas tj  anghkojne, j  h dah leah    dtjeme commissjovnese j  jtse histovrijem vedtedh gihtjehtimmie j  jrrh." (SFKOMM, b. 125). Dan lissine Saemiedigkie aaj materiaalem deelli, ihke lij j  jtse almetjetj  anghkoeh tj  rrehtamme   vtelen commissjovne nammoehiti (SFKOMM, b. 107). Maahta jiehtedh gaajhkh tj   nghkemevuekieh j  jtsev  ljoen mietie, dannasinie gaajhkh b  evned  jjah leah j  jtje veeljeme mejtie sijhtieh commissjovnine govlehtalledh jallh    lmehtj  anghkojne h  alodh. Dihnte l  hkoe b  evned  jjah maam commissjovne lea    dtjeme daejnie vuekine,   tna badth aaltereleavloen joek  htsem. Medtie 80 prosenth b  evned  jjah leah b  aras  bpoe 50 jaepijste, j  h medtie 20% leah nuerebe goh 50 (SFKOMM, b. 322). Daate maahta ektiedimmiem utnedh tj   nghkemevuekine j  h commissjovnen tj   nghkemestrategijine, ihke aerpievuekien meedijah n  htadamme. Hov leah provhkeme facebook j  h akte YouTube-kanaale, mah jeenjemes gaske-aalteren j  h voeres almetjh n  htadie, juktie commissjovnen barkoem   ehpies darjodh, j  h almetjh haestedh meatan   rodh almetjetj  anghkojne j  h sijjen persovneles histovrijh juekedh (SFKOMM, b. 4, 6 og 122). Daate buerkestem kapihtelisnie "Saarniestimmie j  h tjoele j  h aaltere" vuelielisnie.

B  evned  jjah leah    dtjeme soptsestidh dam gielem j  jtje sijhteme gosse soptsestimmieh juekeme, dovne tjaaleginie, gihtjedimmie j  h aaj almetjetj  anghkojne. Kommisjovnesne lea maahtoem orreme gihtjehtimmieh tj  rrehtidh dovne kveenen, suemien, noerhtesaemien j  h n  rjen gieles. Kommisjovne lea laavenjosteme   rran julevsamien jarngine j  h Aajege saemien gieles- j  h maahtoejarngine, juktie buektiehtidh gihtjehtallemh tj  rrehtidh julev- j  h   arjelsaemien dajvesne aaj, julev- j  h   arjelsaemien gieles. L  jhan daaroen gielem nuhtjedamme 468 persovneles soptsestimmine, j  h kveenen j  h saemien gieles 86 soetine nuhtjedamme. Maahta v   jnedh goh gieledh heaptoeh orreme gosse persovneles soptsesh juekedamme. Men ij g  aredh konklusjovnh jaksedh dehtie materiaaleste mij gaavnoes. B  evned  jjah leah aktem j  jtjev  ljoe-goerem j  h aktem metadaata-goerem illeme, gusnie biografijen daatah leah vadtasovveme j  h n  nnoestamme mejtie dej histovrije edtja by  gkeles   rodh vuj ij. Dennie

sientesne gusnie almetjh veeljeme baajedh jijtsh soptsesh byögkeles årroth, dellie lea kommisjovne: "aktem byögkelesvoetevuarjasjimmiem åtneme materiaalen sisvegi muhteste, jñh giehtjedamme ahte sensitijve biëvnesh jñh biëvnesh mubpijste, eah leah byögkelesvoetem jakseme". (SFKOMM, b.125)

Dah persovneles gihthejtimmieh leah narratijve-gihthejtimmieh, mah hijven sjiehtieh dejtie kvalitatijve goerehtimmiide, gusnie sæjhta jielemedoekoen histovriyh jñh jijtse dååjrehtimmieh daaroedehtemistie åvtese bukedth. Biëvnedæjjah leah åådtjeme jijtsh histovriyh frijjelaakan soptsestidh bielemen naan sjære biñkedassh gihthejtæjjeste. (SFKOMM, b. 126) Daate hov buakta, biëvnedæjjah eah leah seamma gyhtjelasside vaestiedamme, jñh ij maehctieh dam materiaalem nuhtjedh juktie konklusjovnh vaeltedh, nov goh 34,7 prosent biëvnedæjjijste leah sierredimmiem dååjrehtalleme, dannasinie 34,7 prosent biëvnedæjjijste leah sierredimmien bijre soptsestamme. Daate ij tjuvtjede ahte 65,3 prosent eah leah sierredimmiem dååjrehtalleme, men eah leah dam sjære aamhtesine kommisjovnese moeneme. Jeatjah baakoejgumie, ij gåaredh illedahkide generaliseradidh, jiehtedh abpe biëvnedæjja-dæhkien illedahke, jallh almetjedæhkide mah leah meatan orreme goerehtimmesne; saemieh, kveen h jñh miehtsie-soemeladtjh.

3.2.2 Kritikhe perspektijvh

Naan dåeriesmoerh gååvnesieh illedahkide daennie gærjakapihtelisnie åehpiedehtedh, juktie aajnehke gaaltije mij gååvnese - kommisjovnen reektehtse. Akte dejstie dåeriesmoerijste lea taal h eah ikteghisth reaktoe. Kommisjovne ållesth 766 persovneles histovriyh tjöönghki. Doh taal h mejtie kommisjovne fiereguhten tjöönghkemevuakan beaja, eah 766 sjidh, gosse dejtie tjåanghkan biëjh. 342 almetjh sijjen histovriyh juekeme aktene persovneles gihthejtimmesne moenehtsen lñhtsegigumie jallh barkijigumie sekretariatesne, 22 almetjh meatan dæhkiegihtjehtimmesne. 155 almetjh sijjen histovrijidie tjaaleginie seedtin. Gaektsie persovneles soptsesh dååsteme Saemiedigkeste, mij jijtse almetjetjåanghkoeh tjirrehti Saetniesvoete-jñh måahtadimmiekommisjovnen gaavhtan, åvtelen kommisjovnem nammoehti. (SFKOMM, b. 107; 125) Daate lea tjåanghkan 527 almetjh, mearan kommisjovne åtna meta-daatah 522 almetjijstie. Vååjnoe kommisjovne fååtese vijhte almetji meta-daatah, bielemen dam reektehtsisnie neebnedh.

Dej 527 almetji lissine mah bijjielisnie neebneme, 230 almetjh raeriestimmieh jñh persovneles histovriyh juekin kommisjovnen ræhpas tjåanghkojne. Daate lea tjåanghkan 757 almetjh, mearan kommisjovne beavna dihte lea 766 soptsesh tjöönghkeme. (SFKOMM, b. 320). Kommisjovne naemhtie tjjelkeste guktie 757 dehtie 766 persovneles soptsesijstie leah sijse tjöönghkedovveme. Guktie dah minngemes uktsieh leah tjåanghkan biëjesovveme ij leah tjjelkestamme.

Daate maahta doehtedidh ryöknedimmien illedahkide daennie gærjakapihtelisnie, juktie ektievoete dej teemaj gaskem mah biëvnedæjjah bæjjese vaeltieh, taaligumie voebnesjieh.

Dihte mubpie dåeriesmoere metoden mietie lea, ij leah ikteghisth nimhtie ahte vååjnesasse båata man gallesh dejtie ovmesse gyhtjelasside vaestiedamme metadaatan goeresne. Dan åvteste im daejrieh mejtie taallh mah prosentese biëjeme leah eevre staeries. Aktem dagkerem suerkiem lea biëvnedæjjaj etnihke identitetem. Ij vååjnesasse båata man gellie leah fiereguhten alternativem vaestiedamme. Daam aaj båatam neebnedh mænngan.

Byöroe aaj neebnedh kommisjovne lea dejtie persovneles histovrijidie analyseradamme, bielemen etnihke dæhkiej gaskem joekedidh. Dan åvteste ij gåaredh taalligumie vuartasjidh magkerh aamhtesi bijre saemieh soptsestamme. jñh ij ennje gåaredh goerehtidh mejtie joekehts dej ovnese demografeles daataj gaskem, nov goh aaltere, tjoele, geografije jñh gieleåtnoe. Dannasinie tjuara gaajhkh dæhkiej taal h åehpiedehtedh aktine. Lohkije tjuara vuaptan årroth dam.

Tjuara aaj neebnedh eah leah gaajhkh biëvnesh luhpiegoeresne åtnasovveme kommisjovnen vuesiehtimmesne. (giehtjh: SFKOMM, Lissiedahke 3: Sannhets- og forsoningskommisjonens intervjuguide, b.8.) Luhpiegoeresne jñh metadaategoesne aaj biëvnesh gååvnesieh nov goh årrometjjele, barkoesuerkie, ööhpehtimmiedaltese jñh aaj veele joekedimmiem saemien dæhkiej gaskem. Daate lea vihkeles daatah mej bijre kommisjovne ij leah byögkeleslaakan soptsestamme. Jñh dannasinie ij gåaredh vielie daam moenedh gænnah.

Mohte gåarede giehtjedidh gieh lin dah gieh jijtsh persovneles histovriyh juekedin? Daase lea muvth vaestiedassh kapihtelisnie «Gieh leah persovneles soeth soptsestamme?» Daate lea boelhke mij 522 almetji soptsestimmiej våaromisnie bigkie, mejstia aaj meta-daatah tjöönghkeme. Daesnie nuepie meta-data nuhtjedh, jñh orre analysh darjodh biëvnedæjjaj etnihke identiteeten, gieleåtnoe soetine, geografihke bårrodevoeten, tjoelen jñh aalteren muhteste.

Kapihtelisnie "Mij lij aamhtese persovneles soptsesinie?" materiaale lea gaajhkh 766 persovneles soptsesh jñh raeriestimmieh mejtie kommisjovne dååsteme. Daesnie taaligumie vihtesje dejtie jijnjemes digkiedamme teemajde, jñh analyseradamme mah teemah sinsitnine ektine neebneme. Dam tjjelkeste sæmies vuesiehtimmiejgumie dejstie persovneles soetijste mah lea kommisjovnen reektehtsisnie nåhtadamme. Dæjnie stuhtjine lea soptsesh saemien biëvnedæjjijste voerkeslaakan veeljeme, ihke sisvege jñh gieleåtnoe vuesiehtieh dah leah saemieh, jalhts lea ovsihkere mejtie biëvnedæjja jijtjemse saemine vuajna. Juktie gærjakapihtele tjaalasåvva bæjhkohtæmman "Saemien låhkoeh soptsestieh", jñh

dan âvteste dle gietskebe aerviedidh saemien soptsesh nuhtjeme. Gaajhkh stuhtj soptsesijstie leah daennie tjaalegisnie anonymiseradamme, jîh refereerem dejtie kommisjovnen vâarhkoenommerigujmie, numhtie guktie kommisjovne sov reektehtsisnie dorjeme.

Kommisjovnen reektehtse lea aajnehke jaaksoes gaaltijem orreme daan gærjakapihtelisnie. Jis lij ââdtjeme ohtsemem darjodh kommisjovnen vâarhkoetjaaleginie dellie ledtje maahteme orre jîh vihkeles goerkesem vedtedh dej aamhtesi bijre mah bæjjese vaaltasuvvieh. Ij leah gâaradamme dam darjodh gænnah.

3.2.3 Kommisjovnen materiaalese biësedh

Kommisjovnen materiaale edtja byögkeles ârrodh Digitaale-vâarhkosne, mearan dihte materiaale mij vaarjelimmien nuelie galka aktene klausuleradamme vâarhkosne Digitaale-vâarhkosne ârrodh. Daate klausuleradamme vâarhcoe galka nuepiebiesemen stuvrelidhkie ârrodh, jîh Arkijvevierhkie galka dam hâaltodh kommisjovnen mieriedamme njoelkedassi mietie. (SFKOMM, b. 127-128) Im leah Arkijvevierhkien vuj Digitaalerkijven gâetiesæjrojne biëvnesh gaavneme, guktie jis beasa Kommisjovnen vâarhkojde giehtjedidh. Dan âvteste manne Arkijvevierhkese e-pâastem seedtim njoktjen 25.-2025, gihtjim mejtie vâarhcoe jaksemisnie, jîh guktie edtjem biësedh gaahpode bieliem vâarhkosne, jîh guktie jis goerehtæjjine bâatedh dan klausuleradamme bieliem vâarhkosne vuejnedh. Daan e-pâastese vaestiedasse bööti voerhtjen 11.b. daejnie lahtesinie: "Arkijvevierhkie daarpesje guhkebe dov aamhtesem giëtedalledh, mohte vaestiedibie dan sneehpe goh hinnebe.» Orre vaestiedasse Arkijvevierhkeste bööti suehpeden 19.b. Dellie biëvnedin ahte Arkijvevierhkie: «...lea daelie barkeminie njoelkedassh jîh rutijnah sjiehtesjidh ihke guktie edtjiejbie nuepiebieseme-gyhtjelassh daan materiaalese giëtedalledh. Daate barkoe ij leah annje galhkeme, mohte hâhkoe lea ahte giesien âvtelen riejjies. Dellie gaatesjen ibie maehtieh dov syökemem giëtedalledh eannan mieriedimmie nænnoestovveme».

Ij leah d'ievesåbpoe vaestiedassem ââdtjeme âvtelen daate gærjakapihtele illesovvi skiereden 2025, jîh gyhtjelasse guktie edtja arkiveradamme materiaalese biësedh lea annje aajmosne gævnjan. (Rasmussen, persovneles govlesadteme njoktjen 25.b. 2025; Arkijvevierhkie, persovneles govlesadteme, voerhtjen 11.b. 2025 jîh suehpeden 19.b. 2025)

3.2.4 Etnisiteete-d'iejvese reektehtsisnie

Aktene goerehtimmiebarkosne daaroedehtemen bijre unnebelâhkoedâehkiej vööste, dellie lea hævvi voernges d'iejvese dihte etnisiteete. Kommisjovne âtna aktem dynamihke vuajnoem etnisiteetese âtna, ihke âtna unnebe vihkeles giehtjedidh joekehtsidie jienebelâhkoen

jîh unnebelâhkoen gaskem, mearan vihkelåbpoe relasjovvide jienebelâhkoen jîh unnebelâhkoen gaskem. Kommisjovne dam nimhtie buerkeste: «Jis etnisitetem vuartesje goh naakede mij lea eeremasth væhtam akten relasjovnese göökte dâehkiej gaskem, dellie daate seamma goh jiehtedh etnisiteete maahta nænnoes jalhts dah kultuvrelle joekehtsh dâehkiej gaskem unnebe sjidtieh.» (SFKOMM, b.112)

Kommisjovne tjierteste almetjen identitete lea almetjen jijtjeguarkoen bijre, dan nuelesne aaj almetjen relasjovne jîh ektievuekie mubpide almetjidie jîh ovmessie sijjide. Kommisjovne aaj gahpode ahte identiteete lea aktem ij-vuj-nov-gyhtjelasse, jîh aktem gâabpasuhkh-aaj-gyhtjelassem seamma siënten. Dellie âvtelbodti vueptiestin almetj maehtiejn ektievuekiem damtedh akten unnebelâhkoetjierten, jallh dovne minoriteeten jîh majoriteeten, jallh jienebh unnebelâhkoetjiertide, jallh ektievuekie dovne jijnjebh unnebelâhkojde jîh majoriteetese. Daate aaj âvtese bâata metadaata-goeresne, gusnie lij nuepie jienebh etnihke identiteeth mierhkesjidh, jallh ajve aktem. (SFKOMM, b. 112)

3.3 Gieh leah persovneles soeth soptsestamme?

Gåarede badth jiehtedh gieh dah soptsestin, daaroedehtemen jîh ovreaktan bijre⁵ kommisjovnine, dannasinie lea meta-daatah tjöönghkeme 522 almetji bijre, gusnie vââjnesasse bâata man bâeries biëvnedæjjah, mejtie nyjsenæjjah jallh gaarmanæjjah, gusnie ârroeminie jîh mij etnihke identitete utnieh. Daah metadaatah leah tjaalasovveme aktene luhpiegoeresne jîh aktene metaedaategoeresne, mejtie almetj d'ievhtin gosse edtjin gihtjehtimmiem âeliedidh, jallh persovneles soptsesh seedtedh, jallh aaj gihtjehtæjja meetadaata-goerem d'ievhtehtamme. Idtji sjidth metadaata- jîh luhpiegoerh sijse tjöönghkedh dejstie gieh raerieh jîh jijtse histovrij gaahpode tjâanghkojne joekeidin, jîh dan âvteste ij leah naan demografihke biëvnesh dej bijre. Dannasinie eah maehtieh vâaroeminie ârrodh akten demografihke goerehtimmesne daennie kapihtelisnie.

3.3.1 Biëvnedæjjaj etnihke identiteete

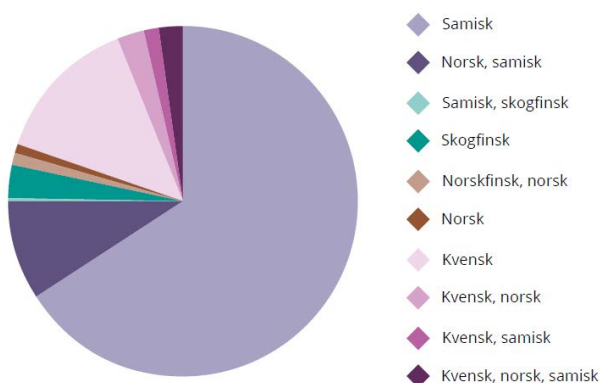
Metadata-goeresne leah gihtjedamme etnihke identiteeten bijre, jîh tjielkestamme ahte gåarede jienebe goh aktem identiteetem veeljedh. Gaatesjen ij leah jeahteme man gellie biëvnedæjjah vaestiedamme gyhtjelassem etnisiteeten bijre. Ryöknedimmie vuelelen lea dan âvteste dorjeme dan aerviedimmeste gaajhkh dah 522 informanth leah gyhtjelassem vaestiedamme,

⁵ Saetniesvoete- jîh liktemekommisjovne ij leah d'iejvesem ovreakta tjielkestamme. Læjhkan badt âvtese bâata ahte kommisjovne âtna ovreakta lea dam mij böörkie mirrestallemeprinsihpide, maadhvâaromen reaktajde jîh nimhtie almetjide vuj dâehkide skaaram vuj meadtoem buakta.

jalhts seapan ij leah reaktoe, j'ih d'ihnte staeries taale etnisiteeten b'ijre ånnetji vueliehkåbpoe goh 522. Illedahke vuesehte 348 almetjh jallh 66,7 prosenth aktenhaerien saemien identiteetem utnin, mearan 58 jallh 11,1 prosenth dovne saemien j'ih aktem jeatjam identiteetem utnin. 74 almetjh jallh 14,2 prosenth aktenhaerien kveenen identiteetem utnin. 16 almetjh jallh 3,1 prosenth lin miehtsiesoemeladtjh, jallh miehtsiesoemeladtjen j'ih jeatjam identiteetem utnin. (SFKOMM, b. 321-332) Kommisjovne daejtie taalide tjåanghkan geasa: *85 prosenth gaajhkh persovneles soptsesidie leah soptsesovveme aktede etnihke perspektijveste, mearan 15 prosenth soptsesidie leah soptsesovveme gelliengiërth etnihke perspektijveste.* (SFKOMM, b. 322)

Figur 11.1

Personlige historier fordelt etter etnisk tilhørighet

Goere 1: *Bievnedæjjaj etnihke identiteth. Daate lea dejtje gieh gihtjehtimmiem tjirrehtamme jallh persovneles soptsesh Saetniesvoete- j'ih liktemekommissjovnese seedteme. Faksimile: SFKOMM, b. 321.*

Gellien-etnihke informanth leah dejtje gieh göökte jallh jienebh etnihke identiteeth veeljeme. Kommisjovne lea gievliediagrammesne vuesehtamme guktie juakadovveme, jalhts ij leah tjaaleme man gellie leah ovvese alternatijvide veeljeme. Enne akten sijjien tjåådtje ahte 21 almetjh, 4 prosenth bievnedæjjide leah jeahteme dovne kveenen identiteetem j'ih aktem jeatjam dan lissine. Diagrammeste vuejniejibie alternatijvide leah kveenen j'ih daaroen, kveenen j'ih saemien j'ih golmengiërth kveenen, daaroen j'ih saemien.

Kommisjovne mahkelden jeahta ahte 58 almetjh vuj 11,1 prosenth bievnedæjjah lin saemieh gieh aktem jeatjam vuj jienebh etnihke identiteeth utnin dan lissine⁶. stööremes dæehkie dejstie utni daaroen identiteetem dan saemien identiteeten lissine, mearan muvth bievnedæjjah bæjhkohtamme dovne miehtsiesoemelatje- j'ih saemien, kveenen j'ih saemien

identiteetem j'ih aaj dovne kveenen, daaroen j'ih saemien identiteetem. Dejtje jeatjabidie, daaroen-suemien jallh daaroen, ij gåaredh jiehtedh jeatjam enne öövve vaenie bievnedæjjah.

Taalh vuesehtieh akte jienebelåhkoe, 77,8 prosenth bievnedæjjijste, utnin saemien identiteetem jallh saemien identiteetem lissine jeatjah etnihke identiteetide. Bievnedæjjah kveenen identiteetene, j'ih kveenen lissine jeatjah etnihke identiteetide lij 18,2 prosenth. J'ih bievnedæjjah miehtsie-soemeladtje identiteetene, j'ih miehtsie-soemeladtje lissine jeatjah etnihke identiteetide lij 3,1 prosenth. Daan lissine muvth bievnedæjjah aaj bievnedieh aktenhaaran daaroen-suemien identiteetem utnieh, vuj daaroen identiteetem. Tjåanghkan daah prosentelåhkoeh leah 99,1. lemie buerkiestimmie daase lea ahte gaajhkh 522 bievnedæjjah eah leah gyhtjelassem vaestiedamme. Ij gåaredh daam tjarkebe goerehtidh eannan metadaatajde ikth vielie vuartasjamme, j'ih ij leah nuepie dam darjodh, ihke im biesemeluhpiem åådtjeme dejtje lohkedh. Læjhkan lea reaktoe nuhtjedh doh taallh mah leah åvtese båateme, juktie naan vihkeles tendensh vuesehtieh.

Taallh vuesehtieh naa jolle saemien liehtsegelåhkoe orreme j'ih relatjive vulehks låhkoe kveenh j'ih miehtsie-soemeladtjh. Akte tjjelkestimme man åvteste dan gellie saemieh meatan, maahta årrodh krievenasse Saetniesvoete- j'ih liktemekommissjovnem åådtjodh lea guhkebe saemien siebriedahkine lutnjedamme, ennj goh kveeni j'ih miehtsie-soemeladtji luvnie. Saemien parlamentarihke raerie barkoem aatskadi saetniesvoete- j'ih liktemekommissjovnh tseegkedh, juktie ovreaktam saemiej vööste goerehtidh dovne Suemesne, Sveerjesne j'ih Nöörjesne jaepien 2004. Nöörjen Saemiedigkie hov kommisjovne-gyhtjelassem giætedalli jaepien 2014. Saemien parlamentarihke raerie ikth vielie tjuvtjedin daerpiesvoete Saetniesvoete- j'ih liktemekommissjovnh tseegkedh jaepien 2017. Jaepien 2017 Stoerredigkie nænnoesti aktem goerehtimmiekommissjovnem tseegkedh saemiej j'ih kveeni åvteste, mohte easkah gosse akte mandaate kommisjovnen barkose govlehtæmman seedtesovvi 2018, dellie dah kveenh eensie meatan barkosne sjædtin. (SFKOMM, b. 106-107) Miehtsie-soemeladtjh maaje seentebe barkosne åeliedin. Ildtji sjædth eannan 2019, gosse Saetniesvoete- j'ih liktemekommissjovne j'ijtje måjhtaji miehtsie-soemeladtjh aaj meatan goerehtimmesne bööredh, akte vaajtelasse bööti, miehtsie-soemeladtji siebriej akteraeresne Stoerredigkine. (SFKOMM, b. 111)

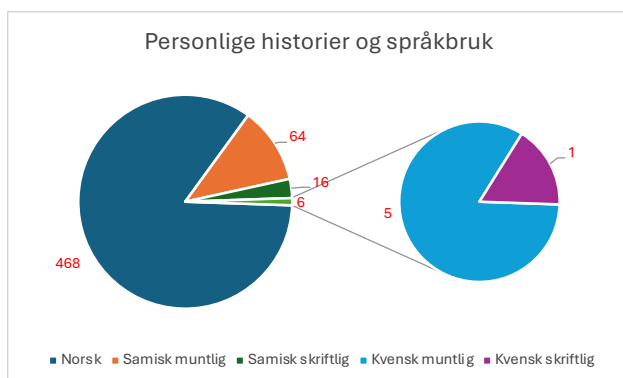
Hov lea gieltegs naa j'ijnjh bievnedæjjah, 85 prosenth, mah ajve akten etnisiteetese kroessem biejeje, j'ih dan vaenieh mah mierhkesjamme jienebh etnisiteeth utnieh. Læjhkan ij gåaredh jiehtedh mejtje daate lea siejhme jallh ov-siejhme, dannasinie ij leah goerehtimmieh dorjeme mah vååjnesasse beajeme saemiej, kveeni j'ih miehtsie-soemeladtji gelliengiërth-

⁶ Kommisjovne tjaala (b. 322): «Ållesth 348 persovneles histovrijine almetji etnihke ektievuekie lea aktenhaaran saemien, mearan saemien ektievuekie lea mealtan ållesth 406 persovneles histovrijine.» Destie gåarede lohkedh ahte lea 58 histovrijh gusnie bievnedæjjan lea dovne saemien identiteetem j'ih aktem vuj jienebh jeatjah etnihke identiteeth dan lissine.

etnisiteete. Aktem analysen mieltieliehtsegi l  hkoste Almetjealsoegoerehtimmesne Tromsesne j  h Finnmaarkhesne jaepien 2019, maaje vusesieht ahte pleentege saemien j  h kveen  n/daaroen-suemien identiteete aaj lea naa siejhme. 11,4 prosenth dejstie mah meatan goerehtimmesne jeehtin dah leah saemieh, 8,3 prosenth ahte leah kveen  n/daaroen-soemeladtj, j  h 6,3 prosenth ahte leah saemieh j  h kveen  n/daaroen-soemeladtj. Idtjin daennie goerehtimmesne gihtj mejtie b  evned  jjah aaj daaroen identiteetem utnieh. L  jhhkan ij g  aredh daam goerehtimmiem kommisjovnen illeldahkigujmie mohtedidh, mohte Almetjealsoegoerehtimmiem Tromsesne j  h Finnmaarkhesne vusesieht gellienlaaktetje etnisiteete lea sijhme daejnie g   kte fylhkine. (Melhus & Broderstad, 2020, b. 16)

3.3.2 B  evned  jjaj g  le  t  e soptsesinie

Almetj   adtjo  jin nuepiem j  tsh histovrij kommisjovnine juekedh dovne daaroen-,   arjelsaemien, luvlesaemien-, noerhtesaemien-, suemien-, j  h kveenengieline. Dovne njaalmeldh j  h tjaalegine. Kommisjovne jeahta j  jnjemes almetj sijhtin njaalmeldh histovrij juekedh, gihtjehtimmesne. Ij leah gietskebe t  jelkestamme man stoere   esie daaroengielldh materiaaleste lea gihtjetimmiej tjirrh t     ghkeme, j  h man stoere   esie lea sij  eseedteme histovrij. Mohte reektehtsisnie   vtese b  ata ahte medtie g   kte golmenstuhth histovrij lin njaalmeldh j  h akten golmenstuhth lin tjaalaldihkie histovrij. (SFKOMM, b. 320)

Goere 2: B  evned  jjaj g  le  t  e gihtjehtimmesne vuj sij  eseedteme histovrijine Saetniesvoete- j  h liktemekommisjovnese. Gaaltje: SFKOMM, b. 321.

Gievlidiagrammesne bijjelen (goere 2)   vtese b  ata ahte maaje jienebh, 468 almetj leah daaroengielem n  htadamme gihtjehtimmiem vuj sij  eseedteme persovneles histovrijine.   llesth 80 histovrijine lea saamiengielem n  htadamme. 54 persovneles histovrijine leah barre saamiengieline soptsestamme, mearan 26 histovrijine lea dovne daaroen j  h saamiengielem ektine n  htadamme. Govhte almetj leah kveenengielem n  htadamme j  tsh histovrijine.

Dovne kveen  n- j  h saamiengielen muhteste lea beavneme guktie dah persovneles soptsesh njaalmeldh j  h tjaaleldh soptsesi gaskem juakasuvvieh. Dovne kveen  n- j  h saamiengiele lea jienebe   tnose njaalmeldh soptsesinie enn goh tjaalegine. 16 sij  eseedteme persovneles histovrij saamiengielesne d  astohtamme, j  h aktem kveenegielen. Naan gille histovrij kommisjovne aaj sveerjen- j  h eenngelesgieline d   steme. Ij leah registreradamme mij saamiengielide n  htadamme dejn  e saamiengielldh histovrijine. (SFKOMM, b. 321)

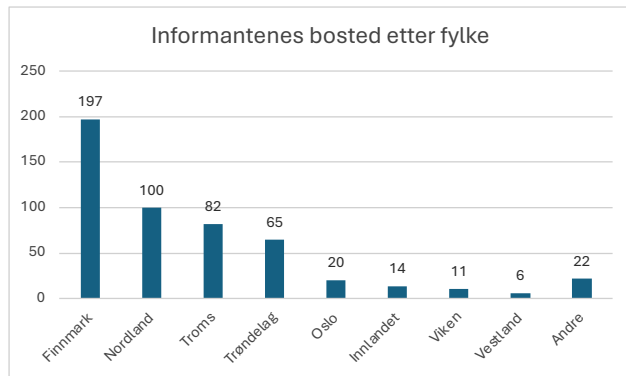
Hov lea daajroes, j  h veele vihtiestamme kommisjovnen reektehtsisnie, ahte daaroedehtemen gaavhtan gellie saemieh, kveen  n eah j  tsh g  elide maehtieh, ij njaalmeldh ij tjaaleldh. Seamma sij  eken aaj miehtsie-suemien smaarege N   rjesne d  ssjani, 1960-l  hkoen goh dah minngemes g  eleguedtj jaamin. Naan persovneles histovrijine   vtese b  ata ahte b  evned  jjaj badth saemeste, mohte ij l  ereme tjaaleldh, daaroedehtemepolitihken gaavhtan. G  arede nov dannasinie aaj daaroengiele jienemes   tnose dejn  e persovneles histovrijine. (Giehtj v.g. SFKOMM, 2019/1814-28 j  h SFKOMM, 2020/212-6 nelnie SFKOMM, b. 345 j  h SFKOMM, b. 415)

Kommisjovnenliehtsegh gihtjehtimmieh tjirredehtin, j  h aaj g   kte barkij sekretariaatesne j  h g   kte saemien institusjovnh. Reektehtsisnie kommisjovne beavna ahte lea nuepieh vaadteme kveen  n-, suemien- j  h golme saamiengieline soptsestidh. Mohte kommisjovne ij naan t  jelkestimmiem   tna mannasinie dan vaenieh veeljeme daejtie g  elide n  htadidh.

G  arede aaj kommisjovneliehtsegi g  lemaahtoe lea gihtjehtimmesne g  leveeljemem dij  eme. Juktie reektehtsisnie ij naan b  evnesh mejtie saemien- vuj kveenengielem maehtieh. Dannasinie barre hypotesine sj  dta, ahte kommisjovneliehtsegh guhte gihtjehtimide tjirrehteteme, leah g  le  t  e dij  eme, j  h dellie gihtjehtimmieh daaroengielesne sj  dteme, jalhts ennje b  evned  jjaj maahteme saemien- vuj kveenengielem soptsestidh.

3.3.3 B  evned  jjaj geografihke b  rrodevoete

517 b  evned  jjah leah vaestiedamme gyhtjelasside mah mennie t  ieltine   rroeh. Saetniesvoete- j  h liktemekommisjovne lea illeldahkide   vtese beajeme fylhki mietie. Diagrammesne (Goere 3)   vtese b  ata ahte stoerre jienebel  h  e (85,9 prosenth) dejn  e nj  elje noerhtemes fylhkine   rroeminie gusnie j  jnje saemieh j  h kveen  n.   llesth 55 b  evned  jjah Oslovisnie, Sij  sdajvine, Vikenisnie j  h Vestlandesne   rroeminie. Dah mubpieh 22 gieh leah jeatjah dajvijste ennh neebneme, maehtieh jeatjah fylhkine   rrodh, vuj   lkoerijhesne. (SFKOMM, b. 322-323)

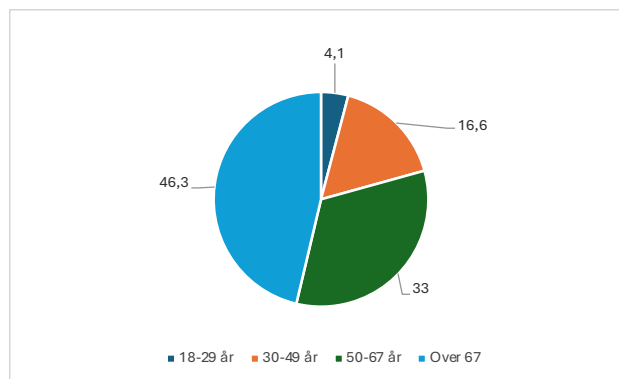

Goere 3: Årromesijje fylhki mietie dejtje biëvnedæjjide gieh gihtjehtimmiem tjirrehtamme vuj persovneles histovrijem Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovnese seedteme. Gaaltije: SFKOMM, b. 323.

Eajhkelden ij leah jienebh persovneles histovrijh fylhkijste mah Trøndelagen ærjeli, jñh göökte sjieken. Gellie saemieh jñh kveenh årroeminie jeatjah dajvine goh Noerhte-Nöörjesne jñh Trøndelagesne, jñh miehtsie-soemeladtji lihkesdajve hov lea voernges Østlaantesne. Maahta vääjneth goh saemieh, kveenh jñh miehtsie-soemeladtjh daejnie dajvine eah leah åtneme kommissjovne vihkeles dejtje, jallh eah leah åådtjeme daejredh daelie nuepiem jñtsh histovrijidie juekedh. Ij gåaredh konklusjovnem illedh daah dæhkieh eah leah daaroodehtemem jñh ovreaktam dääjrehtallem, ihke kommissjovnen reektehtse hov vuesehte miehtsie-soemeladtjh leah tjarke daaroodehtemem jñh ovreaktaj nueliem orreme. (Giehtjh v.g. SFKOMM, kap. 6.2.5. Miehtsie-soemeladtji tjåadtjoehtimmiem jñh vueliedimmiem) Læjhkan ij leah rovnge197 jallh 38,1 prosenth lin Finnmaarkhesne årroeminie jñh 100 jallh 19,3 prosenth biëvnedæjjah lin Tromsesne årroeminie, juktie daejnie fylhkine jñjnje kveenh jñh saemieh. Luste jis lij gåaradamme vuesehtidh geografihe bårrodevoete biëvnedæjjaj gaskem jñh saemien dajvi mietie nov goh: Skoelhte-, noerhte-, luvle-, pijhte-, åarjelsaemin jñh aaj gietskebe juekedidh dam noerhtesaemien dajvem, jaevrie-, sijseatneme jñh mårhkosaemien dajvi mietie. Ij leah nuepie dam darjodh dan åvteste kommissjovne ij leah daejtie biëvniesidie byögkeles dorjeme.

3.3.4 Biëvnedæjjaj aaltere jñh tjoele

Jñjnemes persovneles soptsesh leah nyjsenæjjijste tjöönghkeme. 520 informanth vaestiedamme gyhtjelassem tjoele bñre ahte leah kaarre vuj nyjsenæjjia. Biëvnedæjjaj gaskem lin 313 nyjsenæjjah. Dñhte lea 60 prosenth. 207 biëvnedæjjah lin kaarrh, mij lea 40 prosenth biëvnedæjjijste. Ij gåaredh jiehtedh mannasinie jienebh nyjsenæjjah goh kaarrh mealtan orreme. Daaletji saemien gieledotkeme jñh healsoedotkeme jeahta tjjelke tendeense ahte saemien nyjsenæjjah daamhtajåbpoe goerehtimmiem mealtan goh kaarrh. (giehtjh v.g. Hansen et.al, 2014, b. 3; SEG, 2000; Rasmus, Sierge 2025; Rasmus Sini 2025) Ibie daejrieh mejtie seamma laakan kveeni jñh miehtsie-soemeladtji muhteste.

Goere 4: Aalterejoekedimmiem prosenti mietie gaajhkh biëvnedæjjide gieh leah gihtjehtimmiem tjirrehtamme vuj persovneles histovrijh sijse seedteme Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovnese. Gaaltije: SFKOMM, b. 322.

488 dejtje 522 biëvnedæjjijste leah jñtsh aalterem biëvnedamme jååhkesjimmiiegoeresne. Diagramme (Goere 4) bijjelen vuesehte ahte nimhtie joekedamme, 4,1 prosenth aalteredæhkesne 18-29 jaepieh, 16,6 prosenth aalteredæhkesne 30-49 jaepieh, 33,0 prosenth aalteredæhkesne 50-67 jaepieh, mearan 46,3 prosenth lin bijjelen 67 jaepieh. Ij leahgoh daate sñejhme åålmeh-joekedimmiem, jñh vuesehte dah båarasåbpoe aalteredæhkieh leah vielie meatan goh nuerebe aalteredæhkieh.

Mahte 80 prosenth persovneles soptsesh bætiethe almettijstie båarasåbpoe goh 50 jaepieh, jñh æjvieleavloe lea almettijstie bijjelen 67 jaepieh (46,7 prosenth). Gåarede nov ahte båarasommes aalteredæhkieh lin dejtje guhth vierremes daaroestehtemem jñh ovreaktam dääjrehtallem, jñh utnin jienebe soptsestidh. Men goerehtimmiem healsoedotkemisnie vuesehtieh noere saemieh jñh kveenh leah vielie sñerredimmiem dääjreme seamma-aalteren noerijste jienebelåhkoen, guktie dagke daate buerkiestimmiem ij leah reaktøe gænnah. (Hansen et.al, 2008, s. 104-110)

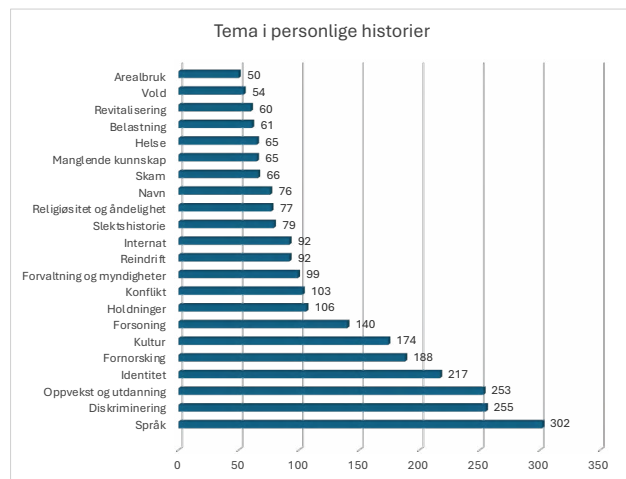
Tjjielke lea ahte kommissjovne idtji dam nööremes aalteredæhkiem jaksh, 18-29 jaepieh. Maahta nov metodihken fåantoe. Kommissjovne idtji jñjnem ussjedh dejtje sijjide gusnie noerh tjåanghkenieh. Reektehtsisnie daejrehte ahte meatan orreme göökte noeresijjine: Dñhte saemien noerefestivaale Riddu Riddu 2019, jñh Kveeninuoret (Kveenenoeri) jaepietjåangkoe 2020. Ij leah sosijaale meedijah nuhtjeme gænnah, ihke noeride jaksedh. (SFKOMM, b. 4, 6, 122, 664 og 665) Kommissjovne barkoen tjñrrh vueptiesti ahte vaenie noerh mah sijjen histovrijigujmie kommissjovnese bætietjin. Dellie aatskadi sñiere tjåanghkoeh saemien jñh kveenen noeresiebriejgujmie. Daejnie tjåanghkojne bætietji åvtese ahte siebrieh: «... damtin kommissjovne idtji noere boelvide jaksh juktie tjåanghkoeh gaahpode gaajhkide aalteredæhkide. Jñh ahte geerve sñjdti jñtsh dääjrehtsh daaroodehtemen jñh ovreaktaj bielijste juekedh gosse båarasåbpoe boelvh seamma tjiehtjelisnie.» Dan mænngan dle kommissjovne

sjiere govlesadtemetjåanghkoeh höölti, jñh aktem aaj gaahpode digitaale tjåanghkoem noeresiebriegujmie, gusnie gaajhkh iedteladtje noerh bööredovvin. Læjhkan barre 20 almetjh dehtie nööremes aalteredåehkeste jñjtsh persovneles soptsesh juekin. (SFKOMM, b.322)

3.4 Magkerh teemah dejnie persovneles soptsesinie?

Kommisjovne lea reektehtsisnie åvtese buakteme daah aamhtesh mah 776 bñevnedæjjah lea bæjjese lutnjeme jñjtsinie persovneles histovrijine. Daate materiaale lea gaajhkh persovneles histovriji våaromiste, jñh aaj soptsestimmeste jñh raerijste mah gaahpode tjåanghkojne båateme. Kommisjovne ij leah analyjsesne joekedamme saemiej, kveeni jñh miehtsie-soemeladtji gaskem. Dannasinie ij gåaredh jiehtedh mejtie naan joekehtsh dåehkiej gaskem dej aamhtesi mietie.

Kommisjovnen reektehtsisnie åvtese båata ahte lea vueptiestamme 69 åejvieaamhtesh mah bñevnedæjjah bæjjese lutnjeme. Reektehtsisnie tjåådtje ahte lea presesnteradovveme tabellesne 11.1. Ij gååvnese dagkerem tabellem reektehtsisnie. Mohte kommisjovne-reetektehtsisnie jeatja goere badth gaavnoes, dej jienemes neebneme teemaj muhteste, goere 11.4. Dihte vuesehte 22 aamhtesh mej bñjre jienemes bñevnedæjjah leah sijhteme soptsestidh. (SFKOMM, b. 324). Aamhtese-gñetedalleme daennie kapihtelisnie tjoevere dannasinie sjñdtedh dej 22 aamhtesi våaromisnie ihke dej bñjre hov bñevnesh gååvnese.

Goere 5: Teemah mah leah bæjjese vaaltasovveme persovneles histovrijine jñh gaahpode tjåanghkojne. Taalh vuesehtieh bñevnedæjjaj lårhkoeh fiereguhte aamhtesi mietie. Gaaltije: Saetniesvoete- jñh liktemekommisjovne b. 324.

Tabelle (goere 5) vuesehte man gellie bñevnedæjjah akten teeman bñjre soptsestamme. Daah leah ovnese teemah mah lea daamhtaj digkiedovveme byjjeahs dñerhkestimmie jñh dotkemisnie. Jienemes neebneme teemah lea gñele (302 bñevnedæjjah), dñedtelgimmie (255 bñevnedæjjah), bñjjiedimmie jñh ööhpehtimmie (253 bñevnedæjjah), daaroedehteme (188 bñevnedæjjah)

jñh kultuvre(174 bñevnedæjjah). Nov aaj neebneme vuajnoeh, vigkieh, håaltoe jñh byjjesfaamoeh, båatsoe jñh internaath, 94-106 bñevnedæjjah. Juktie kommisjovne lea gihtjeme åadtjodh uvtielassh guktie gåarede liktemem illedh, dellie ij leah rovnege ahte 140 bñevnedæjjah aaj leah dan bñjre soptsestamme.

Muvhth teemah leah vaenebe goh luhkie prosenth bñevnedæjjah neebneme; rantandahkoeh (54), lyövlehkevoete (61), healsoe (65) jñh ovdaajroe (65). Raakta stoere lårhkoeh daejtie, ihke leah neebneme daaroedehtemen jñh ovreaktan ektievoetesne, mij lea dorjesovveme saemiej, kveenaj jñh miehtsie-soemeladtji vööste. Jeatjah bñevnedæjjah aaj maahteme daam dåårjeme, mohte lij barre aamhtesem mij idtjin sijhth kommisjovnen uvte buektedh.

Naan aamhtesh vaenebe frekveente materiaalesne, mohte læjhkan vyörhtege dehtie gñehtjedidh, ihke dej 22 uvtemes teemaj gaskem leah. Daah leah dovne healsoe (65), skaamoe (66), nommh (76), religijovne jñh voejkenevoete (77) jñh maadtoeh (79). Ållesth 8.5-10,3 prosenteh bñevnedæjjijste leah vaajtelamme kommisjovnem vuaptan darjodh daejtie teemajde, daaroedehtemen jñh ovreaktan muhteste. Daate tjuvtjede relativt stoere åesiem bñevnedæjjah utnieh nåakebe healsoem daaroedehtemistie åådtjeme jñh skaamoe, jñh ahte daaroedehteme lea skaaram dorjeme almetji nomme-åtnose, religösiteetese vyj voejkenevoetese jñh maadoej histovrijasse. Daah leah tsiehkieh mah byjjesfaamoeh byöroeh gñehtjedidh gosse ussjedellieh liktemeråajvarimmieh atskadidh.

Teema-veeljeme soptseste maam bñevnedæjjah leah sijhteme kommisjovnese vuaptan darjodh, jñh dihte lea vihkele, læjhkan ij leah reaktoe jiehtedh dah jeatjah bñevnedæjjah eah seatadamme daejtie teemajde. Vuesiehtimmien gaavhtan dle ij gåaredh jiehtedh ahte barre 255 lin dñedtelgimmie dååjrehtalleme, juktie idtjin jeatjabidie gihtjeme dan bñjre gænnah. Daah leah barre veeljeme jeatjaj teemaj bñjre soptsestidh.

3.4.1 Ektiedimmie aamhtesi gaskem

Goere 6 vuesehte magkerh teemah leah sinsitni ektine ektiedamme. Gaajhkh 22 teemah mah lea meatan Goere 5:esne eah leah meatan kroesse-tabuleradimmesne. Daah teemah Goere 5:este fååtesieh Goere 6:esne: Nomme, skaamoe, ovdaajroe jñh lyövlehkevoete. Akte teema mij ij leah Goere 5:esne leah jeajhteme: ov-vååjnoedorjeme. Muvhtene aaj teemah Goere 6:esne leah åeniedamme nommem åådtjeme Goere 5:este. Håaltoe jñh byjjesfaamoeh lea Goere 6:esne barre Byjjesfaamoe. Religjösiteete jñh voejkenevoete lea barre Religjösiteetine sjñdteme. Jñh Bñjjiedimmie jñh ööhpehtimmie lea dastege barre Ööhpehtimmie. Reektehtsen doekoe båata åvtese ahte (SFKOMM, b. 322-325) daah lea åeniedamme tittelh, jñh ij leah teemajde joekedamme smaavebe åesine.

	Arealbruk	Diskriminering	Fornorsking	Forsoning	Forvaltning	Helse	Holdninger	Identitet	Internat	Konflikt	Kultur	Utdanning	Reindrift	Religiositet	Revitalisering	Slekthistorie	Språk	Usynliggjøring	Vold
Arealbruk	139	13	7	5	42	2	4	3	0	33	7	0	50	1	0	1	0	2	0
Diskriminering	13	719	56	7	55	22	30	70	25	19	13	140	23	10	5	18	106	9	24
Fornorsking	7	56	361	11	24	9	25	36	18	17	17	52	10	8	5	25	106	11	12
Forsoning	5	7	11	258	15	2	5	10	0	5	12	22	9	4	8	0	35	0	1
Forvaltning	42	55	24	15	275	3	24	3	1	24	9	33	57	2	7	1	46	6	1
Helse	2	22	9	2	3	108	2	4	4	7	2	11	3	3	3	4	27	1	9
Holdninger	4	30	25	5	24	2	241	31	0	16	7	28	7	11	3	5	35	6	3
Identitet	3	70	36	10	3	4	31	607	7	14	33	29	18	5	15	27	98	30	4
Internat	0	25	18	0	1	4	0	7	199	2	0	35	3	2	0	3	54	1	16
Konflikt	33	19	17	5	24	7	16	14	2	193	6	14	53	8	5	7	14	3	3
Kultur	7	13	17	12	9	2	7	33	0	6	282	12	8	10	14	1	47	9	2
Utdanning	0	140	52	22	33	11	28	29	35	14	12	737	7	9	10	13	382	13	39
Reindrift	50	23	10	9	57	3	7	18	3	53	8	7	307	0	0	2	15	0	2
Religiositet	1	10	8	4	2	3	11	5	2	8	10	9	0	160	1	1	31	1	0
Revitalisering	0	5	5	8	7	3	3	15	0	5	14	10	0	1	101	2	41	1	1
Slekthistorie	1	18	25	0	1	4	5	27	3	7	1	13	2	1	2	124	24	6	6
Språk	0	106	106	35	46	27	35	98	54	14	47	382	15	31	41	24	1382	12	14
Usynliggjøring	2	9	11	0	6	1	6	30	1	3	9	13	0	1	1	6	12	98	0
Vold	0	24	12	1	1	9	3	4	16	3	2	39	2	0	1	6	14	0	95

Goere 6: Matrise mij vuesehte magkerh teemah sintitnine ektine neebneme persovneles histovrijne, jìh gaahpode tjåanghkojne. Faksimile: SFKOMM, b. 325.

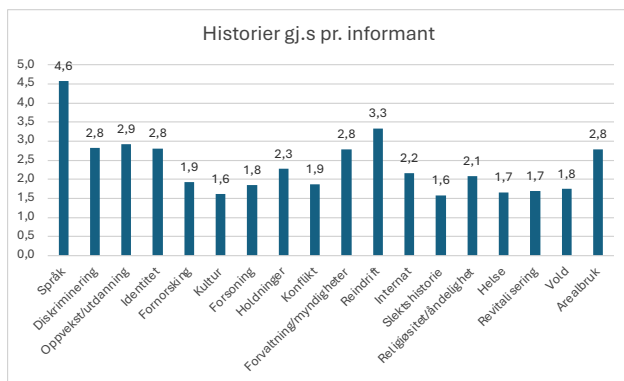
Båetije boelhkesne båata åvtese man gellie soeth biëvnedæjjah soptsestamme seamma aamhtesen bÿjre goh lin akten teeman nelnie. Dellie båata vuesehtimmiem magkerh teemah maahtetje ektine neebneme gaahpode tjåanghkojne. Daate lea analyse mij njieljie åejvieteemah gietskebe giehtjedamme: giele, bijjiedimmie/ööhpehtimmie, båatsoe/rantan-dahkoe jìh teemah mah dejtie gurreldihkie lea åaenehkslaakan vuesehtamme persovneles soetine Saetniesvoete- jìh liktemekommissjovnen reektehtisnie. Daah persovneles soeth vuesehtieh guktie biëvnedæjjah utnieh teemah ektine govlesieh.

Daah njieljie åejvieteemah leah veeljesovveme tjaelijen jÿitse vuajnoen mietie, ihke man vihkeles jìh sjyöhtehke leah, jalhts lea nuepie orreme eevre jeatjah åejvieteemah veeljedh daan goerehtæmman. Ikth vielie tjærtete kommissjovne sov reektehtisnie ij leah joekedehteme dej golme dåehkiej gaskem: saemieh, kveenh/daaroen-soemeladtjìh jìh miehtsie-soemeladtjìh. Dannasinie ij

gåaredh saemieh sjÿere giehtjedidh jìh vuesehtidh magkerh teemah saemieh aktine digkiedamme. Vaallah ij gåaredh vuesehtidh mejtie nyjsenæjjah jeatjah aamhtesh bæjjese vaeltieh goh kaarrh, jallh analysem darjodh joekehtsi bÿjre noeri jìh voeresi gaskem, jallh geografihke joekehtsi mietie ohtsedh. Daate akte viesjiesvoete reektehtsen.

3.4.2 Gellie histovrijh fierhne biëvnedæjjan

Matrise bijjielen (Goere 6) vuesehte man gellien aekien biëvnedæjjah dejtie ovmesse teemajde bæjjese vaalteme. Jis viertiestieh man gellie biëvnedæjjah barre aktem aamhtesem bæjjese vaalteme jìh man gellie aekieh akte teema lea bæjjese vaalteme, dellie vååjnoe goh biëvnedæjjah daamtaj jienebh soeth seamma aamhtesen bÿjre soptsestieh.

Goere 7: Gaskemierien l  hkoeh histovrieh fierhne b  vned  jja b  jjesse vaalteme akten teeman b  jre. Gaaltije: Saetniesvoete-j  h liktemekommissjovne s. 324-325.

Goere 7 vuesehte man gellie soptsesh b  vned  jja gaskemedtien utnieh akten aamhtesen b  jre. Informanth mah g  li b  jre soptseshtie, gaskemedtien 4,6 histovrieh g  li b  jre soptseshtie, mearan informanth mah b  atsoen b  jre soptseshtie, gaskemedtien 3,3 histovrieh b  atsoen b  jre soptseshtie. Jeatjah teemajde gaskemedtien 1,6 soptsesh, fierhten b  vned  jjaan (kultuvren b  jre) j  h 2,9 soptsesh fierhten b  vned  jjaan (byjjenimmie j  h     pehtimmie). Daate vuesehte dah mah g  lem j  h b  atsoem teemaine digkiedamme, utnieh jienebh soptsesh seamma aamhtesen b  jre kommissjovnese soptseshtidh, goh dah mah jeatjah teemah digkiedamme.

3.4.3 Ektievoete g  le j  h jeatjah teemah

Hov lea 1382 soptsesh g  len b  jre, j  h byjjenimmie j  h     pehtimmie b  ata b  jjesse 382 aejkien dejn  . 103 aejkien g  le j  h daaroedehteme ektine. 106 aejkien s  rredimmie dejn   ektine. 98 aejkien identiteete j  h g  le. J  h 47 aejkien jealajehteme j  h g  le. Juktie ibie vielie daejrieh soptsesi b  jre, dellie ibie maehtieh jiehtedh g  le j  h     pehtimmie leah n  ake jallh positijve soptsesh. Men soptsesh g  len j  h daaroedehtemen j  h s  rredimmien b  jre, g  arede aerviedidh lea soptsesh mah n  ake d    rehtimmie b  vned  jjide orreme. Soptsesh gielen j  h identiteeten b  jre, jallh gielen j  h jealajehtemen b  jre, maehtieh buerie hijven d    rehtimmie b  vned  jjide orreme. Juktie g  le lea b  vned  jjaan identiteetese tjatnan, j  h g  len jealajehteme lea positijve b  vned  jjese jallh almetjide sov byjreskisnie. Mohte g  arede aaj soptsese guktie identiteetese skaaram     tjeme ihke vaenie g  ledaajroe, vuj d  eriesmoere g  le-jealajehtemen.

Muvhtine persovneles soptsesinie soptsese mannasinie almetjh eah leah saemieng  lem maanabaelesne l  ereme. Akte b  vned  jja soptsese ahte idtji saemien l  erh, jalhts ennje geervealmetjh g  atesne sinsitnigujmie saemiestin.

Idtjin mov eejhtegh vuj aajja, aahkah mijji maanajgumie saemesth dej beeli. Manne

leam s  emesh gihtjeme mannasinie ij, j  h aktem vaestiedassem manne leam     tjeme lea, ahte idtjin utnieh saemieng  le b  etije bieji aevhkine. Dannasinie utnin buerebe maanah     tjoejin eens daaroen l  eredh. Edtjiejimh gielen tjirrh daaroedehtedh. (SFKOMM, 2019/1814-50)

Maahta jiehtedh daaroedehtemepolitihke maam evtebe boelvh d    rehtallin, lea dej vuajnoeh klaeriedamme juktie utnin saemien g  le ij vielie daerpies, ij maanide g  nnah aevhkine. Akte mubpie soptsese guktie satnem skuvlesne irhkelin j  h milit  eresne aaj, juktie satne saemie lij, j  h n  akelaakan daaroesti.

Millit  red  enesje lij isveligke. Debpene maaje vierrebe laavseme goh j  erhkeskuvlesne dan gielen muhteste. Dah provhkin narrahtidh mannem j  h mov daaroeng  lem, j  h dle mubpiesh aaj d  eriedin. Minngemes dellie akte offisere dam b  jjesse veelti, j  h v  jkadi bysvedadtedh, nov maaje dan j  jnje daaroen guarkajim ahte g  ajhtsadim maam jeehti. Orrijin dellie dastege. Hov lea dagkerh d    rehtallemh m  n j  elemisnie utneme. (SFKOMM, 2019/1814-28)

Akte soptsese jealajehtemen b  jre lea jienebe positijve reektehtsisnie. Akte saemien nyssen  jja, guhte ij j  jtje maehtieh saemiestidh, soptsese guktie sov boelve lea atskademinie g  lem b    stide vaeltedh maanaj viehken.

Neakedem ahte mov maanah edtjeh jearsoes damtedh, ennje guhth leah j  h garmeres j  jtsinie. Garmeres ihke kultuvreaerpiem utnieh, ahte g  lem maehtieh j  h ahte     tjoej dam n  htadidh. Mov baernie lea saemien utneme skuvlesne, j  h mov niejtetj lea saemien goevtesisnie maanagiertesne. (SFKOMM, 2020/212-45)

G  le lea neebneme 1382 soptsesinie j  h ij g  aredh golme   enehks vuesiehtimmie j  jrh abpe guvviem d  evhtedh gaajhkide teemajde doehtedidh. Kommisjovne j  jtje aaj tjerteste ahte: Soptsese gielen b  jre, j  h g  lem  some mij daaroedehtemistie sj  dti (SFKOMM, b. 323). Vuesiehtimmie aaj tjuvtjedie ahte saemieng  le lea narrahtimmie j  h laavsemem buakte. J  h ahte g  lem  some b    stide saemieng  lese lea aamhtesh mah b  vned  jja leah lutnjeme.

3.4.4 Byjjenimmie/ööhpehtimmie jeatjah teemah jïh ektievoeth

Byjjenimmie jïh ööhpehtimmie 737 aejkien neebneme dejnie persovneles gihtjehtimmine. Goere 6 vuesehte ahte daate teema lea gieline ektine 382 aejkien lutnjeme. 140 aejkien sierranimmie teemajne. Jïh aaj ovnese teemaj ektine nov goh daaroedehteme (52), hãaltoe (33), vuajnoeh (28), internaath (35), identiteete(29). Destie vãájnoe stoere áesiem biëvnedæjjah leah sierranimmiem dãájreme byjjenimmie- jïh ööhpehtimmine ektine. Dah vuesehtimmieh mah reektehtsisnie neebnesuvvieh vuesehtieh almetjh nãake dãájrehtimmieh utnieh hãaltojne gosse lierehtimmiem saemien gielesne gihtjeme. Jeenemes vuesehtimmieh ööhpehtimmien jïh internaaten bijre aaj nãake, men gãávnesieh aaj biëvnedæjjah mah jiehtieh dah hijvenlaakan utneme internatesne.

*Internaate lij dan tijjen ávtemunnie,
teknihke standarde lij maaje stuerebe
goh dam maam gãetesne Ullovuotnesne,
Jokcavuotnesne utnimh. Beapmoe lij
joekoen hijven, jïh mijjeh maanah dan
hijvenlaakan utnimh, dovne raajnesvoeten
gaavhtan jïh jeatjah laakan. (SFKOMM,
2019/1814-50)*

Jijnjh soptsesh leah ojhte hujniesvoeten jïh áhtsoen bijre, jïh guktie nyöjhkin maanah saemien soptsesidh, jïh strãáfedovvin jis biestielin saemiesticidh.

*... Idtjimh luhpiem áadtjoeh skuvlesne
saemiesticidh, tjoeverimh olkese vaedtsedh
jis edtjimh saemiesticidh. Jis maaje govlin
mijjeh stãåkedimmesne saemiesticin, dellie
aaj biëdtehtovvimh. Guktie dellie sjïdti
idtjimh vielie dan gielem soptseseth. Hov lij
tubu. (SFKOMM, 2021/4567-2.)*

Gellie soptsesh soptsesin guktie lohkehtæjjah learohkidie vaaksjoejin jïh nyöjhkin dejtie saemiesticidh dovne tæjmojne, jïh voejngestimmiebodtine.

*Dihthe lij glaaseraejkien tjãadtjoen, golteli,
jïh dle jeehti jis barre simmeden biestielimh
saemiesticidh, dellie skaamoekråenese
biejedovvimh. (SFKOMM, 2020/214-50)*

Lohkehtæjjah aaj learohki gãetide bãetiejin, jïh desnie krïevin maanah edtjin orrijidh saemiesticidh.

*Lohkehtæjja mov eejhtegi gãatan bööti jïh
soptsesti man niehke manne lim. Idtjim
sijhth daaroesticidh, jallh idtjim vaestedh*

*gosse dihte nöörjen gielesne gihtji.
Nimhtie fielesti gaarteni mietie. (SFKOMM,
2020/214-50)*

Daaj baeliej soptsesh dej dãeriesmoeri bijre mejtie eejhtegh átneme goh lin pryöveme saemienööhpehtimmiem maanide áadtjodh. Akte saemien nyjsenæjja saemienlohkehtimmiem gohtje akten sãrkoen kapihtelem.

*Menh goh juhtiejimh dahkoe (sijjenomme),
dellie dan geerve áadtjoh eensie saemien-
ööhpehtimmiem, joekoen maana- jïh
noereskuvline. Eevre goh skuvline
lãannoehvoetem utnin saemien-
ööhpehtimmiem muhteste. Maehtiejin
guhkiem lohkehtæjja namhtah, jïh idtjin
pryövth ööhpehtimmiem jeatjhlaakan
öörnedh. Jïh idtjin eejhtegide biëljelh
gænnah. (SFKOMM, 2022/2499-62)*

Dah vuesehtimmieh mejtie kommisjovne ávtese beajeme, vuesehtieh skuvlesuerkie aktem daaroedehtemesuerkine orreme, gusnie lohkehtæjjah nyöjhkin maanah saemiesticidh. Nov aaj eejhtegh dam vuajnoem lierin, ahte saemiengiele ij lij vyörteges, jïh dan ávteste idtjin maanide saemien soptseseth. Dæj baeliej tjoeperre jïh aamhtese lea funksjonelle saemien-ööhpehtimmiem maanide áadtjodh.

3.4.5 Bãatsoe jïh jeatjah teemaj ektievoeth

Bãatsoe lea teemam mij 307 aejkien neebneme 92 biëvnedæjjah persovneles soptsesinie. Daate sjãedta gaskemedtie 3,3 soptsesh fierhne biëvnedæjjan. Bãatsoem neebneme 57 aejkien hãaltoen ektine, 53 aejkien lea tsælloe, jïh 50 aejkien arealeátnoen muhteste. Daate hov tjuvtjede bãatsoesaemieh gellie tjoeperh utnieh hãaltojne, jïh tsælloeh dãájreme fierhtenbeajjetje barkosne, maaje arealeátnoen muhteste aaj.

Akte biëvnedæjja soptsese aktem deahpadimmiem goh lin tjöönghkedeminie geadtan ihke giesielaantese juhtedh

*Dellie mãerehke bãanta dahkoe bãata.
Dastege, bijleste tjuedtjele, jïh röövve
meatan, aalka vuetjedh. Jienebh skuehtieh
mijji almetji, krievvien bijjelen vuatja.
(SFKOMM, 2020/2647-5)*

Akte jeatja biëvnedæjja soptsese satne dãaroedajvesne jieliminie.

Gellielaaketje aejhtemh, jienemes edtjeh bovtsem vuetjeh vuj politijese joejtehtidh. Dellie politije ríngkie jìh mijjeh tjoeverbie buerkiestidh. Eevre goh lea öörneldihkie haatsvesvoete, sìnsitnigujmie govlesadtieh gaajhkine voenine. Damtem vâåksjemen nuelesne, ihke dâeriedieh mov mìnngesne jìh tjaeliestieh tjaalegh. Tjöödtjestieh mov bijlen bealam, tjåadtjoeh mannem giehtjedieh. (SFKOMM, 2022/2498-12)

Gellie aaj soptsesh båtsoen jìh båtsoereeremen bñjre. Kommisjovne juekeme åesieh aktem soptseste mij lea ovtetje barkije båtsoereeremisnie soptsestamme. Dìhte vaarohte almetjh leah jìjtsh reaktah dasseme juktie eah leah guarkeme båtsoereeremen nænnoestimmieh.

Laake jìh håaltoe gellie bñedtemevuekieh utnieh. Jis ih nimhtie darjoeh, dellie strååfedibie jìh tjoeverh maeksedh. Manne jaahkam gallesh gieh reaktah dasseme ihke eah leah paehperidie guarkeme. Dah utnieh reaktah, menh ij ennje gaajhkesh daejrieh man nænnoes leah dah reaktah. (...) Byjjesfaamoeh maehtieh peannajne seerkedh dov byjjenimmiem jìh gaajhkem datne bijjiedovveme darjodh. Lyövlehke daamta. (SFKOMM, 2020/2647-40.)

Akte jeatja buerkeste dñhte tsælloe båtsoereereminie lea eevre goh laakenænnoes dñedtelgimmie, jìh gohtje dam psykiske ñrhkelimmiem.

Daate mij staate gåhtjoejin «sisnjeli jìjtjeraerie», hov lea munnjen laakenænnoes jìh organiseeradamme dñedtelgimmie. Datne eevre destie båasarosth. Jeatjahi boerehksvoeten nuelie leah, jìh datnem bysvethtieh seamma sahth guktie. Ih maehtieh dam psykiske ñrhkelimmiem baataridh, ij leah ennje naan healsoe- vuj psykiske healsoevaarjelimmie sijjesne. (SFKOMM, 2020/2647-51)

Akte mubpie bñevnedæjja soptseste: Byjjesfaamoeh stoerre haestiedimmieh skaepiedamme ihke leah veelelaakan voejhkelamme mijjen jieledevuekieh jìjtsh ussjelivuekide sjiehtesjidh. (SFKOMM, 2020/212-24)
Akte båtsoesaemie jeahta byöroe staaten dñedte abpe dam ellies guvviem giehtjedidh. Mohte dah barre seatadieh bovtselåhkojde vaaksjodh. Jìjtse soptsesem nimhtie jåarhka:

Nöörjen reaktaöörnege ij ennje saemiej buerkiestimmieh guarkah. Maahtoe

fååtesieh dovne daajroen jìh gielen muhtesete jìh guktie saemieh jìjtjh utnieh reaktah leah. Gaajhke daate bovtserýökneme jìh leekedimmie-nænnoestimmieh, hov lin maahteme saemiej jìjtsh daepieh, daajroeh jìh rååresjadtemen vuekide giehtjedidh. Mohte dellie gaajhkem sliejhtedin. Tjijelke hov lea daaroedehtemen politihke. (SFKOMM, 2020/2647-41)

Tsælloe båtsoen jìh håaltoen gaskem, jìh mubpieh almetji gaskem lea daejnie soptsesinie jienje. Dah vuesiehtieh båtsoesaemieh demhtieh dñedtelieh gaajhkijse haerijste. Histovrijh dijpieh dovne ñrhkelimmiem, aejhtemem ñrhkelidh, dasseme reaktah jìh vaenie jìjtjerååresjen båtsojne ihke staate reeremem nænnoestamme.

3.4.6 Rantandahkoeh jìh jeatjah teemaj ektievoeth

Rantandahkoe lea 95 aejkien neebneme 54 bñevnedæjjaj persovneles soptsesinie. Gaskemedtie 1,8 dagkerh soptsest fierhne bñevnedæjjan. 39 aejkien rantandahkoe moeneme ööhpehtimmesne, jìh 24 aejkien dñedtelgimmien ektine, jìh 16 aejkien internaatesne. Daate lea jolle låhkoeh, ihke iemie aerviedidh bñevnedæjjah leah rantandahkoe vuj slåavestimmiem dååjreme ööhpehtimmesne jìh internaatesne, maana- jìh noerebaeliej. Jìh daate lea sijjine gusnie galka geervealmetji vaarjelimmesne årrodh. Mohte gellien aejkien lea geerve vaarjelimmiealmetjh gieh leah maanide slåavestamme, nov guktie daejnie göökte soptsesinie.

Klassestuvrije lij beeke. Mijjeh varki guarkajimh ahte jis sov kontovreseehtin, dellie buerebe gööktesh ektine vaedtsedh, olles slåavestimmiem fihkimh. (SFKOMM, 2022/2499-18)

...jìh jis [lohkehtæjjah] åadtjoejin govledh mijjeh saemiestimh, dellie utnin dov bieljeh noerhkedh guktie mahte åejjeste loevenin. Ajj mijjem slåavestin, eevre mahte gamkedimh dellie. (2022/2499-52)

Akte bñevnedæjja soptseste guktie jeatjah maanah skuvlesne laavseme, ñrhkeme. Vierrebe sov viellese, jìh daate lea dan mænngan dovne gielem jìh åerpeni govlesadtemem dijpeme.

Mov vielle dan garre daaroedehtemen nuelesne dñedtelgi ij leah vielie saemine gænnah. Jijjnem satnem skuvlesne

irhkelin. Daelie ij vielie saemesth, ij jijtse ietniengielem guarkah. Mahte ij naan govlesadteme monnen gaskem. (SFKOMM, 2021/333-72)

Akte mubpie bievnedæjja soptseste guktie skuvletijjien dah saemien maanah fierhten biejjien laavsin jñh irhkelin.

Manne lim skuvlesne uktsien jaepien jñh darhkan dāaroo lij. Laavsedin, föörhkedin «datne jis laahpe» vuj «laahpe-doeneh». Naarradehtin smaaregem, gaajhke daate lij fierhtenbeajjetje. Verbaale sierredimmiem, föörhkedimmiem jñh laavseme. Manne mājhtam utnimh æejjiem lutnjedh jñh jiehtedh «ja nov libie laahph, jñh garmeres libie dan gaavhtan». Mohte jñjnem bårrele mieleste gosse abpe tijjien tjoevere vaestiedidh. (SFKOMM, 2023/187-1)

Rantandahkoe mubpieh learohkijsite lea æejvieteemam daennie bievnedæjjan jiehtegisnie:

Mijjieh barre maanah limh. Hov lij bāastoeh maanah Gaasloektese oktegh seedtedh internaatesne årrodh. Manne lim onne saemienbaernie, mohte tjoeverim dāarodh. Mājhtam ikth, mahte ij naan voepth aajmene mov æejjesne. Vaeltiejin mannem, garre njarhvojin juktie vöönim gietedievem mov voeptijste. Jñh goh limh bassengesne, mannem tjaetsien nueliem steerin. Maahte batnanim. (SFKOMM, 2021/335-26)

Vuesiehtimmieh rantandahkoeh maanabaelijste hov vihnesjieh dovne fysiske jñh psykiske slāavestimmie. Jñh rantandahkijh leah dovne mubpieh maanah orreme, jñh geervealmetj gieh edtjin maanaj sihkerhvoetem giehtjedidh, v.g. lohkehtæjjah.

Iktedimmie

Akte kvalitatijve goerehtimmie, nov goh daate mij Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne lea tjirrehteteme, gusnie gaahpode gihtjedimmieh, jñjtjerekuttereme, jñh jñjnebh aaj vuekieh soptsesh tjöönghkedh, hov lea buerie metodihke gosse edtja fenomeenh jñh vuekieh siebredahkesne giehtjedidh. Daennie sientesne hov joekoen daajroe jñh bievnesh vaadta mah guktie almetj jñjtj dāājreme daaroedehtemem jñh minngiebaarojde dehtie politihkeste. Daate lea bievnesh mah dotkijh nov goh saemien histovrijeprofessovre Henry Minde lea vaajtelamme āadtjodh. Dñhte tjuvtjede ahte mijjieh fāātesibie dotkemem: ... daaroedehtemen sosialepsykologiske konsekvensaj muhteste saemiej luvnie. (Minde, 2005, b. 13)

Aktem analysem bievnedæjjaj duekijste vuesehte ahte lea misteleavloem dennie materiaalesne mij lea tjöönghkeme. Maaje stuerebe āesiem saemieh goh kveen h jñh miehtsie-soemeladtj mealtan

goerehtimmesne. Maaje stuerebe āesiem nyjsenæjjah goh kaarrh, 60 prosenth nyjsenæjjah jñh 40 prosenth kaarrh. Vaenie bievnedæjjah nuerebe boelvide, mearan bijjelen 80 prosenth leah bāarasābpoe 50 jaepijste. Rovnege ahte vaenie saemiengielem, kveenegielem jñh suemiengielem nāhtadamme persovneles histovrijine. Jñjnemes dannasinie bāarasommes boelvh jñh saemieh stööremes āesiem materiaalesne. Gielemaahtoe jñjtse gieleine lea buerebe saemiej gaskem goh kveeni jñh miehtsie-soemeladtj, jñh maaje buerebe bāarasommes saemien boelvine goh nuerebe boelvine. Maahta nimhtie sjidteme govlesadtemevuekiej gaavhtan. Dagke naan gieletjoeperrh orreme guktie vaenie saemien jñh kveenegielem nāhtadamme. Jñh jñjtjerekuttereme-metodine lissine aaj lea vaenie bievnesh orreme dejnie arenajne noerealmetj nuhtjedieh, guktie dellie vaenebe noerh jñjtsh histovrijh juekedamme.

Analysam dorjeme teemaj muhteste persovneles histovrijh materiaaleste, jñh lea dorejesovveme gaajhkh bievnedæjjaj materiaaleste āllesth aktine. Nov guktie saemiej, kveeni jñh miehtsie-soemeladtj histovrijh aktine. Dñhte vuesehte ahte vijries jñh ektiedamme teemah mah bievnedæjjah utnieh daaroedehtemen jñh ovreaktaj ektine govlesieh. Histovrijh vuesiehtieh ahte saemien gie lea skuvlese jñh dñedtelgæmman tñatneme, mohte aaj gie len jealajehteme. Histovrijh bāatsoen bijre lea stoerre āesiem tsælloeh jñh gæmhþome dovne hāaltijne jñh mubpiej almetj gujmie. Daesnie maaje rantandahkoe jñh irhkelimmie. Relatijve vaenie bievnedæjjah lea rantandahkoe bæjjese vaalteme. Mohte dñhte rantandahkoe mij vuesiehtimmine āvtese bāata lea isveligkie juktie daamhtaj maanabaeleste soptsesh, jñh daamhtaj skuvletijjeste gusnie irhkelæjjah leah mubieh maanah jñh aaj lohkehtæjjah gieh edtjin giehtjedidh maanah lin jearsoes.

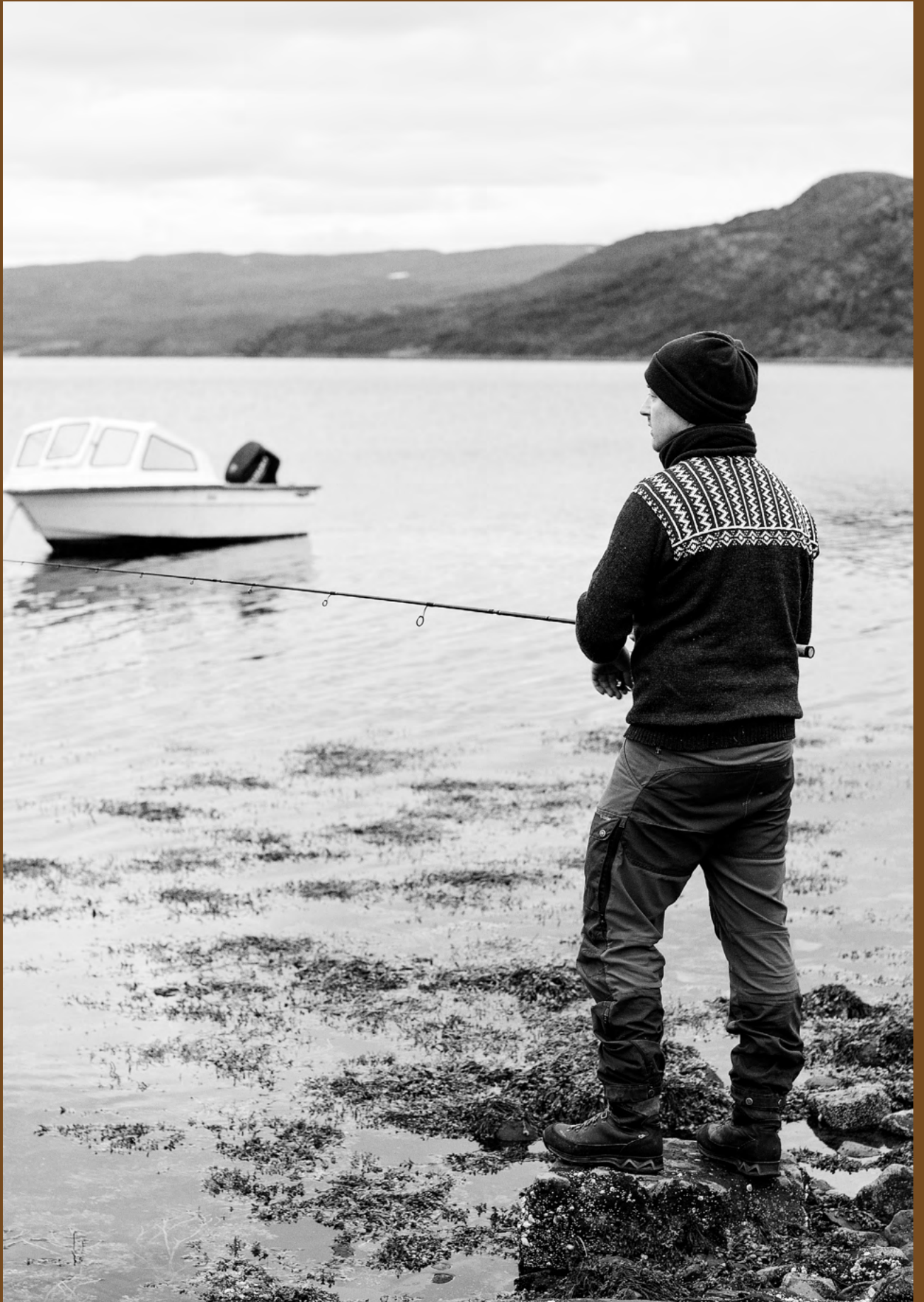
Raeriestimmieh

Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovnen
arkijvemateriaale lea dovne dñeves jñh gellienlaaketje.
Daelie, daan biejjien, ij leah annje jaaksoes åålmegidie, ij
dotkijide. Jñh daelie joe göökte jaepieh vaaseme eannan
kommissjovne jñjtse barkoem galhkeme, jñh materiaalem
Arkijvevierhkese veedti.

- Arkijvevierhke byöroe materiaalem jaaksoes darjodh
Digitaalearkijvesne dan varki goh barre gåarede.
Dovne dam åesiem mij galka gaahpode årrodh
gaajhkesidie, jñh dam klausuleradamme arkijvem
mij edtja sijsebñeseme-stuvreldihkie kommissjovnen
njoelkedassi mietie.
- Arkijvevierhkie byöroe dotkemeinstitusjovnde jñh
dotkijide bñevnedidh magkerem dñeves materiaalem
åtna, jñh guktie jis dotkijh maehtiem luhpiem
åadtjodh giehtjedidh dam materiaalem.
- Arkijvevierhke aaj moraalen mietie dñiedtem
guadta bñevnedidh saemide, kveenide jñh miehtsie-
soemeladtjide, guktie jis maehtieh nuepiem
gaavnedh gaahpode arkijvese.
- Dotkijh jñh dotkemeinstitusjovnh byöroeh
prioriteradidh viejriebasse dotkedh dam
kommissjovnen materiaalem, ihke dan joekoen sjñere
lea. V.g. lea 95 histovrijh rantandahkoen bñjre, 307
histovrijh bñatsoen bñjre, 275 histovrijh byjjesfaamoej
jñh hñaltoen bñjre. 607 histovrijh identiteeten bñjre,
jñh 719 histovrijh tjñertevidtjien bñjre. Arkijve lea
dannasine stoerre vierhtine dotkijide gieh vaajtelieh
dotkedh teemah nov goh daarodehteme jñh
ovreaktah, jñh ovreaktah saemiej, kveeni jñh miehtsie-
soemeladtji vööste.

Gaaltijh

- Brustad, M., Hansen, K. L., Broderstad, A. R., Hansen, S., & Melhus, M. (2014). A population-based study on health and living conditions in areas with mixed Sami and Norwegian settlements – the SAMINOR 2 questionnaire study. *International Journal of Circumpolar Health*, 73(1). <https://doi.org/10.3402/ijch.v73.23147>
- Hansen, K. L., Melhus, M., Høgmo, A., & Lund, E. (2008). Ethnic discrimination and bullying in the Sami and non-Sami populations in Norway: the SAMINOR study. *International Journal of Circumpolar Health*, 67(1), 99–115. <https://doi.org/10.3402/ijch.v67i1.18243>
- Melhus, M. og Broderstad, A.R. (2020). *Folkehelseundersøkelsen i troms og finnmark: Tilleggsrapport om samisk og kvensk/norskfinsk befolkning*. Senter for samisk helseforskning, UiT Norges arktiske universitet. https://fido.nrk.no/a638cb7368b1ee2631e368cf24b8c9023bd15439e595e90697f07b43cf369a4e/Rapport_Troms_Finnmark_SSHF_redigert_april2020.pdf
- Minde, H. (2005). Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger? *Galdu Čála* 3/2005.
- Rasmus, Sierge (2024). Sosiolingvisttalaš duogášfáktoriid korrelašuvdna vearbajojaha innovatiiva hámiid dohkkeheapmái [Sosiologiske bakgrunnsfaktorerers korrelasjon i verbbygning av innovative formers godtakelse]. I Pasanen, Annika (red.). *Sámi sosiolingvistihka áigeguovdilis gažaldagat* [Samiske sosiolingvistiske aktuelle spørsmål]. Dieđut 2024/2.
- Rasmus, Sini (2019). Sámi oddahállit: Sosiolingvisttalaš guorahallan: go sápmelaš sámástišgoahtá rávisolmmožin [Samiske nytalere: Sosiologisk undersøkelse: når en same begynner å snakke samisk som voksen]. Masterarbeid. Samisk høyskole.
- Ravna, E. (2000): *Raporta: Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra. / Rapport: Undersøkelse om bruken av samisk språk*. Sámi giellaráđđi ja Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš / Samisk språkråd og Samisk Nærings- og utredningssenter.
- SFKOMM. *Sannhets- og forsoning: - grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06. 2023. www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf

4 Majoritetsbefolkningen om fornorskning og forsoning

Jonas Stein

Førsteamanuensis (UiT)

Eva Josefsen Else

Professor, (UiT)

Grete Broderstad

Professor, (UiT)

Sammendrag

Ifølge Sannhets- og forsoningskommisjonens mandat skulle kartleggingen av fornorskningsspolitikkens konsekvenser blant annet omfatte forholdet mellom majoritetsbefolkningen og samer, kvener/norskfinner. Dette gjaldt særlig fornorskningsspolitikkens konsekvenser i form av diskriminering og utbredelse av fordommer mot samer og kvener/norskfinner. Kommisjonen skulle også legge grunnlaget for fortsatt forsoning mellom samer, kvener/norskfinner og majoritetsbefolkningen.

For å si noe om majoritetsbefolkningens plass i oppgjøret med fornorskningsspolitikkens konsekvenser, trengs det kunnskap om denne delen av befolkningen. Denne studien undersøker majoritetsbefolkningens kunnskap om og kjennskap til

Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid. I tillegg undersøker vi majoritetsbefolkningens oppfatning av kunnskapsnivået om fornorskningsspolitikken i det norske samfunnet, herunder om kunnskapen endret seg i løpet kommisjonens arbeidsperiode eller i etterkant av rapportframleggelsen. Spørsmål om forsoning og kommisjonens sluttrapport vil også være en del av datagrunnlaget.

Datamaterialet hentes fra fem befolkningsundersøkelser som ble foretatt i perioden 2021-2023, hvor respondentene i all hovedsak var fra majoritetsbefolkningen. Undersøkelsene ble gjort som en del av forskningsprosjektet TRUCOM, og ble gjennomført av Digsscore, UiB. Respondentgrunnlaget var rundt 2000 personer ved hver av de fem rundene.

4.1 Innledning

Stortinget opprettet «Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (Sannhets- og forsoningskommisjonen)» (SFK) i 2018. I mandatet viste Stortinget til at den uretten som det samiske urfolket og de nasjonale minoritetene kvener og norskfinner hadde vært utsatt for gjennom statens aktive assimileringsspolitikk, hadde påvirket forholdet mellom disse gruppene og majoritetsbefolkningen¹ (SFK, 2023).

Sannhets- og forsoningskommisjoner har vært etablert i mange deler av verden, men av ulike årsaker. For det første har kommisjoner blitt brukt i en rekke land som et verktøy etter krig, diktatur eller apartheid for å bygge nye demokratier. Målet med disse kommisjonene er å ta et oppgjør med systematiske overgrep og vold mot landets befolkning, herunder å etablere en felles forståelse av historien og bygge tillit til et nytt styringsregime (Dancy & Thoms, 2022). Etter hvert har sannhets- og forsoningskommisjoner også blitt brukt i stater hvor det er den demokratiske staten selv som har vært ansvarlig for overgrep og urett, ikke mot hele befolkningen, men mot urfolk og minoritetsgrupper (Skaar 2018). SFK i Norge er en del av denne sistnevnte gruppen av kommisjoner.

En kartlegging av fornorskingspolitikken og dens konsekvenser skulle legge grunnlaget for fortsatt forsoning mellom samer, kvener/ norskfinner og majoritetsbefolkningen. Kommisjonen fikk også i oppdrag å foreslå tiltak for informasjon og kunnskapsformidling om fornorskingspolitikken og dens virkninger, til majoritetsbefolkningen. Kommisjonen forsto fornorskingspolitikken blant annet som et «politisk program». Denne politikken ble utviklet til en helhetlig politikk som på 1920-tallet var «inkorporert i de fleste samfunnsområder» (SFK 2023, 252), og hvor målet var at samer og nasjonale minoriteter skulle bli norske. Kommisjonen beskriver den nyere utviklingen av samers og minoriteters rettigheter i to søyler: språk og kultur, og land og vann. I rapporten heter det: «Rettigheter til språk og kultur har vært felles, men ikke identisk, for urfolk og nasjonale minoriteter. Disse rettighetene er langt på vei avklart. Den andre søylen, land og vann, har vært forbeholdt samer som urfolk. Her har det vært langt vanskeligere å få avklart rettighetene» (SFK 2023, 315). Fornorskingspolitikken overfor samene rammet derfor både språklige og kulturelle rettigheter, og landrettigheter. Forsoning i et urfolksperspektiv²

må derfor forholde seg til begge disse søylene (Josefsen & Broderstad 2024). Ulikheten i innholdet i fornorskingspolitikken og forskjellen i rettighetskrav fra samisk hold på den ene siden og de nasjonale minoritetene på den andre siden, ble ikke ytterligere tematisert av kommisjonen, men det har betydning for fortolkningen av dataene i denne artikkelen. For eksempel kan det tenkes at respondenter ikke har tenkt på de ulike rettighetsforståelsene og at disse har betydning for hva som forstås som fornorskning og hva som kan føre til forsoning.

Mandatets inkludering av majoritetsbefolkningen og kommisjonens behandling av forholdet urfolk/ nasjonal minoritet og majoritet, utgjør et bakteppe for denne artikkelen, og vi spør om i hvilken grad og på hvilken måte kommisjonens arbeid har bidratt til majoritetsbefolkningens kunnskap om fornorskingspolitikken og dens konsekvenser for samene. Samtidig er det verdt å merke seg at diskusjonene om fornorskning og forsoning er langt mer omfattende enn det som er tema for denne artikkelen. Det dreier seg blant annet om hvorfor fornorskningen ble et politisk program for norske myndigheter og en forståelse av hva som karakteriserer de lange linjene i relasjonene majoritet-urfolk-minoritet preget av asymmetriske maktforhold.

Analysen og figurene i denne artikkelen er basert på fem befolkningsundersøkelser som ble foretatt i perioden 2021-2023 hvor utvalget er trukket ut fra Norsk medborgerpanel (Fimreite & Ivarsfalten, 2022). Tidsdesignet gjør det mulig å identifisere hvordan kunnskapen og holdningene til majoritetsbefolkningen har endret seg i løpet av perioden for Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid.

Artikkelen vil først gjøre rede for hvordan «majoritetsbefolkningen» framkommer i grunnlags- og vedtaksdokumenter knyttet til kommisjonens arbeid og rapport, samt prosessen fram til og med Stortingets behandling av rapporten. Deretter redegjør vi kort for datagrunnlaget før vi presenterer resultatene fra de fem rundene med spørreundersøkelser og diskuterer disse. Til slutt vil vi gi noen anbefalinger knyttet til behovet for kvantifiserbar kunnskap om trekk ved og utviklingen av majoritetens kunnskap om fornorskingspolitikken og verdien av eventuelle tiltak rettet mot denne gruppen.

4.2 Bakgrunn for SFK og omtalen av majoritetsbefolkningen

SFK ble vedtatt etablert av Stortinget i 2018. Bakgrunnen var en henvendelse Sametinget gjorde til Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) i 2015. Her fremmet Sametinget forslag om en undersøkelseskommisjon om fornorskingspolitikken. I brevet pekes det på et særlig behov for å kartlegge samiske internatbarn og elever, samt hvor og hvilke

¹ I denne artikkelen forstår vi begrepet majoritetsbefolkning som alle de som ikke er den del av den samiske folkegruppe eller de to nasjonale minoritetene kvener/norskfinner og skogfinner. SFK ser ikke ut til å ha definert begrepet, men bruker det i all hovedsak slik vi velger å forstå det i denne artikkelen.

² Vi forstår begrepet urfolksperspektiv i en samisk kontekst, som en kollektiv forståelse av verden og samfunnet, basert på samisk historie, verdier, rettigheter, kultur og erfaringer, inkludert tilknytningen til land og vann.

strukturer fra fornorskningsapparatet som enda henger igjen i dagens systemer. Majoritetsbefolkningen nevnes ikke. Departementet avviste forslaget, blant annet av frykt for at det i etterkant skulle komme krav om økonomiske tiltak, samt at kvenene kunne komme til å kreve en tilsvarende kommisjon (Habbestad, 2023, 5). Forslaget ble dermed fremmet for Stortinget av to stortingsrepresentanter (Representantforslag 30 S (2016–2017)). Heller ikke her ble majoritetsbefolkningen nevnt. Imidlertid kom forholdet til majoritetskulturen og hvilke holdninger fornorskningspolitikken hadde bidratt med i majoritetsbefolkningen, med i Kontroll- og konstitusjonskomiteens flertallsinnstilling i 2017 om å opprette en slik kommisjon (Innst. 493 S (2016–2017)). Dette ble av komiteen påpekt som viktig, for å bidra til økt kunnskap i denne delen av befolkningen.

I Stortingets vedtak i 2018 av mandat og oppnevningen av kommisjonens medlemmer (Innst. 408 S (2017–2018)), hadde majoritetsbefolkningen en framtrekkende plass. Dette handlet blant annet om mandatets formål om å legge grunnlaget for fortsatt forsoning mellom samer, kvener/norskfinnere og majoritetsbefolkningen. Videre skulle kommisjonen se på hvordan fornorskningspolitikken påvirket majoritetsbefolkningens oppfatninger om samer og kvener/norskfinnere, foreslå tiltak for større likeverd mellom majoritet og minoritet, og informere og formidle kunnskap om fornorskningspolitikken og dens virkninger for majoritetsbefolkningen. Også Sametinget og de kvenske organisasjonene tematiserte majoritetsbefolkningen i sine innspill til Stortingets mandatsarbeid (se vedleggene i Innst. 408 S (2017–2018)). Blant annet viste Sametinget til mottatte innspill som pekte på «majoritetssamfunnets manglende kunnskap om samene» (Innst. 408 S (2017–2018). s. 10). Også flere av informantene som ble intervjuet i TRUCOM-prosjektet³ trakk fram forventninger om at kommisjonens arbeid i større grad burde rettet seg mot majoritetsbefolkningen fordi mandatet omfattet også disse (Broderstad & Josefsen, 2023). I juni 2023 ble rapporten lagt fram for Stortinget og ble i november 2024 behandlet av Stortinget.

I kommisjonens rapport blir begrepet *majoritetsbefolkning*⁴ brukt 54 ganger.⁵ I all hovedsak brukes begrepet enten som et referansepunkt for beskrivelser av samer og andre minoriteter, eller som en

av gruppene i en oppramsing av rapportens målgrupper, for eksempel «mellom samer, kvener, skogfinnere og majoritetsbefolkningen». Majoritetsbefolkningen er nevnt flest ganger i kapitlet om helse og sosial (10 ganger) og i kapitlet om forsoning (10 ganger). I kapitlet om kommisjonens mandat, sammensetning og arbeidsmetoder sier kommisjonen at i deres arbeid var samer, kvener og skogfinnere målgruppen de første årene, men at «de siste årene har kommisjonen også prioritert majoritetsbefolkningen» (SFK 2023, 122). På hvilken måte de gjorde dette eller hvilke kjennetegn denne prioriteringen hadde, framkommer ikke i kommisjonens rapport.

Vårt datamateriale omfatter ikke året 2024. Det kan imidlertid kort nevnes at under en åpen høring 16. april 2024 i regi av kontroll- og konstitusjonskomiteen i Stortinget, hvor både Sametinget og kvenske/norskfinnske organisasjoner deltok, ble ordet «majoritetsbefolkning» ikke brukt (Innst. 30 S (2024–2025)). Ved Stortingets behandling av SFKs rapport i november 2024, ble majoritetsbefolkning/-samfunn brukt henholdsvis 29 og seks ganger i komitéinnstillingen (Innst. 30 S (2024–2025)). Majoritetsbefolkningen ble nevnt åtte ganger i stortingsdebatten 12. november 2024 (se debatt i Stortinget, sak 2, 12.11.2024), men er ikke nevnt verken i mindretallets 78-punkts forslag eller i de 17 punktene som Stortinget vedtok i saken.

4.3 Data og metode

De fem spørreundersøkelsene fra 2021 til 2023 gir en unik mulighet til å se hvordan innbyggernes kjennskap til og synspunkter om Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid endret seg over tid.

Undersøkelsene ble gjort som en del av forskningsprosjektet TRUCOM, og ble gjennomført av Digsscore, Universitetet i Bergen. Siden dette er et panel, ble de samme respondentene spurt i de forskjellige rundene. Dermed kan endringer over tid i hvordan befolkningen ser på forskjellige spørsmål, følges. Respondentene er tilfeldig rekruttert til panelet, og de utgjør tilfeldig et representativt utvalg (N=2000⁶) for den norske befolkningen. Et viktig poeng her er at disse dataene gir oss kunnskap om hvordan majoritetsbefolkningen ser på Sannhets- og forsoningskommisjonen.

I undersøkelsen ble det spurt om respondentene identifiserer seg som samisk, og/eller kvensk/

³ TRUCOM-prosjektet (2020–2024) studerte hvordan Sannhets- og forsoningskommisjonen fortolket og fulgte opp sitt mandat, se https://uit.no/project/trucom_no

⁴ Trefford: majoritetsbefolkning/majoritetsbefolkningen/majoritetsbefolkningens. Begrepet 'majoritet' gir 130 treff (inkludert søkeordene ovenfor), som majoritetskultur, majoritetsmenn og -kvinner, majoritetsbakgrunn, majoritetssamfunn, majoritetsspråk, mm. Begrepet 'majoritetsbefolkning' brukes i mandatet.

⁵ Av disse 54 treffene er 6 funnet i mandatet, 4 funnet i uttalelser fra institusjoner og organisasjoner, og 2 funnet i vedleggene. Det betyr at det er 42 unike treff i kommisjonens egen tekst.

⁶ Runde 21, N=2023, runde nr 24, N=2046, runde 25, N=2336, runde 27, N=1997, runde 28, N=2018. Antall respondenter var en del av avtalen mellom TRUCOM og Digsscore. Et eventuelt frafall framkommer i Digsscores metodebok, men generelt er det svært høy svarprosent i panelet. I disse spørsmålene er det over 99 % som har svart på alle spørsmål. Vekting er gjort i henhold til kjønn, alder, geografi, og todelt utdanningsnivå.

norskfinsk, skogfinsk, men respondentene til dette spørsmålet var så få at det ikke gir et tilstrekkelig datagrunnlag til å identifisere forskjeller. For å utforske hvordan den samiske befolkningen så på oppfølgingen

av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og hvordan oppfatningene eventuelt var annerledes enn hos majoritetsbefolkningen, kunne utvalget for eksempel ha vært trukket fra Sametingets valgmannstall, selv om dette manntallet ikke kan sies å være fullt ut representativt for den samiske befolkningen over 18 år. Det finnes ikke tilsvarende registre for kvener/norskfinner eller skogfinner.

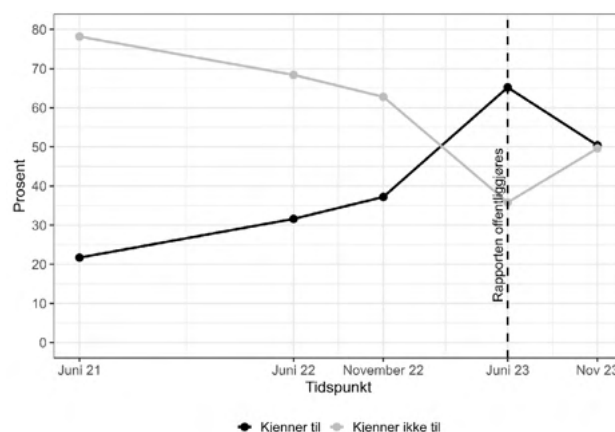
I spørreundersøkelsene ble respondentene bedt om å gi en vurdering av hvor godt de trodde at folk flest kjente til fornorskningsspolitikken (jf. kapitlene nedenfor om kjennskap). I spørreundersøkelsen ble det ikke spurt om respondentenes kunnskap, fordi infrastrukturen som er brukt (KODEM) ikke tillater direkte kunnskapsspørsmål til respondentene. Dette er fordi man ønsker panelet skal måle respondentens holdninger og ikke deres kunnskap. Tidligere surveyforskning har vist at hvis man begynner å måle kunnskap hos den enkelte respondent faller folk i fra panelet. Det kan imidlertid være interessant å se på i hvor stor grad innbyggerne tror at den generelle befolkningen kjenner til fornorskningsspolitikken.

I alle tabeller vi presenterer er det brukt vekting som anbefalt av Norsk Medborgerpanel. På <https://www.uib.no/medborger> kan man lese mer detaljer om panelet. I SIKT sin Surveybank⁷ kan man lese detaljer om hvert enkelt spørsmål stilt i TRUCOM og selv bestille datasett. Spørsmål fra TRUCOM er tatt opp i runde 21 (juni 2021), 24 (juni 2022), 25 (november 2022), 27 (juni 2023) og 28 (november 2023).

4.4 Kjennskap til sannhets- og forsoningskommisjonen

Dataene gir en unik mulighet til å se hvordan innbyggernes kjennskap til Sannhets- og forsoningskommisjonens eksistens har endret seg over tid. Respondentene ble stilt følgende spørsmål: «Kjenner du til at Stortinget har oppnevnt en egen sannhets- og forsoningskommisjon som skal undersøke fornorskningsspolitikken som var rettet mot samer, kvener, norskfinner og skogfinner?». Som man kan se i Figur 1 ble kommisjonen gradvis mer kjent i befolkningen. Spesielt når rapporten ble offentliggjort i juni 2023 var innbyggernes kjennskap til kommisjonen på sitt høyeste med over 60 prosent som kjente til den. I november 2023 var dette falt til 50 prosent. Den økte mediedekningen i forbindelse med rapportlanseringen fremstår som en naturlig forklaring på toppunktet i juni

2023 og ser ut til å ha hatt en viss vedvarende effekt også i november samme år.

Figur 1 – Innbyggernes kjennskap til sannhets og forsoningskommisjonen, 2021-2023

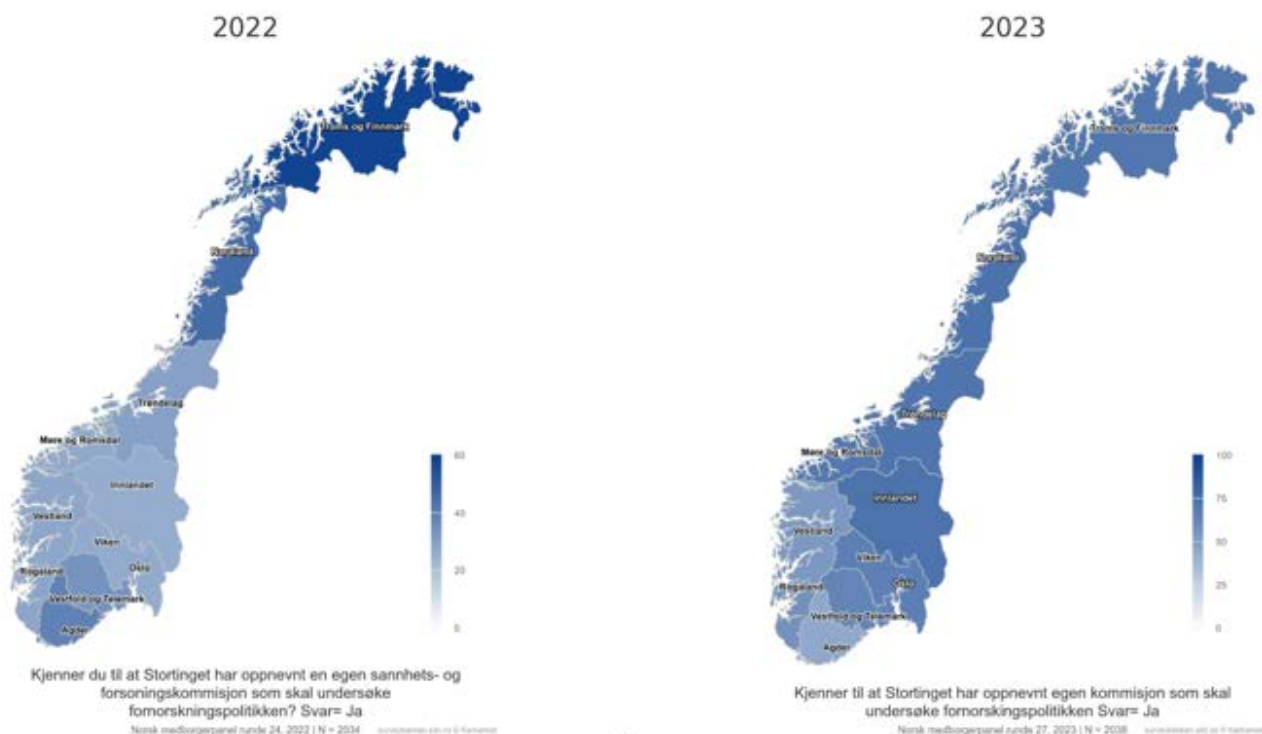
En annet interessant del av dette er hvordan den geografiske forskjellen har endret seg. I 2022 var det primært i Troms og Finnmark man hadde kunnskap om kommisjonen (se figur 2). I 2023 er det mye jevnere geografisk spredning. Det illustreres av medieanalysene til Skogerbø et al. (2025) som viser til at dekningen av kommisjonens arbeid i stor grad var begrenset til samiske, kvenske, lokale og regionale medier i Nord-Norge. Nasjonalt var oppmerksomheten minimal, med unntak av nisjeavisene Klassekampen og Vårt Land. Det var først i 2023 at dekningen i riksmidlene økte noe, sannsynligvis påvirket av Fosen-dommen i Høyesterett. Oppmerksomheten hadde et høydepunkt rundt 1. juni da rapporten ble overlevert (Olsen, 2024; Skogerbø et al., 2025; Skogerbø et al., 2024).

I november 2023 ble respondentene også spurt om i hvilke medier de har hørt om Sannhets- og forsoningskommisjonen og da er det TV og riksaviser som dominerer (se figur 3). Dette sier noe om hvor viktig de nasjonale kanalene fortsatt er for innbyggerne, men kan også forklare noe om hvorfor det var en jevnere geografisk kjennskap til Sannhets- og forsoningskommisjonen i 2023. Da rapporten ble offentliggjort fikk den betydelig oppmerksomhet i riksaviser og TV som når innbyggerne i hele landet. Dette bidro til at befolkningen utenfor Troms og Finnmark fikk større kjennskap til kommisjonen.

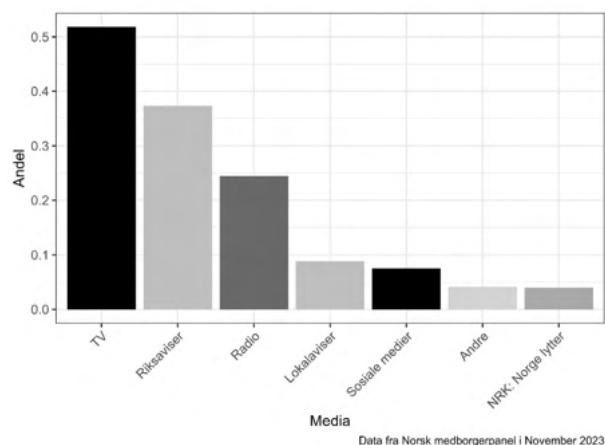
4.5 Kjennskap til fornorskningsspolitikken

En viktig del av kommisjonens mandat var å kartlegge norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener/norskfinner (og etter hvert ble skogfinner lagt til i mandatet). Spørsmålet som ble stilt var: «Hvor godt tror du at folk flest kjenner til statens

⁷ <https://surveybanken.sikt.no/no/series/ed271b1c-2595-47e4-8c97-3fcc00f02368>

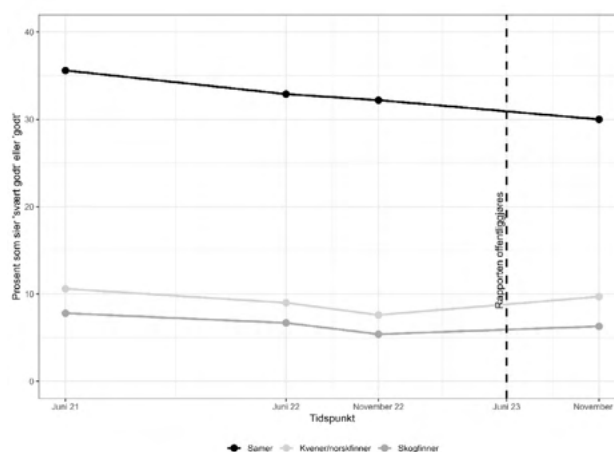
Figur 2 – Geografisk fordeling av innbyggernes kjennskap til SFK

Figur 3 – Andel som har hørt om Sannhets- og forskningskommisjonen gjennom ulike kategorier av medier, november 2023

aktive fornorskningsspolitikk som ble ført fram til 1960-tallet overfor disse gruppene [Samer, kvener/ norskfinner og skogfinner]». Her bes respondenten ikke om å gi en vurdering av egen kunnskap, men av kunnskapen til folk flest. En slik vurdering vil nødvendigvis kunne ha en viss usikkerhet over seg, blant annet fordi folks vurderinger ikke baseres på full oversikt over andres faktiske kunnskap, men på overfladiske observasjoner og antakelser. Vi mener likevel at tallene gir en indikasjon på den faktiske kjennskapen til fornorskningsspolitikken, særlig utfra forskjellen mellom samer på den ene siden og kvener/

norskfinner og skogfinner på den andre, som vi ser nedenfor. En fordel er at svarene kan bidra til å gi et inntrykk av kjennskapen til fornorskningsspolitikk og kommisjonen på et kollektivt nivå. Ulempen er at svarene kan være påvirket av respondentens eget kunnskapsnivå, samtidig som begrepet «folk flest» er såvidt vagt at det kan forstås forskjellig av respondentene.

Figur 4 – Vurdering av majoritetsbefolkningens kjennskap til fornorskningsspolitikken som ble ført mot samer, kvener/ norskfinner og skogfinner

Som vi kan se av Figur 4, holder vurderingen av folks kjennskap til fornorskningsspolitikken seg relativt stabilt over hele perioden. Rundt en av tre tror at innbyggerne kjenner «svært godt» eller «godt» til

fornorskingspolitikken overfor samene. Kjennskapen til fornskingspolitikken overfor kvener/norskfinner og skogfinner er under 10 prosent. Dette indikerer at nordmenn generelt oppfatter befolkningens kunnskap om fornskingspolitikken som relativt lav.

En mulig tolkning av at utvalget mener denne kunnskapen avtar over tid, er selve eksistensen av Sannhets- og forsoningskommisjonen. Når befolkningen blir oppmerksom på at en slik kommisjon er opprettet, kan det samtidig skape en forståelse av at det finnes en underliggende grunn for dens etablering – nemlig at kunnskapsnivået om fornskingspolitikken i samfunnet er utilstrekkelig.

En annen tolkning er at en økende andel blant respondentene erkjenner at folk flest ikke har tilstrekkelig kunnskap om fornskingspolitikken og forståelse for samiske forhold. Det kan også tenkes at tallmaterialet avspeiler at respondentene innser at de selv ikke har tilstrekkelig kunnskap og at dette kan gjenspeiles i vurderingen av andres kunnskap.

4.6 Majoritetens syn på viktigheten av SFK og dens betydning for forsoning

Over perioden har panelet også blitt spurt om viktigheten av arbeidet til SFK. Funnene er oppsummert i tabell 1. Tabellen viser at den store majoriteten (om lag tre av fire spurte) av majoritetsbefolkningen synes at kommisjonens arbeid er viktig eller svært viktig. Det er på det høyeste nivået i november 2023, altså etter at kommisjonens arbeid er lagt frem. Dette illustrerer at den store majoriteten av befolkningen mener at Sannhets- og forsoningskommisjonen har gjort et viktig arbeid.

Tabell 1: Hvor viktig synes du arbeidet/målet til Stortingets sannhets- og forsoningskommisjon er?⁸(Oppgitt i prosent.)

	Ikke viktig i det hele tatt	Lite viktig	Viktig	Svært viktig
Juni 2021	7	18	40	35

⁸ «I november 2022, juni 2023 og november 2023 var tekst til spørsmålet og selve spørsmålsteksten slik: «I 2018 opprettet Stortinget en Sannhets- og forsoningskommisjon for å granske historisk urett mot samer og tre minoritetsgrupper i Norge (kvener, norskfinner og skogfinner). I forkant av opprettelsen var det en diskusjon, både internt i de samiske, kvenske og norsk-finske miljøene, og partipolitisk uenighet om viktigheten av en slik kommisjon. Et av argumentene for å opprette kommisjonen var at vi trenger mer kunnskap om fornskingspolitikken og dens konsekvenser. Et argument mot var å la historisk urett ligge i fortiden; man må komme seg videre. En av de viktigste oppgavene til Sannhets- og forsoningskommisjon er å skape forsoning i Norge mellom (a) minoritetsgrupper (samer, kvener/ norskfinner og skogfinner) og staten, og (b) mellom disse minoritetsgruppene og majoritetsbefolkningen. Hvor viktig synes du dette arbeidet/målet er?»

I juni 2021 var spørsmålsformuleringen noe annerledes – «Stortinget oppnevnte i 2018 en norsk sannhets-

November 2022	6	21	48	25
Juni 2023	8	23	46	23
November 2023	5	18	50	27

Et annet spørsmål var i hvilken grad Sannhets- og forsoningskommisjonens sluttrapport ville bidra til forsoning. I spørsmålsrunden som ble gjennomført i oktober-november 2023 har man skilt mellom hvordan arbeidet kan bidra til forsoning mellom minoritetsbefolkningen og staten, og mellom minoritetsbefolkningen og majoritetsbefolkningen. Funnene er oppsummert i tabell 2. Dette viser at folk i stor grad har samme forventning til sluttrapportens bidrag til forsoning mellom minoritetsgrupper og henholdsvis staten og majoritetsbefolkningen. Et flertall på rundt 60 prosent mente i november 2023 at sluttrapporten vil kunne bidra til forsoning. Imidlertid er det få som tror det i stor eller svært stor grad vil bidra til forsoning. Dette kan tyde på at majoritetsbefolkningen er positiv, men noe avventende til om kommisjonens arbeid er tilstrekkelig til å oppnå forsoning.

Tabell 2: Sannhets- og forsoningskommisjonens sluttrapport vil bidra til forsoning mellom:

	Ikke i det hele tatt	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad
Staten og minoritetsgrupper	6	30	52	11	1
Majoritetsbefolkning og minoritetsgrupper	9	34	48	8	1

I tabell 3 har vi laget et gjennomsnitt for velgerne (i november 2023) til hvert enkelt stortingsparti som viser deres syn på viktigheten av på SFKs arbeid og på om det kan bidra til forsoning med staten.

Tabell 3: Syn på Sannhets- og forsoningskommisjonen viktighet og bidrag til forsoning, fordelt på politiske partier. November 2023

Parti	Viktighet av SFK (1-4) ⁹	Tro på at SFK kan bidra til forsoning med staten (1-5) ¹⁰
Sosialistisk Venstreparti	3,4	2,9
Miljøpartiet De Grønne	3,4	2,8
Rødt	3,4	2,7
Venstre	3,2	2,9
Kristelig Folkeparti	3,1	3
Arbeiderpartiet	3,1	2,9
Senterpartiet	2,9	2,8

Fortsetter på neste side →

og forsoningskommisjon som skal kartlegge fornskingspolitikkenes konsekvenser for samers, kvener/norskfinners og skogfinners mulighet til å bruke og praktisere eget språk, egen kultur og tradisjonelle næringsveier. Hvor viktig vil du mene at et slikt oppdrag er?»

⁹ 1= Ikke viktig i det hele tatt, 2= Lite viktig, 3= Viktig, 4= Svært viktig

¹⁰ 1= Ikke i det hele tatt, 2= I liten grad, 3= I noen grad, 4= I stor grad, 5= I svært stor grad

Høyre	2,8	2,6
Fremskrittspartiet	2,6	2,4
Andre	3	2,5
Stemte ikke	2,8	2,5
Har ikke stemmerett	3,1	2,9

Generelt sett er det velgere fra partier på venstresiden, som Miljøpartiet De Grønne (3,4), Rødt (3,4) og Sosialistisk Venstreparti (3,4), som anser SFK som mest viktig. Det er verdt å merke seg at dette også er partier, som sammen med partiet Venstre ofte karakteriseres som grønne, alternative og liberale partier (Stein, 2023). Velgere fra høyresiden, spesielt Fremskrittspartiet (2,6) og Høyre (2,8), gir lavest vurdering av viktigheten. Når det gjelder troen på at SFK kan bidra til forsoning, er det ingen tydelig partipolitisk skille, men gjennomsnittsscorene er generelt lavere enn vurderingen av viktighet. Generelt sett ligger de fleste partienes velgere på rundt 2,9 som tilsvarer «i noen grad», mens FrP-velgere (2,4) har lavest tro på dette. De som ikke stemte eller ikke har stemmerett, ligger nær gjennomsnittet, men med noe lavere tro på kommisjonens effekt.

4.7 Tillit og forsoning

Politisk tillit (her målt som en kombinasjon av tillit til Stortinget og tillit til norske politikere) er en viktig faktor for tro på forsoning og for viktighet av kommisjonens arbeid. Tillit til Stortinget kan ha betydning for hvordan majoritetsbefolkningen vurderer myndighetenes oppfølging i kjølvannet av SFK. Selv om vi her ikke har mulighet til å se på politisk tillit i lys av ulik etnisk bakgrunn, er det grunn til å anta at det kan være forskjeller mellom majoritetsbefolkningens og andre gruppers politiske tillit. Spørsmål om politisk tillit og manglende tillit mellom myndighetene og minoritetsgruppene er behandlet av kommisjonen (se bl.a. SFK 2023, kap. 11, 12, 17, 20 og 24). Kommisjonen viser at det nettopp var en tillitskrise i forholdet mellom samenes og styresmaktene som la grunnlaget for det som skulle bli starten på en ny statlig samepolitikk (SFK 2023, 266-269). Fornorskningspolitikken rammet samene og de nasjonale minoritetene, og har ikke hatt inngripende konsekvenser for majoritetsbefolkningens rett til å snakke sitt språk, leve i den norske kulturen eller gjøre bruk av land og naturressurser.

For å undersøke hvordan tillit slår ut blant majoritetsbefolkningen når det gjelder viktigheten av SFK og tro på forsoning, har vi konstruert en indeksvariabel som måler generell politisk tillit på en skala fra 1 til 5, gjennom å kombinere to spørsmål: “Generelt sett, i hvilken grad har du tillit til norske politikere?” og “I hvilken grad har du tillit til Stortinget?”

Hver av disse spørsmålene ble opprinnelig målt på en skala fra 1 til 5, der 1 indikerer “I svært liten grad” og 5

indikerer “I svært stor grad”. Summen på indeksscoren for politisk tillit for hver respondent blir altså: Politisk tillit = (Spørsmål 1 + Spørsmål 2)/2.

Regresjonsmodeller tar hensyn til at det er flere faktorer som kan påvirke hvordan forskjellige folk ser på forskjellige saker. Dette er en statistisk metode som viser hvordan ulike bakgrunnsvariabler – som politisk tillit og kjønn – henger sammen med synet på forsoning. Tabell 4 viser estimer, og stjerner angir statistisk signifikans. I modelleringen har vi også kontrollert for respondentens utdanningsnivå (fordelt i tre kategorier; 1= Ingen utdanning, 2= Kun videregående, 3= Høgskole/ universitet), kjønn, om vedkommende er norsk¹¹ og respondentens alder.

Tabell 4: Regresjonsmodeller			
Avhengig variabel:			
	Forsoning med staten	Forsoning med majoriteten	Viktighet av kommisjonens arbeid
	(1)	(2)	(3)
Politisk tillit	0.25*** (0.02)	0.16*** (0.02)	0.14*** (0.02)
Utdanning	-0.05 (0.03)	-0.06 (0.03)	0.02 (0.03)
Kvinne	0.25*** (0.04)	0.25*** (0.04)	0.33*** (0.04)
Norsk	0.09 (0.06)	0.05 (0.06)	0.03 (0.06)
Alder	-0.02 (0.03)	-0.01 (0.03)	-0.04 (0.03)
Constant	2.01*** (0.12)	2.14*** (0.13)	2.46*** (0.12)
Observasjoner	1,588	1,565	1,789
R2	0.11	0.06	0.07
Adjusted R2	0.11	0.06	0.07
Residual Std. Error	0.70 (df = 1582)	0.74 (df = 1559)	0.76 (df = 1783)
F Statistic	40.06*** (df = 5; 1582)	19.26*** (df = 5; 1559)	27.22*** (df = 5; 1783)
Note:	**p<0.05; ***p<0.01		

Modellene viser at politisk tillit er helt sentralt, også når man kontrollerer for de andre faktorene, for hvorvidt

¹¹ Variabelen Norsk er plassert på et spørsmål hvor respondenten har krysset av i boksen norsk, men hvor respondenten kunne sette flere kryss (deriblant samisk) på følgende spørsmål: Folk har ulik etnisk bakgrunn. Hva regner du deg selv som?

respondentene har tro på at SFK kan bidra til forsoning med staten (modell 1), forsoning med majoriteten (modell 2) og hvorvidt kommisjonens arbeid er viktig (modell 3). Sammenhengene er svært sterke og dette viser hvor viktig politisk tillit er for alle disse områdene knyttet til Sannhets- og forsoningskommisjonen. Også kjønn er en signifikant variabel og viser at kvinner er mer positive enn menn når det kommer til både tro på forsoning og viktigheten av SFK. Når det kontrolleres for politisk tillit er det ingen signifikante forskjeller når det gjelder utdanning, norsk som etnisk bakgrunn eller alder. Det er heller ingen geografiske forskjeller.

4.8 Hinder for forsoning

I runden som gikk i juni 2023 ble det spurt om hinder for forsoning. Respondentene fikk betydelig informasjon¹² om de forskjellige sakene i forkant av de to spørsmålene om hinder for forsoning:

1. Sannhets- og forsoningskommisjonens sluttrapport bør inkludere en avklaring av samiske landrettigheter.
2. Fosen-saken kommer til å hindre forsoningsprosessen mellom samene og staten.

Funnene er oppsummert i tabell 5 og indikerer at majoriteten av respondentene ser på begge saker som mulige hindre for forsoning.

Tabell 5: Hinder for forsoning (oppgett i prosent)

	Svært enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Svært uenig
Fosen-saken	9	19	26	28	7	9	3
Samiske landrettigheter	17	34	18	16	4	6	6

I runden som gikk i november 2023 ble respondentene spurt om kraftpolitikken og Melkøya. Her ble det også gitt informasjon om saken i forkant av spørsmålet.¹³

¹² «Denne vinteren har vi sett demonstrasjoner i Oslo i forbindelse med den såkalte Fosen-saken, 500 dager etter at Høyesterett enstemmig fastslo at vindturbinene i reinbeiteområdet på Fosen i Sør-Trøndelag er satt opp i strid med samenes menneskerettigheter. Høyesterett har derimot ikke uttalt seg om anlegget bør legges ned eller ikke.»

¹³ «Samtidig som arbeidet med rapporten til Sannhets- og forsoningskommisjonen har pågått, har regjeringen vedtatt politikk som har fått sterk kritikk fra mange samer. Dette gjelder særlig avgjørelsene om bygging av vindkraftanlegg på Fosen i Trøndelag og elektrifisering av Equinors anlegg for mottak og prosessering av naturgass på Melkøya i Troms og Finnmark. Mange samer hevder at disse kraftutbyggingsprosjektene er i konflikt med reindriften i disse områdene og dermed også i strid med samenes rett til å utøve sin kultur. I hvilken grad tror du regjeringens kraftpolitikk kan forhindre forsoning mellom samer og staten?»

Tabell 6: Hinder for forsoning, november 2023 (oppgett i prosent)

	I svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt	Vet ikke
Kraftpolitikken og Melkøya	19	29	30	10	4	9

Den store majoriteten (78 prosent) mener at Melkøya og kraftpolitikken vil kunne være til hinder for forsoning. Skalaen er noe forskjellig i de to spørsmålene og det er en tekst i forkant for å gi informantene informasjon, men som også kan være noe ledende. Det er likevel ingen tvil om at spørsmål knyttet til kraftutbygging og landrettigheter oppfattes å være konfliktskapende i en forsoningsprosess. Tallene viser også en relativt høy grad av enighet om at rapporten burde inkludere en avklaring av samiske landrettigheter, noe det etter rapportframleggelsen viste seg å ikke være gjort (Josefsen og Broderstad 2024).

Diskusjon

Våre undersøkelser viser at majoritetsbefolkningens kjennskap til Sannhets- og forsoningskommisjonen ble vurdert som økende i løpet av perioden SFK jobbet (se figur 1). Ikke overraskende nådde kjennskapet til SFK en topp i juni 2023 da kommisjonens rapport ble lagt frem. På toppunktet hadde rundt 65 prosent av majoritetsbefolkningen kunnskap om at SFK var i arbeid. At den falt noe i november, kan være et uttrykk for lavere medieoppmerksomhet.

Det er verdt å merke seg at en stor andel av majoritetsbefolkningen mener at SFKs arbeid er viktig. Det er et positivt utgangspunkt for evne og vilje til forsoning mellom majoritetsbefolkningen og minoritetsbefolkningen. Det er derimot noe bekymringsfullt at det er relativt få som mener at sluttrapporten i seg selv i stor eller svært stor grad vil bidra til forsoning. Som vist i punktet foran om tillit og forsoning, jf. tabell 4, er politisk tillit til de politiske institusjonene den aller viktigste forklaringen til at majoritetsbefolkningen har tro på forsoning og er mer positiv til viktigheten av SFK er hvorvidt de har politisk tillit til de politiske institusjonene. Her har kjønn betydning. En høy grad av politisk tillit framstår derfor som sentralt for at majoritetsbefolkningen skal slutte opp om politikk og tiltak som bidrar til forsoning. Det er viktig å være oppmerksom på at tallene ikke sier noe om samers og nasjonale minoriteters tillit til at Stortinget har vilje til å gjøre om den uretten som fornskingspolitikken påførte disse gruppene og som fortsatt virker i dag.

Det er også verdt å merke seg at velgerne til Fremskrittspartiet og Høyre er mest skeptiske både til viktighet av SFK og troen på at rapporten kan bidra til forsoning. At FrP's velgere er skeptiske, faller sammen

med at partiet var imot opprettelsen av kommisjonen. Fremskrittspartiet stemte mot at Stortinget skulle gi en beklagelse for fornorskningspolitikken og stilte seg heller ikke bak Stortingets beklagelse og syttenpunkts vedtak. På den andre siden har vi de mer verdiliberale partiene (SV, MDG, Venstre og Rødt). I stor grad ble velgerens sympatier gjenspeilet da Stortinget i november 2024 voterte over SFKs rapport hvor de fire partiene som hadde mest positive velgere i vår undersøkelse når det gjelder viktigheten av SFK, også stemte for de forslagene som inkluderte internasjonale urfolksrettigheter og samiske rettigheter til land og vann. Derimot utgjorde Arbeiderpartiet, Høyre og Senterpartiet en blokk som gikk inn for en mer begrenset forståelse av forsoning som språktiltak, kulturtiltak, og som dannet et flertall. Det er videre verdt å merke seg at Høyre, på tross av at partiet, sammen med Fremskrittspartiet, ikke støttet opprettelsen av Sannhets- og forsoningskommisjonen i 2018, i behandlingen av saken i 2023 trakk seg inn mot sentrum. Dette viser at partipolitiske preferanser forklarer en del av variasjonen om hvordan majoritetsbefolkningen ser på fornorskningspolitikken og SFK.

Her har vi også sett på mulige hindre for forsoning. Mer spesifikt har vi sett på landrettigheter, kraftutbygging på Melkøya og Fosen-saken som mulige hindrer. Alle tre saker som viser at majoriteten tenker at de kan være hindrer for forsoning (se tabell 5 og tabell 6). Dette illustrerer hvordan det fortsatt er betydelige konflikter mellom det samiske samfunnet og majoritetssamfunnet som kan gjøre prosessen fremover krevende. Saker som elektrifisering av Melkøya eller vindkraft-utbygging er konkrete eksempler på trusler mot samers land- og vannrettigheter, altså i det som Sannhets- og forsoningskommisjonen omtalte som en av to rettighetssøyler. Konfliktsaker om inngrep i tradisjonelle samiske landområder illustrerer kommisjonens poeng om at det i slike saker har vært «langt vanskeligere å få avklart rettighetene» (SFK 2023, 315). Et spørsmål er om det er mulig å snakke om forsoning i et urfolksperspektiv dersom en så vidt sentral del av assimileringspolitikken ikke adresseres av statlige myndigheter (jf. Josefsen og Broderstad (2024) for en nærmere diskusjon av urfolksperspektivet i kommisjonsrapporten).

Et viktig moment i våre funn er at kun 1/3 del av befolkningen sier at de tror folk flest har kjennskap til fornorskningspolitikken overfor samene og rundt 10 prosent når det gjelder fornorskningspolitikken overfor kvener/norskiner (se figur 2). Mye av assimileringspolitikken rettet seg mot språk, kultur, skole og utdanning, altså det som kommisjonen omtaler som rettighetssøylen språk og kultur. Dette er en erfaring samer deler med andre urfolk, eller som Gjerpe (2017, 150-165) skriver: «For urfolk over hele verden, i likhet med den samiske befolkningen, har skole og utdanning historisk sett vært knyttet til assimilering.»

Den australske historikeren Reynolds viser hvordan det eksisterer en nasjonal stillhet i den nasjonale fortellingen om australsk historie, hvor aborignisk historie og perspektiver har blitt ekskludert fra skolen og i majoritetssamfunnet for øvrig. Reynolds (1999) tar i sin selvreflekterende bok *Why Weren't We Told*, et oppgjør med den totalt manglende kunnskapen i hans egen oppvekst om australske urfolks kultur og historie, samt hvordan koloniseringspolitikken hadde påført urfolksgruppene enorme lidelser og urett. Brutaliteten i koloniserings- og assimileringspolitikken overfor urfolk i Australia skiller seg fra det som skjedde i Sápmi. Men også her ser vi at staten, enda i dag, fordriver samer som rettighetshavere fra sine tradisjonelle områder gjennom en inngrepspolitikk dominert av økonomiske interesser. Ikke bare kunnskap og kjennskap til hva fornorskningspolitikken var, er viktig for en videre forsoning mellom gruppene, også forståelse og innsikt i hvorfor og hvordan denne politikken fikk virke, er avgjørende for en videre forsoning.

Det vi har pekt på her er at fornorskningspolitikken overfor samer på den ene siden og nasjonale minoriteter på den andre siden, både hadde fellestrekk, men også ulikt innhold. Forskjellene er først og fremst knyttet til det kommisjonen omtaler som rettighetssøylen land og vann. Konsekvensene av dette har vært og fortsatt er store for samisk levemåte og livsgrunnlag (Bjørklund 2024, Fjellheim 2024). De språklige og kulturelt målrettede tiltakene som ble vedtatt av Stortingets flertall, vil være sentrale i et oppgjør med fornorskningspolitikken. Men uten et fokus på land- og vannproblematikken som utgjør kjernen i urfolksforståelsen, vil forsoningsprosessene og resultatene man streber mot, framstå som utilstrekkelige.

Våre funn tyder på at det verken er tilstrekkelig kunnskap om fornorskningspolitikken rettet mot samer som urfolk og de nasjonale minoritetene i den norske majoritetsbefolkningen. I oppfølgingen av tiltakene og i arbeidet med nye tiltak, er nettopp økt kunnskap i majoritetsbefolkningen et sentralt bidrag som kan bidra til å styrke forsoningsarbeidet, slik det blant annet framkommer i kommisjonens rapport (se blant annet SFK 2023, 652-653). Kunnskap er en forutsetning for forståelse og kan bidra til en mer informert tillit i befolkningen om politiske beslutninger og tiltak rettet mot samer og nasjonale minoriteter. Her bør kunnskapsformidlingen tydeliggjøre at selv om den språklige og kulturelle fornorskningspolitikken har vært felles for samer og nasjonale minoriteter, har den ikke vært identisk (se SFK 2023, 315). Dessuten bør statlig ideologi som fornorskningspolitikken bygde på, bli en eksplisitt del av formidlingen om fornorskningspolitikken innhold og konsekvenser. Det gjelder særlig hva som begrunnet samers tap av landrettigheter og måten dette fortsatt i dag preger offentlige beslutninger om inngrep i samiske tradisjonelle landområder.

Konklusjon

Denne studien viser at majoritetsbefolkningens kjennskap til Sannhets- og forsoningskommisjonen (SFK) økte betydelig i løpet av kommisjonens virketid, med en tydelig topp rundt publiseringen av sluttrapporten i juni 2023. Samtidig viser funnene at kunnskapen om fornorskningsspolitikken, særlig overfor kvener/norskfinner og skogfinner, fortsatt er lav i befolkningen. Selv om et stort flertall mener at SFKs arbeid er viktig, er respondentene mer avventende til hva arbeidet vil bidra til. Det gjelder særlig blant grupper i majoritetsbefolkningen med lav politisk tillit til Stortinget. Disse gruppene med lav politisk tillit, er også de som er mest skeptiske til SFK og som skårer lavest på om de har tro på forsoning.

Den politiske tilliten hos majoriteten fremstår som en avgjørende faktor for om man har tro på forsoningsprosessen. Dette viser at tillit til politiske institusjoner er sentralt dersom forsoningsarbeidet skal lykkes. For at forsoning skal lykkes, må de grep som Stortinget og norske myndigheter gjør, samtidig framstå som rettferdige for de som har vært utsatt for urett. Det er derfor grunn til å understreke betydningen av politikeres og andres rolle i å bygge og styrke tilliten til politiske institusjoner. Partipolitiske preferanser påvirker også synet på SFK, der vi ser at velgere til verdiliberale partier i større grad støtter forsoningsarbeidet enn tilfellet er blant høyrepopulistiske velgere.

Videre peker studien på at konkrete saker som kraftutbygging, samiske landrettigheter og Fosen-saken oppfattes som betydelige hindre for forsoning. Disse sakene viser hvordan forsoningsprosessen lett kan komme i skyggen av pågående, nye eller uløste konflikter. De understreker også nødvendigheten av et samisk rettighetsarbeid og en rettighetsavklaring i politisk og rettslig forstand, samt et langsiktig og inkluderende arbeid i majoritetsbefolkningen. Som vist her er tilliten til de politiske institusjonene avgjørende. Hvordan disse håndterer samiske rettigheter og perspektiver, vil ha stor betydning når det gjelder å bygge kunnskap og forståelse for samiske landrettighetsproblematikken.

Skal vi komme nærmere en reell forsoning, er det nødvendig med et systematisk og vedvarende arbeid for å øke kunnskapen i majoritetsbefolkningen om fornorskningsspolitikken og dens konsekvenser – både historisk og i dag. Dette innebærer å ta på alvor den nasjonale stillheten og kunnskapsmangelen, og å utvikle tiltak som sikrer at majoritetsbefolkningen ikke forblir passiv tilskuer, men aktiv deltaker i forsoningsprosessen.

For å fremme kunnskap om fornorskningsspolitikken og økt forståelse for behovet for forsoning i majoritetsbefolkningen, foreslo kommisjonen brede

satsninger på formidling og kunnskapsbygging, rettet mot majoritetsbefolkningen. Det samme gjelder undervisningen om samiske og kvenske forhold i skolen, både når det gjelder omfang og mangfold av perspektiver. Målet er å sikre at kommende generasjoner får en mer helhetlig forståelse av Norges flerkulturelle historie. Disse tiltakene berører imidlertid ikke fornorskningsspolitikkenes konsekvenser for samiske rettigheter i landrettighetssøylen. Statlige aktører må i politikktutforming og konkret forsoningsarbeid inkludere tiltak som sikrer bruk av arealer og ressurser basert på urfolksrettigheter.

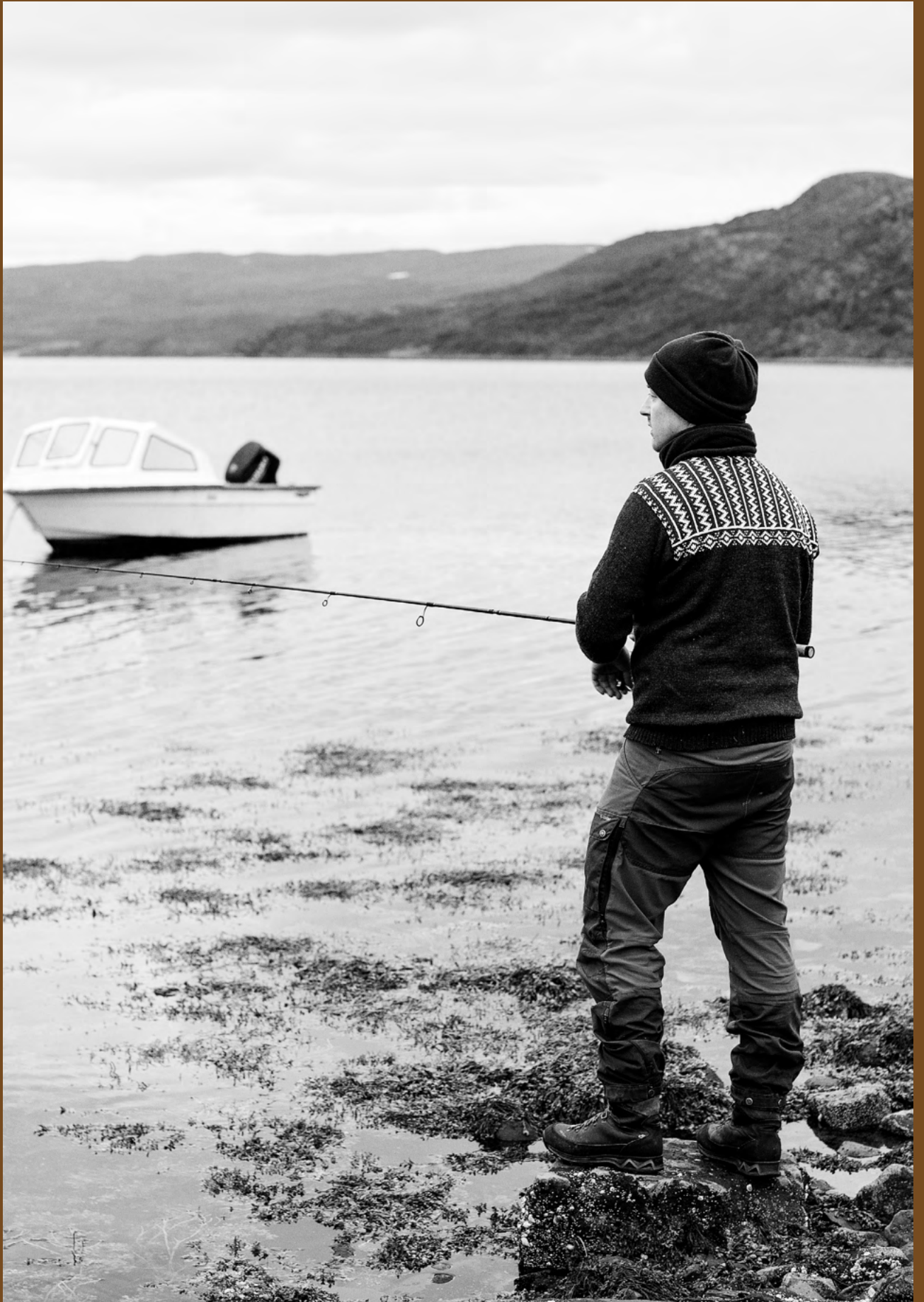
I tillegg mener vi det er behov for nye befolkningsundersøkelser for å kunne følge utviklingen i befolkningens kunnskap og holdninger etter Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid. Det er nødvendig med kunnskap i befolkningen når det gjelder fornorskningsspolitikken og forsoningsarbeidet, både blant majoritetsbefolkningen og blant samene og de nasjonale minoritetene. En slik ny kunnskapsutvikling vil gi anledning til å undersøke langsiktige effekter av arbeidet med forsoning knyttet til interesse og kjennskap. Selv om sametingsvalgprosjektet (2025-2029) vil gjøre en begrenset studie av dette, i kombinasjon med UiTs datainnsamling blant majoritetsbefolkningen, bør det gjennomføres årlige datainnsamlinger, gjerne

Tilrådsninger:

- Sannhets- og forsoningskommisjonens inndeling i en rettighetssøyle for språk og kultur, og en for land og vann, bør legges til grunn for det politiske forsoningsarbeidet.
- Behovet for forsoningstiltak som adresserer følgene av fornorskningsspolitikken når det gjelder styring og bruk av land og ressurser, må erkjennes.
- Søylen om land og vann må ses i lys av Stortingets tidligere vedtak om samiske landrettigheter og ressursutnyttelse og offentlig arealbruk, og operasjonaliseres med basis i urfolksrettigheter.
- Det bør gjennomføres jevnlige befolkningsundersøkelser om majoritetsbefolkningens kunnskap og kunnskapsbehov, holdninger, forventninger og oppslutning om forsoningsarbeidet.

Referanser

- Bjørklund, I. (2024). Den norske kolonialismen i Sápmi – metafor eller realitet? *Nytt norsk tidsskrift*. Ss. 222-234. <https://doi.org/10.18261/nnt.41.3-4.3>
- Broderstad, E. G. & Josefsen, E. (2023). The Norwegian TRC: Truth, reconciliation, and public engagement. *International Journal on Minority and Group Rights*, 31(2), 205-232. [oi:10.1163/15718115-bja10120](https://doi.org/10.1163/15718115-bja10120)
- Dancy, G. & Thoms, O. T. (2022). Do truth commissions really improve democracy? *Comparative political studies*, 55(4), 555-587. <https://doi.org/10.1177/00104140211024305>
- Fimreite, A. L. & Ivarsflaten, E. (2022). Nye perspektiver på det norske demokratiets kjerneinstitusjoner. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, (4), 129-136. <https://doi.org/10.18261/nst.38.4>
- Fjellheim, E. M. B. (2024). Resisting unfinished colonial business in southern saami reindeer herding landscapes: struggles over knowledges, worldviews, and values. Ph.D. UiT The Arctic University of Norway, Faculty of Humanites, Social Sciences and Education, Sámi Dutkamiid Guovddáš.
- Gjerpe, K. K. (2017). Samisk læreplanverk – en symbolsk forpliktelse? En begrepsanalyse av det samiske innholdet i Læreplanverket Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet Samisk. *Nordic Studies in Education*, 37(3-4), 150-165.
- Habbestad, A. D. (2023). From ideas to final mandate: An analysis of the process of formulating the Norwegian TRC mandate and the idea [UiT Norges arktiske universitet].
- Innst. 30 S (2024-2025) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/?all=true>
- Innst. 408 S (2017-2018) Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s/?all=true>
- Innst. 493 S (2016-2017) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-493s/?all=true>
- Josefsen, E. & Broderstad, E.G. (2024). Hvordan forstå fornorskingspolitikken formelle slutt punkt? *Heimen* Vol.61, utgave 4, 311-328. <https://doi.org/10.18261/heimen.61.4.4>
- Olsen, K. (2024). The Relation of Civil Society to the Norwegian TRC-Process in the Light of TRUCOM Research: A Reconciliation without the Majority? I L. M. Skum, J. Klaasen, B. Krukpa & R. Aldred (Red.), *Cultivating Transformative Reconciliation. Are TRC Processes Enough?* (s. 173-191). Pickwick Publications.
- Representantforslag 30 S (2016-2017) Representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge
- Reynolds, H. (1999). *Why weren't we told?: A personal search for the truth about our history*. Penguin, Melbourne. DOI:10.1111/j.1467-842X.1999.tb01559.x
- Skogerbø, E., Habbestad, A. D., Fjærli, M. R. & Josefsen, E. (2024). Sannhets- og forsoningskommisjonen i mediene. *Mediehistorisk tidsskrift*, 21(2), 12–39.
- Skogerbø, E., McCallum, K. & Dreher, T. (2025). Overshadowed voices in media reporting on truth-telling commissions. *Media, Culture & Society*, 01634437241276125.
- Skaar, E. (2018). Transitional justice for human rights: The legacy and future of truth and reconciliation commissions. *International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts. International Human Rights*, 1-21. https://doi.org/10.1007/978-981-10-4516-5_15-1
- Stanton, K. (2011). Canada's Truth and Reconciliation Commission: Settling the Past? *International Indigenous Policy Journal*, 2(3), 1–18. <https://www.jstor.org/stable/48766832>
- Stein, J. (2023). Blir norsk politikk GAL ? – Norske valg og partier sett gjennom et europeisk perspektiv. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39(1). <https://doi.org/10.18261/nst.39.1.3>
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. (Dokument 19 (2022–2023)). <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2022-2023/dok19-202223.pdf>

4 Majoritehtaálbmot dáruiduhttima ja seanadeami birra

Jonas Stein

Førsteamanuensis (UiT)

Eva Josefsen Else

Professor, (UiT)

Grete Broderstad

Professor, (UiT)

Čoahkkáigeassu

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna mandáhta mielde galggai dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid kárten earret eará guoskat majoritehtaálbmoga ja sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid oktavuhtii. Dát guoskkai erenoamážit dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaide vealaheami hámis ja ovdagáttuid leavvama bokte sápmelaččaid ja kvenaid/norggasuopmelaččaid vuostá. Kommišuvdna galggai maid leat vuodđun viidáset soabadeapmái sámiid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka.

Vai sáhtta dadjat maidege majoritehtaálbmoga saji birra das ahte čorget dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid, de dárbbášuvvo eambbo máhttu dán álbmotoasi birra. Dát bargu guorahallá man olu

majoritehtaálbmot diehtá ja máhtta Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna barggu birra. Dasa lassin iskat mii movt majoritehtaálbmot jurddaša man dásis Norgga servodat diehtá dáruiduhttinpolitihka birra, ja maid leago rievdan man olu dihtet kommišuvnna bargoáiggis dahje raportaovddideami maŋŋel. Jearaldagat seanadeami ja kommišuvnna loahpparaportta birra leat maid oassin dáhtavuodus.

Dáhtamateriálatvižžojuvvojit viđa álbmotiskadeamis mat čađahuvvojedje áigodagas 2021–2023, ja respondeanttat gulle eanas majoritehtaálbmogii. Iskkadeamit čađahuvvojedje oassin dutkanprošeavttas TRUCOM, ja lei Digsscore, UiB, mii čađahii daid. Respondeanttat ledje sullii 2000 olbmo guđe ge dan viđa iskkadanvuorus.

4.1 Álggaheapmi

Stuoradiggi ášahii «Kommišuvnna guorahallat dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuoda sápmelaččaid, kvenaid ja norggasuopmelaččaid vuostá (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna)» (DSK) 2018:s. Mandáhtas čujuhii Stuoradiggi dasa ahte dat vearrivuodta maid sámi álgoálbmot ja našuvnnalaš minoritehtat kvenat ja norggasuopmelaččat leat šaddan vásihit stáhta aktiivvalaš assimilerenpolitihka bokte, lei váikkuhan oktavuhtii dáid joavkkuid ja majoritehtaálbmoga gaskka¹ (DSK, 2023).

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnnat leat ášahuvvon mángga sajis máilmmis, muhto iešguđetlágan sivaiddat geažil. Vuosttažettiin leat kommišuvnnat geavahuvvon reaidun mángga riikkas soadi, diktatuvrra dahje apartheida maŋŋá hukset ođđa demokratiijaid. Dáid kommišuvnnaid ulbmil lea čoavdit vuogádatlaš vearddaguid ja veahkaválddi riikka álbmoga vuostá, dás maid dáid ášahit oktasaš ipmárdusa historjjas ja hukset luohttamuša ođđa stivrenráđdemii (Dancy & Thoms, 2022). Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnnat leat maid dáid dađimielde adnon dain stáhtain main demokrátalaš stáhta ieš lea leamaš vásttolaš vearddaguid ja vearrivuodaide, ii buot álbmoga vuostá, muhto álgoálbmogiid ja minoritehtaid vuostá (Skaar 2018). DSK Norggas lea okta dán maŋemus namuhuvvon kommišuvdnajoavkkus.

Dáruiduhttinpolitihka ja dan váikkuhusaid kárten galggai leat vuodđun ain viidáset seanadeapmái sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka. Kommišuvdna oáččui maid bargun evttohit doaibmabijuid juohkit ja gaskkustit dieđuid ja máhtu dáruiduhttinpolitihka ja dan váikkuhusaid birra majoritehtaálbmogii. Kommišuvdna ipmirdii dáruiduhttinpolitihka earret eará dego «politihkalaš prográmmán». Dát politihkka ovdánahttui ollislaš politihkkan mii 1920-logus lei «inkorporerejuvnon eanas servodatosiide» (DSK 2023, 252), mas lei mihttun dat ahte sápmelaččat ja našuvnnalaš minoritehtat galge šaddat dáččan. Kommišuvdna čilge dan ođđaset ovdáneami sámi ja minoritehtaid vuoigatvuodaid guovtti oasis: giella ja kultuvra, ja eatnamat ja čázit. Raporttas čuožžu: «Vuoigatvuodát gillii ja kultuvrii leat leamašan oktasaččat, muhto eai ovttalárganat, eamiálbmogiidda ja našuvnnalaš minoritehtaide. Dát vuoigatvuodát leat olu juo čielggaduvvon. Nubbi oassi, eatnamat ja čázit, leat gullan dušše sápmelaččaide eamiálbmogin. Dákkó lea leamašan olu váddáset čielggadit vuoigatvuodaid» (DSK 2023, 315). Dáruiduhttinpolitihkka sápmelaččaid guovdu čuožai sihke giellalaš ja kultuvrralaš

vuoigatvuodaide, ja eananvuoigatvuodaide. Seanadeapmi eamiálbmotperspektiivvas² ferte dan dihte váldit goappaš dáid belliid vuhtii (Josefsen & Broderstad 2024). Iešguđetláganvuodát dáruiduhttinpolitihka sisdoalus ja erohusat vuoigatvuodagáibádusain sámi bealis ovtta dáfus ja našuvnnalaš minoritehtat nuppi dáfus, eai tematiserejuvnon duodi eanet kommišuvnnas, muhto das lea mearkkašupmi dasa movt dáhtat dán artihkkalis dulkojuvvojit. Ovdamearkka dihte sáhtta leat nu ahte respondeanttat eai leat jurddašan daid iešguđetlágan vuoigatvuodaipmárdusaid birra ja ahte dain lea mearkkašupmi dasa mii ipmirduvvo dáruiduhttimin ja mii sáhtta buktit seanadeami.

Dat movt mandáhta fáttmasta majoritehtaálbmoga ja kommišuvdna meannuda eamiálbmogiid/ našuvnnalaš unnitlogu ja eanetlogu oktavuoda, lea duogážin dán artihkkalii, ja mii jearrat man muđui ja man láhkai kommišuvnna bargu lea leamašan ávkin majoritehtaálbmoga máhttui dáruiduhttinpolitihka ja dan váikkuhusaid birra sámiide. Seammas lea ávkálaš fuomášuhttit ahte digaštallamat dáruiduhttima ja seanadeami birra leat olu viidát go dat mii dán artihkkalis lea fáddán. Dat guoská earret eará dasa manin dáruiduhttin šattai politihkalaš prográmmán Norgga eiseválddiide ja dan ipmárdussii ahte mii lea daid guhkes linjjáid dovdomearka majoritehta-eamiálbmogiid-minoritehta oktavuodain main leat asymmetralaš fápmooktavuodát.

Dán artihkkala analysaid ja figuvrraid vuodđun leat vihtta álbmotiskadeami mat leat čadahuvvon áigodagas 2021–2023 mas válllejumi leat vižžon Norsk medborgerpanelas (Norgga borgárpanelas) (Fimreite & Ivarsflaten, 2022). Áigehábmén dahká vejolažžan identifiseret movt majoritehtaálbmoga máhttu ja guottut leat rievdan Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna barggu áigodagas.

Artihkkalis čilgejuvvo vuossá movt «majoritehtaálbmot» boahká ovdan vuodđo- ja mearrádusdokumeanttain mat leat čadnon kommišuvnna bargui ja raportii, ja maid dáid proseassa dassáži go Stuoradiggi meannudii raportta. Mii čilget dasto oanehaččat diehtovuodu ovdal go ovdanbuktit bohtosiid dan viđa jearahallaniskademiid vuorui ja maid digaštallat daid. Loahpas mii buktit muhtun rávvagiid mat gusket kvantifiserenvejolaš máhttui eanetlogu dáruiduhttinpolitihka máhtu iešvuodaid ja ovdáneami birra ja vejolaš doaibmabijuid árvvu birra mat leat oaivvilduvvon dán jovkui.

¹ Dán artihkkalis oaivvildit mii doahpágiin majoritehtaálbmot buohkaid geat eai gula sámi álbmotjovkui eai ge dan guovtti našuvnnalaš minoritehtaide kvenat/norggasuopmelaččat. DSK ii oro definieren doahpaga, muhto atná dan eanas dainna lágiin go movt mii válljet dán artihkkalis dan dulkot.

² Mii dulkot doahpaga eamiálbmotperspektiiva sámi konteavsttas, kollektiivvalaš ipmárdussan máilmmis ja servodagas, sámi historjja, árvvuid, vuoigatvuodaid, kultuvrra ja vásáhusaid vuodul ja maid čanastaga vuodul eatnamiidda ja čáziide.

4.2 DSK duogáš ja movt majoritehtaálbmoga birra mitaluvvo

DSK mearriduvvui ášahuvvot Stuoradikkis 2018:s. Duogáš dasa lei go Sámediggi čálii Gielda- ja ođasmahttindepartementii (KMD) 2015:s. Das ovddidii Sámediggi evttohusa ášahit guorahallankommišuvnna dáruiduhttinpolitihkas. Reivves čujuhuvvo erenoamáš dárbei kártet sámi internáhtamánáid ja ohppiid, ja maiddá gos ja makkár struktuvrrat dáruiduhttinapparáhtas ain leat dálá vuogádagain. Majoritehtaálbmot ii namuhuvvo. Departemeanta hilggui árvalusa, earret eará dan dihte go balai ahte maŋjel bohtet gáibádusat ekonomalaš doaibmabijuide, ja ahte kvenat sáhttet gáibidit sullasaš kommišuvnna (Habbestad, 2023, 5). Nu de ovddidedje guokte stuoradiggeovddasvástideaddji evttohusa Stuoradiggái (Representantforslag 30 S (2016–2017)). Dás ge ii namuhuvvon majoritehtaálbmot. Muhto das bođii ovdán oktavuohta majoritehtakultuvrii ja makkár guottuid dáruiduhttinpolitihkka lei dagahan majoritehtaálbmogii, dat bođii ovdán Bearráigeahččan- ja konstitušuvdnalávdegotti eanetloguárvalussii 2017:s ášahit dákkár kommišuvnna (Innst. 493 S (2016–2017)). Dán deattuhii lávdegoddi dehálažžan, vai sáhtta leat mielde loktet máhtu dán oasis álbmogis.

Stuoradikki mearrádusas 2018:s mandáhtas ja kommišuvnna lahtuid nammadeamis (Innst. 408 S (2017–2018)) lei majoritehtaálbmot hui oidnosis. Dát guoskkai earret eará mandáhta ulbmilii bidjat vuodu joatkit seanadeami sápmelaččaid, kvenaid/ norggasuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka. Viidáseappot galggai kommišuvdna geahččat movt dáruiduhttinpolitihkka váikkuhii majoritehtaálbmoga oidnui sápmelaččaide ja kvenaide/ norggasuopmelaččaide, árvalit doaibmabijuid movt buoridit majoritehta ja minoritehta gaskkas dásseárvvu, ja mitalit ja oahpahit dáruiduhttinpolitihka ja dan váikkuhusaid birra majoritehtaálbmogii. Sámediggi ja kvena organisašuvnnat maiddá tematiserejedje majoritehtaálbmoga iežaset cealkámušain Stuoradikki mandáhtabargui (gč. Inst. 408 S (2017–2018) mildosiid). Earret eará čujuhii Sámediggi cealkámušaide mat čujuhedje «eanetloguservodaga váilevaš máhttui sámiiid birra» (Innst. 408 S (2017–2018). s. 10). Mánge informánta geat jearahallojuvvojedje TRUCOM-prošeavttas³, ovdanbukte maiddá vuordámušaid dasa ahte kommišuvnna bargu lei eambbo galgat fokuseret majoritehtaálbmogii danin go mandáhtas ledje maiddá sii mielde (Broderstad & Josefsen, 2023). Njukčamánu 2023 ovddiduvvui raporta Stuoradiggái ja meannuduvvui Stuoradikkis guovvamánu 2024.

³ TRUCOM-prošeakta (2020–2024) studerii movt Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna dulkui ja čuovvolii sin mandáhta, geahča https://uit.no/project/trucom_no

Kommišuvnna raporttas adnojuvvui doaba *majoritehtaálbmot*⁴ 54 geardde.⁵ Oppalaččat geavahuvvo tearbma juogo referánsan čilge sápmelaččat ja eará minoritehtaid, dahje okta dain joavkkuin raportta ulbmiljoavkkuid listtus, ovdamearkka dihte «sápmelaččaid, kvenaid, vuovdesuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka». Majoritehtaálbmot namuhuvvo dárjjimusat dearvvašvuoda- ja sosiálaášiid kapihttalis (10 geardde) ja seanadankapihttalis (10 geardde). Kapihttalis kommišuvnna mandáhta, oktiibidjama ja metodaidd birra cealká kommišuvdna ahte sin barggus ledje sápmelaččat, kvenat ja vuovdesuopmelaččat álgojagiid ulbmiljoavku, muhto ahte “maŋemus jagiid lea kommišuvdna maiddá vuoruhán majoritehtaálbmoga” (DSK 2023, 122). Movt sii dahke dan dahje makkár iešvuodát dán vuoruheamis ledje, eai leat čilgejuvvon kommišuvnna raporttas.

Min diehtomateriálas ii leat jahki 2024 mielde. Sáhtta maid namuhuvvot ahte rabas gulaskuddamis cuoŋománu 16. b. 2024 maid Stuoradikki dárkkistan- ja konstitušuvdnalávdegoddi lágidii, mas sihke Sámediggi ja kvena/norggasuopmelaš organisašuvnnat oassálaste, ii adno sátni «majoritehtaálbmot» (Innst. 30 S (2024–2025)). Go Stuoradiggi meannudii DSK raportta skábmamánu 2024, de namuhuvvui majoritehtaálbmot/-servodat 29 ja 6 geardde lávdegoddeevttohusas (Innst. 30 S (2024–2025)). Majoritehtaálbmot namuhuvvui gávccii geardde stuoradiggedigaštallamis skábmamánu 12. b. 2024 (geahča debáhta Stuoradikkis, ášši 2, 12.11.2024), muhto ii leat namuhuvvon ii unnitlogu 78-čuoggásaš evttohusas, ii ge dain 17 čuoggás maid Stuoradiggi mearridii áššis.

4.3 Dáhtat ja metoda

Dát vihtta jearahallaniskadeami 2021 rájes 2023 rádjai addet erenoamáš vejolašvuoda oaidnit movt ássiid diehtu ja oaivilat Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna barggu birra leat áiggiid čađa rievdan.

Iskkadeamit dahkkojuvvojedje oassin dutkanprošeavttas TRUCOM, ja dan čadahii Digsscore, Bergena universitehta. Ja go dát lea okt panela, de jearahalle seamma responseantaid daid iešguđetlágan vuorui. Dainna lágiin sáhtta čuovvut movt álbmoga

⁴ Deaivansátni: majoritehtaálbmot/ majoritehtaálbmoga. Doaba ‘majoritehta’ gávdno 130 geardde (de leat namuhuvvon ohcansátni mielde), nu go majoritehtakultuvra, majoritehtadievdut ja -nissonat, majoritehtaduogáš, majoritehtaservodat, majoritehtagiella, jna. Doaba ‘majoritehtaálbmot’ adnojuvvo mandáhtas.

⁵ Dán 54 deaivamis gávdnojedje 6:s dain mandáhtas, 4 gávdnojedje ášahusaid ja organisašuvnnaid cealkámušain, ja 2 gávdnojedje mildosiin. Dat mearkkaša ahte leat 42 sierra deaivama kommišuvnna iežas teavsttain..

oidnu iešguđetlágan áššiin rievddadit. Respondeanttat leat válljejuvvon soahtáhagas panelii, ja sii ovddastit dainna lágiin (N=2000⁶) Norgga álbmoga. Dehálaš lea fuomášit ahte dát dáhtat mitalit midjiide movt *majoritehtaálbmot* oaidná Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna.

Jearahallamis jerrojuvvui identifiserejit go respondeanttat sápmelažžan, ja/vai kvenan/ norggasuopmelažžan, vuovdesuopmelažžan, muhto ledje nu unnán vástádusat dán gažaldahkii ahte ii buvttedoarvái stuora diehtovuoda oaidnit leat go erohusat. Guorahallan dihte movt *sámi álbmot* oaidná Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raporta čuovvoleami, ja ahte jus ledje earálágan oainnut, de geahččat movt dat spiehkastit *majoritehtaálbmogis*, de lei sáhttit válljet olbmuid Sámedikki jienastuslogus, vaikko dát jienastuslohku ii ovddas olles sámi álbmoga geat leat badjel 18 jagi. Kvenaide/ norggasuopmelaččaide dahje vuovdesuopmelaččaide eai gávdno vástideaddji registarat.

Jearahallamiin bivddiimet respondeanttaid árvvoštallat man bures sii jáhkke ahte eanas olbmot dihte dáruiduhttima birra (gč. čuovvovaš kapihttaliid máhtu birra). Jearahallaniskadeamis eai jearran respondeanttaid máhtu birra, daningo infrastruktuur mii geavahuvvui (KODEM) ii atte vejolašvuoda jearrat njuolga máhttogažaldagaid. Dat lea danin go háliidit ahte panela galgá iskat respondeanttaid guottuid iige sin máhtu. Ovdalaš surveydutkanmušat leat čájehan ahte go olmmoš mihtidišgoahtá iežas máhtu, de olbmot luhpet panelas. Sáhtta goitge leat miellagiddevaš geahččat man olu ássit jáhkke ahte olbmot muđui dihtet dáruiduhttinpolitihka birra.

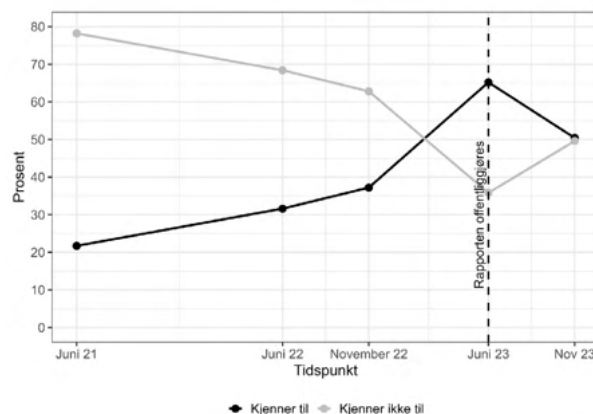
Buot tabeallain maid čájehit lea adnon dásen (dár. vekting) nu movt Norsk Medborgerpanel lea ávžžuhan. Neahttasiiddus <https://www.uib.no/medborger> lea vejolaš lohkat vuđolet dieđuid panela birra. SIKT Surveybáŋkkus⁷ sáhtta lohkat eambo detaļjaid juohke gažaldagas maid TRUCOM:s jearrá ja ieš sáhtta maid dingot dáhtaid. Jearaldagat TRUCOM:s leat gieđahallojuvvon vuorui 21 (geassemánu 2021), 24 (geassemánu 2022), 25 (skábmamánu 2022), 27 (geassemánu 2023) ja 28 (skábmamánu 2023).

⁶ Vuorru 21, N=2023, vuorru nr 24, N=2046, vuorru 25, N=2336, vuorru 27, N=1997, vuorru 28, N=2018. Respondeanttaid lohku lei oassi TRUCOM ja Digsscore šiehtadusas. Jus eai leat buohkat oassálastán, de dat boahtá ovdal Digsscore metodegirjii, muhto oppalaččat lei hui alla jienastanproseanta panelas. Dáid jearaldagain leat badjel 99 % vástidan buot gažaldagaid. Olbmot leat válljejuvvon dainnalágiin vai ovddastit sohkaelliid, agiid, geografijja dásedit ja guovttejuogut oahppodási.

⁷ <https://surveybanken.sikt.no/no/series/ed271b1c-2595-47e4-8c97-3fcc00f02368>

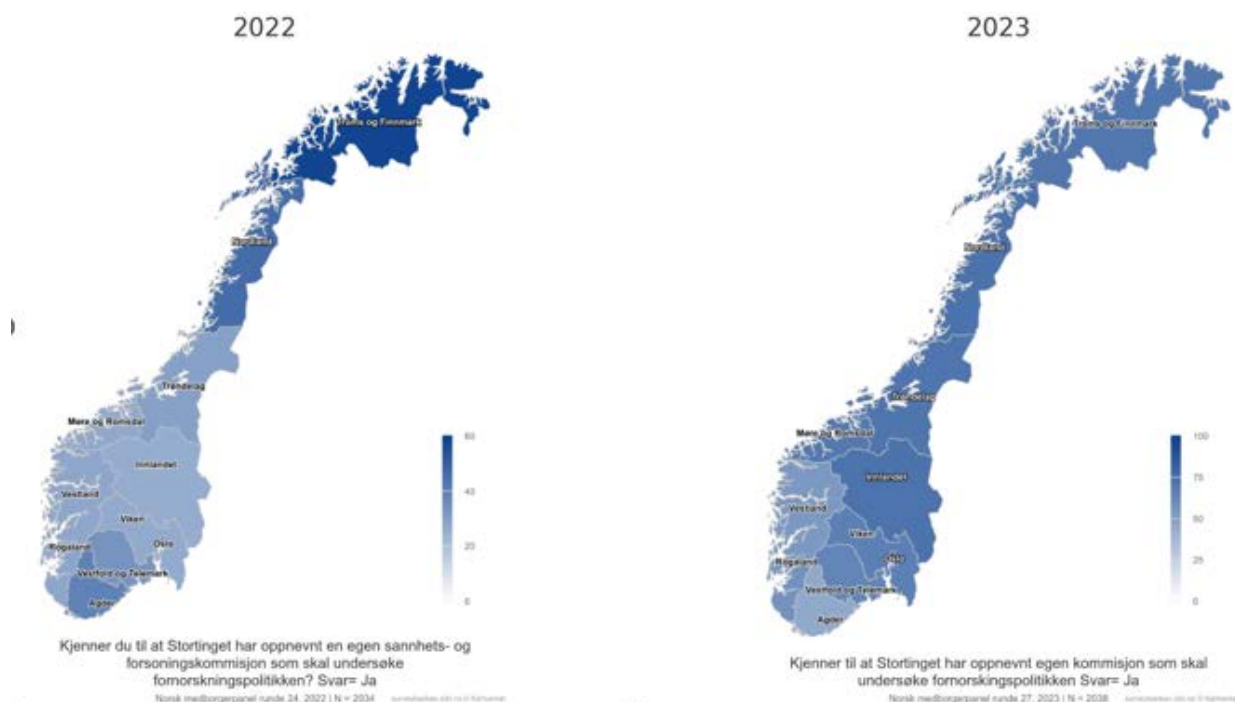
4.4 Diehtu duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra

Dáhtat addet erenoamáš vejolašvuoda oaidnit movt ássiid diehtu Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra lea áiggiid čađa rievdan. Respondeanttain jerrojuvvui čuovvovaš gažaldat: “Dieđat go ahte Stuoradiggi lea nammadan sierra duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna mii galgá guorahallat dáruiduhttinpolitihka mii lei sápmelaččaid, kvenaid, norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá?” Nugo oaidnit Figuvra 1:s, de dađistaga šattai álbmogis eanet diehtu kommišuvnna birra. Erenoamážit go raporta almmuhuvvui geassemánu 2023 ledje ássit nu oahppásat kommišuvdnii, ahte badjel 60 proseantta dihte dan. Skábmamánu 2023 dat njeijai 50 prosentii. Lassáan mediagokčan raportaalmuheami oktavuodas orru lunddolaš čilgehussan dan alimus dássái geassemánu 2023 ja orro leamašan sullii seamma mađe skábmamánu maiddái seamma jagi.

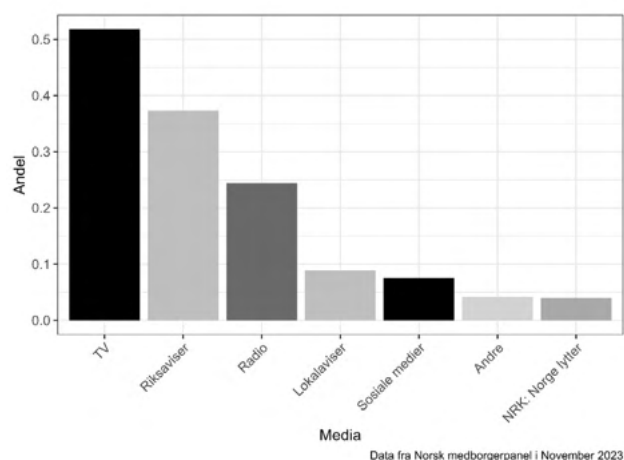
Figuvra 1 – Ássiid diehtu duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra, 2021-2023

Nubbi miellagiddevaš oassi dás lea movt geográfalaš erohusat leat rievdan. Jagis 2022 dihte eanas dušše Romssas ja Finnmárkkus kommišuvnna birra (geahča figuvra 2). 2023:s lea ollu dássedeappot geográfalaččat. Dan čájehit Skogerbø et al mediaanalysat (2025) mat čájehit ahte leat eanas dušše sámi, kvena, báikkálaš ja regionála mediat Davvi-Norggas mat gokčet kommišuvnna barggu. Riikkadásis lei unnán beroštupmi, earret áviissain Klassekampen ja Vårt Land. Easkka 2023:s lassánii muhtin muddui riikkaviidosáš mediain beroštupmi, masa jáhkkeimis Alimusrievtti Fosen-duomu dihte. Fuomášupmi lei stuorimus geassemánu 1. b. go raporta geigejuvvui (Olsen, 2024; Skogerbø et al., 2025; Skogerbø et al., 2024).

Figur 2 – Geográfalaš juohku dan movt ássit dihte DSK birra

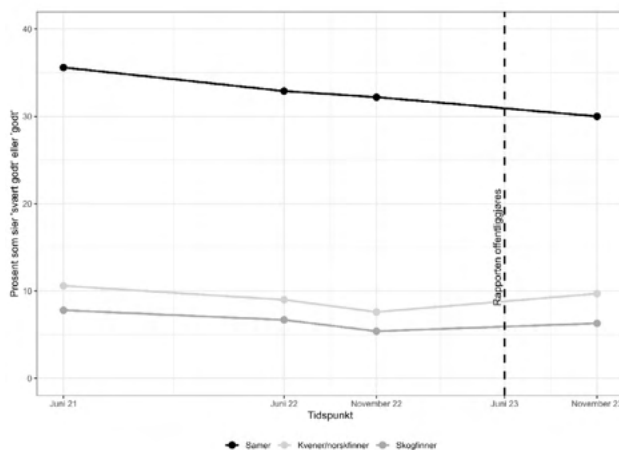
Njukčamánu 2023 jearahuvvui maiddái respondeanttain makkár mediain sii ledje gullan Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra, ja de vástidedje eatnasat TV:s ja riikkaaviissain (gč. figur 3). Dát muitala juoidá das man dehálaččat našuvnnalaš kanálat ain leat ássiide, muhto sáhtta maiddái čilget manin geográfalaččat lei eambo dásedit dat man oallugat dihte Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra 2023:s. Go raporta almmuhuvvui, de oaččui dat mearkašahtti fuomášumi našuvnnalaš aviissain ja TV:s mat olahit miehtá riikka. Dat lei veahkkinn dasa ahte álbmot olggobealde Romssa ja Finnmárkku dihte eambo kommišuvnna birra.

Figur 3 – Man stuora oassi lea gullan Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra iešguđetlágan mediain, skábmamánu 2023

4.5 Diehtu dáruiduhttinpolitihka birra

Dehálaš oassi kommišuvnna mandáhtas lei kártet Norgga eiseválddiid politihka ja doaimmaid sápmelaččaid ja kvena/norggasuopmelaččaid ektui (ja mannel lasihuvvojede vel mandáhttii vuovdesuopmelaččat). Gažaldat mii jerrojuvvui lei: “Man bures dihtet du mielas eanas olbmot stáhta aktiiva dáruiduhttinpolitihka birra mii čadahuvvui gitta 1960-logu rádjái dáid joavkkuid [sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid] ektui”. Dás ii bivdojuvvo respondeanta árvvoštallat iežas máhtu, muhto oppalaš álbmoga máhtu. Dakkár árvvoštallamis lea álo dihto eahpesihkarvuotta earret eará danne go olbmuid árvvoštallamiidda ii leat ollislaš geahčadeapmi vuodđun earáid duohta máhtus, muhto fuomášumit ja jurdagat. Mii oaivvildit goitge ahte logut muitalit sullii dan birra maid olbmot duođas dihtet dáruiduhttinpolitihka birra, erenoamážit dan erohusa vuodul mii lea sápmelaččaid ovttá bealde ja kveana/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid gaska nuppe bealde, nugo mii oaidnit čuovvovaččat. Okta ovdamunni lea ahte vástádusat sáhttet veahkkinn muitalit man olu olbmot dihtet dáruiduhttinpolitihka ja kommišuvnna birra kollektiivvalaš dásis. Váilevašvuotta lea ahte respondeantta iežas máhttodási sáhtta váikkuhit vástádussii, seammás go doaba «eanas olbmot» lea nu eahpečielggas ahte respondeanttat sáhttet dulkot dan iešguđetláhkai.

Figurva 4 – Árvvoštallan dan man olu majoritehtaálbmot diehtá dáruiduhttinpolitihka birra mii lei sápmelaččaid, kvenaid/ norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá

Nugo mii oaidnit figuvrras 4, de lea oalle stabiila dat movt árvvoštallet olbmuid diehtit dáruiduhttinpolitihka birra olles áigodaga. Sullii juohke goalmát olmmoš oaivvilda ahte ássit dihtet «hui bures» dahje «bures» dáruiduhttinpolitihka birra sámiid vuostá. Diehtu dáruiduhttinpolitihka birra kvenaid/ norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá lea vuollel 10 proseantta. Dát čájeha dan ahte norgalaččat oppalaččat oaivvildit álbmot diehtá oalle unnán dáruiduhttinpolitihka birra.

Vejolaš dulkon das ahte lávdegoddi oaivvilda ahte dát máhttu unnu áiggi badjel, lea ieš dat ahte Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna gávdno. Go álbmot fuobmá ahte dakkár kommišuvdna lea ásaheavvon, de seammás dat sáhtta buktit ipmárdusa dasa ahte dan ásaheavpmái lea duogáš - namalassii ahte servodat diehtá beare unnán dáruiduhttinpolitihka birra.

Eará dulkon lea ahte eanet ja eanet respoandantat miedihit ahte eatnasat eai dieđe doarvái olu dáruiduhttinpolitihka birra, eai ge ipmir sámi dilálašvuodaid doarvái bures. Sáhtta maid jurddašit ahte lohkomateriála speadjalastá dan ahte respoandantat ieža oidnet ahte sis ii leat doarvái máhttu ja ahte dat sáhtta vuhttot maiddái das movt árvvoštallet earáid máhtu.

4.6 Majoritehta oaidnu dasa man dehálaš DSK lea ja maid dat mearkkaša seanadeapmái

Panelas lea maid áiggi badjel jerrojuvvon man dehálaš DSK bargu lea. Vástádušat leat čohkkejuvvon tabellii 1. Tabealla čájeha ahte stuora eanetlohku (sullii golmmas njealji jerrojuvvon olbmus) majoritehtaálbmogis oaivvilda ahte kommišuvdna bargu lea dehálaš dahje hui dehálaš. Dat lea alimus dásis skábmamánus 2023, *manjel* go kommišuvdna bargu lea ovddiduvvon. Dát

govvida ahte stuora eanetlohku álbmogis oaivvilda ahte Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna lea bargan dehálaš barggu.

Tabealla 1: Man dehálaš lea du mielas Stuoradikki duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna bargu/mihttu?⁸(Čájehuvvo proseantaid mielde.)

	li veahášge dehálaš	Unnán dehálaš	Dehálaš	Hirbmat dehálaš
Geassemánu 2021	7	18	40	35
Skábmamánu 2022	6	21	48	25
Geassemánu 2023	8	23	46	23
Skábmamánu 2023	5	18	50	27

Eará gažaldat lei man muddui Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna loahpparaorta váikkuhivččii seanadeapmái. Gažaldatvuorus mii čađahuvvui golggotmánus-skábmamánus 2023:s leat sirren dan gaskkas movt bargu sáhtta veahkkin leat seanadeapmái minoritehtaálbmoga ja stáhta gaskka, ja minoritehtaálbmoga ja majoritehtaálbmoga gaskka. Gávdnosat leat čeahkkáigessojuvvon tabellias 2. Dat čájeha ahte olmuin leat oalle muddui ovtalágan vuordámušat loahpparaortta oassálastimii seanadeapmái minoritehtajoavkkuid ja stáhta ja majoritehtaálbmoga gaskka. Eanetlohku mii lei birrasiid 60 proseanta oaivvildii skábmamánus 2023:s ahte loahpparaorta sáhtta leat ávkin seanadeapmái. Goitge leat unnán olbmot geat jáhkket ahte dat buori muddui dahje hui ollu lea soabadeami. Dát sáhtta čájehit ahte eanetlohkoálbmot lea mielas, muhto veaháš vuordá das ahte lea go kommišuvdna bargu doarvái dasa ahte olahit soabaheami. Dat sáhtta čájehit ahte majoritehtaálbmot lea posiitiivalaš, muhto vurdet ain veaháš oaidnit leago kommišuvdna bargu doarvái dasa ahte olaha seanadeami.

⁸ «Skábmamánu 2022, geassemánu 2023 ja skábmamánu 2023 lei teaksta gažaldahkii ja ieš dat gažaldat ná: «2018:s ásaheavvon Stuoradikki Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna guorahallan dihte historjjálaš vearrivuoda sápmelaččaid ja golbma minoritehtajoavkkuid vuostá Norggas (kvenat, norggasuopmelaččat ja vuovdesuopmelaččat). Ásaheami ovdal lei digaštallan, sihke siskkáldasat sámi, kvena ja norggasuoma birrasiin, ja bellodatpolitihkalaččat eai lean ovttaoaivilis das man dehálaš dakkár kommišuvdna lea. Okta dain ákkain dasa ahte diktit historjjálaš vearrivuoda orrut vássánáiggis; olmmoš ferte boahit viidáseappot. Okta dain deháleamos bargguin mii Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdnas lea, lea oazžut seanadeami Norggas gaskkal (a) minoritehtaálbmogiid (sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid) ja stáhta, ja (b) gaskkal dáid minoritehtajoavkkuid ja majoritehtaálbmoga. Man dehálaš lea du mielas dát bargu/ mihttu?»

Geassemánu 202 lei jearaldat hábmejuvvon veaháš earáládje - «Stuoradikki nammadii 2018:s Norgga duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna mii galgá kártet dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vejolašvuhtii atnit ja praktiseret iežaset giela, kultuvrra ja árbevirolaš ealáhusgeainnuid. Man dehálaš lea dakkár bargu du mielas?»»

Tabealla 2: Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna loahpparaorta boahhtá leat ávkin olahit seanadeami gaskkal:

	li veahášge	Unnán	Veaháš	Olu	Hui olu
Stáhta ja minoritehtajoavkkuid	6	30	52	11	1
Majoritehtaálbmoga ja minoritehtajoavkkuid	9	34	48	8	1

Tabeallas 3 leat ráhkadan jienasteddjiid gaskameari (skábmamánu 2023) juohke stuoradiggebellodahkii mii čájeha sin oainnu man dehálaš DSK bargu lea ja sáhtta go dat buktit seanadeami stáhtain.

Tabealla 3: Oaidnu Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna dehálašvuhtii ja dasa man ávkkálaš lea seanadeapmái, juhkkajoavvun politihkalaš bellodagaide. Skábmamánu 2023

Bellodatváljen	DSK dehálašvuhta (1-4) ⁹	Jáhkku dasa ahte DSK sáhtta leat ávkin oazžut seanadeami stáhtain (1-5) ¹⁰
Sosialisttalaš Gurutbellodat	3,4	2,9
Birasbellodat Ruoná	3,4	2,8
Rukses	3,4	2,7
Gurut	3,2	2,9
Risttálaš Álbmotbellodat	3,1	3
Bargiidbellodat	3,1	2,9
Guovddášbellodat	2,9	2,8
Olgeš	2,8	2,6
Ovddádusbellodat	2,6	2,4
Eará	3	2,5
Ii jienastan	2,8	2,5
Ii leat jienastanriekti	3,1	2,9

Oppalaččat ledje gurutbeali jienasteaddjit, nugo Birasbellodat Ruoná (3,4), Ruksat (3,4) ja Sosialisttalaš Gurutbellodat (3,4), geat atnet DSK eanemus dehálažžan. Gánnáha fuomášit maid ahte dát leat maid bellodagat mat ovtta Gurutbellodagain dájvja daddjojuvvot ruoná, molssaevttolaš ja liberála bellodahkan (Stein, 2023). Olgešbeali jienasteaddjit, erenoamážit Ovddádusbellodaga (2,6) ja Olgeš (2,8), árvvoštallet DSK unnimus dehálažžan. Dat mii gullá dan jáhkku ahte DSK sáhtta leat ávkin seanadeapmái, de ii leat makkárga čielga bellodatpolitihkalaš earru, muhto gaskamearálaččat de vástidit dan oppalaččat unnibun go dehálašvuoda árvvoštallama. Oppalaččat de leat eanas bellodagaid jienasteaddjit sullii 2,9, mii vástida vástádussii «veaháš», ja Ovddádusbellodaga jienasteddjiin (2,4) lea unnimus jáhkku dasa. Sii guđet eai jienastan dahje geain ii leat jienastanriekti, leat lahka gaskameari, muhto sis lea veaháš unnit jáhkku kommišuvnna ávkái.

⁹ 1= li dehálaš veaháš ge, 2= Unnán dehálaš, 3= Dehálaš, 4 = Hirbmat dehálaš

¹⁰ 1= li veahášge, 2= Unnán, 3= Veaháš, 4= Olu, 5= Hui olu

4.7 Luohttevašvuhta ja seanadeapmi

Politihkalaš luohttevašvuhta (dás leat luohttevašvuhta Stuoradiggái ja luohttevašvuhta Norgga politihkkáriidda mihtiduvvon oktan) lea dehálaš fáktor dasa ahte lea jáhkku seanadeapmái ja dan oidnui man dehálaš kommišuvnna bargu lea. Luohttamuš Stuoradiggái sáhtta váikkuhit dasa movt majoritehtaálbmot árvvoštallá eiseválddiid čuovvoleami maŋnel DSK. Vaikko mis ii leat dás vejolašvuhta geahččat politihkalaš luohttamuša iešguđet čearddalaš duogáža olis, de lea jáhkehahtti ahte sáhttet leat erohusat majoritehtaálbmoga ja eará joavkkuid politihkalaš luohttamuša gaskkas. Kommišuvdna lea giedahallan áššiid mat gusket politihkalaš luohttamuššii ja váilevaš luohttamuššii eiseválddiid ja minoritehtajoavkkuid gaskkas (gč. DSK 2023, kap. 11, 12, 17, 20 & 24). Kommišuvdna čájeha ahte lei ge heahti heajos luohttamuša dihte sápmelaččaid ja stivrejeaddjiid gaskkas mii šattai vuodđun dasa mii šattai ođđa stáhtalaš sámpolitiikka (DSK 2023, 266-269). Dáruidehttinpolitihkka čuoza sápmelaččaide ja našuvnnalaš minoritehtaide, ii ge leat čuočcan majoritehtaálbmoga vuoigatvuhtii hupmat iežaset giela, eallit dáčča kultuvrras ja atnit eatnamiid ja luondduriggodagaid.

Guorahallan dihte movt majoritehtaálbmoga luohttamuš lea go lea sáhka DSK dehálašvuodas ja jáhkku ahte šaddá seanadeapmi, de leat ráhkadan indeksavariábela mii mihtida oppalaš politihkalaš luohttamuša skálas 1 rájes gitta 5 rádjái, go leat ovttahttan guokte gažaldaga: “Oppalaččat, man muddui lea dus luohttamuš Norgga politihkkáriidda?” ja “Man muddui lea dus luohttamuš Stuoradiggái?”

Juohke gažaldat mihtiduvvui álgoálggus skálain 1 rájes 5 rádjái, mas 1 mearkkaša “hui unnán” ja 5 mearkkaša “hui ollu”. Politihkalaš luohttamuša indeksačuoggaid submi juohke respondeanta nammii šaddá ná: Politihkalaš luohttamuš = (Gažaldat 1 + Gažaldat 2)/2.

Regrešuvnamodeallat váldet vuhtii ahte leat mánga fáktora mat sáhttet váikkuhit dasa movt iešguđetlágan olbmot gehččet iešguđet áššiid. Dát lea statistihkalaš metoda mii čájeha movt iešguđetlágan duogášvariábeliid - nugo politihkalaš luohttamuš ja sohka bealli - gullet oktii oainnuin seanadeapmái. Tabealla 4 čájeha estimáhtaid ja násttit mitalit statistihkalaš signifikánssa. Modelleremis leat maid dárkkistan respondeanttaidoahppodási (juhkon golmma kategorijai; 1= li makkárga oahppu, 2= Dušše joatkaskuvla, 3= Allaskuvla/universitehta), sohka bealli, ahte leago respondeanta norgalaš¹¹ ja su agi.

¹¹ Variábel *Dáčča* lea biddjojuvvon ovtta jearaldahkii mas respondeanta lea russen ruvttu mas čuožžu dáčča, muhto mas respondeanta sáhtii russet mánga ruvttu (maiddá sápmelaš) čuovvovaš gažaldagas: Olbmuin leat iešguđetlágan duogážat. Manin don anát iežat?

Tabealla 4: Regrešuvnamodeallat			
	Sorjavaš variábel:		
	Seanadeapmi stáhtain	Seanadeapmi majoritehtain	Kommišuvnna barggu dehálašvuohta
	(1)	(2)	(3)
Politiikalaš luohhtámuš	0.25***	0.16***	0.14***
	(0.02)	(0.02)	(0.02)
Oahppu	-0.05	-0.06	0.02
	(0.03)	(0.03)	(0.03)
Nissonolmoš	0.25***	0.25***	0.33***
	(0.04)	(0.04)	(0.04)
Dáčča	0.09	0.05	0.03
	(0.06)	(0.06)	(0.06)
Ahki	-0.02	-0.01	-0.04
	(0.03)	(0.03)	(0.03)
Constant	2.01***	2.14***	2.46***
	(0.12)	(0.13)	(0.12)
Observašuvnnat	1,588	1,565	1,789
R ²	0.11	0.06	0.07
Adjusted R ²	0.11	0.06	0.07
Residual Std. Error	0.70 (df = 1582)	0.74 (df = 1559)	0.76 (df = 1783)
F Statistic	40.06*** (df = 5; 1582)	19.26*** (df = 5; 1559)	27.22*** (df = 5; 1783)
Note:	***p<0.05; **p<0.01		

Modeallat čájehit ahte politiikalaš luohhtámuš lea áibbas guovddážis, maiddái go dárkkista daid eará fáktoriid ektui, das ahte leago respondeanttain jáhkku dasa ahte DSK sáhtta buktit seanadeami stáhtain (modealla 1), seanadeami majoritehtain (modealla 2) ja man muddui kommišuvnna bargu lea dehálaš (modealla 3). Dát oktavuodát leat hui nannosat ja dat čájeha man dehálaš politiikalaš luohhtámuš lea buot dáin surggiin Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna oktavuodas. Maiddái sohkaheallii lea mearkkašahhti variábel ja čájeha ahte nissonolbmot leat eambbo positiivvalaččat go dievdoolbmot, sihke das mii guoská jáhkku seanadeapmái ja DSK mearkkašupmái. Go politiikalaš luohhtámuš dárkkistuvvo, de eai leat mearkkašahhti erohusat oahpu, čearddalaš duogáža, ii ge agi ektui. Eai ge leat geográfalaš erohusat.

4.8 Hehttehus seanadeapmái

Dan vuorus mii lágiduvvui geassemánu 2023 jerrojuvvui hehttehusaid birra seanadeapmái. Respondeanttat ožžo olu dieđuid¹² daid iešguđetge áššiid birra ovdal go dat guokte gažaldaga seanadeami hehttehusaid birra jerrojuvvojedje:

1. Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna loahpparaporta berre fátmastit sámi eanavuoigatvuodaid čielggadeami.
2. Fovse-ášši boahotá hehttet sápmelaččaid ja stáhta gaskka seanadeami.

Vástádusat leat čeahkkáigessojuvvon tabeallas 5 ja čájehit ahte eanasoassi respondeanttain oaivvildit goappaš áššiid vejolaš hehttehussan seanadeapmái.

¹² «Dán dálvvi leat mii oaidnán miellačájemiid Oslos dan nu gohčoduvvon Fovse-ášši oktavuodas, 500 beaivvi maŋŋel go Alimusrikti ovttaienalaččat celkkii ahte bieggaturbiinnaid ceggen boazoguohtunguvlui Fovsses Lulli-Trøndelágas rihkku sápmelaččaid olmmošvuoigatvuodaid. Alimusrikti ii leat dette cealkán berre go fápmopárka heaittihuvvot vai ii.»

Tabealla 5: Hehttehus seanadeapmái (proseanttaid mielde)

	Áibbas ovttaoaivilis	Ovttaoaivilis	Veaháš ovttaoaivilis	In leat ovttaoaivilis, in ge eará oaivilis	In leat áibbas ovttaoaivilis	In ovttaoaivilis	In veahášge ovttaoaivilis
Fovse-ášši	9	19	26	28	7	9	3
Sámi eanavuoigatvuodat	17	34	18	16	4	6	6

Dan iskkadanvuorus mii lágiduvvui skábmamánu 2023 jerrojuvvui respondeanttain fápmopolitihka ja Muolkkuid birra. Dás maid ožžo dieđuid ášši birra ovdal go ožžo gažaldaga.¹³

Tabealla 6: Hehttehus seanadeapmi, skábmamánu 2023 (proseanttaid mielde)

	Hirbmat stuorrát	Stuorrát	Muhtin muddui	Unnán	li veahášge	In dieđe
Fápmopolitihka ja Muolkkut	19	29	30	10	4	9

Stuora eanetlohku (78 proseanta) oaivvilda ahte Muolkkut ja fápmopolitihka sáhttet leat hehttehussan seanadeapmái. Dán guovtti gažaldagas leat veaháš goabbatlágan skálat ja das lea teaksta álggus mii addá dieđuid informánttaide, muhto dat sáhttá maid leat veaháš láidesteaddji. Liikká ii leat eahpádus das ahte áššit mat čatnasit elfápmohuksemii ja eanavuoigatvuodaide dagahit riidduid seanadanproseassas. Logut čájehit maiddá ahte lea oalle ollu ovttamielalášvuohta das ahte raportii berrešii gullat sámi eanavuoigatvuodaid čielggadeapmi, ja maŋŋel go raporta ovddiduvvui, de čájuhuvvui ahte dat ii lean dahkkon (Josefsen ja Broderstad 2024).

4.9 Digaštallan

Min guorahallamat čájehit ahte majoritehtaálbmoga diehtu duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra árvvoštallojuvvui lassánit dan áigodagas go DSK barggai (geahča figuvrra 1). Ii leat hirpmástuhtti ahte diehtu DSK birra árvvoštallojuvvui hui alladin geassemánus 2023 go kommišuvnna raporta almmuhuvvui. Bajimus dásis diđii birrasiid 65 proseanta majoritehtaálbmogis ahte DSK doaimmat ledje jođus. Go dat gahčai veaháš skábmamánu, de dat sáhttá mearkkašit ahte media beroštupmi njiejai.

¹³ «Seammas go Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raportabargu lea leamaš jođus, lea ráđdehus mearridan politihka maid ollu sápmelaččat leat garrasit cuiggodan. Dát guoská erenoamážit mearrádusaide bieggafápmorusttega huksema oktavuodas Fovsses Trøndelágas ja Equinor rusttega elektrifiserema oktavuodas luonddugássá vuostávdáldima ja prosesserema oktavuodas Muolkkuin Romssas ja Finnmarkkus. Ollu sámii čuoččuht ahte dát elfápmohuksenprošeavttat leat vuostálagaid boazodoaluin dain guovlluin ja nu maiddá sápmelaččaid vuoigatvuodaid vuostá beassat doaimmahit iežaset kultuvrra. Man muddui jáhkát ráđdehusa fápmopolitihka sáhttá hehttet sámiiid ja stáhta seanadeami?»

Lea mearkkašan veara ahte stuora oassi majoritehtaálbmogis oaivvilda ahte DSK bargu lea dehálaš. Dat lea buorre vuolggasadji majoritehtaálbmoga ja minoritehtaálbmoga dáhttui seanadit. Lea baicca fuolastahtti dat ahte leat oalle unnán olbmot geat oaivvildit ahte loahpparaporta iešalddis stuorrát dahje hirbmat stuorrát boahťa dagahit seanadeami. Nugo čájuhuvvon čuoggás luohttámuša ja seanadeami birra, gč. tabealla 4, de lea politihkalaš luohttevašvuohta daid politihkalaš ášahusaide dat buot deháleamos čilgehus dasa majoritehtaálbmoga jáhkku seanadeapmái ja ahte lea eanet posiitiiva dasa ahte DSK lea dehálaš, dat lea go sis lea politihkalaš luohttámuš politihkalaš ášahusaide. Dás lea sohkaбелиn mearkkašupmi. Alla politihkalaš luohttámuš orru danne guovddázis go majoritehtaálbmot galgá doarjut politihka ja doaibmabijuid mat ovddidit seanadeami. Dehálaš lea muittus atnit ahte logut eai mital maidege sápmelaččaid ja našuvnnalaš minoritehtaid luohttámuša birra dasa ahte Stuuradikkis lea dáhttu njulget dan vearrivuoda maid dáruiduhttinpolitihka dagahii dáidda joavkkuide ja mii ain dál čuohcá.

Lea maid mearkkašan veara dat ahte Ovddádusbellodaga ja Olgešbellodaga jienasteaddjit leat eanemus eahpádusas DSK mearkkašahhtivuhtii ja unnimusat jáhkket ahte raporta sáhtttá buktit seanadeami. Ahte FrP jienasteaddjit leat eahpádusas, lea dan dihte go bellodat ii lean mielas kommišuvnna ásaheapmái.

Ovddádusbellodat jienastii dan vuostá ahte Stuoradiggi galggai átnut ándagassii dáruiduhttinpolitihka ovddas, ii ge dorjon Stuoradikki ándagassiiátnuma ja dan čiežanuppeloškái čuoggásaš mearrádusa. Nuppi bealde ges leat árvoliberála bellodagat (SG, BR, Gurut ja Ruoksat). Jienasteddjiid oaivilat speadjalastojuvvojedje buori muddui go Stuoradiggi skábmamánu 2024 jienastii DSK raportta badjel, masa dat njeallje bellodaga main ledje eanemus positiivvalaš jienasteaddjit min iskkadeamis DSK ektui, maiddái jienastedje daid evttohuseid mat fátmastedje riikkaidgaskasaš eamiálbmotrivttiid ja sápmelaččaid rivttiid eatnamiidda ja čáziide. Baicca Bargiidbellodat, Olgešbellodat ja Guovddášbellodat manne oktii ja dorjo ráddjejuvvon ipmárdusa seanadeamis nugo gielladoaibmabijut, kulturdoaibmabijut, ja mat dagahedje eanetlogu. Dasto lea mearkkašan veara ahte Olgešbellodat, vaikko bellodat, ovttas Ovddádusbellodagain, ii dorjon Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna ásaheami 2018:s, 2023 ášši gieđahallamis manai guovddázii. Dát čájeha ahte bellodatpolitihkalaš preferánsat čilgejit oasi variašuvnnas movt majoritehtaálbmot oaidná dáruiduhttinpolitihka ja DSK.

Dás leat maiddái geahčadan vejolaš hehttehusaid seanadeapmái. Eanet dárkileappot leat mii geahčadan eanavuogiatvuodaid, elfápmohuksemaid Muolkkuiin ja Fovse-ášši vejolaš hehttehusan. Buot golbma ášši čájehit ahte eanetlohku jurddaša ahte dat sáhttet hehttet seanadeami (geahča tabealla 5 ja tabealla 6). Dát govvida movt ain leat mearkkašahtti riiddut sámi servodaga ja majoritehtaservodaga gaskka mat sáhttet dahkat proseassa hui lossadin ovddosguvlui. Áššit nu go Muolkkuid elektrifiseren dahje bieggafápmohuksen leat konkreetta ovdamearkkat áittan sámiid eana- ja čáhcevuogiatvuodaide, dat maid Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna lohka oktan vuogiatvuodaaoassin guovtti oasis. Nággoáššit sisabahkkemiid birra árbevirolaš sámi guovlluin govvidit dan maid kommišuvdna dadjá ahte dákkár áššiin lea leamašan “ollu váddáset čielggadit vuogiatvuodaid” (DSK 2023, 315). Okta gažaldat lea ahte leago vejolaš hupmat seanadeami birra eamiálbmotperspektiivvas, jus stáhta eiseválddit eai leat váldán ovddasvástádusa assimilerenpolitihkas nu guovddáš oasis (gč. Josefsen ja Broderstad (2024) dárkilet digaštallama eamiálbmotperspektiivva birra kommišuvdnaraporttas).

Dehálaš oassi min gávdnosiin lea ahte dušše 1/3 oassi álbmogis dadjá ahte eanas olbmot dihtet dáruiduhttinpolitihka birra sápmelaččaid vuostá ja sullii

10 proseantta das mii guoská dáruiduhttinpolitihkkii kvenaid/norggasuopmelaččaid vuostá (geahča figuvrra 2). Stuora oassi assimilašuvdnapolitihkas guoskkai gillii, kultuvrii, skuvlii ja oahpahussii, namalassii dan maid kommišuvdna gohčoda vuogiatvuodaid giella- ja kulturstoalpun. Dát lea vásáhus maid sámit juogadit eará eamiálbmogiiguin, dahje nugo Gjerpe (2017, 150-165) čállá: “Eamiálbmogiidda miehtá máilmmi, dego sámi álbmogii, leat skuvla ja oahpahus historjjálaččat čadnojuvvon assimileremii.”

Australialaš historihkkár Reynolds čájeha movt dat gávdno *našuvnnalaš jávohisvuohka* Australia historjjá dáfus, mas aborigiinna historjá ja perspektiivvat leat hilgojuvvon skuvllain ja váldoservodagas oppalaččat. Dan su reflekterejeaddji girjjistit *Why Weren't We Told* Reynolds (1999) muitala dan ahte su bajásšaddamis ii oba oahpahuvvon ge Australia eamiálbmogiid kultuvrra ja historjjá birra, ja maiddái movt koloniserenpolitihkka lei dagahan stuora gillámušaid ja vearrivuoda eamiálbmotjoavkkuide. Koloniseren- ja assimilašuvdnapolitihka brutalitehta eamiálbmogiid ektui Austrálias lea earálágan go dat mii dáhpuhuvai Sámis. Muhto dáppe ge mii oaidnit ahte stáhta, ain dál, duvdá sápmelaččaid eret vuogiatvuodaaoamasteaddjin iežaset árbevirolaš guovlluin sisabahkkenpolitihka bokte man ekonomalaš beroštumit hálddašit. Ii leat dušše máhttu ja oahpásmuvvan dasa mii dáruiduhttinpolitihkka lei dehálaš viidáset seanadeapmái joavkkuid gaskka, muhto maiddái máhttu ja ipmárdus dasa manin ja movt dát politihkka beasai doaibmat lea mearrideaddjin viidáset seanadeapmái.

Maid mii leat dás deattuhan lea ahte dáruiduhttinpolitihkas mas ledje ovtta bealis sápmelaččat ja nuppi bealis našuvnnalaš minoritehtat, ledje sihke oktasaš dovdomearkkat, muhto maiddái goabbatlágan sisdoallu. Erohusat čatnasit vuostažettiin dasa maid kommišuvdna gohčoda vuogiatvuodaaoassin eatnamiidda ja čáziide. Dás leat leamaš ja leat ain stuora váikkuhusat sámi eallinvuohkái ja eallinvuodui (Bjørklund 2024; Fjellheim 2024). Gielalaš ja kultuvrralaš ulbmillaš doaibmabijut maid Stuoradikki eanetlohku mearridii, leat dehálaččat dáruiduhttinpolitihka čoaivdimii. Muhto go ii čalmmustahte eatnan- ja čáhceváttisvuodaide mat leat eamiálbmotipmárdusa guovddázis, de eai oro seanadanproseassat ja bohtosat maid vuostá barget leamen doarvái buorit.

Min gávdnosat čájehit ahte ii leat doarvái máhttu dáruiduhttinpolitihka birra sápmelaččaid vuostá eamiálbmogin, ii ge našuvnnalaš minoritehtaid vuostá Norgga majoritehtaálbmogis. Doaibmabijuid čuovvulemis ja ođđa doaibmabijuid bargguin, de lea ge juste loktanan máhttu majoritehtaálbmogis guovddáš oassi das mii sáhtttá leat veahkkinn nanneme seanadanbarggu, nu movt earret eará boahtá ovdán kommišuvnna raporttas (geahča earret eará DSK

2023, 652-653). Máhttu lea eaktu ipmárdussii ja sáhtta veahkkinn ovddidit eambo informerejuvvon luohhtevašvuoda álbmogii politihkalaš mearrádusaid birra ja doaibmabijuid birra sápmelaččaid ja našuvnnalaš minoritehtaid guovdu. Dás berre máhttogaskkusteapmi čielggadit dan ahte vaikko lei ge oktasaš gielalaš ja kultuvrralaš dáruiduhttin sápmelaččaid ja našuvnnalaš minoritehtaid vuostá, de dat ii leat leamašan identtalaš (gč. DSK 2023, 315). Dasa lassin berre stáhtalaš ideologijja mii lei dáruiduhttinpolitihka vuodđun, šaddat eksplisihhta oassin dáruiduhttinpolitihka sisdoalu ja váikkuhusaid gaskkusteamis. Dat guoská erenoamážit dasa mii čilgii sápmelaččaid eananvuoigatvuodaid massima ja dan vuhkii movt dat ain dál vuhtto almmolaš mearrádusain sisabahkkemiid birra sámi árbevirolaš eananguovlluin.

Konklusuvdna

Dát dutkamuš čájeha ahte majoritehtaálbmoga máhttu Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna (DSK) birra lassánii kommišuvnna doaibmaáigodagas mearkkašahtti láhkai, eanemusat lei loahpparaportta almmustahttima áiggi geassemánus 2023. Seammás čájehit gávdnosat ahte lea ain unnán máhttu dáruiduhttinpolitihka birra, erenoamážit kvenaid/ norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid ektui. Vaikko stuora eanetlohku oaivvilda ahte DSK bargu lea dehálaš, de eai leat respondeanttat liikká sihkkarat das maid bargu addá. Dát guoská erenoamážit daid joavkkuide majoritehtaálbmogis main lea unnán politihkalaš luohhtámuš Stuoradiggái. Dát joavkkut main lea alla politihkalaš luohhtámuš, leat maiddá dat mat leat eanemus eahpádusas DSK:i ja geat vástidit vuolimus bohtosiiguin das ahte jáhkket go seanadeapmái.

Majoritehta politihkalaš luohhtámuš orru leame mearrideaddjin dasa ahte lea go olbmui jáhkku seanadanprosessii. Dát čájeha ahte luohhtámuš politihkalaš ášahusaide lea guovddázis jus seanadanbargu galgá lihkestuvvat. Vai seanadeapmi sáhtta lihkestuvvat, de fertejit maiddá Stuoradikki ja Norgga eiseváldiid doaimmat leat vuoiggalaččat sidjiide geat leat gillán vearrivuoda. Danne lea ágga deattuhit man dehálaš lea politihkkáriid ja earáid rolla hukset ja nannet luohhtámuša politihkalaš ášahusaide. Bellodatpolitihkalaš ovdamunit váikkuhit maiddá oainnuide DS:s, mas mii oaidnit ahte árvoliberála bellodagaid jienasteaddjit dorjot seanadanbargguid stuorát muddui go olgešbellodaga populisttalaš jienasteddjiid gaskkas.

Viidáseappot čujuha dutkamuš dasa ahte konkrehta áššit nugo fápmohuksen, sámi eananvuoigatvuodát ja Fovse-ášši adnojuvvojit mearkkašahtti hehttehussan seanadeapmái. Dát áššit čájehit movt seanadanproseassa sáhtta jávkat dálá, ođđa dahje čoavddekeahtes riidduid duohkai. Sii

deattuhit maiddá dárbbu sámi vuoigatvuodabargui ja vuoigatvuodaid čielggadeapmái politihkalaš ja juridihkalaš mearkkašumis, ja maiddá guhkesáiggi ja fátmasteaddji barggu majoritehtaálbmogis. Nugo dás čájehuvvo, de lea luohhtámuš politihkalaš ášahusaide deatalaš. Das movt dát gieđahallet sámi vuoigatvuodaid ja perspektiivvaid, bohtá leat stuora mearkkašupmi go galgá hukset máhtu ja ipmárdusa sámi eananvuoigatvuodaášsis.

Jus mii galgat lahkoni duohta seanadeami, de lea systemáhtalaš ja bissovaš bargu dárbbalaš buoridit majoritehtaálbmoga máhtu dáruiduhttinpolitihka ja dan čuovvumušaid birra – sihke historjjálaččat ja otná beaivve. Dát mielddisbuktá ahte galgá váldit duođas našuvnnalaš jávohisvuoda ja diehtováilevašvuoda, ja ovddidit doaibmabijuid mat sihkkarastet ahte majoritehtaálbmot ii bisán passiiva geahččin, muhto aktiivvalaš oasseváldin soabadanproseassas.

Ovddidan dihtii máhtu dáruiduhttinpolitihka birra ja lasihan dihtii ipmárdusa das ahte lea dárbu seanadeapmái majoritehtaálbmoga gaskkas, evttohii kommišuvdna viiddis vuoruhemiid gaskkusteamis ja máhttohuksemis, mat ledje jurddašuvvon majoritehtaálbmogii. Seamma guoská oahpahussii sámi ja kvena áššiid birra skuvillas, sihke viidodaga ja perspektiivvaid mánggabealatvuoda dáfus. Ulbmil lea sihkkarastit ahte bohttevaš buolvvat ožžot eambo ollislaš ipmárdusa Norgga mánggakultuvrralaš historjjás. Muhto dát doaibmabijut eai váikkuat dáruiduhttinpolitihka čuovvumušaide sámi vuoigatvuodaide eananvuoigatvuodaoasis. Stáhta aktevrat fertejit váldit mielde doaibmabijuid politihka hábmemis ja konkrehta soabadanbarggus mat sihkkarastet guovlluid ja resurssaid geavaheami mat leat vuodđuduvvet eamiálbmotvuoigatvuodaide.

Dasa lassin mii oaivvildit ahte lea dárbu ođđa álbmotiskkademiide vai sáhttit čuovvut álbmoga máhtu ja guottuid ovdáneami maŋgel go Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna lea gárven barggu. Lea dárbbalaš ahte álbmogis lea máhttu dáruiduhttinpolitihka ja seanadanbarggu birra, sihke majoritehtaálbmogis ja sápmelaččain ja našuvnnalaš minoritehtain. Dakkár ođđa máhttovdáneapmi attášii liibba guorahallat guhkesáiggi váikkuhusaid seanadanbarggus mii lea čadnon beroštupmái ja dihtui. Vaikko sámediggeválljenprošeakta (2025-2029) áigu čadahit ráddjejuvvon iskkadeami das, ovttaš UiT dáhtačoaggimiin majoritehtaálbmogis, de berrejit dakkár jahkasaš dáhtačohkkemat čadahuvvot, áinnas Disscore panelaiskkademiin.

Rávvagat:

- Duohtavuodá- ja seanadankommišuvdna juohká giela ja kultuvrra ovtta vuoigatvuodáaoassin, ja eatnamiid ja čáziid nuppi vuoigatvuodáaoassin, ja dan berre bidjat vuodđun politihkalaš seanadanbargui.
- Dakkár seanadandoaimmaid dárbu, maiguin dustet dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid eatnamiid ja resurssaid stivremis ja geavaheamis, ferte dovddastuvvot.
- Dan oasi eatnamiid ja čáziid birra ferte geahččat Sturadikki ovddeš mearrádusaid vuodul sámi eanavuoigatvuodaid ja resursageavaheami ja almmolaš areálageavaheami birra, ja doaimmahuvvot eamiálbmotvuoigatvuodaid vuodul.
- Berre jeavddalaččat čadahit álbmotiskkademiid majoritehtaálbmoga máhtu ja diehtodárbbu birra, guottuid, vuordámušaid birra ja beroštumi birra seanadanbargui.

Referánssat

- Bjørklund, I. (2024). Den norske kolonialismen i Sápmi – metafor eller realitet? *Nytt norsk tidsskrift*. Ss. 222-234. <https://doi.org/10.18261/nnt.41.3-4.3>
- Broderstad, E. G. & Josefsen, E. (2023). The Norwegian TRC: Truth, reconciliation, and public engagement. *International Journal on Minority and Group Rights*, 31(2), 205-232. [oi:10.1163/15718115-bja10120](https://doi.org/10.1163/15718115-bja10120)
- Dancy, G. & Thoms, O. T. (2022). Do truth commissions really improve democracy? *Comparative political studies*, 55(4), 555-587. <https://doi.org/10.1177/00104140211024305>
- Fimreite, A. L. & Ivarsflaten, E. (2022). Nye perspektiver på det norske demokratiets kjerneinstitusjoner. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 4(4), 129-136. <https://doi.org/10.18261/nst.38.4>
- Fjellheim, E. M. B. (2024). Resisting unfinished colonial business in southern saami reindeer herding landscapes: struggles over knowledges, worldviews, and values. Ph.D. UiT The Arctic University of Norway, Faculty of Humanites, Social Sciences and Education, Sámi Dutkamiid Guovddáš.
- Gjerpe, K. K. (2017). Samisk læreplanverk – en symbolsk forpliktelse? En begrepsanalyse av det samiske innholdet i Læreplanverket Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet Samisk. *Nordic Studies in Education*, 37(3-4), 150-165.
- Habbestad, A. D. (2023). From ideas to final mandate: An analysis of the process of formulating the Norwegian TRC mandate and the idea [UiT Norges arktiske universitet].
- Innst. 30 S (2024-2025) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/?all=true>
- Innst. 408 S (2017-2018) Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s/?all=true>
- Innst. 493 S (2016-2017) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-493s/?all=true>
- Josefsen, E. & Broderstad, E.G. (2024). Hvordan forstå fornorskingspolitikken formelle slutt punkt? *Heimen* Vol.61, utgave 4, 311-328. <https://doi.org/10.18261/heimen.61.4.4>
- Olsen, K. (2024). The Relation of Civil Society to the Norwegian TRC-Process in the Light of TRUCOM Research: A Reconciliation without the Majority? I L. M. Skum, J. Klaasen, B. Krukpa & R. Aldred (Red.), *Cultivating Transformative Reconciliation. Are TRC Processes Enough?* (s. 173-191). Pickwick Publications.
- Representantforslag 30 S (2016-2017) Representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge
- Reynolds, H. (1999). *Why weren't we told?: A personal search for the truth about our history*. Penguin, Melbourne. DOI:10.1111/j.1467-842X.1999.tb01559.x
- Skogerbø, E., Habbestad, A. D., Fjærli, M. R. & Josefsen, E. (2024). Sannhets- og forsoningskommisjonen i mediene. *Mediehistorisk tidsskrift*, 21(2), 12–39.
- Skogerbø, E., McCallum, K. & Dreher, T. (2025). Overshadowed voices in media reporting on truth-telling commissions. *Media, Culture & Society*, 01634437241276125.
- Skaar, E. (2018). Transitional justice for human rights: The legacy and future of truth and reconciliation commissions. *International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts. International Human Rights*, 1-21. https://doi.org/10.1007/978-981-10-4516-5_15-1
- Stanton, K. (2011). Canada's Truth and Reconciliation Commission: Settling the Past? *International Indigenous Policy Journal*, 2(3), 1–18. <https://www.jstor.org/stable/48766832>
- Stein, J. (2023). Blir norsk politikk GAL ? – Norske valg og partier sett gjennom et europeisk perspektiv. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39(1). <https://doi.org/10.18261/nst.39.1.3>
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. (Dokument 19 (2022–2023)). <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2022-2023/dok19-202223.pdf>

RiddoDuottarMuseat

Gávtthehas bárra. Et ektepar med kofter.

Foto: Jan Harr / RiddoDuottarMuseat.

Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

Lærer Alfred Larsen og kona Anna Larsen. Larsen begynte som lærer i Kautokeino i 1934 og Inga hadde han som lærer i mange år. Han var samisktalende.

5 De som berøres må høres – hvem er samisklærerne i grunnskolen?

Kamil Øzerk
Professor emeritus

Hege Merete Somby
Professor, Samisk høgskole

Sammendrag

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport pekte på at skolen og lærerens rolle var sentral i fornorskningspolitikken som ble ført i Norge, noe som blant annet førte til tap av språk, tapt skolegang og begrenset læringsutbytte for samiske elever. I vår tid anses skolen derimot som en arena for språkrevitaliseringstiltak der samisklærere er sentrale aktører. I denne artikkelen presenteres resultater fra en spørreundersøkelse som omfatter 123 samisklærere som har stedlig undervisning i og på samisk. Spørreundersøkelsen sentrerer rundt samisklæreres bakgrunn og erfaringer fra samiskspråklig undervisning. Artikkelen belyser faktorer knyttet til lærere, deres utdanningsbakgrunn, hvor lenge de har jobbet i skolen, elevgrunnlaget de møter og om de jobber innenfor eller utenfor forvaltningsområdet.

Resultatene viser at samisklærere hovedsakelig har undervisningskompetanse i det eller de fag de underviser i, og en betydelig andel har også videreutdanning. Dette gjelder ikke for samisklærere i begynneropplæringen der kun 40% har undervisningskompetanse. Kjønnsfordelingen er tilsvarende forholdet i den norske skolen, og i skoleåret 2021-2022 underviste to-tredjedeler av informantene i skoler innenfor forvaltningsområdet. Det er flest lærere med kort og lang erfaring som lærere, henholdsvis 1-5 år og 21 år eller mer.

Hvis vi forutsetter at de mest erfarne lærerne går av med pensjon i løpet av de neste 10-15 årene, at

dagens elevtall er stabilt og at alle lærere skal ha undervisningskompetanse, er det rimelig å anslå at vi kommer til å trenge minst 15-20 nye lærere i skolen hvert år i tiden som kommer. Da har vi ikke tatt hensyn til det økende omfanget elever som får fjernundervisning som krever flere lærere enn stedlig undervisning.

For at vi skal kunne lykkes med statens revitaliseringspolitikk og tiltak i grunnskolen, er det avgjørende å rekruttere flere samisktalende til lærerutdanningen. For å ivareta elevenes rettigheter i grunnskolen i samsvar med opplæringsloven, må man i større grad også sørge for at de har formell og relevant utdanning, også for andrespråkopplæring. Dette er av stor betydning om andrespråkopplæring skal lykkes som et språkrevitaliseringstiltak. Økningen av tallet på elever utenfor forvaltningsområdet forutsetter utvikling av alternative måter å organisere opplæringen for denne elevgruppen. Tospråklighets-, språkrevitaliserings- og urfolksperspektiv må være grunnpilaren i alle tiltak rettet mot utdanningen av samisklærere og samiskopplæring i og utenfor forvaltningsområdet. Urfolksperspektivet handler om retten til å ta vare på sine verdier og bruke og utvikle eget kultur, språk og kunnskapssystem i samsvar med samfunnsutvikling. Det innebærer også å respektere urfolkets forhold til fellesskapet og naturen og retten til å definere sin egen identitet (NOU 2016:18 (2016))

5.1 Innledning

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport pekte på at skolen og lærerens rolle var sentral i fornorskningspolitikken som ble ført i Norge. Skolen ble i over 100 år brukt som en arena for kulturell og språklig assimilering, noe som blant annet førte til tap av språk, tapt skolegang og begrenset læringsutbytte for samiske elever (SFK, 2023). I dag er det igangsatt flere språkrevitaliseringstiltak i samsvar med opplæringslova og gjeldende læreplaner for å begrense språkskifte og språktap, og for å styrke den samiske språksituasjonen. Opplæring i grunnskolen er en sentral faktor for å oppnå dette og å fremme kulturell gjenreisning og språkvitalisering. Elevers rett til samiskopplæring krever også samisktalende lærere som kan gi denne opplæringen. Innføring av samisk læreplanverk (siden 1997) og praktisering av opplæring *i og på samisk* i ulike landsdeler, er store tiltak for å ivareta denne rettigheten. Opplæring *i samisk* innebærer at man underviser i samisk som språkfag, mens opplæring *på samisk* er undervisning i fag som matematikk, samfunnsfag, naturfag, duodji, musikk, kroppsøving og mat og helse hvor samisk er undervisningsspråk. I forarbeidene til fagfornyelsen (Meld. St. 28 (2015-2016)) slås det fast at «[d]en samiske skolen (...) skal legge til rette for at elevene får en kvalitetsmessig god opplæring med basis i samiske språk (...)» (s. 9), noe som også er videreført i læreplanverkene Kunnskapsløftet 2020 Samisk/Kunnskapsløftet 2020 (LK20S/LK20) sin overordnede del¹ (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 8). En «opplæring med basis i samiske språk», betyr at elevenes opplæring i grunnskolen skal omfatte opplæring *i samisk* som førstespråk og opplæring *på samisk* i de øvrige skolefagene, i tillegg til opplæring i norsk og engelsk, i forvaltningsområdet. Utenfor forvaltningsområdet har elever med samisk bakgrunn i grunnskolen rett til å få opplæring *i samisk* enten som førstespråk eller andrespråk.

Det foreligger imidlertid lite innsikt om lærerne som har stedlig undervisning *i og på samiske språk* etter det samiske læreplanverket. Johansen (2016) påpekte for 10 år siden at det mangler oversikt over antall samisktalende lærere i Norge, og ifølge Angell (2022) er oversikten over samisk kompetanse hovedsakelig uformell og i liten grad foreligger informative oversikter eller statistikk om samiske læreres formelle undervisningskompetanse. De eksisterende oversiktene vi har angående lærere knyttet til 'samisk' kommer fra SSB (Statistisk Sentralbyrå) og GSI-tall (Grunnskolens Informasjonssystem), og de presenterer oversikter over de som underviser *i samisk*. Undervisning *i samisk* er undervisning i samisk som første- eller andrespråk og tilbys som stedlig- eller fjernundervisning. Det mangler derimot oversikt og kunnskap om de som også underviser i andre undervisningsfag *på samisk* i

grunnskolen. I denne artikkelen undersøker vi derfor hva som kjennetegner samisklærere² som kun har stedlig undervisning *i og på samisk*. Kartlegging av denne lærergruppen gir nødvendig kunnskap for sentrale og lokale beslutningstakere når det gjelder planleggingen og organiseringen av pedagogiske tiltak rettet mot stedlig opplæring *i og på samisk*, både i og utenfor det som tidligere var omtalt som forvaltningsområdet for de samiske språk.

Denne artikkelen presenterer resultater fra en spørreundersøkelse som har samlet kvantitative data fra samisklærere i grunnskolen. Undersøkelsen sentrerer seg rundt samisklæreres bakgrunn og erfaringer og vil svare på forskningsspørsmålet *Hva kjennetegner lærere som har stedlig undervisning i og på samiske språk under LK20S?* Artikkelen avslutter med noen tilrådinger for beslutningstakere i utdanningssektoren.

5.2 Samiske elevers rettigheter i opplæringsloven og læreplanverket Kunnskapsløftet samisk (LK20S)

Samiske elevers rettigheter krever og ivaretas av samisktalende lærere i tråd med opplæringslova og gjeldende læreplanverk. Samiske elever har rett til opplæring *i eller i og på samisk*, og får opplæring *i samisk* som førstespråk eller samisk som andrespråk etter læreplaner for samiskfaget. Lærere som underviser denne elevgruppa underviser for en bredt sammensatt elevgruppe, og opplæringssituasjonen er også sammensatt og uensartet. Samiskopplæring foregår både i samiske og norske skoler. Lærerne og elevene er gjerne tospråklige og noen av lærebooksene og læremidlene som brukes på ulike trinn kan være på norsk mens lærerne bruker samisk som undervisningsspråk. Samtidig kan noen elever i store kommuner utenfor forvaltningsområdet få opplæring *i og på samisk* i egne klasser på norskspråklige skoler (f.eks. i Tromsø og Alta). En utbredt praksis utenfor forvaltningsområdet er at mange elever får undervisning *i samisk* som førstespråk eller andrespråk av ambulerende lærere (f.eks. i Tromsø, Alta og Bodø) eller på en sentralisert skole i få timer i uka (f.eks. i Oslo). Samisklærere trenger ikke nødvendigvis være fra norsk side, men kan like gjerne være samisklærere fra svensk, finsk eller russisk side.

² Vi har valgt å bruke begrepet samisklærere i denne artikkelen. Når vi bruker begrepet samisklærere, mener vi de som underviser i samisk som språkfag, på samisk i andre undervisningsfag, eller begge deler. Resultatene viser også at ikke alle har formell eller relevant lærerutdanning. Vi omtaler likevel gruppen som samisklærere.

¹ Overordnet del er likelydende i LK20 og LK20S og beskriver grunnsynet som skal prege pedagogisk praksis i grunnsopplæringen.

5.2.1 Opplæring i og på samisk

Rettighetene til opplæring i og på samiske språk i grunnskolen er forankret i opplæringslæringslovas (2023) §3-2, *Opplæring i og på samisk i grunnskolen*. Der skilles det mellom opplæring i og på ett av de tre offisielle samiske språkene (nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk). Forskjellen forankrer rettigheter til å få opplæring i samisk som første- eller andrespråk, eller få opplæring i andre fag, som matematikk eller samfunnsfag, på ett samisk språk. Med andre ord innebærer lovverket rettigheter som gjør det mulig for samiske elever å møte sitt førstespråk eller andrespråk som både språkfag og undervisningsspråk på skolen.

Det betyr også at samisklærere underviser enten 1) *i og på* samisk, eller 2) *i* samisk, eller 3) *på* samisk. Opplæring *i* samisk kan være opplæring i førstespråk eller andrespråk. Vi bruker disse formuleringene gjennomgående i denne artikkelen avhengig av om vi omtaler opplæring *i* eller *på* samisk. Disse rettighetene er også knyttet til *hvor* elevene får sin opplæring, noe som er formulert i opplæringslovas (2023) § 3-2. Alle samiske elever har rett til opplæring *i* samisk som første- eller andrespråk, uavhengig av hvor de bor i landet. De som bor i språkutviklings- eller språkvitaliseringskommuner, har også rett til opplæring *på* samisk, jf. opplæringslova. Rettigheter til å få opplæring i og på samisk, og dermed styrke språklig grunnlag til å bruke og utvikle samiske språk, står derfor sterkest innenfor disse kommunene.

5.2.2 Språkutviklings- og språkvitaliseringskommuner

Samiske elever i grunnskolen har rett til å få opplæring i enten sør-, lule- og nordsamisk som første- eller andrespråk. Elever som har samisk som førstespråk har i all hovedsak samisk som morsmål og får gjerne all opplæring også på samisk i språkutviklings- og språkvitaliseringskommuner. Praktisering av opplæringsloven og LK20S i grunnskolen er nær knyttet til samelovens språkregler som opererer med følgende tre kommunekategorier etter 2023 (jf. Stortingets vedtak 30. mai 2023):

1. Språkutviklingskommuner (Kautokeino, Karasjok, Nesseby og Tana)
2. Språkvitaliseringskommuner (Porsanger, Kåfjord, Lavangen, Tjeldsund, Hattfjelldal, Hamarøy, Røyrvik, Røros og Snåsa)
3. Språkstimuleringskommuner (Saltdal).

Det som omtales som forvaltningsområdet for samiske språk omfatter de to førstnevnte kommunekategoriene.

Elever som har samisk som andrespråk, får opplæring i samisk. Utenfor samiske språkutviklings- eller språkvitaliseringskommuner, har elever rett til

å få undervisning i samisk, men når det gjelder undervisning på samisk, forutsetter at det er minst 10 elever som krever en slik opplæring (jf. opplæringslova, 2023). Tromsø og Alta er eksempler på kommuner som ligger utenfor språkutviklings- og språkvitaliseringskommuner hvor det gis opplæring i og på samisk for flere elever gjennom sentralisering. Slik det ble nevnt tidligere, får mange elever i disse kommunene opplæring i samisk som første- eller andrespråk på sine skoler av ambulerende lærere. Rett til opplæring i samisk gjelder uavhengig av geografi og antall elever i en kommune, jf. opplæringslova.

Selv om samiske elever har rett til å få opplæring i og på samisk avhengig av hvor de bor, er det ikke obligatorisk å få samiskopplæring. Det er derimot obligatorisk å få opplæring i norsk uavhengig av hvor elevene får sin grunnskoleopplæring.

5.2.3 LK20S og Samiskfaget

Fra 2020 gjelder Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 og Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 Samisk (LK20S), også kalt fagfornyelsen. Læreplanverket er forskrift til opplæringslova og formaliserer skolens og læreres samfunnsmandat. Forarbeidene til fagfornyelsen redegjorde for intensjonene for samiskfaget i Meld. St. 28 (2015-2016) (Kunnskapsdepartementet, 2016). Både samisk som første- og andrespråk inngår i samiskfaget, og faget «skal bidra til at barn og unge kan innlemmes i samisk kultur og samfunnsliv, der kulturforståelse, kommunikasjon, danning og identitetsutvikling blir sentrale elementer i opplæringen» (Kunnskapsdepartementet, 2017 s. 50).

5.3 Tallmaterialet for opplæring i samisk som førstespråk og samisk som andrespråk

Tall fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI), viser at flest elever får opplæring i samisk som andrespråk (se tabell 1), og Johansen (2023) forteller at det er en økende trend i samiskopplæringen der samisk som andrespråk har økt med 28% de siste ti årene. For samisk som førstespråk er økningen på 9%. I tabell 1 ser vi at i løpet de fire siste skoleårene har økningen vært 6% for nordsamisk som førstespråk og 7% for nordsamisk som andrespråk. For lulesamisk og sørsamisk har det ikke vært så store endringer i antall språkbrukere og antallet har variert mye fra år til år. Det er ikke unaturlig i og med at vi snakker om meget små språkgrupper.

Tabell 1: Elevtall for elever som får opplæring i samisk som første- eller andrespråk.
Kilde: GSI

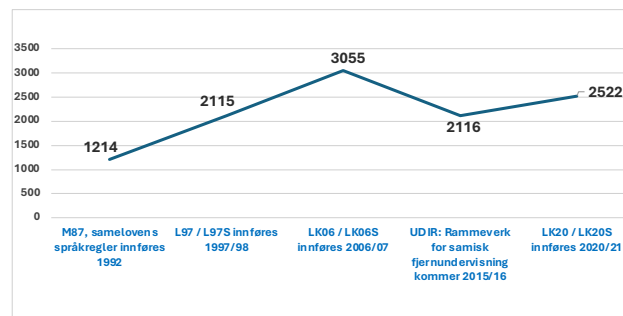
		2019-20	2020-21	2021-22	2022-23
Nordsamisk	som førstespråk	893	943	951	949
	som andrespråk	1293	1365	1326	1378
Lulesamisk	som førstespråk	33	33	33	30
	som andrespråk	77	80	76	84
Sørsamisk	som førstespråk	28	35	25	15
	som andrespråk	85	66	81	90
Totalt		2409	2522	2492	2546

I skoleåret 2022-23 er det 994 elever som får opplæring i samisk som førstespråk. Det er i denne elevkategorien vi finner de fleste elevene som også får opplæring på samisk. Det er nærliggende å anta at det er denne elevkategorien som vil ha sterkest mulighet til å velge studier på samisk, herunder barnehagelærer, grunnskolelærere og faglærerutdanning på samisk. I denne elevgruppen vil vi sannsynligvis finne den andelen av samisktalende som vil overføre samisk som kommunikasjonsspråk i familie- og yrkesliv, og sannsynligvis være de som i størst grad kan bidra til å utvikle samiske språk i utdanningssystemet.

I skoleåret 2022-23 er det 1552 elever som får opplæring i samisk som andrespråk, noe som utgjør 60% av elever som får opplæring i samisk. I denne elevgruppa vil vi sannsynligvis finne en stor andel som ønsker å revitalisere samisk, ønsker å ta tilbake tapt språk og som vil overføre samisk til neste generasjon.

5.3.1 Elevtallsutvikling for samiskopplæring i perioden fra 1992 til skoleåret 2020/2021

Tallet på elever som får opplæring i samisk som førstespråk eller samisk som andrespråk har økt med om lag 100% i de siste 30 årene. I skoleåret 2022-23 er det totalt 2546 elever som får opplæring i samisk enten som førstespråk eller andrespråk. Et lengre tidsperspektiv på elevtallsutviklingen i samiskopplæring viser at trenden er stigende til tross for en noe svakere stigning de siste årene. Hvis vi ser på elevtallsutviklingen i sammenheng med de siste 30 årenes læreplanperioder, ser vi at utviklingen var nedadgående etter innføring av læreplanreformen i 2006, men at den senere har steget etter at Utdanningsdirektoratet innførte rammeverk for samisk fjernundervisning i 2015/16 (se figur 1). Vi vet ennå ikke hvordan den siste læreplanreformen fra 2020 (LK20S) vil slå ut for elevtallsutviklingen i grunnskolen på sikt.

Figur 1: Elevtallsutvikling for samiskopplæring gjennom flere læreplanperioder(*), bearbeidet etter Øzerk, 2021.

(*) Elevtallet omfatter som elever som fikk opplæring i samisk som førstespråk, samisk språk og kultur (kun i L97 /L97S), samisk som andrespråk (samisk står for nord-, lule- eller sørsamisk).

5.3.2 Konsekvensene av elevtallsutviklingen for lærerdekning

Det økende antall elever som får opplæring i samisk, spesielt i samisk som andrespråk, krever økende antall lærere som kan gi denne opplæringen. Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) kommenterer at «[d]et er en prekær lærermangel i lule- og sørsamiske områder» (s. 448), og de viser til flere kilder, blant annet Angell et al. (2022). Skoleeiere og rektorer rapporterer også at de har problemer med å rekruttere lærere til samisk undervisning og flere skoler har kun mulighet til å tilby deltidsstillinger (Riksrevisjonen, 2019).

5.4 Metodiske valg i spørreundersøkelsen

Spørreundersøkelsen formål har vært å få innsikt i hva som kjennetegner lærere som har stedlig undervisning under LK20S, variasjon i deres arbeidsoppgaver og erfaringer de har hatt etter innføring av fagfornyelsen, som del av et forskningsprosjekt ved Sámi allaskuvla under ledelse av Kamil Øzerk Denne delen av spørreundersøkelsen bruker data fra de to førstnevnte delene av spørreundersøkelsen. Vi presenterer innledningsvis metodiske valg før vi går videre til å beskrive spørreskjemaet, analyser og etiske vurderinger.

5.4.1 Rekruttering og utvalg

Rekruttering til undersøkelsen foregikk i perioden desember 2021 til juni 2022, og søkte lærere som hadde stedlig undervisning i og på samisk. Flere skoler i og utenfor forvaltningsområdet³ ble kontaktet per telefon og epost der vi ba om å få komme fysisk

³ Forvaltningsområdet ble som nevnt tidligere endret til språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner den 30.05.2023 etter vedtak i Stortinget. Når vi presenterer undersøkelsens resultater, vil vi bruke begrepet forvaltningsområdet som ble brukt i spørreundersøkelsen.

til skolene, informere om prosjektet og dele ut spørreundersøkelsen. I skoleåret 2021-2022 inngikk 13 kommuner, fordelt over 3 fylker, i forvaltningsområdet (se tabell 2).

Tabell 2: Fylker og kommuner i forvaltningsområdet for samiske språk på datainnsamlingstidspunktet.

Troms og Finnmark	Nordland	Trøndelag
Romsa ja Finnmárku	Nordlánda	Trööndelage
Tromssa ja Finmarkku	Nordlännda	
	Nordlaante	
Unjárga* – Nesseby	Hábmer** – Hamarøy	Raarvihke*** – Røyrvik
Deatnu* – Tana	Aarborte*** – Hattfjelldal	Snåase*** – Snåsa
Porsanger* – Porsángu – Porsanki		Rosse*** – Røros
Kárášjohka* – Karasjok*		
Guovdageaidnu* – Kautokeino		
Gáivuotna* – Kåfjord – Kaivuono		
Loabák* – Lavangen		
Diellánuorri* – Tjeldsund		

*Nordsamiske kommuner, **Lulesamisk kommune, ***Sørsamiske kommuner

Det ble gjennomført skolebesøk i Karasjok, Kautokeino, Tana, Nesseby og Oslo. I tillegg fikk lærere i lulesamisk og sørsamisk utdelt spørreskjema og svarkonvolutt på skolebesøk ved deres skoler. I Alta og Tromsø ble samisklærere invitert til et møtested der de fikk informasjon om prosjektet og utdelt spørreskjema. Også NetSam-ledelsen (Nettverk for samiskopplæring)⁴ ble kontaktet og informert om undersøkelsen. De inviterte til deltakelse på to seminarer i henholdsvis Oslo og Tromsø, der undersøkelsen ble presentert og samisklærere spurt om å delta. På disse seminarene møtte vi hovedsakelig samisklærere som underviste i ett av de tre samiske språkene utenfor forvaltningsområdet. Til sammen har 123 samisklærere for grunnskolen besvart.

5.4.2 Usikre tall på populasjonen av samiskspråklige lærere – en utfordring for representativitet

Som nevnt, er det usikkert hvor mange samiskspråklige lærere vi har i Norge, og vi vet ikke hvor mange som har undervisning *på* samisk. Det er derfor vanskelig å si hvor stor del dette utvalget er av populasjonen.

Vi har likevel noe foreliggende statistikk som kan gi oss noen holdepunkter. I henhold til GSI-tall for skoleåret 2022/23, var det i 226 lærere som underviste *i* samisk i grunnskolen. Lærere som underviser *i* samisk, underviser både som stedlige og fjernundervisningslærere, men GSI-tallene skiller ikke mellom undervisningsformene. I 2016 fant Johansen at det var 219 lærere som underviste *i* samisk på grunnskolen, henholdsvis. 22 i sørsamisk, 8 i lulesamisk og 189 i nordsamisk. Sannsynligvis er noen av disse lærerne kun fjernundervisningslærere *i* samisk uten at det fremkommer i undersøkelsen. Når det gjelder antall fjernundervisere som underviser *i* samisk, fant Riksrevisjonen (2019) at det i 2017/18 var 67 lærere som underviste via fjernundervisning, både på grunn- og videregående skole nivå. Oversikten viser ikke fordelingen på disse nivåene. Vi vet også at antall elever som får undervisning i samisk som andrespråk, er betydelig høyere enn for samisk som førstespråk (som vist i tabell 1). Elever som får samisk som andrespråk følger ikke nødvendigvis LK20S i andre undervisningsfag og får ikke nødvendigvis undervisning *på* samisk. En andel av lærerne som underviser i samisk, underviser derfor ikke denne elevgruppa *på* samisk.

GSI-tall forteller også om antall lærere som underviser i de samiske språkfagene og antall lærere i de ulike kommunene. Det er imidlertid også norskklasser eller grupper som følger LK20 på skoler i de samme kommunene, noe som vanskeliggjør estimeringer av antall som også underviser på samisk i flere fag. I tillegg kan man være ansatt i en kommune som ligger i en samisk språkutviklings- eller språkvitaliseringskommune uten å ha kompetanse til å undervise *på* samisk. Statistikk over antall samisklærere i eksempelvis en språkvitaliseringskommune, vil derfor ikke gi svar på hvor mange som også underviser på samisk. Hvor stor populasjonen av samisklærere faktisk er, er derfor usikkert.

Undersøkelsens utvalg jobber som lærere både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samiske språk, og underviser elever i samisk som første- og/eller andrespråk i grunnskolen. Fjernundervisningslærere inngår ikke i undersøkelsens utvalg i og med at de ikke er stedlige lærere. Det er imidlertid tre fjernundervisningslærere som er med i utvalget fordi de også hadde stedlig undervisning. Lærere i videregående skole inngår heller ikke i undersøkelsens utvalg. Utvalget omfatter lærere som jobber i kommunene Karasjok, Kautokeino, Tana, Nesseby, Tromsø, Alta og Oslo, Lavangen, Porsanger, Sør-Varanger, Målselv, Harstad, Bodø, Evenes, Snåsa og Hamarøy.

Tre av våre 123 informanter jobbet kun som fjernundervisningslærere på datainnsamlings-tidspunktet, men hadde frem til da også jobbet som stedlige lærere. Disse tre lærerne holdes utenfor i noen av analysene fordi de som fjernundervisningslærere både har undervist på grunnskole- og videregående

⁴ NetSam pleier å arrangere samlinger og seminarer i samarbeid med Sámi allaskuvla som varer 1-2 dager.

nivå. I analyser der kompetanse eller undervisning er spesifikt knyttet til grunnskolefaktorer, har vi valgt å ta de ut. Det er få lærere med i denne undersøkelsen fra lule- og sørsamiske områder. Dette innebærer usikkerhet med hensyn til representativitet og resultatene for denne utvalgsgruppen må derfor leses med forsiktighet.

5.4.3 Spørreskjema og analyse

Spørreundersøkelsen har tatt sikte på å innhente data som kan gi et oversiktsbilde over samisklæreres bakgrunn, egen utdanning og undervisningserfaring i tillegg til deres undervisningssituasjon, hvilket språk de underviser på og fag de underviser i. Spørreskjemaet var tilgjengelig på sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk og norsk.

For denne undersøkelsen benyttes data på nominal- og ordinalnivå og dataanalysene er deskriptive. Resultatene er presentert ved hjelp av frekvenstabeller som er hensiktsmessig når man ønsker å gi en bred oversikt over et område (Healey, 2014).

Denne undersøkelsen skiller mellom undervisningsfag i to kategorier: språk- og skolefag. I språkfag inngår nord-, lule- og sørsamisk som både første- og andrespråk. I skolefag inngår alle andre fag, som eksempelvis matematikk, mat og helse, duodji, musikk, kroppsøving og valgfag.

5.4.4 Etiske vurderinger

I henhold til god forskningsskikk, er undersøkelsen godkjent fra NSD før kontakt ble opprettet med skoler, kommuner og andre såkalte portvakter. Prinsippene om anonymitet, personvern, frivillighet, konfidensialitet og respekt for informantene er fulgt i henhold til NESH (2021) sine retningslinjer.

I undersøkelsen er det tre språkgrupper som er representert. I dataanalysene er samisklærere som underviser i lulesamisk og sørsamisk slått sammen på grunn av personvern hensyn. Det innebærer også at spesifikke kjennetegn, som utdanningsbakgrunn eller kjønn, ikke blir presentert innenfor hver enkelt språkgruppe. Derfor blir ikke informasjon som er spesifikt relevant for lule- eller sørsamiske skoler og lærere redegjort for eller drøftet, og at de som er minoriteter i minoriteten får mindre oppmerksomhet enn det som hadde vært ønskelig. Slike refleksjoner har inngått i arbeid med både datainnsamling og analyser.

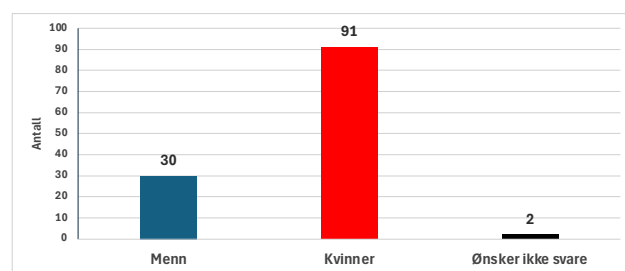
Resultatene viser at noen av informantene ikke har undervisningskompetanse eller formell lærerkompetanse. Vi har ikke samlet informasjon om

informantene er samiske. Vi har likevel valgt å omtale informantene som samisklærere fremfor informanter idenne artikkelen.

5.5 Resultater

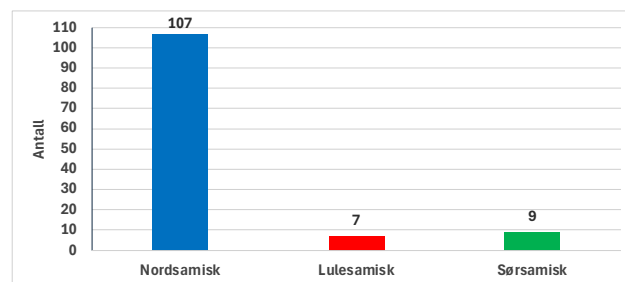
5.5.1 Hvem er de samiske lærerne i utvalget?

Nasjonalt ligger antall lærere i grunnskolen på 79 496 (SSB, 2023) per juni 2023 og kvinneandelen er på 73,6%. Vi ser av figur 2 at kjønnsfordelingen i denne undersøkelsen er temmelig lik den nasjonale kjønnsfordelingen. I denne undersøkelsen er 24% (N=30) menn og 75% (N=91) er kvinner. To prosent oppga ikke kjønn.

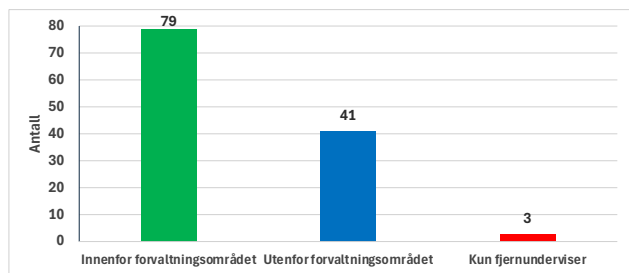
Figur 2: Fordeling etter kjønn (N=123)

Samisklærerne underviser enten i eller på ett av de samiske språkene, eller i og på et av de samiske språkene. Et overveldende flertall er nordsamisktalende (se figur 3). Selv om antall lærere som underviser i lulesamisk og sørsamisk er forholdsvis lavt i denne undersøkelsen, visualiserer også figuren en reell situasjon i skolen, der undervisning på nordsamisk er i majoritet på antall lærere og elever (jf. tabell 1).

Figur 3: Fordeling av lærere etter undervisningsspråk (N=123).

Samisklærerne i denne undersøkelsen jobber både innenfor og utenfor forvaltningsområdet. De tre samisklærerne som er fjernundervisere, jobber innenfor forvaltningsområdet, men da LK20S ble innført i 2020/2021, jobbet de også som stedlige lærere. Figur 4 sammenfatter fordelingen av samisklærernes arbeidssted.

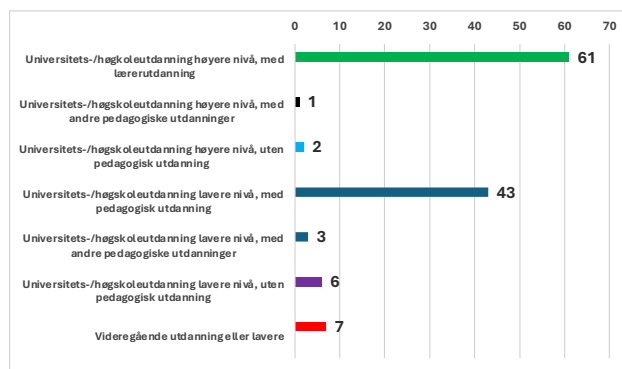
Figur 4: Samisklærernes arbeidssted (N=123)

64% (N=79) av utvalgets samisklærere har sitt arbeidssted i kommuner innenfor forvaltningsområdet. To prosent (N=3) har kun fjernundervisning for grunnskoleelever som bor utenfor forvaltningsområdet, mens de selv jobber innenfor forvaltningsområdet. Disse hadde også stedlig undervisning da LK20S ble innført. 33% (N=41) utvalgets samisklærere jobber utenfor forvaltningsområdet. Samisklærerne i utenfor-forvaltningsområdet-gruppen, kommer fra flere kommuner, men det er hovedsakelig Tromsø og Alta som har bidratt til en høy andel i denne kategorien. Ifølge Johansen (2023) er det flere elever som får opplæring i samisk, enten som førstespråk eller andrespråk, i Tromsø kommune og Alta kommune enn elever med lignende tilbud i Karasjok og Kautokeino kommunene. Tar vi også med den samiske skolen i Oslo med rundt 70 elever som får opplæring i samisk som førstespråk eller samisk som andrespråk, kan vi hevde at dette vitner om en spesiell utvikling som kan ha betydning for organisering av opplæringstilbudet og behovet for samiskspråklige lærere i disse kommunene. Når tallet på elever som får opplæring i samisk som førstespråk eller samisk som andrespråk utenfor forvaltningsområdet øker eksempelvis i Tromsø, Alta og Oslo, der elever bor spredt over hele kommunen, får denne spredte bosetningen konsekvenser for samiskopplæring og behovet for lærerdekning (jf. Johansen, 2023).

5.5.2 Samisklærernes utdannings- og erfaringsbakgrunn

Det er fortsatt en prekær mangel på samisklærere som underviser i og på samisk, noe som har blitt påpekt i evalueringer av tidligere læreplanreformer (Kunnskapsdepartementet, 2023; Riksrevisjonen, 2019). I tider når formelt kvalifiserte lærere er en nasjonal mangel, er tilgangen på formelt kvalifiserte lærere til opplæring i samisk, på samisk eller begge deler, en større utfordring. I henhold til opplæringslovas §17-3, skal de som tilsettes i lærerstilling, ha relevant lærerutdanning. Formell og relevant lærerutdanning er en forutsetning for å ivareta kvalitet i undervisningen. Det trengs ny tenkning og gjennomførbare strategier for å dekke behovet for lærere med formell undervisningskompetanse. Nasjonalt er det 13% ansatte i grunnskolen uten pedagogisk utdanning, mens 75% har lærerutdanning (SSB, 2023). De øvrige har andre former for pedagogiske utdanninger (SSB, 2023). I

denne undersøkelsen har vi benyttet SSBs kategorier for ansatte lærere i skolen (SSB, 2023), og ser at forholdet på nasjonalt nivå og denne undersøkelsen har det samme forholdet (se figur 5). Samisklærerne som underviser på samisk og i samisk som første- og andrespråk har en variert utdanningsbakgrunn. De som har videregående skole, er utdannet som barne- og ungdomsarbeidere eller student på en lærerutdanning. Samisklærerne som har videregående skole eller lavere, har delvis fullført videregående skole. De som har universitets- eller høyskoleutdanning (UH) av lavere grad uten pedagogisk utdanning, har utdanninger på bachelor (BA)-nivå innenfor samiskfaget, BA i barnevern eller helsefaglig utdanning. Av de som har UH-utdanning av lavere grad, med pedagogisk utdanning, har vi registrert faglærere og barnehagelærere. I tillegg har noen av samisklærerne høyere utdanning innenfor pedagogiske fag (pedagogikk eller spesialpedagogikk enten på BA-nivå eller masternivå), men de mangler formell lærerkompetanse til å undervise i grunnskolen.

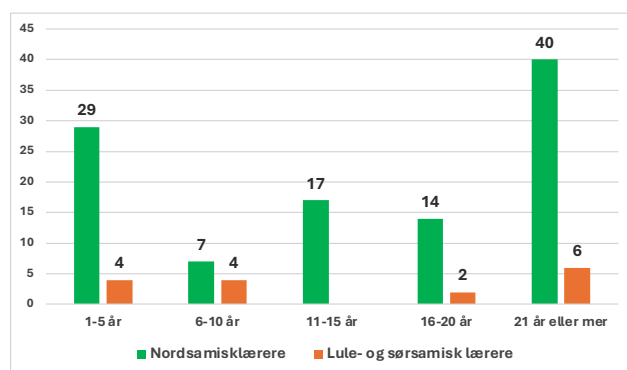

Figur 5: Samisklærernes utdanningsbakgrunn (N=123).

89% av samisklærerne (N=110) som underviser i samiske språkfag og skolefag, har undervisningskompetanse. 11% (N=13) er uten undervisningskompetanse. Til sammenlikning viste Johansen (2016) at blant sørsamisktalende lærere i grunnskolen var det 16 av 22 som hadde pedagogisk kompetanse og 16 av 22 som hadde videreutdanning i samisk, altså 73%. Hos lulesamiske lærere var det 6 av 8 lærere som hadde det samme, noe som tilsvarer 75% med pedagogisk utdanning⁵. Av de lærerne som underviste i nordsamisk, var det 91% av 189 lærere som hadde pedagogisk utdanning og 65% av disse hadde videreutdanning i samisk. Til sammen hadde altså 89% av lærere i samiskfaget pedagogisk utdanning også i 2016, noe som kan antyde at antall kvalifiserte samisklærere holder seg stabilt. I tillegg til at samisklærerne i denne undersøkelsen har en bred utdanningsbakgrunn, finner vi at rundt 50 av dem også har videreutdanning i minst ett fag. Det er derfor grunn til å hevde at en betydelig andel samisklærere har solid faglig bakgrunn.

⁵ Det er et lite antall lærere og prosenttallene må leses med forsiktighet

Når det gjelder undervisningserfaring i denne undersøkelsen, ser vi av figur 6 at en stor andel har undervist i lang tid.

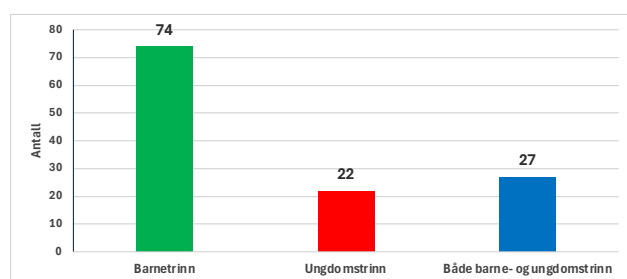

Figur 6: Nordsamiske, lulesamiske og sørsamiske læreres antall år i læreryrket (N=123).

Oversikten viser at lærere som har kortest erfaringsbakgrunn (1-5 år) og lærere med lengst erfaringsbakgrunn (21 eller flere år), er de to største gruppene med henholdsvis 27% og 37%⁶. Det er en slags polariseringstendens når man ser hele undervisningspersonalet under ett. Dersom vi fordeler dette i to grupper, de som underviser i nordsamisk (N=107) og de som underviser i lule- og sørsamisk (N=16), kommer det frem at dette stort sett gjelder den førstnevnte gruppa. Vi ser at det er flere lærere i nordsamisk som har hatt lang fartstid i skolen og at det er sannsynlig at vi vil miste betydelig antall lærere i de nærmeste årene fordi de vil nærme seg pensjonsalder. Hos lærerne i lule- og sørsamiske er det ingen som har 11-15 års erfaring. Halvparten har maks 10 års erfaring i læreryrket og den resterende halvparten har minimum 16 års erfaring fra læreryrket. I og med at det er snakk om små grupper samisklærere, må prosenttall og generalisering gjøres med forsiktighet.

5.5.3 Undervisningsnivå og fag

Samisklærerne i denne undersøkelsen underviser enten på barne- eller ungdomstrinnet, eller både på barne- og ungdomstrinnet. 60% (N=74) underviser kun på barnetrinnet. 18% (N=22) underviser kun på ungdomstrinnet, mens 22% (N=27) underviser både på barnetrinnet og ungdomstrinnet (se figur 7).

Figur 7: Samisklærernes arbeidssted i grunnskolen (N=123)

⁶ Det er et lite antall lærere og prosenttallene må leses med forsiktighet. Antall lærere vises i figuren.

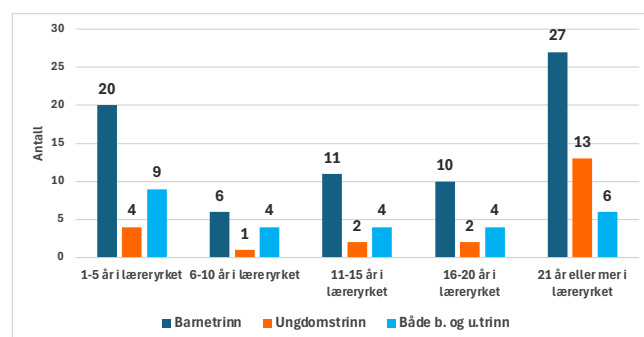
Den relative høye andelen av undervisere på barnetrinnet skyldes delvis at det er flere samisklærere på et 7-årig barnetrinn enn på 3-årig ungdomstrinnet. I tillegg viser Vangsnes (2021) at elevtallet for samiske elever i skoleårene mellom 2018-2021 går ned fra 1. til 10.trinn, og at det er en topp tidlig på barnetrinnet mellom 4. og 2. trinn. For alle tre skoleårene er prosentvis nedgang på 30 % fra 1. til 10.trinn. Dersom vi ser på den prosentvise nedgangen fra toppårene, så er frafallet større (jf. GSI-tall). I skoleåret 2018-2019 er nedgangen på hele 47%, i 2019-2020 er den på 39% og året etter på 38%. Antall elever som har samiskundervisning i 10.trinn er på henholdsvis 162, 177 og 183 for de tre skoleårene (GSI). I tillegg er elevtallet høyere på barnetrinnet enn på ungdomstrinnet, og derfor er behovet større der.

5.5.4 Kompetansekravet

For å kunne undervise i samiskfaget, kreves det 30 studiepoeng i samisk om man underviser på barnetrinnet, mens det kreves 60 studiepoeng for ungdomstrinnet, i tillegg til tilsettskravene (Utdanningsdirektoratet, 2017). Kravet knyttes ikke til elevens opplæringspråk. For barnetrinnet er altså kompetansekravet for læreren 30 studiepoeng i samisk, uavhengig av om man underviser elever i samisk som første- eller andrespråk og hvilket nivå av andrespråk man underviser på. Disse kravene gjelder for lærere ansatt etter 1.januar 2014, mens de som var ansatt før dette hadde dispensjon fra kravene frem til 1.august 2025 (Utdanningsdirektoratet, 2017). For å være fjernunderviser i samisk er det i tillegg kompetansekrav om fjernundervisningsdidaktikk og bruk av tekniske verktøy i opplæringsøymed (Utdanningsdirektoratet, 2024).

5.5.5 Undervisningserfaring og undervisningstrinn

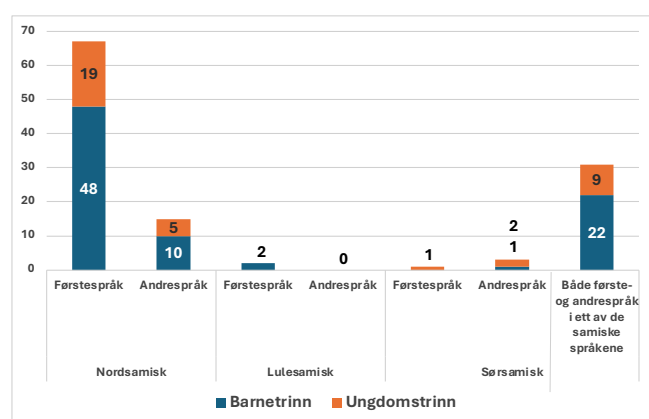
Når vi ser undervisningserfaring og undervisningstrinn sammen, viser resultatene at det er en stor andel av den mest erfarne lærergruppa som underviser i ungdomsskolen (figur 8).

Figur 8: Lærernes erfaringsbakgrunn fordelt etter undervisningsnivå (N=123).

De to mest erfarne lærergruppene (16 eller flere års erfaring i læreryrket), representerer 62 lærere, dvs. 50% av samisklærerne i denne undersøkelsen. Av disse er det 37 lærere (60%) som kun jobber på barnetrinnet og 15 lærere (24%), som kun jobber på ungdomstrinnet. De øvrige 10 lærerne (8 %) jobber både på barne- og ungdomstrinnet. Dette viser også at de mest erfarne lærere jobber på ungdomsskolen. I de kommende 15-20 årene vil disse gå av med pensjon. Ut fra denne figuren, ser det ut til at vi kommer til å mangle en stor andel samisklærere på ungdomstrinnet i fremtiden.

I tillegg til at lærerne underviser i minst ett av skolefagene, underviser også et stort flertall (N=84, dvs. 67%) på barnetrinnet i språkfag. Det betyr at 2/3 av lærerne i denne undersøkelsen har et omfattende undervisningsoppdrag, spesielt med tanke på situasjonen knyttet til mangel på samiske læremidler i mange fag (Riksrevisjonen, 2019).

Figur 9: Oversikt over hvilke samiske språkfag samisklærerne underviser i på barne- og ungdomstrinnet (N= 119, missing=1).

Den største gruppen av lærere (N=48, dvs. 58%) underviser bare i nordsamisk som førstespråk på barnetrinnet, mens 22 lærere underviser både i samisk som førstespråk og samisk som andrespråk i ett av de tre samiske språkene. Sistnevnte utgjør 27% av lærere som underviser i samiske språkfag på barnetrinnet.

På ungdomstrinnet ser vi omtrent den samme fordelingen (se figur 9). De fleste samisklærere på ungdomstrinnet, underviser både i skolefag og språkfag. Som vist i figur 8, underviser 27 av samisklærerne både på barne- og ungdomstrinnet. Alle i denne kategorien underviser i minst ett av språkfagene og minst ett av skolefagene på samisk.

5.5.6 Begynneropplæringen i samisk som førstespråk

I denne undersøkelsen er det 30 lærere som underviser i den første lese- og skriveopplæringen som også omtales som begynneropplæringen. Av disse, har 23 stykker førskolelærer-/barnehagelærer- eller lærerutdanning mens de øvrige syv ikke har pedagogisk

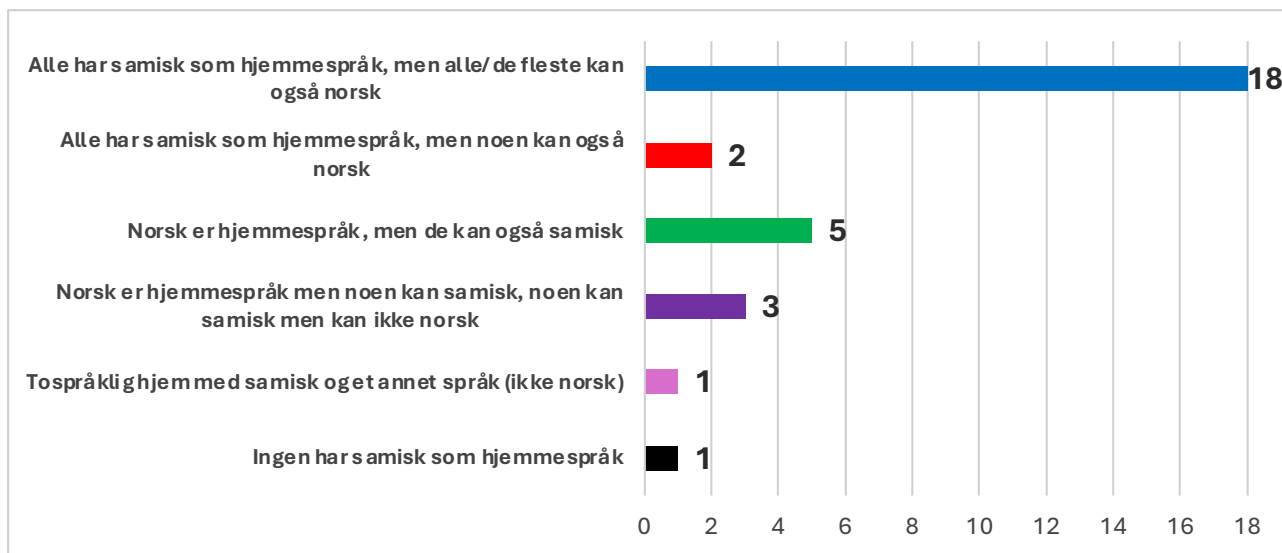
bakgrunn. Av de 23 med pedagogisk bakgrunn, er det 12 stykker som er formelt kvalifiserte for å gi begynneropplæring i grunnskolen. De gjenværende 11 er førskolelærere/ barnehagelærere der seks har tatt videreutdanningskurs som gir undervisningskompetanse. Fem av dem har ingen slike videreutdanningskurs. Til sammen er det altså fem førskolelærere/barnehagelærere og syv lærere i kategorien 'uten lærerbakgrunn' (12 av 30), som ikke har formell utdanningskompetanse. Det betyr at 40% av samisklærerne ikke har formell kompetanse i begynneropplæring⁷. Samiske elever som får begynneropplæring i samisk som førstespråk, får sin første lese- og skriveopplæring av 18 formelt kvalifiserte og 12 ikke-formelt kvalifiserte lærere.

5.5.7 Språk i og rundt den første lese- og skriveopplæringen

Av de 30 lærerne, er det 27 stykker som gir den første lese- og skriveopplæringen på nordsamisk, og én som gir den på lulesamisk og to stykker på sørsamisk.

Elevene kommer fra ulike språkbakgrunner, noe som ikke er uvanlig i samisk sammenheng (se figur 10). Lærerne (N=30) har svart på spørsmål om hva slags språkbakgrunn elevene i deres gruppe har ut fra seks kategorier om elever som får begynneropplæringen på samisk.

⁷ Det er et lite antall lærere og prosenttallene må leses med forsiktighet

Figur 10: Elevenes språkbakgrunn i begynneropplæringen for samisk som førstespråk (N=30).

Det vi ser ut fra denne fordelingen er at 1) lærere som driver med begynneropplæring på samisk, møter uensartede elevgrupper med hensyn til deres språklige bakgrunn, 2) utenom én lærer, har alle de øvrige 29 lærerne elever som er en eller annen type samisk-norsk tospråklige, 3) de aller fleste av lærerne har førstetrinnselever med kortere eller lengre erfaringer med tospråklighet, men som kommer fra hjem hvor samisk er hjemmespråket.

Oppsummering

Tiltak for bevaring og utvikling av samiske språk realiseres blant annet gjennom opplæring i og på samiske språk. Slike tiltak er med på å forebygge språkskifte. For å lykkes med språkrevitalisering med bidrag fra skolebasert opplæring, er det nødvendig å ha innsikt i ulike faktorer som skolen som institusjon kan kontrollere og som kan støtte språkrevitaliseringstiltak. Lærergrunnlaget for samiskundervisningen er én faktor som kan gi oss kunnskap om dagens situasjon og om hvilke videre tiltak som er nødvendig.

Resultatene i denne undersøkelsen viser kjønnsfordelingen er tilsvarende forholdet i den norske skolen og at flertallet samisklærere i vårt utvalg har den undervisningskompetansen som kreves. I hele utvalget er det 11% som ikke har formell undervisningskompetanse. Dette er ikke situasjonen i begynneropplæringen der det kun er 40% som har formell undervisningskompetanse. To-tredeler av utvalget underviste innenfor forvaltningsområdet. Det er flest lærere med kort erfaring som lærere (1-5 år) og lang erfaring (21 år eller mer). Det er reell fare for at samiskopplæring kommer til å oppleve en krise på grunn av manglende kvalifiserte lærere. Følgende kan

sies som sentrale faktorer som øker behovet for flere samiske utdannede lærere i tiden som kommer:

- Et økende antall elever vil ha undervisning i ett av de samiske språkfagene.
- Det er fraflytting fra samiske kjerneområder som gjør at flere og flere elever trenger fjernundervisning, noe som krever flere lærere sammenlignet med undervisning der elever er fysisk samlet i få skoler (Johansen, 2023).
- Flere samisklærere søker til, og får jobb ved samiske offentlige/administrative institusjoner og forlater skoleverket (Meld. St. 13 (2022-2023)).
- Det utdannes ikke nok antall samisklærere med undervisningskompetanse til å undervise i samisk som førstespråk eller i samisk som andrespråk eller på samisk i grunnskolen (Meld. St. 13 (2022-2023)).

Hvis vi forutsetter at de mest erfarne lærerne går av med pensjon i løpet av de neste 10-15 årene, at dagens elevtall er stabilt, at de lærerne som underviser nå ikke forlater læreryrket og at alle lærere skal ha undervisningskompetanse, er det rimelig å anslå at vi kommer til å trenge minst 15-20 nye lærere i skolen hvert år i tiden som kommer. Da tar vi ikke hensyn til dagens situasjon hvor det allerede er det et stort behov for lærere i de største kommunene med nordsamisk opplæring. For den sør- og lulesamiske opplæringen, ser vi jevnere tall, men med så små språk- og undervisningsmiljøer kan man likevel ikke utelukke liknende utfordringer med lærerrekruttering i tiden som kommer.

For at vi skal kunne lykkes med å gi samisk opplæring til elevene i grunnskolen av formell kvalifiserte lærere i samsvar med opplæringsloven, og for å kunne oppnå kompetansemålene i de ulike fag i LK20S som

er en viktig faktor for landets språkutviklings- og språkviteliseringstiltak, er det avgjørende å rekruttere og utdannede flere lærere til landets skoler med samiske elever. Samisklærere møter elevgrupper med varierende samiskspråklig bakgrunn i og utenfor forvaltningsområdet. Vilkår for utviklingen av samiskspråklig kompetanse varierer betydelig i de ulike familie- og oppvekstmiljøene elevene kommer fra.

I flere bosetningsområder er påvirkning fra storsamfunnets majoritetsspråk svært stort. Målet er legge de pedagogiske forholdene til rette slik at elevene oppnår læreplanfestede opplæringsmål uavhengig av deres bosted. Dette henger også sammen med beslutningstakernes ønske om å oppfylle overordnede statlige mål: Å bevare samisk, å beskytte samisk, å videreutvikle samisk og å bruke samisk som urfolksspråk. Videre er det et offentlig mål å sørge for at barn fra familier som mistet sitt samiske språk, skal få mulighet å lære seg samisk og ta tilbake familiens tapte språk. Landet står overfor et nasjonalt prosjekt om å fremme samiskulturell og samiskspråklig gjenreisning.

Det er derfor viktig, trettitre år etter innføringen av samelovens språkregler, den nye opplæringslovens bestemmelser og LK20S sine kompetansemål, at beslutningstakere i større grad velger å rette fokuset mot alternative måter å rekruttere, organisere og utdanne samiske lærere på. På den måten kan vi være rustet for opplærings- og språklæringsplanlegging (Todal 2002, 2007; Øzerk, 2006; Siiner m. fl., 2018).

Tilrådinger

Det bør så raskt som mulig utredes alternative tiltak for å øke rekrutteringen av samiskspråklige til lærerutdanningene

- Det bør utarbeides oversikter over kompetansesituasjonen hos de som underviser i samisk som førstespråk, samisk som andrespråk og hos de som underviser på samisk i ulike skolefag i grunnskolen.
- Det må vurderes alternative kvalifiseringsløp for de som ikke har formell utdanning, men underviser i samisk som førstespråk, i samisk som andrespråk, på samisk eller begge deler.
- Det må tilbys relevant og kompetansegivende videreutdanning for lærere som underviser i samisk som førstespråk, samisk som andrespråk og samisk begynneropplæring ut fra tospråklighets-, språkrevitaliserings- og urfolksperspektiv
- Det bør utvikles alternative organiseringsmåter og opplæringsmodeller enn dagens for det økende antall elever som bor utenfor språkutviklings- og språkvitaliseringskommuner med spredt bosetning.

Kilder

- Angell, E., Kårtveit, B., Nygaard, V., & Riseth, J. Å. (2022). Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene (Rapport 11-2022, NORCE Helse og samfunn). NORCE Helse og samfunn.
- Healey, J. F. (2014) Statistics: A Tool for Social Research (10th ed). Cengage Learning.
- Johansen, K. (2016). Samisk lærertetthet. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 9. Sámi allaskuvla <https://samilogutmitalit.no/en/node/3977>
- Johansen, K. (2023). Samisk språk i formell utdanning – utviklingstrender. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 15. Sámi allaskuvla. https://samilogutmitalit.no/sites/default/files/publications/slm_-_kapittel_1_-_kevin_johansen_-_norsk_1.pdf
- Kunnskapsdepartementet (2016). Meld. St. 28 (2015–2016). Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet. Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2017). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2023). Meld. St. 13 (2022-2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv: Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning. Kunnskapsdepartementet.
- NESH (2021, 16.des.). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora. De nasjonale forskningsetiske komiteene. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- NOU 2016: 18 (2016). Hjertespråket: Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk. Kommunal- og distriktsdepartementet.
- Opplæringslova. (2023). Lov om grunnskoleopplæringa og den vidaregåande oppæringa (LOV-2023-06-09-30). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2023-06-09-30>
- Riksrevisjonen (2019). Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk (Dokument 3:5 (2019-2020)). Riksrevisjonen. <https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2019-2020/opplaringiogpasamisk.pdf>
- Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023). Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningspolitikken og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner (Dokument 19 (2022-2023)). Stortinget. <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--ogforsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Siiner, M., Hult, F.M., Kupisch, T. (2018). Situating Language Acquisition Planning. In: Siiner, M., Hult, F., Kupisch, T. (eds) Language Policy and Language Acquisition Planning. Language Policy, vol 15. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75963-0_1
- Somby, L. I., Valkeapää, S., Lämsman, R., Kuhmunen, J.-M. & Eira, K. I. (2023, 26.okt.). Vi trenger flere samisktalende lærere for å unngå kollaps i grunnskolen. Ságat, kronikk. <https://www.sagat.no/vi-trenger-flere-samisktalende-larere-for-a-unnga-kollaps-i-grunnskolen/19.41055>
- Statistisk sentralbyrå (2023, 20.juni). Ansatte i barnehage og skole. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/utdanning/barnehager/statistikk/ansatte-i-barnehage-og-skole>
- Todal, J. (2002). " ... jos fal gahttet kollegielat"- Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet. Avhandling til dr.art.-graden. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Tromsø
- Todal, J. (2007). Samisk språk i Svaiken Sijte. Sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule, Samisk Høgskole. Diedut nr. 1.
- Utdanningsdirektoratet. (2017a, 29.juni). Krav om relevant kompetanse for å undervise i fag Udir-3-2015. <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Ovrige-tema/krav-om-relevant-kompetanse-for-a-undervise-i-fag-udir-3-2015?depth=0>
- Utdanningsdirektoratet. (2024, 01.august). Fjernundervisning. Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/skole-og-opplaring/fjernundervisning/>
- Vangsnes. Ø. A. (2021). Den samiske lekkasjen i grunnskolen. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 14. Sámi allaskuvla.
- Øzerk, K. (2006). Fra språkbud til språkdrukning - modeller for opplæring med to språk. Oplandske bokforlag.
- Øzerk, K. (2021, 15.des.). 30-årsjubileet for samelovens språkregler – Hva har man oppnådd og hva gjenstår? Ságat, kronikk. <https://www.sagat.no/30-arsjubileet-for-samelovens-sprakregler-hva-har-man-oppnadd-og-hva-gjenstar/19.30371>

RiddoDuottarMuseat

Gávttheas bárra. Guokte olbmát gávtin.

Govva: Jan Harr / RiddoDuottarMuseat.

Liseansa: CC BY-NC-ND 4.0

Oahpaheaddji Alfred Larsen ja su eamit Anna Larsen.
Larsen álggii oahpaheaddjin Guovdageidnui 1934 ja
skuvlii Inggá máŋga jagi. Son máhtii ja humai sámegiela.

5 Ferte guldalit sin geaidda ášši guoská - geat leat sámegieloahpaheaddjit vuodđoskuvllas?

Kamil Øzerk
Professor emeritus

Hege Merete Somby
Professor, Sámi allaskuvla

Čoahkkáigeassu

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta čujuhii dasa ahte skuvlla ja oahpaheddjiid rolla lei guovddášis dan dáruiduhttinpolitihkas mii čađahuvvui Norggas, mii earet eará dagahii giela massima, skuvlejumi massima ja birzzehis oahppanjoksosa sámi ohppiide. Dán áiggi skuvla adnojuvvo baicce giellaealáskahttindoaimmaid arenan, mas sámegieloahpaheaddjit leat guovddáš akteverrat. Dán kapihttalis ovdanbuktojuvvojit bohtosat jearahallaniskadeamis mas leat mielde 123 sámegieloahpaheaddji geain lea báikkálaš oahpahas sámegiela ja sámegillii. Jearahallaniskadeapmi guovdilastá sámegieloahpaheddjiid duogáža ja hárrjáneami sámegielat oahpahusas. Artihkkalis čuvgejuvvojit oasis mat čatnasit oahpaheddjiide, sin oahppoduogáži, man guhká leat bargan skuvllas, makkár oahppivuoduin deaivvadit ja barget go hálddašanguovllu siskkobealde vai olggobealde.

Bohtosat čájehit ahte sámegieloahpaheddjiin lea dávjjimusat oahpahangelbbolašvuohta das dahje dain fágain mas oahpahit, ja stuora oasis lea maid joatkaoahppu. Dat ii guoskka álgooahpahusa sámegieloahpaheddjiide, gos dušše 40 %:s lea oahpahangelbbolašvuohta. Sohkabealjuohku lea sullii seammalágan go norgga skuvllain, ja skuvlajagis 2021-2022 oahpahii guokte goalmádas oassi informánttain hálddašanguovllu skuvllain. Eanaš oahpaheddjiin lea juogo oanehis dahe guhkes hárrjáneapmi oahpaheaddjin, namalassii 1-5 jagi dahje 21 jagi dahje eanet.

Jus eaktudit ahte eanemus hárrjánan oahpaheaddjit mannet ealáhahkii boahte 10-15 jagis, ahte otná ohppiidlohku lea dásset ja ahte buot oahpaheddjiin galgá leat oahpahangelbbolašvuohta, de lea govtolaš meroštallat ahte mii dárbbasit unnimusat 15 - 20 ođđa oahpaheaddji skuvllii juohke jagi boahttevaš áiggis. Dalle eat leat váldán vuhtii lassáneami ohppiin geat ožžot gáiddusoahpahusa, mii gáibida eanet oahpaheddjiid go báikkálaš oahpahas.

Vai lihkostuvvat stáhta ealáskahttinpolitihkain ja doaibmabijuiguin vuodđoskuvllas, de lea mearrideaddji ahte rekrutteret eanet sámegielagiid oahpaheaddji ohppui. Go galgá áimmahuššat ohppiid vuoigatvuodaid vuodđoskuvllas oahpahuslága mielde, de ferte buorebut sihkkarastit ahte sis lea formálalaš ja relevánta oahppu, maid dái nubbingiellaoahpahusas galgá lihkostuvvat giellaealáskahttindoaimbidjun. Ohppiidlogu lassáneapmi olggobealde hálddašanguovllu eaktuda ahte ráhkaduvvojit molssaevtolaš vuogit movt organiseret oahpahusa dán ohppiidjovkui. Guovttegielatvuoda-, giellaealáskahttin- ja eamiálbmotperspektiivvat fertejit leat vuodđun buot doaibmabijuin mat gusket sámegieloahpaheddjiid ohppui ja sámegieloahpahussii sihke siskkobealde ja olggobealde hálddašanguovllu.

5.1 Álggahus

Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raporta čujuhii ahte skuvlla ja oahpaheddjiid rolla lei guovddášis dan dáruiduhttinpolitihkas mii čađahuvvui Norggas. Skuvla geavahuvvui badjel 100 jagi kultuvrralaš ja gielalaš assimilerema arenan, mii dagahii earet eará giela massima, skuvlejumi massima ja birzzehis oahppanjoksosa sámii ohppiide (Duohtavuodá- ja soabadankommišuvdna, 2023). Dál leat álggahuvvon ollu giellaealáskahttindoaimmat oahpahušlága ja gustovaš oahppoplánaid ektui eastadan dihte giellamolsuma ja giela massima, ja nannen dihte sámii gielladili. Oahpahuš vuodđoskuvla lea guovddáš buvttadahkki olahit dán ja ovddidit kultuvrralaš odđasishuksema ja giellaealáskahttima. Ohppiid vuoigatvuohta oažžut sámegielaohpahuš gáibida maiddá ahte leat sámegiela oahpaheaddjit geat sáhttet addit dán oahpahuš. Sámii oahppoplána ásaheapmi (1997 rájes), ja oahpahuš sámegielaš ja sámegillii iešguđet guovlluin riikkas leat stuora doaibmabijut dán vuoigatvuođa vuhtiiváldimis. Oahpahuš *sámegielaš* mearkkaša ahte sámegiella oahpahuš giellafágan, ja oahpahuš *sámegillii* ges lea oahpahuš fágain nugo matematihkas, servodatfágas, luonddufágas, duojis, musihkas, lášmmohallamis ja biebmu- ja dearvvašvuođafágas mas sámegiella lea oahpahušgiellan. Fágaođasmahttima ovdabargguin St. Dieđ. 28:s (2015-2016) (Máhtodepartemeanta, 2016) celkojuvvo ahte «sámii skuvla (...) galgá láhčit dili nu ahte oahppit ožžot kvalitehta dáfus buori oahpahuš mas vuodđun lea sámegiella (...)» (s. 9), mii maid lea viidáset fievrriiduvvon Máhttolokten 2020 Sámii/Máhttolokten 2020 (ML20S/2020) oahppoplánaid bajimuš oassái¹ (Máhtodepartemeanta, 2017, s. 8). “Oahpahuš mas vuodđun lea sámegiella” mearkkaša ahte ohppiid oahpahuš vuodđoskuvllas galgá fátmastit oahpahuš *sámegielaš* vuosttašgiellan ja oahpahuš *sámegillii* eará skuvlafágain, lassin dárogiel- ja engelasgieloahpahušsii, hálddašanguovllus. Olggobealde hálddašanguovllu lea vuodđoskuvlaohppiin geain lea sámii duogáš vuoigatvuohta oažžut oahpahuš *sámegielaš* vuosttašgiellan dahje nubbingiellan.

Dattetge lea unnán diehtu daid oahpaheddjiid birra geain lea báikkálaš oahpahuš *sámegielaš* ja sámegillii sámii oahppoplánaid mielde. Johansen (2016) čujuhii 10 jagi áigi ahte váilu oppalašgovva das galle sámegiela oahpaheaddji leat Norggas, ja Angella (2016) dieđuid mielde lea oppalašgovva sámii gelbbolašvuođas eanaš eahpeformálalaš ja leat unnán informatiiva bajilgovat dahje statistihkat sámii oahpaheddjiid formálalaš oahpahangelbbolašvuođas. Dálá oppalašgeahčastagat mat mis leat oahpaheddjiid birra čadnon “sámegillii” bohtet SSB:s (Statistisk Sentralbyrå dahje statistihkalaš guovddášdoaimmahagas) ja GSI-logus (vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádagas), ja

¹ *Bajimuš oassi* lea seammalágan ML20:s ja ML20S:s ja válddaha vuodđoainnu mii galgá báidnit pedagogalaš praksisa vuodđoahpahušas.

dat čájehit oppalašgeahčastagaid sis geat oahpahit *sámegielaš*. Oahpahuš *sámegielaš* lea oahpahuš *sámegielaš* vuosttaš- dahje nubbingiellan ja fálljuvvo báikkálaš dahje gáiddusoahpahuš. Váilu almmatge bajilgovva ja máhttu sin birra geat maiddá oahpahit eará oahpahušfágain *sámegillii* vuodđoskuvllas. Dán kapihtalis guorahallat danin, makkár dovdomearkkat leat sámegiela oahpaheddjiin² geain lea dušše báikkálaš oahpahuš *sámegielaš* ja *sámegillii*. Dán oahpaheaddji joavkku kárten addá dárbbalaš máhtu guovddáš ja báikkálaš mearrideddjiide go lea sáhka pedagogalaš doaibmabijuid plánemis ja organiseremis báikkálaš oahpahuš *sámegielaš* ja sámegillii, sihke siskkobealde ja olggobealde dan maid ovdal leat gohčodan sámegiela hálddašanguovllun.

Dát kapihtal ovdanbuktá bohtosiid jearahallaniskadeamis, mii lea čohkken kvantitatiiva dieđuid vuodđoskuvlla sámegielaohpaheddjiin. Guorahallan vuojudivvva sámegielaohpaheddjiid duogášii ja hárráneapmái ja vástida dutkangažaldaga *Mii lea daid oahpaheddjiid dovdomearka geain lea báikkálaš oahpahuš sámegielaš ja sámegillii ML20S vuolde?* Kapihtala loahpas leat muhtun rávvagat oahpahušsuorggi mearrideddjiide.

5.2 Sámii ohppiid vuoigatvuođat oahpahušlágas ja oahppoplánas Máhttolokten Sámii (ML20S)

Sámegiela oahpaheaddjit gáibidit ja áimmahuššet sámii ohppiid vuoigatvuođaid oahpahušlága ja gustovaš oahppoplánaid vuodul. Sámii ohppiin lea vuoigatvuohta oažžut oahpahuš *sámegielaš* dahje *sámegielaš* ja *sámegillii*, ja oažžut oahpahuš *sámegielaš* vuosttašgiellan dahje *sámegielaš* nubbingiellan sámegiela fágas oahppoplánaid mielde. Oahpaheaddjit geat dán ohppiidjoavkku oahpahit, oahpahit ohppiidjoavkku man čoahkkádus lea viiddis, ja oahpahušdilli lea maiddá mánggabealat ja iešguđetlágan. Sámegielaohpahuš lea sihke sámii ja dáčča skuvllain. Oahpaheaddjit ja oahppit leat dávjá guovttegielagat ja muhtun oahppogirjiit ja oahpponeavvut iešguđet dásiin sáhttet leat dárogillii, ja oahpaheaddjit ges atnet sámegiela oahpahušgiellan. Seammás sáhttet muhtin oahppit stuorát gielddain olggobealde sámegiela hálddašanguovllu oažžut oahpahuš *sámegielaš* ja sámegillii sierra luohkain dárogielat skuvllain (omd. Romssas ja Álttás). Hálddašanguovllu olggobealde lea dábálaš ahte olu oahppit ožžot oahpahuš

² Dán kapihtalis leat válljen atnit doahpaga sámegielaohpaheaddjit. Doahpagiin sámegielaohpaheaddjit oavvildit sin geat oahpahit sámegielaš giellafágan, sámegillii eará oahpahušfágain, dahje goappašagaid. Bohtosat čájehit maiddá ahte ii buohkain leat formálalaš dahje áigeguovdilis oahpaheaddji oahppu. Mii goitge gohčodit dán joavkku sámegielaohpaheaddjin.

sámegielas vuosttašgiellan dahje nubbingiellan johtti oahpaheddjiin (omd. Romssas, Álttás ja Bådádjos) dahje guovddáš skuvllas moadde diimmu vahkus (omd. Oslos). Sámegieloahpaheaddjit eai dárbbas leat eret norggabeale, sii sáhttet nai leat ruoŋa-, suoma- dahje ruošsabeale sámegieloahpaheaddjit.

5.2.1 Oahpahuš sámegielas ja sámegillii

Vuoigatvuohta oázžut oahpahuš sámegielas ja sámegillii vuodđoskuvllas lea nannejuvvon oahpahušlágas (2023) §3-2, *Oahpahuš sámegielas ja sámegillii vuodđoskuvllas*. Das earuhit oahpahuš sámegielas ja sámegillii dan golmma almmolaš sámegiela (davvisámegiela, julevsámegiela ja lullisámegiela) gaskkas. Erohus čatnasa vuoigatvuhtii oázžut oahpahuš sámegielas vuosttaš- dahje nubbingiellan, dahje oázžut oahpahuš eará fágain, nugo matematihkas dahje servodatfágas, muhtin sámegillii. Eará sániiguin, láhka mielddisbuktá vuoigatvuođaid mat dahket vejolažžan sámi ohppiide deaivvadit iežaset vuosttašgielain dahje nubbingielain sihke giellafágan ja oahpahušgiellan skuvllas.

Dat mearkkaša maiddá ahte sámegiela oahpaheaddjit oahpahit juogo 1) *sámegielas* ja *sámegillii* dahje 2) *sámegielas* dahje 3) *sámegillii*. Oahpahuš sámegielas sáhtta leat oahpahuš vuosttašgielas dahje nubbingielas. Dáid čilgehusaid atnit čadát dán kapihttalas čadnon dasa lea go sáhka oahpahušas *sámegielas* vai *sámegillii*. Dát vuoigatvuođat leat maiddá čadnon dasa gos oahppit ožžot oahpahuš, nugo oahpahušláhka (2023) § 3-2 cealká. Buot sámi ohppiin lea vuoigatvuohta oázžut oahpahuš sámegielas vuosttaš- dahje nubbingiellan, beroškeahttá gos riikkas orrot. Sis geat ássat giellaovddidan- dahje giellaealáskahttinsuohkaniin lea maid vuoigatvuohta oázžut oahpahuš *sámegillii*, gč. oahpahušlága. Vuoigatvuođat oázžut oahpahuš sámegielas ja sámegillii, ja nu nannet gielalaš vuodá atnit ja ovddidit sámegiela, leat danin nannosepmosat dain suohkaniin.

5.2.2 Giellaovddidan- ja giellaealáskahttinsuohkanat

Sámi ohppiin vuodđoskuvllas lea vuoigatvuohta oázžut oahpahuš juogo lulli-, julev- dahje davvisámegielas vuosttaš- dahje nubbingiellan. Ohppiin geain lea sámegiella vuosttašgiellan lea dávjá maid sámegiella eatnigiellan ja ožžot dávjá buot oahpahuš maiddá *sámegillii* giellaovddidan- ja giellaealáskahttinsuohkaniin. Oahpahušlága ja ML20S geavaheapmi vuodđoskuvllas lea lahka čadnon sámelága giellanjuolggadusaide, mat gustojit golmma suohkankategoriijai mannel 2023 (gč. Stuorradikki mearrádusa miessemánu 30. beaivvi 2023):

1. Giellaovddidansuohkanat (Guovdageaidnu, Kárášjohka, Unjárga ja Deatnu)
2. Giellaealáskahttinsuohkanat (Porsángu, Gáivuotna, Loabák, Dielddanuorri, Aarporte, Hápmir, Raavrhvijkke, Plassje ja Snåase)
3. Giellamovttiidahttinsuohkanat (Eará suohkanat Norggas).

Dat mii gohčoduvvo sámegielaidda hálldašanguovlun siskkilda guokte vuosttažin namuhuvvon suohkankategoriija.

Oahppit geain lea sámegiella nubbingiellan, ožžot oahpahuš *sámegielas*. Olggobealde sámegiela ovddidan- dahje giellaealáskahttinsuohkaniid lea ohppiin vuoigatvuohta oázžut oahpahuš *sámegielas*, muhto jus galgá oahpahuš *sámegillii* de lea eaktu ahte leat unnimusat 10 oahppi geat gáibidit dakkár oahpahuš (gč. oahpahušlága, 2023). Romsa ja Áltá leat ovdamearkkat suohkaniin mat leat olggobealde giellaovddidan- ja giellaealáskahttinsuohkaniid gos lea oahpahuš sámegielas ja sámegillii eambo ohppiide guovddušteami bokte. Nugo ovdal namuhuvvui, de ožžot ollu oahppit dain suohkaniin oahpahuš sámegielas vuosttaš- dahje nubbingiellan iežaset skuvllain johtti oahpaheddjiin. Vuoigatvuohta oázžut oahpahuš *sámegielas* gusto beroškeahttá geografiijas ja suohkana ohppiidlogus, gč. oahpahušlága.

Vaikko sámi ohppiin leage vuoigatvuohta oázžut oahpahuš sámegielas ja sámegillii orrunbáikki mielde, de eai leat geatnegahtton oázžut sámegieloahpahuš. Dárogieloahpahuš gal leat geatnegahtton oázžut, beroškeahttá gos oahppit ožžot vuodđoskuvlaoahpahuš.

5.2.3 ML20S ja sámegielfága

Jagi 2020 rájes gusto Máhttolokten 2020 oahppoplánabuvttus ja Máhttolokten 2020 Sámi oahppoplánabuvttus (ML20S), maiddá gohčoduvvon fágaođastussan. Oahppoplánabuvttus lea oahpahušlága láhkaásahus ja formalisere skuvllaid ja oahpaheddjiid servodatmandáhta. Fágaođasmahttima ovdabarggut čilgejedje *sámegielfága* áigumušaid St. Died. 28:s (2015-2016) (Máhttodepartemeanta, 2016). Sihke sámegiella vuosttaš- ja nubbingiellan gullaba *sámegielfágii*, ja fága "galgá váikkuhit dasa ahte mánát ja nuorat sáhttet lahttuduvvot sámi kultuvrii ja servodateallimii, mas kulturipmárdus, gulahallan, vierut ja identitehtaovdánahttin leat guovddáš oasit oahpahušas" (Máhttodepartemeanta, 2017 s. 50).

5.3 Sámeigiella vuosttašgiellan ja nubbingiellan oahpahusa lohkomateriála

Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádaga (GSI) logut čájehit ahte eanaš oahppit ožžot oahpahusa sámeigiellas nubbingiellan (geahča tabealla 1), ja Johansen (2023) muitala ahte lea lassáneaddji treanda sámeigielloahpahusas, mas sámeigiella nubbingiellan lea lassánan 28 % mañemus logijagiin. Sámeigiella vuosttašgiellan lea 9 % lassánan. Tabealla 1:s oaidnit ahte njealji mañemus skuvlajagis lea davvisámeigiella vuosttašgiellan lassánan 6 %, davvisámeigiella nubbingiellan fas 7 %. Julev- ja lullisámeigiellas eai leat leamaš nu stuora rievdadusat ja dat leat rievddadan ollu jagis jahkái. Dat ii leat eahpelunddolaš danin go lea sáhka hui unna giellajovkkožiin.

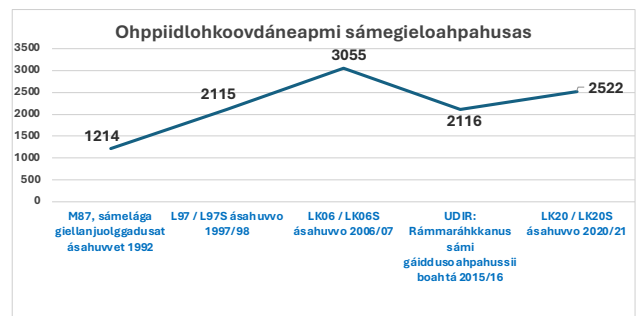
Tabealla 1: Ohppiidlohu ohppiin geain lea oahpahus sámeigiellas vuosttaš- dahje nubbingiellan. Gáldu: GSI

		2019-20	2020-21	2021-22	2022-23
Davvisámeigiella	vuosttašgiellan	893	943	951	949
	nubbingiellan	1293	1365	1326	1378
Julevsámeigiella	vuosttašgiellan	33	33	33	30
	nubbingiellan	77	80	76	84
Lullisámeigiella	vuosttašgiellan	28	35	25	15
	nubbingiellan	85	66	81	90
Oktiibuot		2409	2522	2492	2546

Skuvlajagi 2022-23 leat 994 oahppi geain lea oahpahus sámeigiellas vuosttašgiellan. Dán ohppiidjoavkkus gávdnat eanaš ohppiid geat maid ožžot oahpahusa *sámegillii*. Lea hui jáhkehahtti ahte dán ohppiidkategoriijs lea stuorámuš vejolašvuohta válljet sámeigielat alitoahpu, nugo mánáidgárdeoahpaheaddje-, vuodđoskuvlaoahpaheaddje- ja fágaoahpaheaddjeoahpu sámegillii. Dán ohppiidjoavkkus gávdnat jáhkkimis dan oasi sámeigielagiin geat dovnot sámeigiella gulahallangiellan bearaš- ja bargoeallimis, ja dáidet leat sii geat eanemusat sáhttet leat mielde ovddideamen sámeigiella oahpahusvuogádagas. Skuvlajagis 2022-23 leat 1552 oahppi geain lea oahpahus sámeigiellas nubbingiellan, mii lea 60 % ohppiin geat ožžot oahpahusa *sámegielas*. Dán ohppiidjoavkkus gávdnat várra stuora oasi sis geat háliidit ealáskahttit sámeigiella, háliidit máhcahit giella maid leat massán ja geat háliidit sirdit sámeigiella boahhte bulvii.

5.3.1 Sámeigielloahpahusa ohppiidlohkoovdáneapmi áigodagas 1992 rájes skuvlajahkái 2020/2021

Lohku ohppiin geat ožžot oahpahusa sámeigiellas vuosttašgiellan dahje sámeigiellas nubbingiellan lea lassánan sullii 100 % mañemus 30 jagis. Skuvlajagi 2022-23 leat oktiibuot 2546 oahppi geain lea oahpahus sámeigiellas juogo vuosttašgiellan dahje nubbingiellan. Guhkit áigge geahčastat sámeigielloahpahusa ohppiidlohkoovdáneami čájeha ahte treanda lea lassáneamen vaikko lassáneapmi ii leat leamaš nu garas mañemus jagiid. Jus geahččat ohppiidlogu ovdáneami mañemus 30 jagi oahppoplánaáigodagaid oktavuodas, de oaidnit ahte ovdáneapmi njeajai mañgel go oahppoplánaodastus bodii 2006:s, muhto ahte dat lea loktanen mañgel go Oahpahusdirektoráhtta ášahii rámmaid sámi gáiddusoahpahussii 2015/16:s (geahča govus 1). Mii eat dieđe vel movt mañimus oahppoplánaodastus 2020:s (ML20S) váikkuha vuodđoskuvlla ohppiidlohkoovdáneapmái guhkit áiggis.

Govus 1: Sámeigielloahpahusa ohppiidlohkoovdáneapmi moanat oahppoplánaáigodagaid áigge(*).

(Ráhkaduvvon Øzerka málle mielde, 2021)

(*) Ohppiidlohkui gullet oahppit geat ožžo oahpahusa sámeigiellas vuosttašgiellan, sámeigiellas ja -kultuvrras (dušše L97/L97S:s), sámeigiellas nubbingiellan (sámeigiella mearkkaša davvi-, julev- dahje lullisámeigiella).

5.3.2 Ohppiidlogu ovdáneami váikkuhusat oahpaheaddjedillái

Dadistaga eanet oahppit ožžot oahpahusa sámeigiellas, erenoamážit sámeigiellas nubbingiellan, ja de gáibiduvvot dadistaga eanet oahpaheaddjit geat sáhttet addit dán oahpahusa. Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna (2023) kommentere ahte "lea issoras oahpaheaddjevátni julev- ja lullisámi guovlluin" (s. 448), ja čujuhit mángga gáldui, earet eará Angell et al. (2022). Skuvlaoamasteaddjit ja rektorat diedihit maid dái ahte sis lea váttisvuohta háhkat oahpahedddiid sámeigielloahpahussii ja ollu skuvllain lea dušše vejolašvuohta fállat oasseáigevirggiid (Riikkarevišuvdna, 2019).

5.4 Jearahallaniskcadeami metodalaš válljemat

Jearahallaniskcadeami ulbmilin lea leamašan oažžut ipmárdusa das makkár dovdomearkkat leat dain oahpaheddjiin geain lea báikkálaš oahpahuš ML20S vuolde, makkár variašuvnnat sin bargguin leat ja makkár vásáhusat sis leat leamaš maŋŋil fágaodasmahttima sisafievrrideami. Dát oassi jearahallaniskcadeamis atná dieđuid dan guovtti oasis jearahallaniskcadeamis maid vuosttažin namuheimme. Álggos ovdanbuktet metodalaš válljijumiid ovdal go čilgejetne jearahallanskovi, analysaid ja etihkalaš árvvoštallamiid.

5.4.1 Besten ja vástideaddjit

Besten iskkadeapmái dáhpáhuva áigodagas juovlamánus 2021 gitta geassemánnui 2022, ja ozaimet oahpaheddjiid geain lei báikkálaš oahpahuš sámegiela ja sámegillii, vuosttaš- ja/dahje nubbingiela dásis. Ollu skuvllaiguin sámegiela hálddašanguovllu siskkoale ja olggobealde³ válddiimet oktavuoda telefuvna ja e-poastta bokte ja bivddiimet beassat boahit skuvllaide, mitalit prošeavtta birra ja juohkit jearahallaniskcadeami. Skuvlajagis 2021-2022 ledje 13 suohkana searvan, juhkkovuvvon golmma fylkii hálddašanguovllus (geahča tabealla 2).

Tabealla 2: Fylkkat ja suohkanat sámegiela hálddašanguovllus diehtočkkenáigodagas.

Troms og Finnmark	Nordland	Trøndelag
Romsa ja Finnmarku	Nordlándá	Tröndelage
Tromssa ja Finnmarkku	Nordlándá	
	Nordlaante	
Unjárga* – Nesseby	Hábmer** – Hamarøy	Raarnihke*** – Røyrvik
Deatnu* – Tana	Aarborte*** – Hatfjelldal	Snáase*** – Snása
Porsanger* – Porsángu – Porsanki		Rosse*** – Røros
Kárášjohka* – Karasjok*		
Guovdageaidnu* – Kautokeino		
Gáivuotna* – Kåfjord – Kaivuono		
Loabák* – Lavangen		
Dielddanuorri* – Tjeldsund		
*Davvisámi suohkanat, ** Julevsámi suohkanat, *** Lullisámi suohkanat		

Finaimet skuvllain Kárášjogas, Guovdageainnus, Deanus, Unjárggas ja Oslos. Dasa lassin ožžo

³ Nugo ovdalis namuhuvvui, de rievdaduvvui *hálddašanguovlu giellaovddidansuohkanin* ja *giellaealáskahttinsuohkanin* 30.05.2023 Stuorradiikki mearrádusa maŋŋel. Go ovdanbuktet iskkadeami bohtosiid, de atnit *hálddašanguovllu* doahpaga mii adnu iskkadeamis.

julevsámegiel ja lullisámegiel oahpaheaddjit jearahallanskovi ja vástidankonvoluhta sin skuvllain finadettiin. Álttás ja Romssas bovdejuvvojedje sámegiela oahpaheaddjit deaivvadanbáikái gos sii besse oahppat prošeavtta birra ja ožžo jearahallanskovi. Maiddái NetSam jodihangottiin (Sámi oahpahušfierpmádat)⁴ válddiimet oktavuoda ja muitaleimmet iskkadeami birra. Sii bovdejuvvojedje searvat guovtti semináarii, Oslos ja Romssas, gos iskkadeapmi ovdanbuktui ja sámegiela oahpaheaddjit jerojuvvojedje searvat. Dain seminárain deaivvadeimmet eanaš sámegiela oahpaheddjiiguin geat oahpahedje ovttá dan golmma sámegiela hálddašanguovllu olggobealde. Oktiibuot leat 123 sámegiela oahpaheaddji vuodđoskuvllain vástidan.

5.4.2 Eahpesihkkaris logut sámegiela oahpaheddjiid populašuvnnas – representatiivavuoda hástalus

Nugo namuhuvvon, de lea eahpesihkar man ollu sámegiela oahpaheaddjit mis leat Norggas, eatge mii dieđe man oallugiin sis lea oahpahuš *sámegillii*. Danin lea váttis dadjat man stuora oassi populašuvnnas vástideaddji joavku lea. Mis leat dattetge muhtun statistihkat mat jo gávdnojit ja mat sáhttet addit midjiide veaháš coavcci. Skuvlajagi 2021/23 GSI-loguid mielde ledje 226 geat ledje oahpaheaddjit *sámegiela* vuodđoskuvllas. Oahpaheaddjit geat oahpahit *sámegiela* oahpahit sihke báikkálaččat ja gáiddusoahpahušas, muhto GSI-logut eai earut oahpahušamiid. Jagis 2016 gávnnašii Johansen ahte ledje 219 oahpaheaddji geat oahpahedje *sámegiela* vuodđoskuvllas, namalassii 22 lullisámegiela, 8 julevsámegiela ja 189 davvisámegiela. Jáhkkinis leat muhtumat sis dušše gáiddusoahpahušas oahpaheaddjit *sámegiela*, muhto dát ii boade ovdan iskkadeamis. Go geahččá logu gáiddusoahpaheddjiin geat oahpahit *sámegiela*, de gávnnašii Riikkarevišuvdna (2019) ahte 2017/18:s ledje 67 oahpaheaddji geat oahpahedje gáiddusoahpahušas bokte, sihke vuodđo- ja joatkkaskuvládasis. Bajilgovva ii čájjet makkár juohkáseapmi lea dásiide. Diehtit maiddái ahte lohku ohppiin geat ožžot oahpahušas sámegiela nubbingiellan lea mealgat stuorát go sámegiela vuosttašgiellan (nugo oaidnit vuosttaš tabeallas). Oahppit geain lea sámegiella nubbingiellan eai soaitte čuovvut ML20S eará oahpahušfágain, iige sis soaitte oahpahuš *sámegillii*. Oassi oahpaheddjiin geat oahpahit sámegiela, eai danin oahpat dán ohppiidoavkku *sámegillii*.

GSI-logut mitalit maiddái logu oahpaheddjiin geat oahpahit sámi giellafágain ja oahpaheddjiid logu iešguđet suohkanis. Leat maiddái dárogielluohkát dahje joavkkut mat čuvvot ML20 skuvllain seamma

⁴ NetSam láve lágidiid čuagganemiid ja semináraid ovttaš Sámi allaskuvllain, mat bistet 1-2 beaivvi.

suohkaniin, mii dahká váttisin meroštallat gallis oahpahit sámegillii mángga fágas. Dasa lassin sáhtta leat bargi suohkanis mii lea sámí giellaovddidan- dahje giellaealáskahttinsuohkan almmá gelbbolašvuoda oahpahit sámegillii. Statistihkka mii čájeha galle sámegielloahpaheaddji leat ovdamearkka dihte soames giellaealáskahttinsuohkanis, ii goitge atte vástádusa dasa gallis maiddái oahpahit sámegillii. Man ollu sámegielloahpaheaddjit duođai leat, lea danin eahpesihkar.

Iskkadeami vástideaddjit barget oahpaheaddjin sihke siskkoabealde ja olggobealde sámegiellaid hálddašanguovllu, ja oahpahit ohppiid sámegiellas vuosttaš- ja/dahje nubbingiellan vuodđoskuvllas. Gáiddusoahpahusa oahpaheaddjit eai leat mielde dán iskkadeami vástideaddji joavkkus dan dihte go eai leat báikkálaš oahpaheaddjit. Joatkkaskuvlla oahpaheaddjit eaige leat mielde dán iskkadeami vástideaddji joavkkus. Joavkkus leat oahpaheaddjit geat barget suohkaniin Kárášjogas, Guovdageainnus, Deanus, Unjárggas, Romssas, Álttás ja Oslos, Loabágis, Porsáנגgus, Máttá-Várjjagis, Málátvuomis, Hársttáin, Bådådjos, Evenášsis, Snåases ja Håpmiris.

Golmmas min 123 informánttas barge dušše gáiddusoahpahusa oahpaheaddjin diehtočohkkenáigodagas, muhto ledje dan rádjai maiddái bargan báikkálaš oahpaheaddjin. Dán golbma oahpaheaddji guodđit muhtun analysain danin go sii gáiddusoahpahusa oahpaheaddjin sihke leat oahpahan vuodđoskuvla- ja joatkkaskuvladásis. Analysain main gelbbolašvuota dahje oahpahus lea erenoamážit čadnon vuodđoskuvlafáktoriidda, leat válljen sin guodđit. Dán iskkadeamis leat unnán julev- ja lullisámi guovllu oahpaheaddjit mielde. Dat miellidiskuvta eahpesihkarvuota ovddastusa dáfus ja danin ferte dán vástideaddji joavkku bohtosiid lohkat várrogasvuodain.

5.4.3 Jearahallanskovvi ja analyssa

Jearahallaniskadeami ulbmil lea leamaš háhkat dieđuid mat sáhttet addit oppalašgova sámegielloahpaheddjiid duogážis, sin oahpus ja oahppovásáhusain lassin sin oahpahasdillái, makkár gillii ja fágain sii oahpahit. Jearahallanskovvi lei fidnemis lullisámegillii, julevsámegillii, davvisámegillii ja dárogillii.

Dán iskkadeamis adnojuvvojit dieđut nominála- ja ordináladásis ja diehtoanalyssa lea deskriptiiva. Bohtosat leat ovdanbuktojuvvon frekveansatabeallaiguin mat leat ávkálaččat go galgá čájehit viiddis bajilgova suorggis (Healey, 2014).

Dán guorahallamis earuhuvvojit oahpahasfágat guvttiin kategorijain: giella- ja skuvlafágat. Giellafágaide gullet davvi-, julev- ja lullisámegiella sihke vuosttaš- ja nubbingiellan. Skuvlafágaide gullet buot eará fágat, nugo ovdamearkka dihte matematihkka, biebmu ja dearvvašvuota, duodji, musihkka, lášmmohallan ja válljenfágat.

5.4.4 Ehtalaš árvvoštallamat

Nugo lea buorre dutkanvierru, de lea iskkadeapmi vuossuohkaneapmi NSD bealis ovdalگو oktavuohta ášahuvvui skuvllaiguin, suohkaniiguin ja eará nu gohčoduvvon verrátvávttaiguin. Namahisvuoda, personsuodjalusa, eaktodáhtolašvuoda, luhtolašvuoda ja informánttaid árvvusátnima prinsihpat leat čuvvojuvvon NESH (2021) njuolggadusaid mielde.

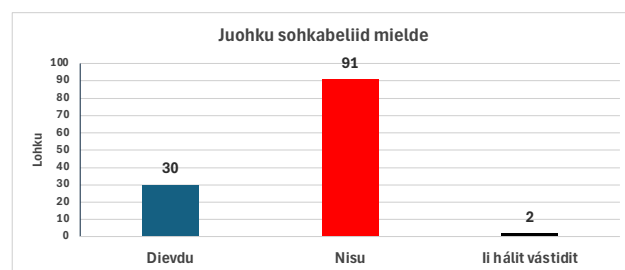
Iskkadeamis leat golbma giellajoavkku ovddastuvvon. Diehtoanalysain leat sámegielloahpaheaddjit geat oahpahit julevsámegiella ja lullisámegiella biddjon oktii persovdnasuodjalusa geažil. Dat mearkkaša maiddái ahte dihto dovdomearkkat, nugo oahppoduogáš dahje sohkaabealli, eai ovdanbuktojuvvo juohke giellajoavkui. Danin eai čilgejuvvo dahje guorahallojuvvo dieđut mat leat erenoamáš gullevaččat julev- ja lullisámi skuvllaide ja oahpaheddjiide, ja sii geat leat unnitlogut unnitlogus ožžot unnit beroštumi go livčče sávvojuvvon. Dákkár smiehtamušat leat leamaš oassin sihke dieđuid čohkkemis ja analysas.

Bohtosat čájehit ahte muhtin informánttain ii leat oahpahangelbbolašvuota dahje formálalaš oahpaheaddjegelbbolašvuota. Mii eat leat čohkken dieđuid dan birra leat go informánttat sápmelaččat. Leat ankkre válljen namahit informánttaid sámegielloahpaheaddjin dán kapihttalas.

5.5 Bohtosat

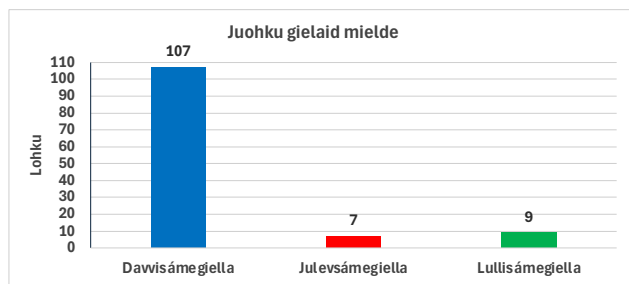
5.5.1 Geat leat sámí oahpaheaddjit dán joavkkus?

Nationála dásis lea vuodđoskuvlla oahpaheddjiid lohku 79 496 (SSB, 2023) geassemánu 2023 rájes ja nissonolbmuid oassi lea 73,6 %. Oaidnit nuppi govvisis ahte dán guorahallama sohkaabealejuohku lea oalle seammalágan go nationála sohkaabealejuohku. Dán iskkadeamis leat 24 % (N= 30) dievdoolbmot ja 75 % nissonolbmot. Guokte proseanta eai almmuhan sohkaabeali.

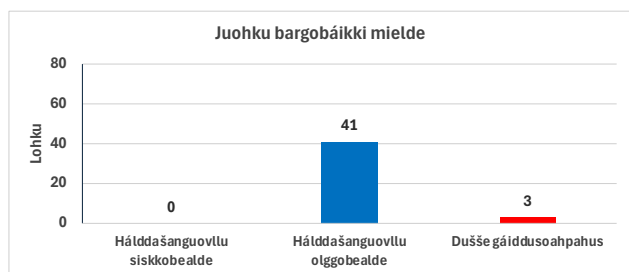
Govus 2: Juohku sohkaabealiid mielde (N=123)

Sámegielloahpaheaddjit oahpahit juogo sámegiella dahje sámegillii, dahje sámegiella ja sámegillii. Stuora eanetlohku leat davvisámegiellagat (geahča govus 3). Vaikko lohku oahpaheddjiin geat oahpahit julevsámegiella ja lullisámegiella leage oalle unni dán iskkadeamis, de govus maiddái govvida duohta dili skuvllas, gos davvisámegiella oahpahus lea eanetlogus oahpaheddjiid ja ohppiid dáfus (vrd. tabealla 1).

Govus 3: Oahpaheddjiid juohku oahpahusgielaide mielde (N=123).

Sámegielloahpaheaddjit dán iskkadeamis barget sihke siskkoale ja olggobealde hálldašanguovllu. Dat golbma sámegielloahpaheaddji geat leat gáiddusoahpaheaddjit, barget sámegiella hálldašanguovllus, muhto go ML20S válodojvuvui atnui 2020/2021:s barge sii maiddái báikkálaš oahpaheaddjin. Govus 4 čoačkáigeassá sámegielloahpaheddjiid bargosajiid juogo.

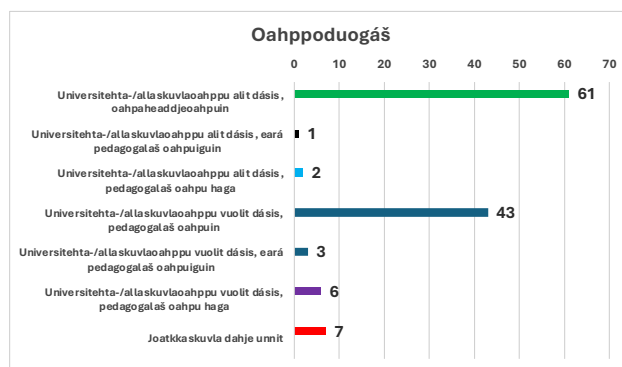

Govus 4: Sámegielloahpaheddjiid bargobáiki (N=123)

64 % (N=79) dutkanjoavkku sámegielloahpaheddjiin barget suohkaniin mat leat hálldašanguovllu siskkoale. Guovtti proseanttas (N=3) lea dušše gáiddusoahpus vuodđoskuvlaohppiide geat orrot hálldašanguovllu olggobealde, seammás go ieža barget hálldašanguovllu siskkoale. Sis lei maid báikkálaš oahpus dalle go ML20S válodojvuvui atnui. 33 % (N=41) dutkanjoavkku sámegielloahpaheddjiin barget hálldašanguovllu olggobealde. Sámegielloahpaheaddjit *olggobealde-hálldašanguovllu*-joavkkus bohtet mángga suohkanis, muhto leat eanaš Romsa ja Áltá mat leat buktán stuora oasi dan kategoriijai. Johansen (2023) lohka leat eanet oahppit geat ožžot oahpaha sámegiela, juogo vuosttašgiellan dahje nubbingiellan, Romssa suohkanis ja Áltá suohkanis, go oahppit Kárášjoga ja Guovdageainnu suohkaniin geat ožžot sullasaš fáldaga. Jus váldit mielde maiddái Oslo sami skuvlla mas leat sullii 70 oahppi geat ožžot oahpaha sámegiela vuosttaš- dahje nubbingiellan, de sáhttit dadjat ahte dát duođašta erenoamáš ovdáneami, mas sáhtta leat mearkkašupmi oahpusfálaldaga organiseremii ja sámegiella oahpaheddjiid dárbbu dain suohkaniin. Go lohku ohppin, geat ožžot oahpaha sámegiela vuosttašgiellan dahje sámegiela nubbingiellan olggobealde hálldašanguovllu, lassána ovdamearkka dihte Romssas, Áltás ja Oslos, gos oahppit orrot bieđgguid miehtá suohkana, de dát bieđgguid orrun váikkuha sámegielloahpahussii ja oahpaheaddjidárbbu.

5.5.2 Sámegielloahpaheddjiid oahppo- ja bargoduogáš

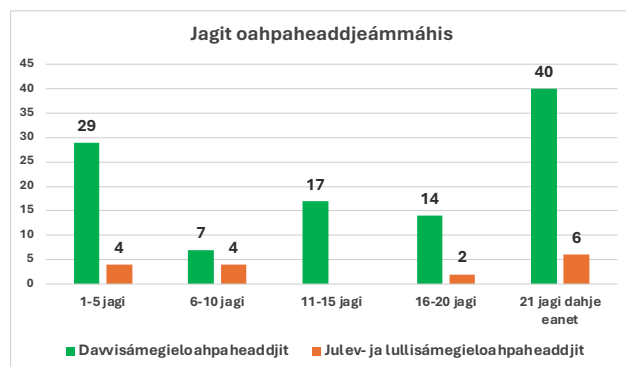
Váilot ain hirmat ollu sámegielloahpaheaddjit geat oahpahit sámegiela ja sámegillii, juoga masa lea čujuhuvvon ovdeš oahppoplánaodastusaid evalueremiin (Máhtodepartemeanta, 2023; Riikkarevišuvdna, 2019). Áiggiin go formálalaččat kvalifiserejuvvon oahpaheaddjit váilot našuvnnalaččat, de lea stuorát hástalus gávdnat formálalaččat kvalifiserejuvvon oahpaheddjiid geat sáhttet oahpahit sámegiela, sámegillii dahje goappaš. Oahpahušlaga §17-3 mielde galgá sis geat biddjojuvvojit oahpaheaddjivirgái, leat relevánta oahpaheaddjioahppu. Formálalaš ja relevánta oahpaheaddjioahppu lea eaktun dasa ahte bisuhit kvalitehta oahpahas. Dárbbasuvvo ođđa jurddašeapmi ja čadahahtti strategiijat gokčat dárbbu mii lea oahpaheddjiid dáfus geain lea formálalaš oahpahušgelbbolašvuohta. Riikkadásis váilu pedagogaš oahppu 13 % bargiin vuodđoskuvllas, ja 75 % lea oahpaheaddjioahppu (SSB, 2023). Dain earáin lea earálágan pedagogaš oahppu (SSB, 2023). Dán iskkadeamis leat atnán SSB kategoriijaid virgáibiddjon oahpaheddjiide skuvllas (SSB, 2023), ja oaidnit ahte dilálašvuohta nátionála dásis ja dán guorahallamis lea seamma (geahča govus 5). Sis, geat oahpahit sámegillii ja sámegiela vuosttaš- ja nubbingiellan, lea iešguđetlágan oahppoduogáš. Sii, geain lea joatkkaskuvla, leat čadahan oahpu mánáid- ja nuoraidbargin dahje oahpaheaddjioahpu studeantan. Sii, geain lea vuolit oahppoduogáš go joatkkaskuvla, leat belohakkii čadahan joatkkaskuvlla. Sis, geain lea universitehta- dahje allaskuvlaohppu (UH) vuolit gráda dásis almmá pedagogaš oahpu haga, lea oahppu bachelor (BA) dásis sámegielfágas, BA mánáidsuodjalusas dahje dearvvašvuodafágalaš oahppu. Sis, geain lea UH-oahppu vuolit gráda dásis, pedagogaš oahpuin, leat mii registreren fágaoahpaheaddjin ja mánáidgárdeoahpaheaddjin. Dasa lassin lea muhtun sámegielloahpaheddjiin alit oahppu pedagogaš fágain (pedagogihkas dahje erenoamášpedagogihkas juogo BA- dahje masterdásis), muhto sis váilu formálalaš oahpaheaddjigelbbolašvuohta oahpahit vuodđoskuvllas.

Govus 5: Sámegielloahpaheddjiid oahppoduogáš (N=123).

89 % dain sámegielaohpaheddjiin (N= 110) geat oahpahit sámii giellafágain ja skuvlafágain lea oahpahangelbbolašvuohta. 11 % (N=13) ii leat oahpahangelbbolašvuohta. Buohtastahttimin geahččat Johansena (2016) gii čájeha ahte lullisámegiela oahpaheddjiid gaskkas vuodđoskuvllas ledje 16 oahpaheaddji 22 oahpaheaddjis geain lei pedagogalaš gelbbolašvuohta ja 16 oahpaheaddjis 22:s lei joatkkaoahppu sámegiela, nappo 73 %. Julevsámi oahpaheddjiid gaskkas ledje 6 oahpaheaddji 8 oahpaheaddjis geain lei seamma, mii vástida 75 % pedagogalaš oahpuin. Oahpaheddjiin geat oahpahedje davvisámegiela, lei 91 % 189 oahpaheaddjis pedagogalaš oahppu ja 65 % sis lei joatkkaoahppu sámegiela. Oktiibuot lei 89 % oahpaheddjiin sámegielfágas pedagogalaš oahppu maiddái 2016:s, mii sáhtta mearkkašit ahte kvalifiserejuvnon sámegielaohpaheddjiid lohku bissu stabiilan. Lassin dasa ahte dán iskkadeami sámegielaohpaheddjiin lea viiddis oahppoduogáš, de gávnnaht ahte sullii 50 oahpaheaddjis maiddái lea joatkkaoahppu unnimusat ovttá fágas. Dan dihte oažžu čuoččuht ahte mearkkašahhti oasis sámegielaohpaheddjiin lea nanu fágalaš duogáš.

Oahpahushárjáneami ektui dán iskkadeamis oaidnit govvošis 6 ahte stuora oassi lea oahpahan guhkes áiggi.

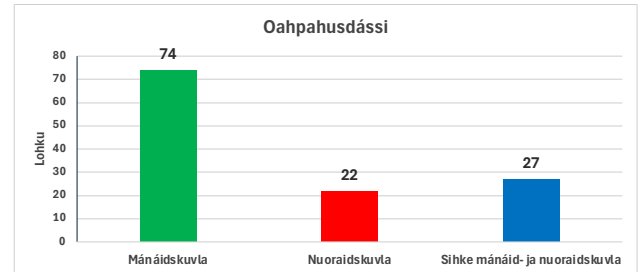

Govus 6: Davvisámegiela, julevsámegiela ja lullisámegiela oahpaheddjiid vásáhusduogáš oahpaheaddjiámmáhis (N=123).

Oppalašgovva čájeha ahte oahpaheaddjit geain lea oaneheamos vásáhusduogáš (1-5 jagi) ja oahpaheaddjit geain lea guhkimus vásáhusduogáš (21 jagi dahje eanet), leat guokte stuorámuš joavkku, namalassii 27 % ja 37 %. Lea muhtinlágan polariserentdeansa go geahččá visot oahpahusbargiid oktan joavkun. Jus juohkit sin guovtti jovkui, sii geat oahpahit davvisámegiela (N=107) ja sii geat oahpahit julev- ja lullisámegiela (N=16), de boahá ovdan ahte dat eanaš guoská vuosttaš namuhuvvon jovkui. Mii oaidnit ahte leat ollu davvisámegiela oahpaheaddjit geat lea leamaš guhka skuvllas ja lea jáhkehahtti ahte mii massit oalle ollu oahpaheddjiid lagamus jagiid go sii lahkoni ealáhatagi. Julev- ja lullisámegiela oahpaheddjiin ii leat ovttasge 11-15 jagi bargohárjáneapmi. Bealis lea eanemus 10 jagi bargohárjáneapmi oahpaheaddjeámmáhis ja nuppi bealis lea unnimusat 16 jagi bargohárjáneapmi oahpaheaddjeámmáhis.

5.5.3 Oahpahusdási ja fágat

Sámegielaohpaheaddjit dán iskkadeamis oahpahit juogo mánáid- dahje nuoraidskuvladási, dahje sihke mánáid- ja nuoraidskuvladási. 60 % (N=74) oahpaha dušše mánáidskuvllas. 18 % (N=22) oahpaha dušše nuoraidskuvllas, dan bottu go 22 % (N=27) oahpaha sihke mánáidskuvllas ja nuoraidskuvllas (geahča govus 7).

Govus 7: Sámegielaohpaheddjiid bargobáiki vuodđoskuvllas (N=123)

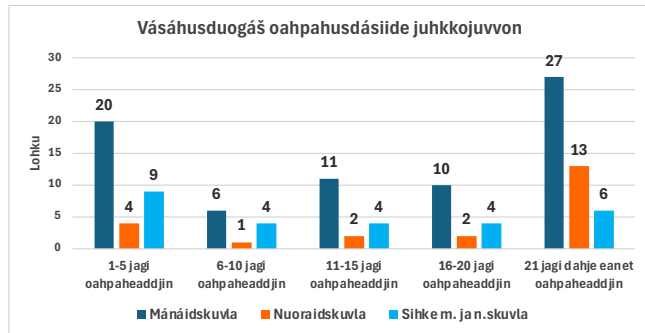
Relatiivvalaš alla oassi oahpaheddjiin mánáidskuvllas boahá belohakkii das go leat eanet sámegielaohpaheaddjit čieža jagi mánáidskuvllas go golmma jagi nuoraidskuvllas. Dasa lassin čájeha Vangsnes (2021) ahte ohppiidlohku sámii ohppiin skuvlajagiin 2018-2021 njiedjá 1. luokkás 10. luokkái, ja ahte lohku lei bajimusat árrat mánáidskuvllas 4. ja 2. luokkás gaskkas. Buot dien golmma skuvlajagis lea proseanttalaš njiedjan 30 % 1. luokkás 10. luokkái. Jus geahččat proseanttalaš njiedjama jagiid rájes go lohku lei bajimusat, de lea heaitinlohku stuorát (vrd. GSI-loguid). Skuvlajagi 2018-2019 lea njiedjan olles 47 %, skuvlajagi 2019-2020 lea dat 39 % ja jagi maŋŋil 38 %. Ohppiidlohku, geain lea sámegielaohpahus 10. ceahkis, lea 162, 177 ja 183 dan golmma skuvlajagis (GSI). Dasa lassin leat mánáidskuvllas eambo oahppit go nuoraidskuvllas, ja danin lea dárba stuorát doppe.

5.5.4 Gelbbolašvuodagáibádus

Sámegielfága oahpaheapmái gáibiduvvojit 30 oahppočuoggá sámegiela, jus mánáidskuvllas galgá oahpahit, ja nuoraidskuvllii ges gáibiduvvojit 60 oahppočuoggá lassin virgádangáibádusaide (Oahpahusdirektoráhtta, 2017). Gáibádus ii čatnas oahppi oahpahusgillii. Mánáidskuvladási lea oahpaheaddji gelbbolašvuodagáibádus 30 oahppočuoggá sámegiela, beroškeahhtá oahpaha go ohppiide sámegiella vuosttaš- vai nubbingiellan ja makkár dásis nubbingiella oahpahuvvo. Dat gáibádusat gustojit oahpaheddjiide geat leat virgáduvnon maŋŋil ođđajagimánu 1. beaivvi 2014, ja sii geat ledje virgáduvnon ovdal dan, ožžo dispensašuvnna gáibádusas gitta borgemánu 1. beaivái 2025 (Oahpahusdirektoráhtta, 2017). Gáiddusoahpaheaddjái lea gáiddusoahpahusdidaktihka lassi gelbbolašvuodagáibádus ja teknikalaš reaidduid geavaheapmi oahpahusas (Oahpahusdirektoráhtta, 2024).

5.5.5 Oahpahusduogáš ja oahpahusdási

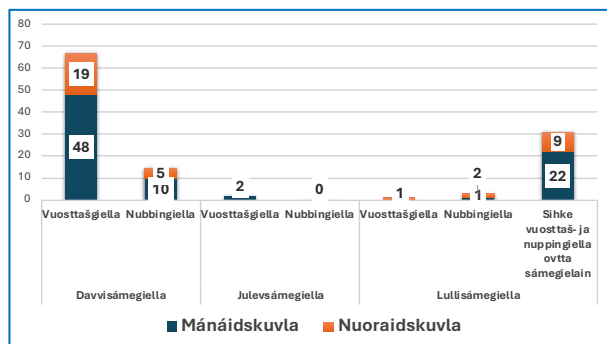
Go geahččat oahpahushárjaneami ja oahpahusdási ovtas, de čájehit bohtosat ahte lea stuora oassi dan eanemus hárjánan oahpaheaddjejoavkkus geat oahpahit nuoraidskuvllas (govus 8).

Govus 8: Oahpaheddjiid vásáhusduogáš juhkkoujvovon oahpahusdásiide (N=123).

Guokte eanemus hárjánan oahpaheaddji joavkku (16 dahje eanet jagiid vásáhus oahpaheaddjiámmáhis) ovddastit 62 oahpaheaddji, namalassii 50 % sámegiela oahpaheddjiin dán iskkadeamis. Dain leat 37 oahpaheaddji (30 %) geat dušše barget mánáidskuvllas ja 15 oahpaheaddji (12 %), geat barget dušše nuoraidskuvllas. Eará 10 oahpaheaddji (8 %) barget sihke mánáid- ja nuoraidskuvllas. Dát čájeha maid, ahte eanemus hárjánan oahpaheaddji barget nuoraidskuvllas. Boahtte 15-20 jagi mannet sii ealáhahkii. Dán govvosa vuodul orru nu ahte mis boahtteáiggiis váilott ollu sámegiela oahpaheaddji nuoraidskuvllas.

Lassin dasa ahte oahpaheaddji oahpahit unnimusat ovtta skuvlafágas, de stuora eanetlohku (N=84, mii lea 67 %) mánáidskuvllas oahpaheaddji maid giellafágain. Dat mearkkaša ahte 2/3 oahpaheaddjiin dán iskkadeamis lea viiddis oahpahusbargu, erenoamážit go jurddaša váilevaš sámii oahpponeavvodili mángga fágas (Riikarevišuvdna, 2019).

Govus 9: Bajilgovva das makkár sámii giellafágain sámegiela oahpaheaddji oahpahit mánáid- ja nuoraidskuvllas (N=119, missing=1).

Stuorimus oahpaheaddji joavkku (N=48, namalassii 58 %) oahpahit dušše davvisámegiela vuosttašgiellan mánáidskuvllas, dan bottu go 22 oahpaheaddji oahpahit sihke sámegiela vuosttašgiellan ja sámegiela nubbingiellan ovtta dan golmma sámegiela. Manimus

namuhuvvon joavkkus lea 27 % oahpaheaddjiin geat oahpahit sámii giellafágain mánáidskuvllas.

Nuoraidskuvladásiis oaidnit sullii seamma juogu (geahča govus 9). Eanaš sámegiela oahpaheaddji nuoraidskuvladásiis oahpahit sihke skuvlafágain ja giellafágain. Nugo 8. govvosis čájehuvvo, de oahpahit 27 sámegiela oahpaheaddji sihke mánáid- ja nuoraidskuvllas. Buohkat dán kategorijas oahpahit unnimusat ovtta giellafágas ja unnimusat ovtta skuvlafágas sámegiellii.

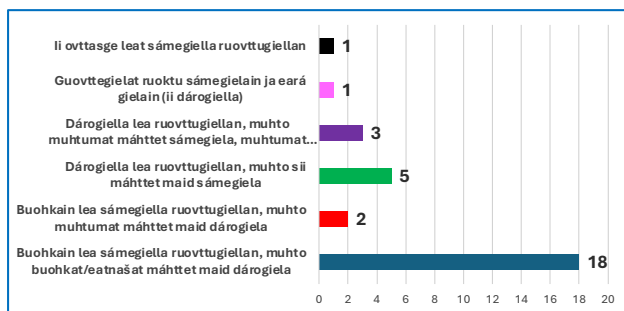
5.5.6 Álgooahpahus sámegiela vuosttašgiellan

Dán iskkadeamis leat 30 oahpaheaddji geat oahpahit vuosttaš lohkan- ja čállinoahpahusas mii gohčoduvvo maid dái álgooahpahun. Sin gaskkas lea 23:s ovdaskuvla oahpaheaddji- / mánáidgárdeo oahpaheaddji- dahje oahpaheaddji oahppu, ja dan čieža earás ii leat pedagogalaš duogáš. Dan 23 oahpaheaddjiis geain lea pedagogalaš duogáš, leat 12 formálalaččat kvalifiserejuvvon addit álgooahpahun vuodđoskuvllas. Loahppa 11 leat ovdaskuvla oahpaheaddji / mánáidgárdeo oahpaheaddji, ja guđas sis leat čadahan joatkkaoahppokurssa mii addá oahpahangelbbolašvuoda. Viđas sis eai leat dakkár joatkkaoahppokurssa čadahan. Oktiibuot leat dasto vihtta ovdaskuvla oahpaheaddji / mánáidgárdeo oahpaheaddji ja čieža oahpaheaddji kategorijas 'oahpaheaddjeduogáša haga' (12 olbmot 30 olbmot), geain ii leat formálalaš oahppogelbbolašvuota. Dat mearkkaša ahte 40 % sámegiela oahpaheddjiin ii leat formálalaš gelbbolašvuota álgooahpahun. Sámii oahppit geat ožžot álgooahpahun sámegiela vuosttašgiellan, ožžot iežaset vuosttaš lohkan- ja čállinoahpahun 18 formálalaččat kvalifiserejuvvon ja 12 eahpeformálalaččat kvalifiserejuvvon oahpaheaddjiis.

5.5.7 Giella vuosttaš lohkan- ja čállinoahpahusas ja dan birrasis

Dan 30 oahpaheaddjiis leat 27 oahpaheaddji geat addet vuosttaš lohkan- ja čállinoahpahun davvisámegiellii, ja okta addá dan julevsámegiellii ja guovttis lullisámegiellii.

Ohppiin lea iešguđetlágan gielladuogáš, mii lea dábalaš sámii oktavuodas (geahča govus 10). Oahpaheaddji (N=31) leat vástidan makkár gielladuogáš sin joavkku ohppiin lea guđa kategoriija vuodul, mat gullet ohppiide geat ožžot sámegiela álgooahpahun.

Govus 10: Ohppiid gielladuogáš sámegeiella vuosttašgielat álgooahpahusas (N=30).

Dat maid oaidnit dán juogus lea ahte 1) oahpaheaddjit geat barget sámegeiella álgooahpahusas deaivvadit ohppiidoavkkuguin mas lea girjás gielladuogáš, 2) Earet ovtta oahpaheaddji, de leat buot 29 eará oahpaheaddjis oahppit geat leat muhtun ládje sámi-dáru guovttegielagat, 3) eanas oahpaheddjiin leat vuosttaš ceahki oahppit geain lea oanehit dahje guhkit hárrjaneapmi guovttegielalašvuodain, muhto geat bohtet ruovttuin gos sámegeiella lea ruovttugiellan.

Čoahkkáigeassu

Doaibmabijut mat galget seailuhit ja ovddidit sámegeiella duohtandahkkojuvvot earet eará oahpahusa bokte sámegeiella ja sámegeilli. Dákkár doaibmabijut eastadit giellamolsuma. Jus galgá lihkestuvvat giellaealáskahttimiin skuvlaohpahusa vehkiin, de lea dárbbaslaš ipmirdit iešguđetlágan fáktoriid maid skuvla ášahussan sáhtta dárkkistit ja mat sáhttet doarjut giellaealáskahttindoaimmaid. Sámegeielloahpahusa oahpaheaddjivuoddu lea okta fáktor mii sáhtta addit midjiide dieđuid dálá dilis ja das makkár doaibmabijut leat dárbbaslaščat dás ovddas.

Dán iskkadeami bohtosat čájeht ahte sohka bealjuohku lea seamma go norgga skuvllas ja ahte eanetlogus min vástideaddji oavkkus sámegeielloahpaheddjiin lea gáibiduvvon oahpahangelbbolašvuhta. Olles dutkanjoavkkus lea 11 % geain ii leat formálalaš oahpahangelbbolašvuhta. Nu ii leat álgooahpahusas, gos dušše 40 %:s lea formálalaš oahpahangelbbolašvuhta. Guokte goalmmás oassi joavkkus oahpahedje hálldašanguovllu siskko bealde. Eanaš oahpaheddjiin lea oanehis hárrjaneapmi oahpaheaddjiin (1-5 jagi) ja guhkes hárrjaneapmi (21 jagi dahje eanet). Lea duohta várra ahte sámegeielloahpahus fargga vásiha heahdetili go váilot oahppan oahpaheaddjit. Čuovvovaš ášši sáhtta dadjat leat guovddáš fáktorin, mat dagahit dárbbu eanet oahppan oahpaheddjiid oázžut boahstevaš áiggis:

- Eanet ja eanet oahppit háliidit oahpahusa ovtta sámegeiella giellafágain.
- Sámi guovddášguovlluin lea eretfárren, mii dagaha ahte eanet ja eanet oahppit dárbbasit

gáiddusoahpahusa, ja dat gáibida eanet oahpaheddjiid go buohstahtta dainna oahpahusas gos oahppit čoahkkanit fysalaščat moatti skuvlii.

- Eanet sámegeielloahpaheaddjit ohcet ja ožžot barggu sámi almmolaš/hálddašulaš ášahusas ja guđdet skuvladoaimmahusa.
- Eai oahpahuva doarvái sámegeielloahpaheaddjit geain lea oahpahusgelbbolašvuhta oahpahit sámegeiella vuosttašgiellan dahje sámegeiella nubbingiellan dahje sámegeilli vuodđoskuvllas.

Jus eaktudat ahte eanemus hárrjaneapmi oahpaheaddjit mannet ealáhahkii boahste 10-15 jagi, ahte otná ohpiidlohku lea stádis, ahte oahpaheaddjit geat dál oahpahit eai guode oahpaheaddji barggu ja ahte buot oahpaheddjiin galgá leat oahpahangelbbolašvuhta, de lea govtolaš meroštallat ahte mii dárbbasit unnimusat 15-20 ođđa oahpaheaddji skuvlii juohke jagi boahstevaš áiggis. Dalle eat váldde vuhtii otná dili, go juo lea stuorra dárbbu oahpaheddjiide stuoramus suohkaniin main lea davvisámegeielloahpahus. Lulli- ja julevsámi oahpahusas oaidnit dásse de appo loguid, muhto go leat nu unna giella- ja oahpahusbirrasat, de ii goitge sáhte garvit sullasaš hástalusaid oahpaheddjiid oččodeamis áiggis mii boahsta.

Vai mii galgat lihkestuvvat fállat sámegeielloahpahusa vuodđoskuvlla ohppiide formálalaščat kvalifiserjuvvon oahpaheddjiin oahpahuslaga mielde, ja vai galgat joksat ML20S gelbbolašvuodamihttomeriid iešguđet fágaid dáfus, mat leat dehálaš fáktorat riikka giellaovddidan- ja giellakvalifiserendoaimbabiuid, de lea mearrideaddji ahte bestet ja oahpahit eanet oahpaheddjiid riikka skuvllaide main leat sámi oahppit. Sámegeielloahpaheaddjit deaivvadit ohppiidoavkkuguin main lea iešguđetlágan sámegeielloahpaš hálldašanguovllu siskko bealde ja olggobealde. Sámegeielloahpašvuoda ovdáneami eavttut rievddadit sakka daid iešguđetlágan bearaš- ja bajásšaddanbirrasiid gaskkas main oahppit leat.

Ollu orrunguovlluin lea stuorraservodaga eanetlogugiella váikkuheapmi hui garas. Mihttomearrin lea láchit pedagogalaš dilálašvuodaid nu ahte oahppit olahit oahppoplánas mearriduvvon oahpahusmihtuid beroškeahhtá gos sii oro sedje. Dát čatnasa maidái mearrideaddjiid sávaldahkii ollašuhttit bajitdási stáhtalaš mihttomeriid: Seailuhit sámegeiella, suodjalit sámegeiella, ovdánahttit sámegeiella ja atnit sámegeiella eamiálbmotgiellan. Viidáseappot lea almmolaš ulbmil fuolahit ahte mánat bearrašiin geat leat massán sámegeiellaset, galget oázžut vejolašvuoda oahppat sámegeiella ja máhcahit sámegeiellaset maid bearaš lea massán. Riikkas lea dál nátionála prošeakta ovddidit sámegeiellaset ja sámegeiella ođđasithuksema.

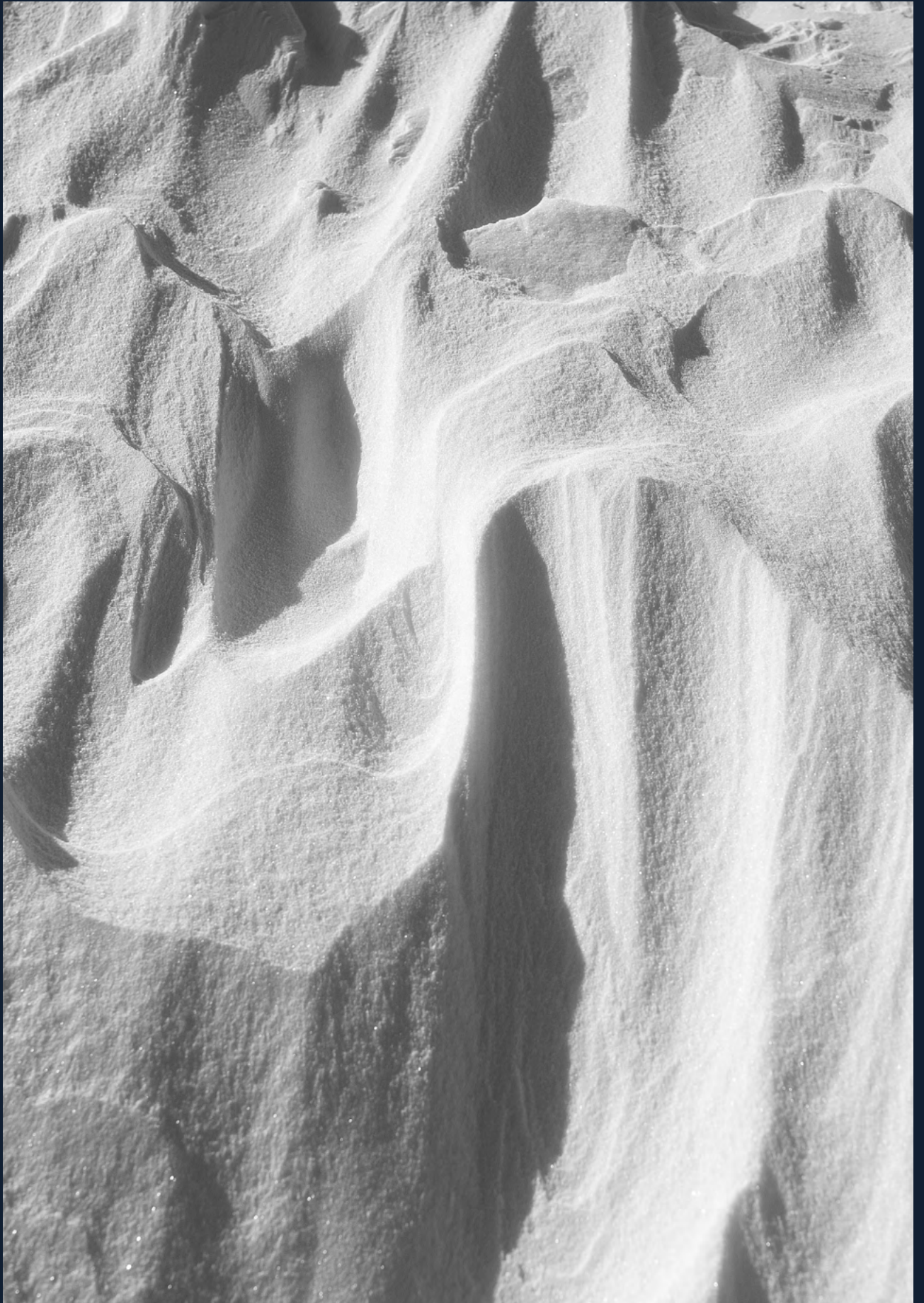
Danin lea dehálaš, golbmalogigolbma jagi maŋnel go sámelága giellanjuolggadusat, ođđa oahpahuslága mearrádusat ja ML20S gelbbolašvuodamihttomearit ásašuvve, ahte mearrideaddjit eanet válljejit giddet fuomášumi eará vugiide bestet, organiseret ja oahpahit sámi oahpaheddjiid. Dainna lágiin sáhttit ráhkkanit oahpahus- ja giellaoahppaplánemii (Todal 2002, 2007; Øzerk, 2006; Siiner ja earát, 2018).

Rávvagat

- Seahtit nu johtilit go vejolaš čielggadit molssaevttolaš doaibmabijuid maiguin buorida sámegielaš bestema oahpaheaddjeoahpuide
- Galggaše ráhkaduvvot oppalašgeahčastagat das movt gelbbolašvuodadilli lea sis geat oahpahit sámegielaš vuosttašgiellan, sámegielaš nubbingiellan ja sis geat oahpahit sámegillii iešguđet skuvlafágain vuodđoskuvllas.
- Molssaevttolaš gealbudahttingeainnut fertejit árvvoštallojuvvot sidjiide geain ii leat formálalaš oahppu, muhto oahpahit sámegiela vuosttašgiellan, sámegiela nubbingiellan, sámegillii dahje goappaš.
- Fertet fállat relevánta ja gelbbolašvuodaaiddi joatkkaoahpu oahpaheddjiide geat oahpahit sámegielaš vuosttašgiellan, sámegielaš nubbingiellan ja sámegiela álgooahpahusas guovttegielatvuoda-, giellaealáškahttin- ja eamiálbmotperspektiivvas
- Seahtit ovddidit eará organiserenvugiid ja oahpahusmodeallaid go dál, daidda ohppiide geat ássat olggobealde giellaovddidan- ja giellaealáškahttinsuohkaniid gos olbmot orrot biddgguid.

Gáldut

- Angell, E., Kårtveit, B., Nygaard, V., & Riseth, J. Å. (2022). Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene (Rapport 11-2022, NORCE Helse og samfunn). NORCE Helse og samfunn.
- Healey, J. F. (2014) Statistics: A Tool for Social Research (10th ed). Cengage Learning.
- Johansen, K. (2016). Samisk lærertetthet. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 9. Sámi allaskuvla HYPERLINK "<https://samilogutmitalit.no/en/node/3977>"<https://samilogutmitalit.no/en/node/3977>
- Johansen, K. (2023). Samisk språk i formell utdanning – utviklingstrender. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 15. Sámi allaskuvla. HYPERLINK "https://samilogutmitalit.no/sites/default/files/publications/slm_-_kapittel_1_-_kevin_johansen_-_norsk_1.pdf"https://samilogutmitalit.no/sites/default/files/publications/slm_-_kapittel_1_-_kevin_johansen_-_norsk_1.pdf
- Máhttodepartemeanta (2016). Meld. St. 28 (2015–2016). Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet. Máhttodepartemeanta.
- Máhttodepartemeanta (2017). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Máhttodepartemeanta.
- Máhttodepartemeanta (2023). Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv: Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning. Máhttodepartemeanta.
- NESH (2021, 16.des.). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora. De nasjonale forskningsetiske komiteene. HYPERLINK "<https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>"<https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- Opplæringslova. (2023). Lov om grunnskoleopplæringa og den videregående oppæringa (LOV-2023-06-09-30). Lovdata. HYPERLINK "<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2023-06-09-30>"<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2023-06-09-30>
- Riikkarevišuvdna (2019). Riikkarevišuvdnas undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk (Dokument 3:5 (2019–2020)). Riikkarevišuvdna. HYPERLINK "<https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2019-2020/opplaringiogpasamisk.pdf>"<https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2019-2020/opplaringiogpasamisk.pdf>
- Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna (2023). Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner (Dokument 19 (2022–2023)). Stortinget. HYPERLINK "<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--ogforsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>"<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--ogforsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Siiner, M., Hult, F.M., Kupisch, T. (2018). Situating Language Acquisition Planning. In: Siiner, M., Hult, F., Kupisch, T. (eds) Language Policy and Language Acquisition Planning. Language Policy, vol 15. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75963-0_1
- Somby, L. I., Valkeapää, S., Länsman, R., Kuhmunen, J.-M. & Eira, K. I. (2023, 26.okt.). Vi trenger flere samisktalende lærere for å unngå kollaps i grunnskolen. Ságat, kronikk. HYPERLINK "<https://www.sagat.no/vi-trenger-flere-samisktalende-larere-for-a-unnga-kollaps-i-grunnskolen/19.41055>"<https://www.sagat.no/vi-trenger-flere-samisktalende-larere-for-a-unnga-kollaps-i-grunnskolen/19.41055>
- Statistisk sentralbyrå (2023, 20.juni). Ansatte i barnehage og skole. Statistisk sentralbyrå. HYPERLINK "<https://www.ssb.no/utdanning/barnehager/statistikk/ansatte-i-barnehage-og-skole>"<https://www.ssb.no/utdanning/barnehager/statistikk/ansatte-i-barnehage-og-skole>
- Todal, J. (2002). " ... jos fal gahttet kollegielat" - Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet. Avhandling til dr.art.-graden. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Tromsø
- Todal, J. (2007). Samisk språk i Svahken Sijte. Sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule, Samisk Høgskole. Diedut nr. 1.
- Oahpahusdirektoráhtta. (2017a, 29.juni). Krav om relevant kompetanse for å undervise i fag Udir-3-2015. HYPERLINK "<https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Ovrige-tema/krav-om-relevant-kompetanse-for-a-undervise-i-fag-udir-3-2015?depth=0>"<https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Ovrige-tema/krav-om-relevant-kompetanse-for-a-undervise-i-fag-udir-3-2015?depth=0>
- Oahpahusdirektoráhtta. (2024, 01.august). Fjernundervisning. Oahpahusdirektoráhtta. HYPERLINK "<https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/skole-og-opplaring/fjernundervisning/>"<https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/skole-og-opplaring/fjernundervisning/>
- Vangsnes, Ø. A. (2021). Den samiske lekkasjen i grunnskulen. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 14. Sámi allaskuvla.
- Øzerk, K. (2006). Fra språkbad til språkdrukning - modeller for opplæring med to språk. Oplandske bokforlag.
- Øzerk, K. (2021, 15.des.). 30-årsjubileet for samelovens språkregler – Hva har man oppnådd og hva gjenstår? Ságat, kronikk. HYPERLINK "<https://www.sagat.no/30-arsjubileet-for-samelovens-sprakregler-hva-har-man-oppnadd-og-hva-gjenstar/19.30371>"<https://www.sagat.no/30-arsjubileet-for-samelovens-sprakregler-hva-har-man-oppnadd-og-hva-gjenstar/19.30371>

6 Samiske tall – bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB

Christian Sørlien Molstad
Seniorrådgiver i Statistisk
sentralbyrå, seksjon for
befolkningsstatistikk

Sammendrag

I denne artikkelen gjennomgår vi noen av SSBs mest sentrale statistikker som omhandler samiske forhold. Ettersom vi ikke har data som kan skille mellom samer og ikke-samer, tar disse statistikkene først og fremst utgangspunkt i en geografisk tilnærming, der Sametingets virkeområde for tilskuddsordninger for næringslivet (det såkalte STN-området) benyttes som utgangspunkt.

I gjennomgangen i artikkelen ser vi først på trekk ved STN-området, som i hovedsak omfatter kommuner og deler av kommuner i Nord-Troms og Finnmark. STN-området utgjør ikke et heldekkende eller representativt mål på samiske kjerneområder. Området omfatter først og fremst nordsamiske områder, og består dessuten utelukkende av spredt bebyggelse og mindre tettsteder. Såkalte «bysamer», som studier av Sametingets valgmanntall tyder på er en betydelig og voksende gruppe, er dermed ikke inkludert i den STN-baserte statistikken.

Det spredtbebygde preget til STN-området er en viktig forklaring for befolkningsmønsteret og -utviklingen vi ser i området. STN-området har vært preget av negativ folkevekst grunnet fødselsunderskudd og nettoutflytting til andre deler av landet over lenger tid. I løpet av de aller siste årene har riktignok befolkningsnedgangen bremset opp, noe som primært

skyldes økt innvandring. I 2024 minket likevel folketallet i STN-området igjen med 122 personer som en følge av mindre innvandring, slik at det per 1.1.2025 bodde 53 073 personer i området. Befolkningsstrukturen bærer preg av å være aldrende og det er en overvekt av personer i aldersgruppene fra 50-årene og opp.

Utdannings- og inntektsnivået er lavere enn ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Eksempelvis har kun 25 prosent av befolkningen i STN-området utdanning på universitets-/høgskolenivå, mot 35 prosent. Den yrkesaktive delen av befolkningen er i større grad sysselsatt i primærnæringer og industri, og i mindre grad i en rekke tjenesterelaterte næringer.

At befolkningsstrukturen vi ser i STN-området til stor del preges av den spredte bebyggelsen, blir tydelig når vi sammenligner befolkningen med personer som bor i lignende strøk ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet.

I tillegg til SSBs statistikk om demografiske, sosiale og økonomiske data, basert på STN-området, presenterer artikkelen data om opplæring i samiske språk fra utdanningsstatistikk, egenregistrert kompetanse i samiske språk i folkeregisteret og data om reindrift fra Landbruksdirektoratet.

6.1 Trekk ved STN-området

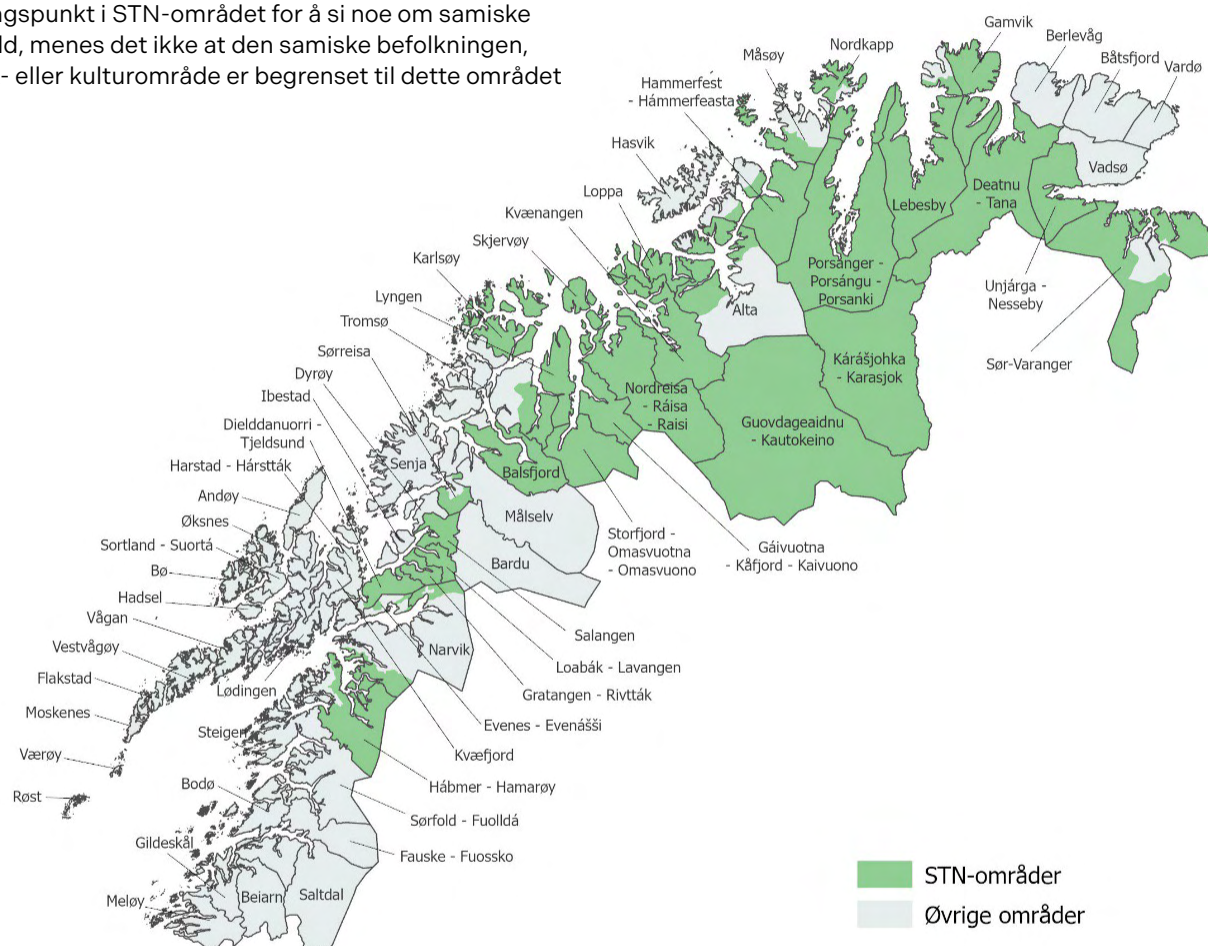
SSBs befolkningsrelaterte statistikk for samiske forhold tar utgangspunkt i en geografisk tilnærming, basert på Sametingets virkeområde for tilskudd for næringslivet (det såkalte STN-området). Per 1.1.2025 bodde det 53 073 personer i dette området, som ligger i Nord-Norge nord for Saltfjellet (figur 1).

En slik geografisk basis for samisk statistikk har naturlig nok flere svakheter. En grunnleggende svakhet er at den ikke omfatter samer som bor utenfor området. Samtidig skiller den ikke mellom samer og ikke-samer innenfor området, og inkluderer dermed også ikke-samer som bor innenfor inndelingen. En mer inngående diskusjon om bakgrunnen for statistikken om samiske forhold og utfordringene ved bruken av STN-området som grunnlag for denne statistikken er å finne i Severeide (2008) og Molstad og Sønstebø (2024). I det følgende vil vi begrense oss til å peke på to konsekvenser av inndelingen som vil være særlig viktige for tolkningen av resultatene.

Det ene omhandler *hvilke* samiske områder som STN-området omfatter. Når vi i denne artikkelen tar utgangspunkt i STN-området for å si noe om samiske forhold, menes det ikke at den samiske befolkningen, språk- eller kulturområde er begrenset til dette området

alene. Store deler av landet, inkludert Midt- og Sør-Norge, har hatt samisk bosetting fra gammelt av. Fra yngre jernalder og middelalder er samisk bosetting dokumentert så langt sør som Østerdalen og Dovre (Bergstøl, 2008; Bergstøl & Reitan, 2008), og i tekstlige kilder fra denne tiden opptrer samer som bosatt enda lenger sør enn dette (Hansen & Olsen, 2004; Mikkel Berg-Nordlie, 2024).

Tar man utgangspunkt i utbredelsen av de ulike samiske språkene (se figur 2) er det nettopp særlig de sørsamiske områdene som faller utenfor en inndeling av «samiske områder» som kun omfatter utvalgte områder i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Også tradisjonelt pitesamiske områder faller utenfor grensene for inndelingen. STN-området omfatter med andre ord først og fremst nord-samiske områder, og dessuten ikke alle av disse, i tillegg til lulesamiske områder. STN-området skiller seg også fra forvaltningsområdet for samiske språk, som omfatter kommuner som gir språklige rettigheter på det eller de samiske språkene som kommunens tjenestekrets omfatter.

Figur 1. Nord-Norge nord for Saltfjellet, STN-områder og øvrige områder

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Figur 2 Utbredelsen til de ulike samiske språkene nord for Saltfjellet.

Kilde: Mikkel Berg-Nordlie, Selma Evenstad og Store norske leksikon (<https://snl.no/samisk>).

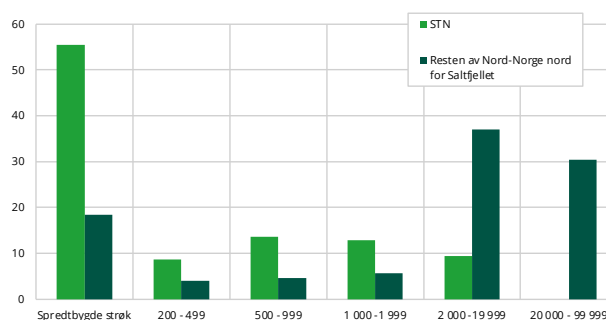
Et annet trekk ved STN-området, som er spesielt avgjørende for befolknings- og næringsstruktur, er det spredtbebygde bosetningsmønsteret. STN-området skiller seg fra områdene ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet ved at ingen bor i tettsteder med 20 000 eller flere innbyggere,¹ og de aller fleste bor i tettbebygde strøk med mindre enn 2 000 innbyggere eller spredtbebygde strøk.

6.1.1 Bostedsstrøk i SSBs statistikk

I SSBs statistikk benyttes bostedsstrøk som fellesnavn på spredtbygd og tettbygd strøk. Bostedsstrøk tar utgangspunkt i definisjonen av tettsted, og skiller mellom tettbygde og spredtbygde strøk. Tettbygde strøk er de områder som omfattes av tettsteder, og spredtbygde strøk er alle områdene utenfor (Statistisk sentralbyrå, 2025d).

I tallene vi presenterer i denne artikkelen har vi tatt utgangspunkt i det vanligst forekommende (det modale) bostedsstrøket i grunnkretsen personene er bosatt i. Grunnkrets er en geografisk enhet på lavere nivå enn kommune som brukes i arbeid og presentasjon av regional statistikk. Det er med andre ord ikke personens eget bostedsstrøk som ligger til grunn for statistikken vi presenterer, men snarere det bostedsstrøket flest personer i den samme grunnkretsen bor i. I de aller fleste tilfeller vil dette være samme type bostedsstrøk som personen selv bor i, og i presentasjonen av resultatene vil vi omtale dette som personens bostedsstrøk.

Figur 3 viser fordelingen av befolkningen på grunnkretsnivå, i henholdsvis STN-området og i resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet, etter hvor tettbebygde bostedsstrøket de bodde i per 1.1.2025 var. Som vi kan se er over halvparten (56 prosent) av personene i STN-området bosatt i grunnkretser hvor spredt bebyggelse er den vanligste formen for bostedsstrøk. Resten bor i strøk hvor bosetting i mindre tettbebygde strøk var vanligst. Kun 9 prosent bor i strøk med tettsteder som består av 2 000 eller flere personer, og ingen i tettsteder med 20 000 eller flere innbyggere.

Figur 3 Befolkningen i STN-området og i resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet, 1.1.2025, etter bostedsstrøk på grunnkretsnivå, prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

I resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet er mønsteret motsatt i den forstand at det er vanligere å bo i større tettsteder. Et flertall, 67 prosent, bor i tettsteder med 2 000 eller flere innbyggere og litt under en tredjedel (30 prosent) bor i tettsteder med mellom 20 000 og 99 999 innbyggere. Ingen bor i større tettsteder enn dette. Bodø og Tromsø utgjør de største tettstedene i landsdelen med om lag 43 000 innbyggere hver (Statistisk sentralbyrå, 2025a).

At befolkningen i STN-området preges av å bo på steder som er spredtbebygde innebærer likevel ikke at den samiske befolkningen i Norge kun er å finne i slike strøk. Analyser av Sametingets valgmanntall har vist at antallet medlemmer som bor i urbane kommuner² er betydelig og vokser (Berg-Nordlie, 2023). Slike såkalte «bysamer» omfattes ikke av statistikken basert på STN-området. Senere i denne artikkelen skal vi da også se at befolkningen i STN-området skiller seg ganske klart fra befolkningsmønsteret man ser i valgmanntallet.

¹ Her definert som 20 000 eller flere innbyggere.

² Definert som kommuner med et tettsted med flere enn 4999 innbyggere (Berg-Nordlie, 2023, s. 34).

6.2 Befolkningssammensetning og -utvikling i STN-området

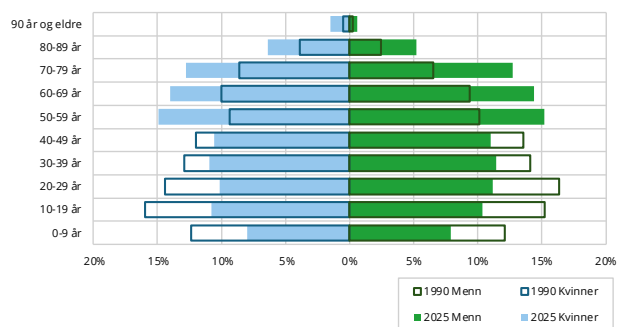
6.2.1 Negativ befolkningsvekst i STN-området, både på kort og lang sikt

Befolkningsutviklingen i STN-området har vært preget av nedgang, både på kortere og lengre sikt. I løpet av 2024 minket for eksempel antallet bosatte i STN-området med 122 personer. Tendensen er enda klarere over tid: siden 1990 har STN-området krympet med 12 074 personer (19 prosent). At befolkningen i området minker er både et resultat av fødselsunderskudd, det vil si at det fødes færre enn det dør, og at nettoflyttingen, det vil si forskjellen mellom antallet som flytter inn og ut av området, er negativ.

I de aller siste årene har riktignok innvandring kompensert noe for tapet av befolkning gjennom fødselsunderskudd og nettoutflytting til steder i Norge utenfor STN-området. Fra begynnelsen av 2023 til begynnelsen av 2024 var det for første gang på elleve år en økning i antall personer i STN-området. Dette hang først og fremst sammen med økt innvandring, sannsynligvis som et resultat av bosetting av flyktninger fra Ukraina. At innbyggertallet i det etterfølgende året gikk ned igjen har likeledes å gjøre med at nettoinnvandringen, forskjellen mellom antall innvandring og utvandring, til STN-området er blitt mindre. Mens det var 997 flere som innvandret til STN-området enn som flyttet til utlandet i løpet av 2023, var dette antallet 739, det vil si 258 færre, i 2024 ((for en kortfattet redegjørelse for det siste årets utvikling, se Molstad, 2025).

6.2.2 En aldrende befolkning

Over tid har det vært en klar tendens mot at befolkningen har blitt eldre. Dette er tydelig dersom vi sammenligner sammensetningen i befolkningen i STN-området med hensyn til alder og kjønn i 2025 med den tilsvarende befolkningssammensetningen i 1990 (figur 4). Som vi kan se utgjorde de yngre aldersgruppene, opp og til med personer i 40-årene, en betraktelig større del av befolkningen i 1990 sammenlignet med i 2025. I løpet av perioden har de eldre aldersgruppene blitt en større del av befolkningen og befolkningspyramiden er nå langt mer «topptung» i forhold til det den var i 1990. Dette innebærer at alderssammensetningen i befolkningen i STN-området bærer preg av en overvekt av personer i de eldre aldersgruppene.

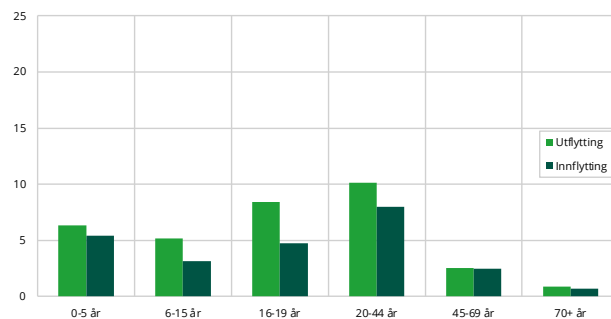
Figur 4 Befolkningen i STN-området, 1.1. 1990 og 1.1. 2025, etter tiårige aldersgrupper, prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

At befolkningen i STN-området generelt har eldes henger sammen med flere forhold, deriblant lavere antall fødsler over tid. Også flyttemønsteret inn og ut av området bidrar i denne retningen.

Dette er tydelig dersom vi ser på antallet flyttinger til og fra STN-området i forhold til folketallet ved begynnelsen av året (figur 5). For aldersgruppene som inkluderer personer i alderen fram til begynnelsen av 40-årene, er det en klar tendens til større utflytting enn innflytting. Unntaket er personer i førskolealder, der forskjellen er mindre. Særlig stor er flyten av personer ut av STN-området blant personer sent i tenårene og i (ung) voksen alder. Dette reflekterer antagelig til dels at disse gruppene generelt er ganske mobile: personene er i faser av livet der skolegang, høyere utdanning og tidlig karriereutvikling ofte vil innebære flytting. Vi ser da også større innflytting til STN-området av personer i de aktuelle aldersgruppene. Utflyttingen er likevel klart større enn innflyttingen, særlig blant personer i 16 til 19-årsalderen, noe som innebærer at flere forsvinner ut av disse gruppene enn det kommer nye til.

Antallet flyttinger, både til og fra STN-området, er langt lavere i de eldre aldersgruppene, blant de som er 70 år og mer rundt 1 prosent eller mindre. Dette tyder på at denne delen av befolkningen er lite mobil, i det minste til andre deler av landet.

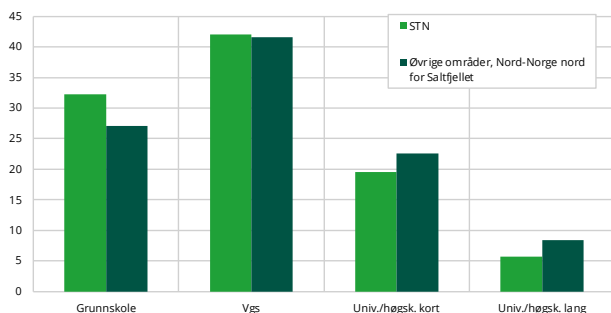

Figur 5 Antall inn-/utflyttinger i løpet av 2024 til andre steder i landet, per 100 bosatte personer i STN-området 1.1. 2024, prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

6.2.3 Lavere utdannings- og inntektsnivå enn ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet

Personer i STN-området har generelt lavere utdanningsnivå sammenlignet med personer i andre områder i Nord-Norge nord for Saltfjellet (figur 6). Flere har grunnskole som høyeste fullførte utdanning, 32 mot for 27 prosent. Færre har dessuten utdanning på universitets-/høgskolenivå.

Figur 6 Høyeste fullførte utdanningsnivå, personer 16 år og eldre, per 1.10.2024

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Det er også klare forskjeller i inntektsnivå mellom personer bosatt i STN-området sammenlignet med øvrige områder i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Personer bosatt i STN-området hadde i 2023 en gjennomsnittlig bruttoinntekt tilsvarende 504 900 kroner (Tabell 6.12). Dette tilsvarte 50 800,- kroner, eller 9 prosent mindre, enn i øvrige områder i Nord-Norge nord for Saltfjellet.

Utdannings- og inntektsmønsteret vi ser i STN-området henger sannsynligvis nøye sammen med både alderssammensetningen og næringsstrukturen i området. I forrige utgave av Samiske tall forteller sammenlignet vi sysselsettingen i STN-området med den i resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet, og så at innbyggerne i STN-området i større grad var sysselsatt i primærnæringer og industri, og i mindre grad i tjenesterelaterte næringer (Molstad & Sønstebo, 2024). At sammensetning med hensyn til alder og næringsstruktur er trekk som bidrar til å forme STN-området ser vi blant annet med hensyn til sammensetningen av inntekten blant de som er bosatt der. Pensjons- og næringsinntekter utgjør en større del av bruttoinntekten enn ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet, noe som kan leses som tegn på en større andel eldre i befolkningen og på at flere er involvert i jordbruk og andre primærnæringer.

6.3 STN-området i lys av sammenlignbare områder og Sametingets valgmanntall

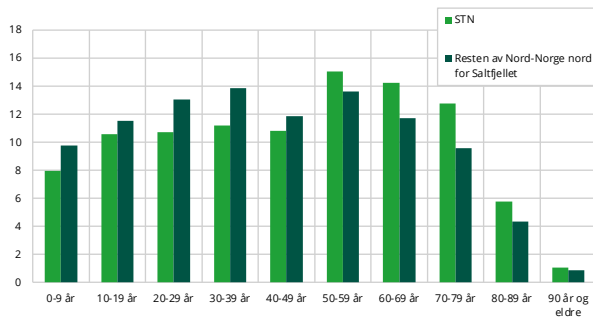
6.3.1 Forskjeller reduseres dersom vi sammenligner personer i spredtbebygde strøk

Gjennomgangen av den STN-baserte befolkningsstatistikken så langt kan lede til et misvisende helhetsbilde av samiske forhold. I verste fall kan tallene skape et inntrykk av at samiske områder i Norge, og samer som gruppe, preges av særskilt befolkningsmessig stagnasjon. Det er imidlertid ikke grunnlag for å trekke slike konklusjoner fra mønstrene vi har presentert her. Det er det flere grunner til, hvorav noen allerede er blitt diskutert.

Den spredtbebygde karakteren til STN-området spiller, som vi har vært inne på, en viktig rolle i å forklare en del av mønstrene vi ser. Mange av utviklingstrekkene vi ser, med høy fraflytting til andre deler av landet og en aldrende befolkning, reflekterer i stor grad urbaniseringsprosesser. Disse prosessene har funnet sted over lang tid, også i Norge som helhet, innenfor Nord-Norge, og generelt i arktiske strøk (Laruelle, 2019; Wessel & Barstad, 2016).

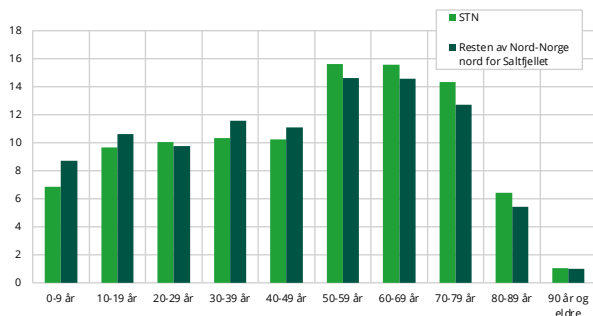
En del av forskjellene mellom STN-området og andre deler av landet vil henge sammen med ulik sammensetning med hensyn til bostedsstrøk. Tegn på at dette er tilfelle ser vi dersom vi sammenligner personene som bor i STN-området med personer som bor i lignende strøk i andre områder. Eksempelvis blir forskjellen mellom størrelsen på aldersgruppene i STN-området og i resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet mindre dersom vi går fra å inkludere alle, uansett bostedsstrøk (figur 7), til å kun sammenligne personer som bor i spredtbebygde strøk (figur 8).³

³ En annen mulighet hadde vært å sammenligne personer som bor i kommuner med samme sentralitet. SSBs sentralitetsklasser gir et mål på avstand til arbeidsplasser og servicefunksjoner i en kommune. Sentralitet henger i stor grad sammen med hvor spredtbebyggt området er. Det er likevel en hel del variasjon mellom landsdelene. I Finnmark bor et flertall av innbyggerne, 79 prosent i 2024, i tettbebygde strøk. Samtidig tilhører alle kommunene i fylket de to laveste sentralitetsklassene, 5 og 6 (Rapp, 2024). Dette gjør at sentralitet ikke egner seg særlig godt for å skille ut potensielt sammenlignbare strøk innenfor og utenfor STN-området i dette fylket.

Figur 7 Befolkningen i STN-området og i resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet, 1.1.2025, etter tiårige aldersgrupper, prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Figur 8 Personer bosatt i spredtbebygde strøk i STN-området og i resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet, 1.1.2025, etter tiårige aldersgrupper, prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Det er riktignok noe variasjon mellom aldersgruppene med hensyn til hvorvidt og i hvilken grad forskjellene minker. Personer som er under ti år, utgjør en klart mindre del av befolkningen i spredtbebygde deler av STN-området enn i spredtbebygde deler av Nord-Norge nord for Saltfjellet. Vi ser også at andelen personer i de eldre aldersgruppene forblir jevnt over noe større i STN-området, selv når vi sammenligner personer som bor i samme type bostedsstrøk. Vi ser likevel en tydelig reduksjon av forskjellene for stort sett alle aldersgrupper. Endringen er størst blant personer mellom 20 og 29 år: disse er klart underrepresentert blant de som bor i STN-området i forhold til i ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet, men noenlunde likt representert dersom vi kun ser på personer i spredtbebygde strøk.

6.3.2 Sametingets valgmanntall: eldre og høyere utdannet enn STN-befolkningen

En annen grunn til å være forsiktig med å trekke slutninger fra statistikken basert på STN-området, er at den som allerede nevnt (se del 5.1) hverken skiller mellom samer og ikke-samer innenfor området eller inkluderer samer som bor utenfor. Slik sett utgjør personene i Sametingets valgmanntall, som omfatter alle personer som kan stemme eller stille til valg i

Sametingsvalg, en mer presist avgrenset gruppe. Disse utgjorde totalt 20 539 personer i 2021 (Statistisk sentralbyrå, 2025b).

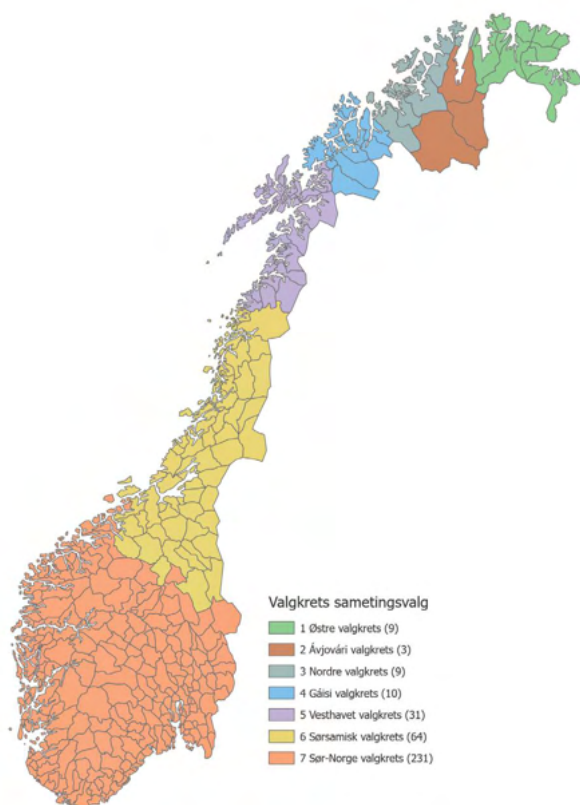
Det er likevel viktig å huske at heller ikke valgmanntallet kan sies å reflektere sammensetningen og størrelsen på den samiske befolkningen direkte. Registrering i valgmanntallet forutsetter aktiv innmelding, som i sin tur forutsetter at personen oppfyller kriteriene for innføring i valgmanntallet. Disse kriteriene omfatter et krav om selv-identifisering som same, samt at man enten a) har samisk som hjemmespråk eller eventuelt har/har hatt foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre med samisk som hjemmespråk eller b) er barn av noen som står eller har stått i valgmanntallet. Man må dessuten være 18 år eller fylle 18 år i valgåret (Sametinget, 2025). At registrering i valgmanntallet krever aktiv innmelding og er basert på subjektive og objektive kriterier, gjør at en del personer med samisk tilhørighet og/eller identitet ikke vil finnes i registeret. Grunnene til dette kan variere, fra at man aktivt velger å ikke melde seg inn, til at man passivt lar være fordi man ikke vet at man har mulighet, til at man ikke oppfyller en eller flere av kriteriene (Berg-Nordlie & Pettersen, 2021).⁴ Valgmanntallet er dessuten ikke et etnisk register: det er ikke et register som er ment å omfatte alle samer, selv om noen muligens melder seg inn for å markere samisk identitet overfor seg selv og andre.

Når vi sammenligner befolkningen i STN-området med den i Sametingets valgmanntall gjør vi derfor ikke dette fordi valgmanntallet er en slags fasit, men snarere fordi det gir en annen innfallsvinkel til samiskhet. Mens STN-området reflekterer en geografisk tilnærming, som sier noe om trekk ved personer i visse «samiske områder» i Nord-Norge, gir valgmanntallet et innblikk i personene som har aktivt valgt å melde seg inn, og dermed signalisert at de anser seg som samiske og at de ser en nytte av å stå i valgmanntallet. Dette kan være fordi de ønsker å delta politisk eller av andre grunner.

I sammenligningen vi gjør i denne artikkelen skal vi først og fremst ta utgangspunkt i den eneste valgkretsen som utelukkende omfatter STN-kommuner, Ávjovári valgkrets, og der direkte sammenligning kan gjøres ved bruk av allerede publisert statistikk (se Statistisk Sentralbyrå, 2025c). Valgkretsen omfatter kommunene Karasjok, Kautokeino og Porsanger (Figur 9). Per 2021 bodde 3 767 av personene registrert i valgmanntallet i denne valgkretsen.

⁴ Fra et rent demografisk perspektiv er dermed valgmanntallet en gruppe hvis størrelse og sammensetning avhenger av andre faktorer enn det som er tilfelle for en «vanlig» befolkning. Man kan ikke fødes eller flytte inn i eller ut av valgmanntallet, slik man eksempelvis kan i den bosatte befolkningen i et område (slik som STN eller Norge). Valgmanntallet kan dermed kun øke i størrelse gjennom innmeldinger, men kan minke gjennom dødsfall og utmeldinger, samt gjennom eventuelle strykninger av feilaktig innmeldte. Antallet personer i de enkelte valgkretsene kan imidlertid riktignok øke og minke på grunn av innenlandske flyttinger.

Denne sammenligning gir ikke nødvendigvis noe representativt bilde av likhetene og forskjellene mellom personene i valgmanntallet og i STN-området: mønstrene vi finner for området som omfattes av Ávjovári valgkrets kan være annerledes enn i andre deler av STN-området. Valgkretsen har likevel stått i en viss særstilling, i den grad at den inntil nylig (før 2021) var den klart største valgkretsen i antall personer. Personer innmeldt i valgmanntallet utgjør en betydelig andel av den voksne befolkningen, 49 prosent av de som var 18 år eller eldre i 2021. En sammenligning i denne valgkretsen kan dermed gi indikasjoner på trekk ved sammensetningen av valgmanntallet i et område der det å være innmeldt i det er vanlig.

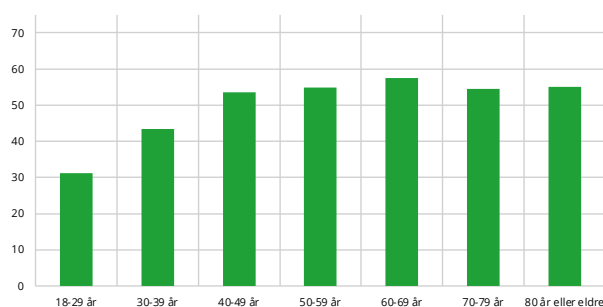
Figur 9 Valgkretser til sametingsvalget, 2021

Kilde: Sametingsvalg. Statistisk sentralbyrå.

I alderssammensetningen blant personene i valgmanntallet i Ávjovári valgkrets ser vi at yngre personer er underrepresentert i forhold til befolkningen i kommunene som helhet. Figur 10 viser andelen personer i valgmanntallet som prosent av befolkningen i kommunene som Ávjovári valgkrets består av, fordelt etter aldersgrupper. Vi ser at over halvparten av personene i aldersgruppene fra førtiårene og oppover er innmeldt i valgmanntallet. Blant personer i trettiårene er imidlertid andelen mindre, 43 prosent, og blant 18-til 29-åringene er kun knapt en tredjedel, 31 prosent, i valgmanntallet.

Tendensen til underrepresentasjon av yngre personer

i valgmanntallet er ikke overraskende, både gitt at det å være registrert krever at man aktivt melder seg inn og at valgmanntallet først og fremst gir adgang til politisk deltakelse. Ingen vil være innskrevet i valgmanntallet fra 18-årsalderen av, med mindre man selv søker seg inn. Gitt at man antar at sannsynligheten for innmelding er relativt lik (uniform) over tid og det er få utmeldinger, kan man dermed forvente at antallet innmeldte vil øke med alder inntil det oppstår likevekt mellom antall inn- og utmeldinger. Samtidig er det også slik at politisk deltakelse tenderer til å være lavest blant unge personer og at deltakelse i valg varierer i løpet av livet (Kleven, 2021). I den grad det å delta i sametingsvalg er en viktig motivasjon for å melde seg inn i valgmanntallet, vil det kunne forventes at færre yngre personer vil være innskrevet i valgmanntallet.

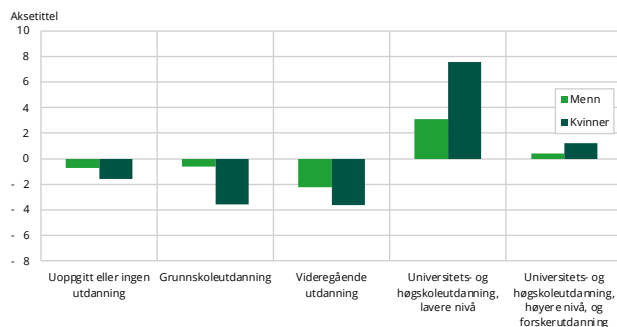

Figur 10 Personer i valgmanntallet som prosent av totalbefolkning i kommunene, etter aldersgrupper, Ávjovári valgkrets, 2021

Kilde: Sametingsvalg. Statistisk sentralbyrå.

I tidligere analyser har det blitt pekt på at personene registrert i Sametingets valgmanntall hadde et generelt høyere utdanningsnivå enn de stemmeberettigede ved stortingsvalg. Dette mønsteret fant man innenfor alle valgkretser, selv om forskjellene var størst i Sør-Norge og Gáisi (Risberg & Kleven, 2025).

Fordeler vi personene i valgmanntallet bosatt i Ávjovári valgkrets på utdanningsnivå og sammenligner andelen blant menn og kvinner i totalbefolkningen i kommunene (figur 11), ser vi visse kjønnsforskjeller. Flere av personene i valgmanntallet har høyere utdanning, både blant menn og kvinner. Forskjellen er likevel størst blant kvinner: 8 prosentpoeng flere kvinner i valgmanntallet hadde kort universitets-/høgskoleutdanning, mens forskjellen blant menn kun utgjorde 3 prosentpoeng. Generelt ser vi at utdanningsnivået blant menn i større grad ligner den i befolkningen i kommunene.

Figur 11 Forskjell i utdanningsnivå mellom personer i valgmanntallet registrert i Ávjovári valgkrets og totalbefolkning i kommunene 18 år eller eldre, 2021, etter kjønn, prosentpoeng

Kilde: Sametingsvalg og befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Hva er årsaken til kjønnsforskjellene vi ser? En mulig tolkning kunne vært at menn i større grad har meldt seg inn i valgmanntallet, og at den relativt større likheten i fordeling gjenspeiler at valgmanntallet i større grad omfatter en større del av den mannlige befolkningen. Dette er imidlertid ikke tilfelle. En større andel kvinner i Ávjovári er i valgmanntallet, 50 prosent mot 48 prosent av menn. Det er dermed mer nærliggende å anta at sammensetningen snarere reflekterer kjønnsforskjeller i hvem som søker seg inn i valgmanntallet. Dette stemmer godt overens med utviklingen man har sett over tid i valgmanntallet, med klart sterkere økning i kvinner enn med menn blant dem med høyere utdanning i en del valgkretser, deriblant Ávjovári (Risberg & Kleven, 2025).

6.4 Samisk språk

Å styrke de samiske språkene er et viktig mål i arbeidet med å ivareta samiske rettigheter og kulturell selvbestemmelse.. Artikkel 28 i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, stipulerer at «tiltak skal iverksettes for å bevare og fremme utviklingen og bruken av de opprinnelige språkene for vedkommende folk» (ILO, 2025). Dette er nedfelt i Grunnlovens § 108: «Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv» (Lovdata, 2025). I denne delen av artikkelen skal vi presentere statistikk som belyser ulike sider ved samisk språk i opplæring og selvrappportert bruk av samisk språk.

6.4.1 Samisk språk i barnehage og utdanning

Tabell 6.8, 5.9 og 5.10 presenterer statistikk for samiske språk i barnehage, grunnskole og videregående skole. Tallene i disse tabellene baserer seg på data fra Sametinget, grunnskolens informasjonssystem (GSI) og utdanningsdirektoratet, og er ikke begrenset til STN-området, da opplæringsloven innebærer at samiske barn har rett til opplæring i samisk språk uansett

hvor i landet de bor. Dette innebærer at statistikken inkluderer barnehager og utdanningsinstitusjoner i andre deler av landet også. I 2024 var det 54 barnehager med samisk språktilbud, med 804 barn totalt. Av disse var 31, 57 prosent, samiske barnehager og samiske barnehageavdelinger. Denne gruppen barnehager hadde 667 barn, over åtte av ti av barna som var i en barnehage med samisk språktilbud. Resten av barnehagene med samisk språktilbud var norske barnehager med et annet samisk tilbud.

Antallet barnehager med samisktilbud økte fra 2023 til 2024, fra 45 til 54. Som vi kan se fra Tabell 6.8 har det siden 2005 vært til dels betydelige svingninger i antallet slike barnehager, om enn rundt noenlunde samme nivå. Som Kevin Johansen (2023) har påpekt i en oversiktsartikkel om samisk språk i formell utdanning, er det flere mulige feilkilder heftet ved tallene og det er en rekke årsaker til endringer fra år til år. Noen av svingningene kan skyldes sammenslåing av barnehager. Noen barnehager kan videre ha språktilbud uten å søke om støtte fra Sametinget, og det har også være innskjerpinge av kravene for å motta støtte.

I grunnskolen var det i samme år 913 elever med samisk som opplæringsmålform.⁵ Dette var om lag det samme antallet som året før. Over tid har antallet elever i grunnskolen med samisk som opplæringsmålform variert, men holdt seg i størrelsesordenen på om lag 800 til 1 000 elever.

Mens tallene på grunnskole er ganske stabile, har det vært en klar vekst i elever på videregående som har samisk på skolen. I skoleåret 2024/2025 hadde 665 elever samisk i fagkretsen. En økning på 83 elever fra foregående skoleår. Økningen er størst blant elever som har samisk som andrespråk: mens det kun var ni personer flere som hadde samisk som førstespråk i 2024/2025, hadde 73 flere personer samisk som andrespråk. I løpet av femtenårsperioden siden 2009/2010 har antallet elever med samisk i fagkretsen økt med 80 prosent, fra 369 elever.

6.4.2 Registrering av samisk språkkompetanse i Folkeregisteret

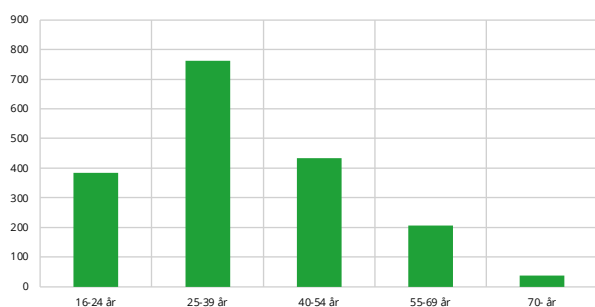
Fra og med 22. oktober 2019 har det vært mulig å registrere egen samisk språkkompetanse i Folkeregisteret. I løpet av underkant av seks år har 1 827 personer registrert kompetanse i ett eller flere av de samiske språkene. Vi har tidligere sett at antallet registreringer var størst de aller første årene, men at økningen i antallet registrerte har flatet ut etter hvert (Molstad & Sønstebo, 2024). Tendensen til stagnasjon i antall nyregistreringer synes å fortsette. Av personene

⁵ Dette innebærer at elevene får all eller det meste av undervisningen på samisk. Tallene omfatter elever i kommunene innenfor forvaltningsområdet for samiske språk.

registrert med samisk språkkompetanse i juli 2025 hadde henholdsvis 111 og 52 blitt registrert i 2024 og 2025, mot 442 og 581 i henholdsvis 2019 og 2020.

Vi ser videre en klar overvekt av personer med nordsamisk språkkompetanse. 85 prosent av de registrerte hadde kun oppgitt nordsamisk som språk. Av de resterende personene var sørsamisk og lulesamisk registrert som eneste språkkompetanse for henholdsvis fem prosent. De siste fem prosentene har oppgitt å snakke flere språk, det vil si ulike kombinasjoner av nordsamisk, lulesamisk og/eller sørsamisk.

Vi ser et klart aldersmønster blant de som har registrert samisk språkkompetanse, med desidert flest personer i alderen 25 til 39 år (Figur 12). Andelen av de registrerte som er over 55 år er lav, og kun 38 personer er 70 år eller eldre. Samtidig er det også klart flere kvinner enn menn som har registrert samisk språkkompetanse i folkeregisteret: hele to tredjedeler av de registrerte er kvinner.

Figur 12 Antall personer med registrert samisk språkkompetanse i folkeregisteret, per juli 2025, etter alder

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

6.5 Reindrift

Som en av de tradisjonelle næringene i samiske områder, utgjør reindriften et viktig grunnlag for samisk kultur. Dette slås fast i reindriftslovens formålsparagraf, som sier at «reindriften skal bevares som et viktig grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv». I denne delen vil vi kort redegjøre for noen hovedtall relatert til reindriftnæringen. Andre tradisjonelle næringer, slik som fiske, tas ikke opp i årets artikkel.

Tabell 6.14 presenterer tall for reindriften i de seks regionale reindriftsområder, som omfatter Øst-Finnmark (Nuorta-Finnmárku), Vest-Finnmark (Oarje-Finnmárku)⁶, Troms (Romsa), Nordland (Nordlánda/Nordlaante), Nord-Trøndelag (Noerhte-Trööndelage), og Sør-Trøndelag/ Hedmark (Åarjel-Trööndelage/Hedmaarhke). Tallene er hentet fra Landbruksdirektoratets årlige rapport Totalregnskap for reindriftnæringen, og gir en oversikt over antall rein i vårflokk per 31.mars i det

⁶ Innbefatter Nord-Troms.

aktuelle året. I reindriftsåret 2023/2024 var det totalt 215 001 rein i områdene.

Som vi kan se er de desidert største reindriftsområdene, målt i antall rein i vårflokk, å finne i Finnmark. Reindriften fordeler seg ellers ganske jevnt ut over de andre områdene. I de siste årene har antallet rein i reinbeiteområdene vært relativt stabil, etter en nedgang på om lag 15 prosent i løpet av første halvdel av 2010-tallet.

Litteratur

- Berg-Nordlie, M. (2023). «Bysamiske kjerneområder» - hva kan vi si om samisk urbanisering og hvor bor bysamene? I Samiske tall forteller 15. Kommentert samisk statistikk 2023/Sámi logut mitalit 15. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2023 (s. 32-48). Sámi allaskuvla.
- Berg-Nordlie, M. & Pettersen, T. (2021). De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning utenfor Sametingets valgmanntall. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk (s. 67-100). Cappelen Damm Akademisk.
- Bergstøl, J. (2008). Samer i Østerdalen?: en studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark [Universitetet i Oslo].
- Bergstøl, J. & Reitan, G. (2008). Samer på Dovrefjell i vikingtiden – et bidrag til debatten omkring samenes sørgrense i forhistorisk tid. Historisk tidsskrift, 87(1), 9-27.
- Hansen, L. I. & Olsen, B. (2004). Samenes historie fram til 1750. Cappelen Akademisk Forlag.
- ILO. (2025). C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169). Hentet 4.9.2025 fra https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169
- Johansen, K. (2023). Samisk språk i formell utdanning - utviklingstrender. I Samiske tall forteller 15. Kommentert samisk statistikk 2023/Sámi logut mitalit 15. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2023 (s. 16-31). Sámi allaskuvla.
- Kleven, Ø. (2021). Valgdeltakelse og alder – mulige effekter av endrede aldersgrenser (2021/22). Statistisk Sentralbyrå. <https://ssb.brage.unit.no/ssb-xmlui/handle/11250/2839419?locale-attribute=en>
- Laruelle, M. (2019). The three waves of Arctic urbanisation. Drivers, evolutions, prospects. Polar Record, 55(1), 1-12.
- Lovdata. (2025). Kongeriket Norges Grunnlov. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>
- Mikkel Berg-Nordlie. (2024). En kort introduksjon til samenes historie. Cappelen Damm Akademisk.
- Molstad, C. S. (2025). Befolkningsnedgang i samiske kjerneområder. Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/folketall/statistikk/samiske-forhold/artikler/befolkningsnedgang-i-samiske-kjerneomrader>
- Molstad, C. S. & Sønstebo, A. (2024). Samiske tall - bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB. I Samiske tall forteller 16. Kommentert samisk statistikk 2024/Sámi logut mitalit 16. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2024 (s. 112-139). Sámi allaskuvla. <https://samilogutmitalit.no/nb/node/4154>
- Rapp, B. L. (2024). Stadig flere bor i tettsteder. Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/folketall/statistikk/tettsteders-befolkning-og-areal/artikler/stadig-flere-bor-i-tettsteder>
- Risberg, T. & Kleven, Ø. (2025). Høyere utdanningsnivå blant dem som kan stemme ved sametingsvalget. Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/valg/sametingsvalg/statistikk/sametingsvalet/artikler/hoyere-utdanningsniva-blant-dem-som-kan-stemme-ved-sametingsvalget>
- Sametinget. (2025). Innføring i Sametingets valgmanntall. Hentet 5.8.2025 fra <https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/innforing-i-valgmanntallet/>
- Severeide, P. I. (2008). Datagrunnlaget – begrensninger og muligheter. I Samiske tall forteller 1. Kommentert samisk statistikk 2008/Sámi logut mitalit 1. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2008 (s. 15-27). Sámi allaskuvla.
- Statistisk sentralbyrå. (2025a). 04859: Areal og befolkning i tettsteder (T) 2000 - 2024. <https://www.ssb.no/statbank/table/04859>
- Statistisk sentralbyrå. (2025b). 05926: Sametingsvalg. Stemmeberettigede, godkjente stemmegivninger og valgdeltakelse, etter valgdistrikt 2005 - 2021. <https://www.ssb.no/statbank/table/05926>
- Statistisk Sentralbyrå. (2025c). Sametingsvalget. Hentet 6.8.2025 fra <https://www.ssb.no/valg/sametingsvalg/statistikk/sametingsvalet>
- Statistisk sentralbyrå. (2025d). Standard for bostedsstrøk. Hentet 1.9.2025 fra <https://www.ssb.no/klass/klassifikasjoner/567>
- Wessel, T. & Barstad, A. (2016). Urbanisering og urbanisme. I I. Frønes & L. Kjølsvold (Red.), Det norske samfunn (s. 61-86). Gyldendal akademisk.

Tabell 6.1 Folkemengde per 1. januar, fødte, døde og flyttinger. STN-området* i alt

	Folkemengde per 1. januar			Levende-fødte**	Døde	Fødsels-overskudd	Innflyttinger***	Utflyttinger***	Netto innflytting	Folketilvekst***		
	I alt	Menn	Kvinner							I alt	Prosent	
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5	52,12 %
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1	51,93 %
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5	51,86 %
2001	59 664	30 919	28 745	642	659	-17	2 493	2 741	-248	-484	-0,8	51,82 %
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	-67	2 292	2 590	-298	-283	-0,5	51,82 %
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	-123	2 129	2 422	-293	-617	-1,0	51,84 %
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	-63	2 146	2 399	-253	-413	-0,7	51,80 %
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6	51,82 %
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0	51,76 %
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7	51,84 %
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7	51,81 %
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4	51,73 %
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5	51,76 %
2011	55 819	28 962	26 857	493	623	-130	2 535	2 375	160	-22	-0,0	51,89 %
2012	55 797	28 958	26 839	444	621	-177	2 572	2 302	270	19	0,0	51,90 %
2013	55 816	29 016	26 800	474	640	-166	2 597	2 353	244	-39	-0,1	51,99 %
2014	55 777	28 995	26 782	481	600	-119	2 581	2 445	136	-43	-0,1	51,98 %
2015	55 734	28 985	26 749	469	610	-141	2 764	2 560	204	14	0,0	52,01 %
2016	55 748	29 056	26 692	449	597	-148	2 800	2 608	192	-40	-0,1	52,12 %
2017	55 708	29 120	26 588	407	633	-226	2 477	2 386	91	-236	-0,4	52,27 %
2018	55 472	29 023	26 449	395	603	-208	2 262	2 444	-182	-495	-0,9	52,32 %
2019	54 977	28 757	26 220	425	594	-169	2 309	2 601	-292	-504	-0,9	52,31 %
2020	54 453	28 484	25 969	369	610	-241	2 176	2 468	-292	-572	-1,1	52,31 %
2021	53 881	28 163	25 718	388	683	-295	2 346	2 751	-405	-693	-1,3	52,27 %
2022	53 188	27 758	25 430	343	723	-380	2 838	2 711	127	-316	-0,6	52,19 %
2023	52 872	27 506	25 366	399	619	-220	3 415	2 868	547	323	0,6	52,02 %
2024	53 195	27 662	25 533	372	636	-264	3 085	2 913	172	-122	-0,2	52,00 %
2025	53 073	27 646	25 427									52,09 %

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

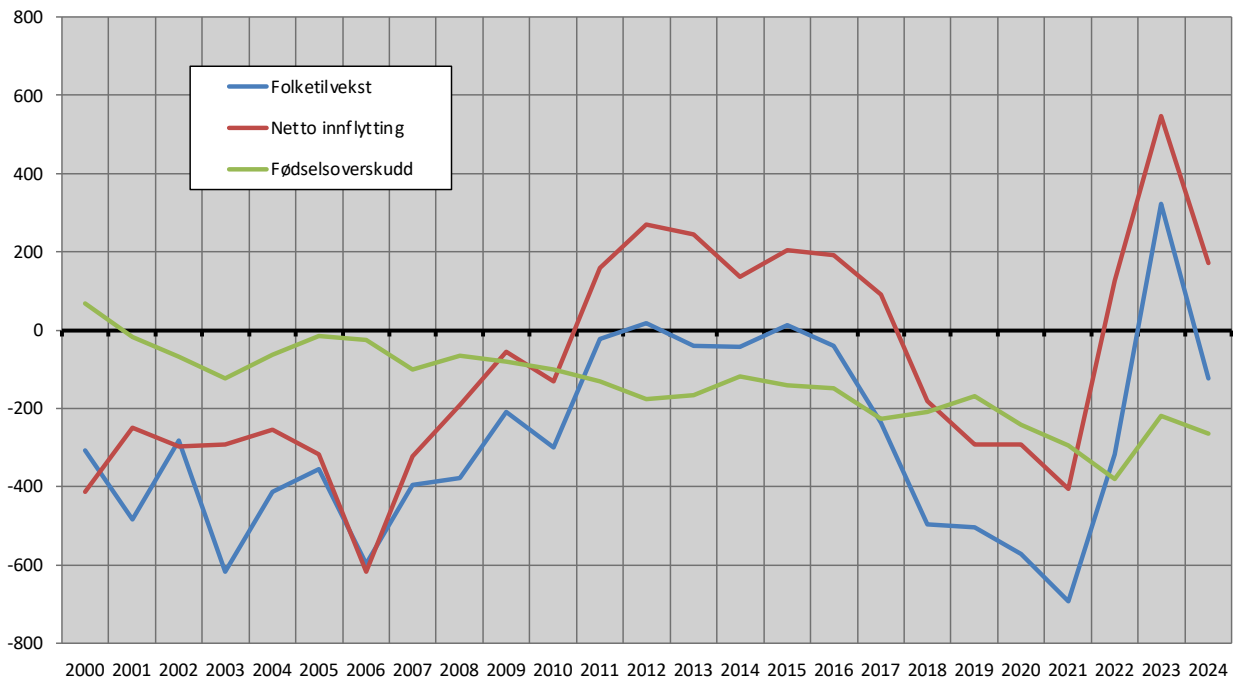
** Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

*** Gjelder flyttinger til/fra andre steder i Norge og utlandet.

**** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende året. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil fødte-døde+innflytting-utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små, men de kan være betydelige for deler av enkelte kommuner, som i statistikk for STN-områdene.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Befolkningsutvikling STN-området*, 2000-2024

* Inndeling av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn

**Tabell 6.2 Folkemengde i STN-området*,
etter kjønn og alder per 1. januar**

"Kjønn Alder"	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2025 i prosent
I alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 734	54 453	53 881	53 188	52 872	53195,0	53073,0	100,0
0-9 år	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 380	4 720	4 539	4 405	4 335	4361,0	4220,0	8,0
10-19 år	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	6 708	6 039	5 806	5 679	5 594	5641,0	5607,0	10,6
20-29 år	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	6 524	6 442	6 227	5 980	5 844	5744,0	5672,0	10,7
30-39 år	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	5 535	5 530	5 589	5 644	5 677	5864,0	5949,0	11,2
40-49 år	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 770	6 662	6 448	6 082	5 937	5855,0	5729,0	10,8
50-59 år	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 699	7 970	7 998	8 017	8 021	8090,0	7991,0	15,1
60-69 år	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	8 052	7 576	7 479	7 473	7 460	7456,0	7541,0	14,2
70-79 år	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	5 159	6 358	6 565	6 645	6 622	6720,0	6758,0	12,7
80-89 år	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 394	2 658	2 707	2 728	2 845	2927,0	3057,0	5,8
90 år og eldre	256	289	335	388	428	513	498	523	535	537	537,0	549,0	1,0
0-5 år	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 039	2 674	2 539	2 478	2 398	2458,0	2429,0	4,6
6-15 år	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 089	5 564	5 468	5 313	5 228	5174,0	4959,0	9,3
16-66 år	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 104	34 432	33 901	33 285	33 042	33109,0	33116,0	62,4
67 år og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	10 502	11 783	11 973	12 112	12 204	12454,0	12569,0	23,7
Menn	33 955	33 160	31 101	29 987	28 951	28 985	28 484	28 163	27 758	27 506	27662,0	27646,0	100,0
0-9 år	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 674	2 383	2 318	2 232	2 202	2235,0	2184,0	7,9
10-19 år	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 481	3 116	2 980	2 901	2 862	2884,0	2866,0	10,4
20-29 år	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 520	3 566	3 446	3 312	3 192	3129,0	3091,0	11,2
30-39 år	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	2 982	2 950	2 985	2 997	3 023	3113,0	3165,0	11,4
40-49 år	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 109	3 545	3 402	3 224	3 119	3094,0	3041,0	11,0
50-59 år	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 121	4 248	4 246	4 269	4 252	4251,0	4198,0	15,2
60-69 år	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 297	4 054	4 009	3 963	3 960	3946,0	3984,0	14,4
70-79 år	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 633	3 254	3 383	3 448	3 411	3475,0	3510,0	12,7
80-89 år	822	820	828	838	932	1 012	1 207	1 236	1 240	1 313	1373,0	1439,0	5,2
90 år og eldre	91	110	84	104	111	156	161	158	172	172	162,0	168,0	0,6
0-5 år	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 490	1 377	1 332	1 255	1 223	1244,0	1233,0	4,5
6-15 år	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 096	2 795	2 739	2 693	2 642	2631,0	2546,0	9,2

Fortsetter på neste side →

← Fortsettelse fra forrige side

16-66 år	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 324	18 485	18 151	17 775	17 596	17591,0	17610,0	63,7
67 år og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	5 075	5 827	5 941	6 035	6 045	6196,0	6257,0	22,6
						.	.	.	.	.			
Kvinner	31 192	30 690	28 871	27 880	26 983	26 749	25 969	25 718	25 430	25 366	25533,0	25427,0	100,0
0-9 år	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 706	2 337	2 221	2 173	2 133	2126,0	2036,0	8,0
10-19 år	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 227	2 923	2 826	2 778	2 732	2757,0	2741,0	10,8
20-29 år	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	3 004	2 876	2 781	2 668	2 652	2615,0	2581,0	10,2
30-39 år	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 553	2 580	2 604	2 647	2 654	2751,0	2784,0	10,9
40-49 år	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 661	3 117	3 046	2 858	2 818	2761,0	2688,0	10,6
50-59 år	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 578	3 722	3 752	3 748	3 769	3839,0	3793,0	14,9
60-69 år	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 755	3 522	3 470	3 510	3 500	3510,0	3557,0	14,0
70-79 år	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 526	3 104	3 182	3 197	3 211	3245,0	3248,0	12,8
80-89 år	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 382	1 451	1 471	1 488	1 532	1554,0	1618,0	6,4
90 år og eldre	165	179	251	284	317	357	337	365	363	365	375,0	381,0	1,5
						.	.	.	.	.			
0-5 år	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 549	1 297	1 207	1 223	1 175	1214	1196,0	4,7
6-15 år	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	2 993	2 769	2 729	2 620	2 586	2543	2413,0	9,5
16-66 år	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 780	15 947	15 750	15 510	15 446	15518	15506,0	61,0
67 år og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	5 427	5 956	6 032	6 077	6 159	6258,0	6312,0	24,8

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.
Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.3 Folkemengde 1. januar, etter kommuner som helt eller delvis er definert som STN-området*

Kommune	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
STN-området i alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 734	55 748	55 708	55 472	54 977	54 453	53 881	53 188	52 872	53 195	53 073
5605 Sør-Varanger, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 505	1 500	1 477	1 421	1 389	1 383	1 364	1 338	1 342	1 358	1 347
5605 Sør-Varanger, øvrige områder	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 716	8 727	8 722	8 750	8 767	8 775	8 739	8 587	8 508	8 705	8 616
5636 Nesseby	1 037	1 048	965	901	884	934	959	951	944	941	926	880	854	864	859	868
5441 Tana	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 909	2 922	2 911	2 922	2 900	2 918	2 829	2 821	2 804	2 807	2 798
5626 Gamvik	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 116	1 139	1 137	1 153	1 169	1 132	1 097	1 057	1 054	1 070	1 051
5624 Lebesby, STN	501	438	390	379	341	325	321	319	332	328	319	324	305	317	301	317
5624 Lebesby, øvrige områder	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 018	997	1 011	1 017	1 000	971	947	916	909	914	921
5610 Karasjok	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 708	2 668	2 696	2 701	2 673	2 628	2 641	2 584	2 543	2 565	2 524
5622 Porsanger	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 925	3 978	3 971	3 964	3 944	3 998	3 921	3 904	3 863	3 889	3 896
5620 Nordkapp, STN	757	737	667	629	595	745	751	765	738	729	709	720	683	664	670	659
5620 Nordkapp, øvrige områder	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 533	2 525	2 526	2 501	2 489	2 453	2 355	2 264	2 268	2 281	2 297
5618 Måsøy, STN	399	334	248	194	170	177	170	161	164	163	154	158	159	151	148	148
5618 Måsøy, øvrige områder	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 064	1 045	1 043	1 067	1 072	1 071	1 039	1 003	968	965	950
5603 Hammerfest, STN (tidligere 2017 Kvalsund)	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 049	1 035	1 027	1 027	988	971	963	945	1002	923	928
5603 Hammerfest, øvrige områder											10 477	10 368	10 329	10 308	10 415	10 396
5614 Loppa	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	989	951	968	941	917	888	860	859	862	864	864
5601 Alta, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	906	884	877	858	843	862	848	832	829	855	833
5601 Alta, øvrige områder	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 992	19 213	19 569	19 777	19 822	19 927	19 999	20 312	20 488	20 853	21 044
5612 Kautokeino	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 914	2 956	2 938	2 946	2 924	2 910	2 920	2 877	2 847	2 848	2 852
5546 Kvænangen	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 226	1 231	1 233	1 224	1 202	1 191	1 166	1 159	1 118	1 157	1 131
5544 Nordreisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 882	4 895	4 919	4 944	4 909	4 861	4 812	4 746	4 772	4 794	4 810
5542 Skjervøy	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 895	2 920	2 912	2 925	2 917	2 927	2 893	2 804	2 790	2 794	2 784
5540 Kåfjord	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 182	2 150	2 132	2 132	2 097	2 071	2 072	2 012	2 000	1 974	1 955
5538 Storfjord	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 898	1 865	1 890	1 856	1 841	1 829	1 831	1 836	1 836	1 825	1 829
5536 Lyngen	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	2 922	2 861	2 876	2 877	2 847	2 794	2 773	2 729	2 714	2 743	2 734
5534 Karlsøy	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 289	2 282	2 273	2 263	2 252	2 200	2 172	2 179	2 171	2 237	2 223

Fortsetter på neste side →

← Fortsettelse fra forrige side

Kommune	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
STN-området i alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 734	55 748	55 708	55 472	54 977	54 453	53 881	53 188	52 872	53 195	53 073
5532 Balsfjord	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 720	5 701	5 685	5 653	5 625	5 559	5 559	5 576	5 517	5 571	5 595
5526 Sørreisa, STN	711	655	626	614	609	607	608	604	607	611	603	590	572	529	529	523
5526 Sørreisa, øvrige områder	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 844	2 844	2 892	2 887	2 878	2 861	2 875	2 842	2 899	2 956	3 010
5522 Salangen	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 219	2 230	2 220	2 226	2 183	2 146	2 089	2 087	2 048	2 069	2 116
5518 Lavangen	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 008	1 051	1 076	1 061	1 042	1 034	1 020	970	983	986	985
5516 Gratangen	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 137	1 137	1 121	1 117	1 105	1 091	1 092	1 070	1 079	1 070	1 062
5512 Tjeldsund, STN (tidligere 1913 Skånland)	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 988	3 041	3 048	2 994	3 009	2 963	2 960	2 948	2 962	3 073	3 038
5512 Tjeldsund, øvrige områder											1 253	1 249	1 253	1 244	1 208	1 171
5501 Tromsø, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	796	785	771	757	744	731	711	706	671	650	634
5501 Tromsø, øvrige områder	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	71 885	72 695	73 770	74 881	75 905	76 243	76 384	76 838	77 321	78 095	78 787
1853 Evenes, STN	236	328	295	274	256	249	245	251	248	244	236	233	234	236	269	260
1853 Evenes, øvrige områder	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 136	1 155	1 151	1 139	1 143	1 112	1 091	1 100	1 074	1 061	1 102
1850 Tysfjord	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 996	1 974	1 960	1 953	1 925						
1875 Hamarøy (deler av tidligere 1850 Tysfjord)	317	296	277	230	219	229	253	253	244	230	1 256	1 233	1 220	1 208	1 198	1 214
1875 Hamarøy, øvrige områder (deler av tidligere 1850 Tysfjord)	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 582	1 571	1 557	1 557	1 517	1 510	1 468	1 488	1 474	1 531	1 572
1806 Narvik, STN (deler av tidligere 1850 Tysfjord)	454	423	334	324	315	289	285	286	280	286	1 163	1 150	1 122	1 096	1 099	1 095
1806 Narvik, øvrige områder (deler av tidligere 1850 Tysfjord)	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 564	18 502	18 470	18 358	18 344	20 682	20 511	20 408	20 419	20 481	20 496

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.4 Folkemengde 1. januar 2025 og endringene i 2024, Norge nord for Saltfjellet

	Folke- mengde 1.1.2024	Levende- fødte*	Døde	Fødsels- overskudd	Innflytting**		Utflytting		Netto innflytting	Folketilvekst***		Folke- mengde 1.1.2025
					I alt	Av dette fra utlandet	I alt	Av dette til utlandet		I alt	Prosent	
Norge nord for Saltfjellet i alt	409 859	3 689	3 760	-71	25 766	8 086	24 412	2 427	1 354	1 290	0,3	411 149
STN-området i alt	53 195	372	636	-264	3 486	1 001	3 314	262	172	-122	-0,2	53 073
Øvrige områder**** i alt	356 664	3 317	3 124	193	22 280	7 085	21 098	2 165	1 182	1 412	0,4	358 076
Øst-Finnmark	23 991	208	218	-10	1 600	521	1 706	125	-106	-115	-0,5	23 876
STN	3 588	27	38	-11	199	52	187	23	12	-5	-0,1	3 583
Øvrige områder	20 403	181	180	1	1 401	469	1 519	102	-118	-110	-0,5	20 293
Indre Finnmark	12 109	91	125	-34	647	87	654	53	-7	-39	-0,3	12 070
STN	12 109	91	125	-34	647	87	654	53	-7	-39	-0,3	12 070
Vest- Finnmark	38 953	422	341	81	2 270	677	2 209	213	61	143	0,4	39 096
STN	3 460	18	51	-33	188	30	162	12	26	-28	-0,8	3 432
Øvrige områder	35 493	404	290	114	2 082	647	2 047	201	35	171	0,5	35 664
Nord-Troms	17 524	109	205	-96	1 244	422	1 207	71	37	-58	-0,3	17 466
STN	17 524	109	205	-96	1 244	422	1 207	71	37	-58	-0,3	17 466
Sør-/Midt- Troms	152 086	1 423	1 294	129	9 440	2 592	8 645	1 012	795	927	0,6	153 013
STN	13 948	111	176	-65	1 068	401	1 002	83	66	5	0,0	13 953
Øvrige områder	138 138	1 312	1 118	194	8 372	2 191	7 643	929	729	922	0,7	139 060
Nordre Nordland	165 196	1 436	1 577	-141	10 565	3 787	9 991	953	574	432	0,3	165 628
STN	2 566	16	41	-25	140	9	102	20	38	3	0,1	2 569
Øvrige områder	162 630	1 420	1 536	-116	10 425	3 778	9 889	933	536	429	0,3	163 059

* Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

** Gjelder flytting til/fra andre steder i Norge og utlandet og flyttinger innen området

*** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende året. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil født-dødt+innflytting-utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små, men de kan være betydelige for deler av enkelte kommuner, som i statistikk for STN-områdene.

**** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 6.5 Innflytting og utflytting til/fra
STN-området, etter kjønn og alder i 2024**

	Norge i alt			Øvrige områder nord for Saltfjellet*			Resten av landet			Utlandet		
	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner
Innflytting i alt	2 084	1 079	1 005	1 220	629	591	864	450	414	1 001	503	498
0-5 år	133	64	69	89	45	44	44	19	25	56	28	28
6-15 år	164	84	80	101	55	46	63	29	34	111	63	48
16-19 år	112	58	54	74	33	41	38	25	13	125	91	34
20-44 år	1 145	592	553	628	326	302	517	266	251	489	235	254
45-69 år	461	245	216	287	148	139	174	97	77	202	82	120
70+ år	69	36	33	41	22	19	28	14	14	18	4	14
Utflytting i alt	2 651	1 309	1 342	1 313	647	666	1 338	662	676	262	119	143
0-5 år	156	79	77	74	42	32	82	37	45	14	5	9
6-15 år	268	128	140	109	51	58	159	77	82	38	20	18
16-19 år	200	125	75	98	55	43	102	70	32	13	4	9
20-44 år	1 460	730	730	733	366	367	727	364	363	119	58	61
45-69 år	475	206	269	243	109	134	232	97	135	72	31	41
70+ år	92	41	51	56	24	32	36	17	19	6	1	5
Nettoflytting i alt	-567	-230	-337	-93	-18	-75	-474	-212	-262	739	384	355
0-5 år	-23	-15	-8	15	3	12	-38	-18	-20	42	23	19
6-15 år	-104	-44	-60	-8	4	-12	-96	-48	-48	73	43	30
16-19 år	-88	-67	-21	-24	-22	-2	-64	-45	-19	112	87	25
20-44 år	-315	-138	-177	-105	-40	-65	-210	-98	-112	370	177	193
45-69 år	-14	39	-53	44	39	5	-58	0	-58	130	51	79
70+ år	-23	-5	-18	-15	-2	-13	-8	-3	-5	12	3	9

* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets
tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.6 Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Kommuner som er helt eller delvis definert som STN-området, 1. oktober 2024. Prosent

Kommune	I alt	Grunnskolenivå	Videregående skole-nivå ****	Universitets- og høgsolenivå, kort*****	Universitets- og høgsolenivå, lang*****	Høyere utdanning
\$STN-området#2 i alt	100,0	32,2	42,0	19,5	5,7	25,2
\$Øvrige områder#6 i alt	100,0	25,0	39,6	24,2	10,8	35,0
5605 Sør-Varanger, STN	100,0	32,1	44,4	16,9	6,0	22,9
5605 Sør-Varanger, øvrige områder	100,0	23,4	41,5	25,1	9,7	34,8
5636 Nesseby	100,0	29,3	42,1	21,1	7,1	28,2
5628 Tana	100,0	32,7	40,0	20,1	6,3	26,4
5626 Gamvik	100,0	40,2	38,0	15,9	5,1	21,0
5624 Lebesby, STN	100,0	32,7	50,2	12,7	3,3	16,0
5624 Lebesby, øvrige områder	100,0	35,0	38,5	20,4	5,3	25,7
5610 Karasjok	100,0	28,2	35,3	27,7	8,0	35,7
5622 Porsanger	100,0	26,8	43,6	23,1	5,8	28,9
5620 Nordkapp, STN	100,0	43,8	37,5	14,1	3,6	17,7
5620 Nordkapp, øvrige områder	100,0	30,8	41,5	20,3	6,8	27,1
5618 Måsøy, STN	100,0	47,5	29,1	14,9	8,5	23,4
5618 Måsøy, øvrige områder	100,0	36,5	41,9	14,4	6,1	20,5
5614 Loppa	100,0	38,7	36,0	17,5	7,1	24,6
5601 Alta, STN	100,0	30,2	46,9	18,9	3,8	22,7
5601 Alta, øvrige områder	100,0	26,3	38,2	26,4	8,6	35,0
5612 Kautokeino	100,0	34,2	32,3	24,3	8,3	32,6
5603 Hammerfest, STN	100,0	36,1	42,2	16,6	4,5	21,1
5603 Hammerfest, øvrige områder	100,0	26,9	39,9	23,8	8,8	32,6
5546 Kvænangen	100,0	30,5	46,2	18,3	4,7	23,0
5544 Nordreisa	100,0	28,9	42,6	21,6	6,5	28,1
5542 Skjervøy	100,0	33,8	42,6	17,7	5,1	22,8
5540 Kåfjord	100,0	36,0	40,3	18,5	4,6	23,1
5538 Storfjord	100,0	30,2	43,8	21,2	4,4	25,6
5536 Lyngen	100,0	34,3	41,8	17,9	5,5	23,4

Fortsetter på neste side →

← Fortsettelse fra forrige side

Kommune	I alt	Grunnskolenivå	Videregående skole-nivå ****	Universitets- og høgsolenivå, kort*****	Universitets- og høgsolenivå, lang*****	Høyere utdanning
\$STN-området#2 i alt	100,0	32,2	42,0	19,5	5,7	25,2
\$Øvrige områder#6 i alt	100,0	25,0	39,6	24,2	10,8	35,0
5534 Karlsøy	100,0	39,4	39,1	14,9	6,2	21,1
5532 Balsfjord	100,0	32,9	46,0	15,9	4,9	20,8
5526 Sørreisa, STN	100,0	32,2	46,5	17,6	3,3	20,9
5526 Sørreisa, øvrige områder	100,0	24,7	45,4	23,0	6,4	29,4
5522 Salangen	100,0	29,0	43,2	21,2	6,1	27,3
5518 Lavangen	100,0	32,1	43,5	20,1	4,3	24,4
5516 Gratangen	100,0	31,1	45,2	18,7	4,4	23,1
5512 Tjeldsund, STN	100,0	27,0	44,9	21,6	5,9	27,5
5512 Tjeldsund, øvrige områder	100,0	25,7	52,9	17,9	3,3	21,2
5501 Tromsø, STN	100,0	42,5	40,7	13,1	3,3	16,4
5501 Tromsø, øvrige områder	100,0	20,2	32,9	27,4	19,2	46,6
1853 Evenes, STN	100,0	24,4	51,3	18,5	5,9	24,4
1853 Evenes, øvrige områder	100,0	25,3	46,8	22,1	5,5	27,6
1875 Hamarøy, STN	100,0	36,0	38,4	18,1	6,5	24,6
1875 Hamarøy, øvrige områder	100,0	25,9	41,1	21,8	10,7	32,5
1806 Narvik, STN	100,0	29,3	49,6	16,9	3,7	20,6
1806 Narvik, øvrige	100,0	23,4	43,9	23,9	8,6	32,5
Øvrige kommuner nord for Saltfjellet	100,0	27,1	41,6	22,6	8,4	31,0

* Definisjonene av de ulike utdanningsnivåene som brukes i statistikken om befolkningens utdanningsnivå, ble endret i 2006.

** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling. STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

*** Ikke medregnet personer med uoppsett eller ingen fullført utdanning.

**** Inkludert nivået "Påbygging til videregående utdanning" som omfatter utdanninger som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.

***** Universitets- og høgsolenivå, kort, omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år.

***** Universitets- og høgsolenivå, lang, omfatter utdanninger på mer enn fire år, samt forskerutdanninger.

***** Områder nord for Saltfjellet som ikke er definert som virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

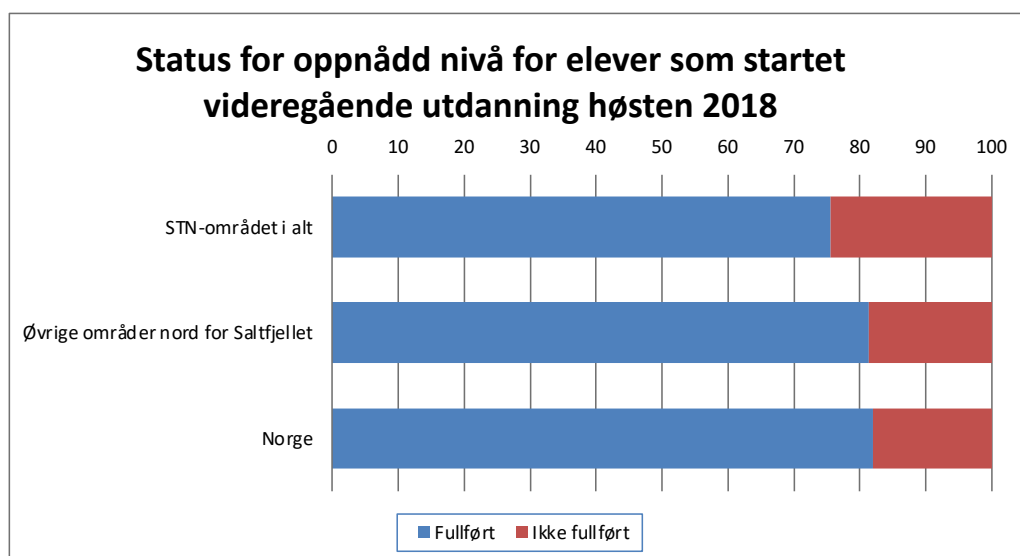
Tabell 6.7 Elever som startet i videregående trinn 1 for første gang høsten 2018, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem/seks år, utdanningsprogram og kjønn. Prosent

Utdanningsprogram i Videregående trinn 1 og kjønn	Elever i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse*		Fullført med planlagt grunnkompetanse innen 6 år	Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid		Fortsatt i videregående opplæring etter 5/6 år	Gjennomført VG3 eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet under-veis
STN-området i alt	549	61,6	14,0	1,6	4,6	2,6	15,7
Studieforberedende utdanningsprogram	226	81,9	4,0	1,3	1,3	3,1	8,4
¬Menn	76	77,6	3,9	0,0	3,9	5,3	9,2
¬Kvinner	150	84,0	4,0	2,0	0,0	2,0	8,0
Studiespesialisering	165	80,6	5,5	1,8	1,8	2,4	7,9
Idrettsfag	28	89,3	0,0	0,0	0,0	10,7	0,0
Musikk, dans og drama	16	81,2	0,0	0,0	0,0	0,0	18,8
Kunst, design og arkitektur	9	66,7	0,0	0,0	0,0	0,0	33,3
Medier og kommunikasjon	8	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Yrkesfaglig studieretninger	323	47,4	21,1	1,9	6,8	2,2	20,7
¬Menn	205	43,9	24,4	2,9	5,9	2,0	21,0
¬Kvinner	118	53,4	15,3	0,0	8,5	2,5	20,3
Bygg- og anleggsteknikk	29	44,8	34,5	0,0	10,3	0,0	10,3
Design- og håndverk	10	70,0	0,0	0,0	0,0	0,0	30,0
Elektrofag	54	46,3	24,1	0,0	7,4	0,0	22,2
Helse- og oppvekstfag	91	45,1	13,2	3,3	4,4	3,3	30,8
Naturbruk	43	62,8	16,3	0,0	7,0	0,0	14,0
Restaurant- og matfag	12	50,0	25,0	0,0	25,0	0,0	0,0
Service og samferdsel	14	57,1	21,4	0,0	0,0	0,0	21,4
Teknikk og industriell produksjon	70	37,1	28,6	4,3	7,1	5,7	17,1
Øvrige områder nord for Saltfjellet	4 186	69,5	11,8	1,5	3,0	3,1	11,2
Studieforberedende utdanningsprogram	2 203	85,4	5,5	1,0	1,7	2,8	3,7
¬Menn	927	82,5	5,1	1,6	2,4	3,8	4,6
¬Kvinner	1 276	87,5	5,8	0,5	1,2	2,0	3,0
Studiespesialisering	1 617	86,0	5,4	1,1	1,4	2,6	3,6
Idrettsfag	337	89,3	3,6	0,9	1,8	3,0	1,5
Musikk, dans og drama	141	80,1	8,5	0,0	2,1	2,1	7,1
Kunst, design og arkitektur	29	79,3	0,0	0,0	10,3	10,3	0,0
Medier og kommunikasjon	79	69,6	12,7	0,0	3,8	3,8	10,1

Fortsetter på neste side →

← Fortsettelse fra forrige side

Utdanningsprogram i Videregående trinn 1 og kjønn	Elever i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse*		Fullført med planlagt grunnkompetanse innen 6 år	Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid		Fortsatt i videregående opplæring etter 5/6 år	Gjennomført VG3 eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet under-veis
Yrkesfaglig studieretninger	1983	51,8	18,7	2,1	4,4	3,5	19,5
♂Menn	1202	50,4	20,2	2,1	4,6	4,1	18,6
♀Kvinner	781	53,9	16,4	2,0	4,2	2,7	20,7
Bygg- og anleggsteknikk	230	48,7	23,9	1,3	4,3	3,0	18,7
Design- og håndverk	101	37,6	19,8	3,0	3,0	3,0	33,7
Elektrofag	341	62,8	15,8	0,0	4,7	4,7	12,0
Helse- og oppvekstfag	560	56,8	15,4	1,6	5,0	3,8	17,5
Naturbruk	165	54,5	20,0	4,2	1,8	3,0	16,4
Restaurant- og matfag	106	39,6	15,1	9,4	5,7	2,8	27,4
Service og samferdsel	129	40,3	20,9	3,1	2,3	4,7	28,7
Teknikk og industriell produksjon	351	45,9	22,8	1,4	5,4	2,6	21,9

* Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.

Tabell 6.8 Barnehager med samisk språktilbud og antall barn som mottok samisk tilbud i barnehagen 2005-2024

År	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Barnehager med samisktilbud i alt	64	67	60	52	49	50	46	54
Antall barn:	925	817	783	799	778	893	724	804
"Samiske barnehager og samiske barnehageavdelinger i norske barnehager"	46	37	31	32	32	32	25	31
Antall barn:	882	758	668	711	702	754	581	667
Norske barnehager med annet samisk tilbud	18	30	29	20	17	18	21	23
Antall barn:	43	59	115	88	76	139	143	137

Kilde: Sametinget

Tabell 6.9 Antall elever med samisk som 1. eller 2. språk. Grunnskolen per 1. oktober. Hele landet. 2006-2024

	2006	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Elever i alt*	619 038	614 020	623 755	635 497	634 095	636 934	637 051	631 369
Elever med samisk som opplæringsmålform** i alt	991	893	833	874	878	876	904	913
Elever med nordsamisk som førstespråk	971	928	833	943	951	949	983	985
Elever med nordsamisk som andrespråk***	1 508	1 145	1 102	1 365	1 326	1 378	1 498	1 525
Elever med lulesamisk som førstespråk	31	29	28	33	33	30	32	30
Elever med lulesamisk som andrespråk***	46	68	85	80	76	84	82	88
Elever med sørsamisk som førstespråk	18	18	21	35	25	15	21	22
Elever med sørsamisk som andrespråk***	98	72	95	66	81	90	146	126

* Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialskoler og ordinære skoler slått saman i grunnskolestatistikken.

** Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet.

*** Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1-4 og nivå 1-7 etter samisk lærerplan.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.10 Antall elever med samisk i fagkretsen i den videregående skolen, etter fylke. 2009/2010-2024/2025

	Skoleåret 2009/2010			Skoleåret 2017/2018			Skoleåret 2019/2020			Skoleåret 2024/2025		
	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt
Hele landet	215	154	369	209	242	451	178	264	442	212	453	665
Finnmark	180	103	283	189	172	361	170	231	401	187	266	453
Troms	10	30	40	14	35	49				21	125	146
Nordland	21	7	28	1	17	18	0	24	24	1	43	44
Trøndelag	-	-	-	4	11	15	4	6	10	4	13	17
Resten	4*	14*	18*	1	7	8	4	3	7	2	6	8

*Resten av landet inkluderer også Trøndelag
Kilde: Utdanningsdirektoratet

Tabell 6.11 Sysselsatte personer 15-74 år, etter kjønn og næring.
STN-området og øvrige områder nord for Saltfjellet. 4. kvartal 2024

	2009	2024			2009	2024		
	I alt	I alt	Menn	Kvinner	I alt %	I alt %	Menn %	Kvinner %
STN-området i alt	27 088	25 625	13 894	11 731	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	2 956	2 515	2 063	452	10,9	9,8	14,8	3,9
05-09 Bergvergsdrift og utvinning	337	351	316	35	1,2	1,4	2,3	0,3
10-33 Industri	1 544	1 976	1 527	449	5,7	7,7	11,0	3,8
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	403	447	385	62	1,5	1,7	2,8	0,5
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	2 377	2 424	2 226	198	8,8	9,5	16,0	1,7
45-56 Varehandel, transport, hotell- og restaurantvirksomhet	5 259	4 450	2 772	1 678	19,4	17,4	20,0	14,3
58-63 Informasjon og kommunikasjon	340	349	227	122	1,3	1,4	1,6	1,0
64-66 Finansiering og forsikring	141	59	30	29	0,5	0,2	0,2	0,2
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	1 567	1 591	897	694	5,8	6,2	6,5	5,9
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	2 061	2 094	1 159	935	7,6	8,2	8,3	8,0
85 Undervisning	2 667	2 345	701	1 644	9,8	9,2	5,0	14,0
86-88 Helse- og sosialtjenester	6 451	6 030	1 125	4 905	23,8	23,5	8,1	41,8
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	811	789	341	448	3,0	3,1	2,5	3,8
Uoppgitt næring	174	205	125	80	0,6	0,8	0,9	0,7
Øvrige områder* i alt	170 451	186 603	97 991	88 612	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	7 456	7 714	6 348	1 366	4,4	4,1	6,5	1,5
05-09 Bergvergsdrift og utvinning	1 922	2 608	2 179	429	1,1	1,4	2,2	0,5
10-33 Industri	10 508	10 695	7 945	2 750	6,2	5,7	8,1	3,1
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	2 304	2 939	2 365	574	1,4	1,6	2,4	0,6
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	12 841	15 532	14 054	1 478	7,5	8,3	14,3	1,7
45-56 Varehandel, transport, hotell- og restaurantvirksomhet	39 998	38 863	23 786	15 077	23,5	20,8	24,3	17,0
58-63 Informasjon og kommunikasjon	3 309	3 491	2 530	961	1,9	1,9	2,6	1,1
64-66 Finansiering og forsikring	2 172	1 458	860	598	1,3	0,8	0,9	0,7
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	13 546	15 718	9 260	6 458	7,9	8,4	9,4	7,3
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	14 234	16 583	8 798	7 785	8,4	8,9	9,0	8,8
85 Undervisning	16 740	17 879	6 384	11 495	9,8	9,6	6,5	13,0
86-88 Helse- og sosialtjenester	39 613	45 536	10 111	35 425	23,2	24,4	10,3	40,0
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	5 149	6 669	2 798	3 871	3,0	3,6	2,9	4,4
Uoppgitt næring	659	918	573	345	0,4	0,5	0,6	0,4

* Områder nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.
Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.12 Gjennomsnittlig inntekt og skatt for bosatte personer 17 år og eldre. Hele landet og Norge nord for Saltfjellet, 2023

	Hele landet	STN-området	Øvrige områder*
Bruttoinntekt	583 900	504 900	555 700
¬Personinntekt lønn	401 100	310 100	382 400
¬Personinntekt pensjoner	23 800	30 700	21 800
¬Næringsinntekt	87 600	106 200	91 800
¬Renter bankinnskudd	8 900	6 200	7 100
¬Mottatt aksjeutbytte**	18 700	5 300	10 900
Inntektsfradrag	156 000	139 800	151 600
¬Minstefradrag	89 000	89 600	90 800
¬Renter av gjeld	45 800	30 200	42 100
¬Underskudd i næring, inkl. tidligere år	5 800	4 200	2 900
Toppskattegrunnlag	536 600	483 100	525 800
Alminnelig inntekt etter særfradrag	449 000	371 000	414 000
Sum utlignet skatt***	149 000	105 100	132 800
Av dette***:			
¬Toppskatt	23 500	16 500	28 600
¬Felleskatt	31 600	24 900	39 000
¬Medlemsavgift til folketrygden	40 200	35 300	39 000
¬Skatt kommune og fylke	51 200	40 400	46 300
Antall bosatte personer 17 år og eldre	4 504 395	44 971	292 779

* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

** Både skattepliktig og skattefritt aksjeutbytte

*** Sum utlignet skatt (inkl. formuesskatt) er redusert med skattefradrag, mens de enkelte skattene er før skattefradrag blir trukket ut.

Kilde: Skattestatistikk for personer, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.13 Virksomheter etter næringshovedområder og størrelsesgrupper etter antall ansatte. STN-området i alt. 1. januar 2025

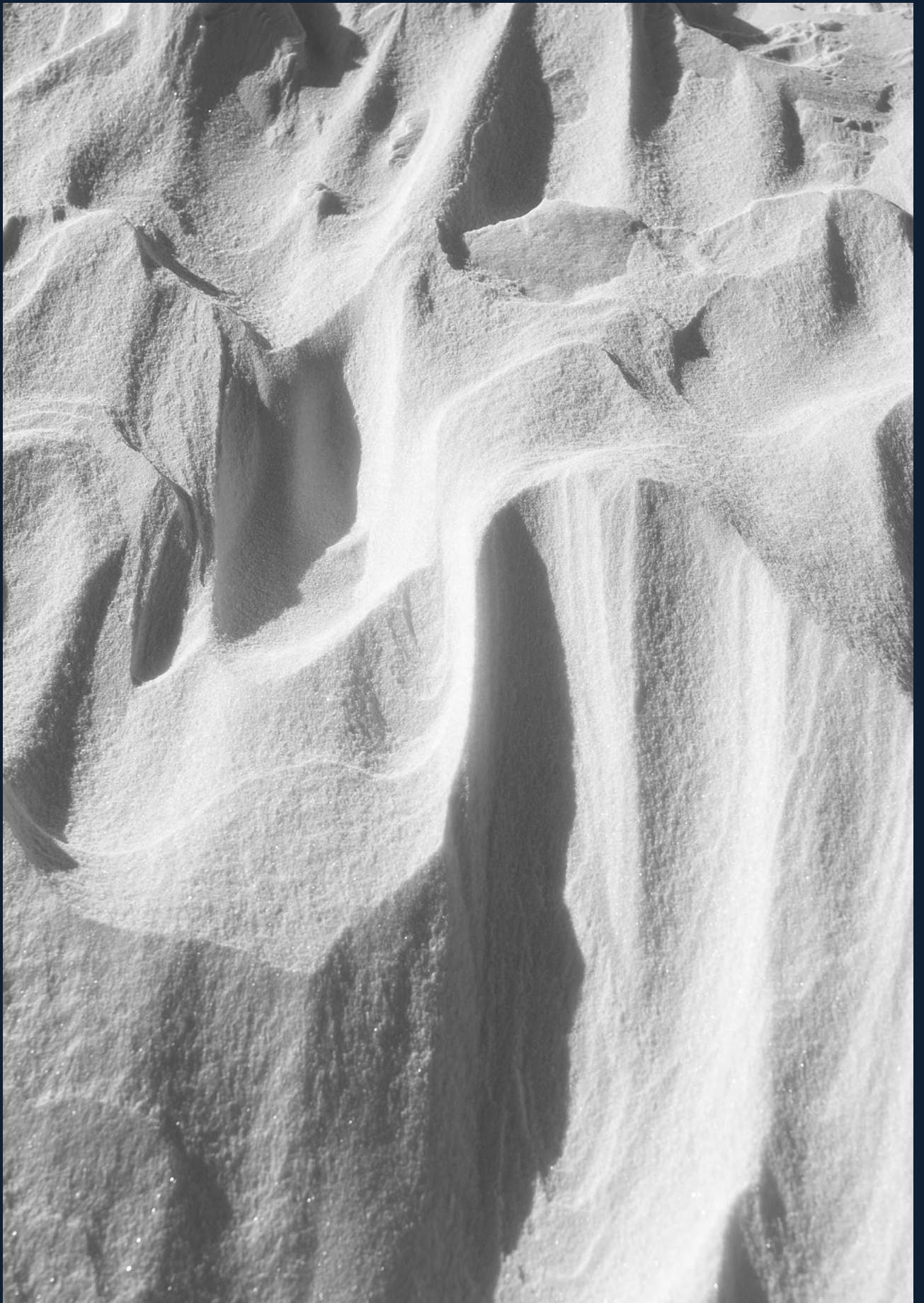
			Størrelsesgrupper etter antall ansatte							
Næring	I alt	Ansatte i alt	Uten ansatte	1-4 ansatte	5-9 ansatte	10-19 ansatte	20-49 ansatte	50-99 ansatte	100-249 ansatte	250 ansatte eller flere
STN-området* i alt	7 920	23 948	5 253	1 450	535	372	233	65	12	-
A - Jordbruk, skogbruk og fiske	2 266	1 184	2 031	192	17	10	11	5	-	-
B - Bergverksdrift og utvinning	26	264	15	2	2	4	2	-	1	-
C - Industri	320	2 409	190	54	18	26	19	9	4	-
D - Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	26	106	8	9	6	2	1	-	-	-
E - Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	40	292	15	10	5	4	5	1	-	-
F - Bygge- og anleggsvirksomhet	795	2 363	453	205	67	45	22	1	2	-
G - Varehandel, reparasjon av motorvogner	533	2 031	228	139	94	66	5	1	-	-
H - Transport og lagring	335	1 128	173	95	37	18	10	2	-	-
I - Overnattings- og serveringsvirksomhet	285	866	145	87	28	15	10	-	-	-
J - Informasjon og kommunikasjon	167	344	116	37	5	5	3	-	1	-
K - Finansierings- og forsikringsvirksomhet	9	17	4	4	1	-	-	-	-	-
L - Omsetning og drift av fast eiendom	531	210	450	68	10	3	-	-	-	-
M - Faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting	448	453	322	88	31	6	1	-	-	-
N - Forretningsmessig tjenesteyting	421	698	311	67	18	14	11	-	-	-
O - Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underordnet offentlig forvaltning	160	1 642	12	49	37	36	23	3	-	-
P - Undervisning	232	2 375	94	49	30	20	22	15	2	-
Q - Helse- og sosialtjenester	684	6 857	244	140	96	89	85	28	2	-
R - Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	345	354	251	71	17	4	2	-	-	-
S - Annen tjenesteyting	201	343	103	76	16	5	1	-	-	-
T - Lønnet arbeid i private husholdninger	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uoppgitt	96	12	88	8	-	-	-	-	-	-

Kilde: Virksomhets- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.14 Antall rein i vårflokk per 31. mars* , etter reinbeiteområde. Reindriftsårene 2004/2005-2021/2022

Reinbeiteområde	2004/2005	2009/2010	2014/2015	2019/2020	2020/2021	2022/2023	2023/2024**
Hele landet	234 608	254 384	211 974	216 346	216 208	215 098	215 001
Øst-Finnmark	78 332	88 868	65 947	71 400	72 371	71 355	72 216
Polmak/Varanger	24 664	27 325	24 126	25 161	25 268	24 303	24 216
Karasjok	53 668	61 543	41 821	46 239	47 103	47 052	48 000
Vest-Finnmark	92 714	98 548	79 333	78 729	77 846	77 594	77 981
Troms	11 272	12 094	12 179	12 340	12 249	12 599	12 783
Nordland	14 142	15 667	14 491	14 079	13 977	13 932	13 592
Nord-Trøndelag	12 377	13 281	14 398	14 173	14 078	14 063	13 860
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 616	13 821	13 080	13 766	13 874	14 068	14 018
Tamreinlagene	12 155	12 105	12 546	11 859	11 813	11 487	10 551

* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindriften det siste driftsåret til distriktsstyret.

6 Sámi logut – duogáš sámi statistihkkii ja kommeanttat fásta tabeallaide Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas

Christian Sørlien Molstad
Seniorrådgiver i Statistisk
sentralbyrå, seksjon for
befolkningsstatistikk

Čoahkkáigeassu

Dán artihkkalis mii geahčadit muhtun guovddáš statistihkaid Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas mat gieđahallet sámi áššiid. Go mis eai leat dieđut mat sáhttet earuhit sámiid ja ii-sámiid, de leat dát statistihkat vuosttažettiin vuodđuduvvon geográfalaš lahknanvuohká, vuolggasadjin dása geavahuvvo Sámedikki doaibmaguovllu doarjjaortnegiidda ealáhussuorgái (nu gohčoduvvon STN-guovlu).

Geahčadeamis artihkkalis mii vuos oaidnit STN-guovllu iešvuodaid, masa eanaš oassái gullet Davvi-Romssa ja Finnmárkku suohkanat ja oasis suohkaniin. STN-guovlu ii leat ollislaš dahje ovddasteaddji meroštallan sámi guovddášguovlluid ektui. Guovlu sisttisdoallá vuosttažettiin davvisámi guovlluid, ja sisttisdoallá maiddái dušše bieđggus ássanguovlluid ja smávit gávpogiid. Nu gohčoduvvon ”gávpotsápmelaččat”, geaid dutkamušat Sámedikki válgaloguid birra čájehit lea mearkkašahhti ja stuorrugohtán joavku, eai leat danin mielde STN-vuodđuduvvon statistihkas.

STN-guovllu bieđggus olmmošlohku lea dehálaš čilgehus dan olmmošlohkomaállii ja ovdáneapmái maid mii oaidnit guovllus. STN-guovllus lea guhká leamaš negatiiva olmmošlohkoovdáneapmi riegádahttinváilevašvuoda ja nettofárrema geažil eará guovlluide riikkas. Maŋimuš jagiid lea olmmošlogu njiedjan unnon, mii vuosttažettiin lea lassánan

sisafárrema geažil. Jagis 2024 njiejai olmmošlohku STN-guovllus fas 122 olbmui unnit sisafárrema boadusin, nu ahte 1.1.2025 rádjai ásse guovllus 53 073 olbmo. Olmmošlogu struktuvra dovdomearka lea boarráseappot olbmuid šaddamis ja doppe leat eanaš olbmot 50 jagi ja boarráseappot ahkejoavkkuin.

Oahppodássi ja sisaboahu lea vuollelis go muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara. Ovdamearkka dihte lea dušše 25 proseantta álbmogis STN-guovllus oahppu universitehta/allaskuvládasis, go buohtastahtta 35 proseanttain. Bargoálbmogis bargá stuorra oassi vuodđoealáhusain ja industriijain, ja unnit muddui mánggaid bálvalus guoskevaš ealáhusain.

Ahte álbmotstruktuvra maid mii oaidnit STN-guovllus stuorra oasi dovdomearkan lea bieđggus ássamii, boahťa čielggasin go buohtastahtta álbmoga olbmuguin geat ássat sullasaš guovlluin eará sajiin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara.

Lassin Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga statistihkkii demográfalaš, sosiála ja ekonomalaš dieđuid birra, mat leat vuodđuduvvon STN-guovllus, ovdanbuktojuvvo artihkkalis dieđut sámegielaid hárjeheami birra oahpahušstatistihkain, iešregistreren gelbbolašvuoda birra sámegielain álbmotregistaris ja dieđuid boazodoalu birra Eanandoalldirektoráhtas.

6.1 STN-guovllu iešvuodát

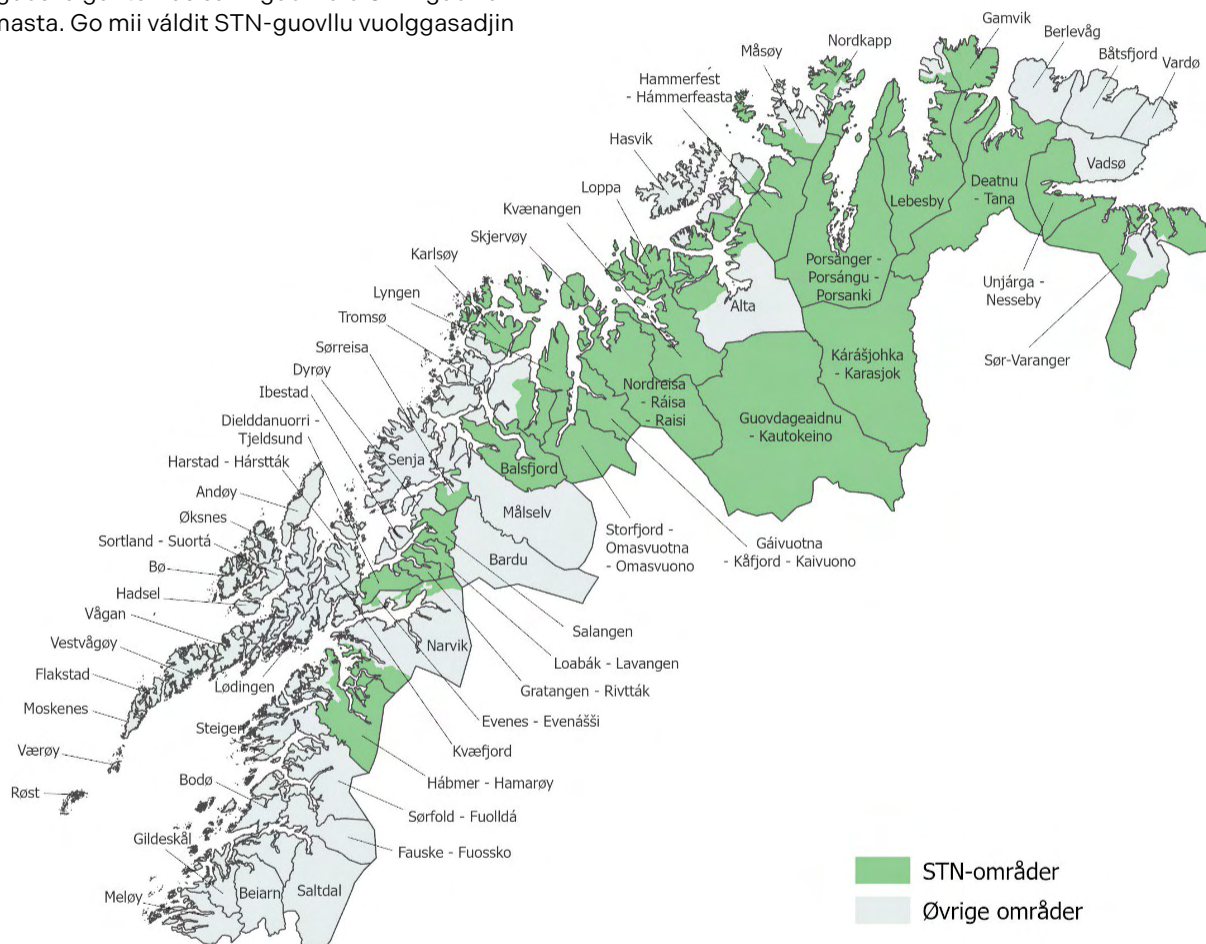
Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga álbmot guoskevaš statistihkka sámi áššiid hárrái vuodđuvvá geográfalaš lahkonaanvuohkái, man vuodđun lea Sámedikki doaibmasuorgi doarjagiidda ealáhussuorgái (nu gohčoduvvon STN-guovlu). Dán guovllus, mii lea Davvi-Norggas davábealde Sáltođuodara, ásse 1.1.2025 rádjai 53.073 olbmo (govus 1).

Dákkár geográfalaš vuodus sámi statistihkkii leat lunddolaččat mánnga váilevašvuoda. Vuodlaš váilevašvuodta lea ahte dat ii váldde mielde sámiid geat ássat guovllu olggobealde. Seammás dat ii earut sámiid ja ii-sámiid guovllu siskobealde, ja nu sisttisdoallá maiddái ii-sámiid geat ássat juohkinguovllu siskobealde. Dievaslaš digaštallan sámi áššiid statistihka duogázis ja hástalusain geavahit STN-guovllu dáid statistihkaid vuodđun gávnnat Severeide (2008) ja Molstad ja Sønstebo (2024). Čuovvovaš čuoggás mii ráddjet iežamet dasa ahte čujuhit guovtti váikkuhusaide juohkimis mat šaddet erenoamáš dehálaččat bohtosiid dulkomii.

Okta guoská guhtemuš sámi guovlluid STN-guovlu fátmasta. Go mii váldit STN-guovllu vuolggasadjin

dán artihkkalis cealkin dihte juoidá sámi diliid birra, de ii leat oavvvilduvvon ahte sámi álbmot, giella dahje kulturguovlu ráddjejuvvon dušše dán guvlui. Stuorra osiin riikkas, oktan Gaska- ja Lulli-Norgga, lea leamaš sámi ássanbáiki dološ áiggi rájes. Manjmuš ruovdeáiggis ja gaskaáiggis lea sámiid ássan dokumenterejuvvon nu guhkkinn oarján go Østerdalen ja Dovre (Bergstøl, 2008; Bergstøl & Reitan, 2008), ja dán áiggi teakstagálduin oidnojit ahte sámit orro ain oarjelis go dát (Hansen & Olsen, 2004; Bergstøl-Nk, Bergord-Nk. 2024).

Jus mii váldit vuolggasadjin daid iešguđetge sámegeielaid viidodaga (gč. govvosa 2), de leat juste máttasámi guovllut erenoamážit mat gullet olggobeallái juogadeami "sámi guovlluid" mii fátmasta dušše válljejuvvon guovlluid Davvi-Norggas davábealde Sáltođuodara. Árbevirolaččat maiddái bihtánsámi guovllut gártet juogadeami rájáid olggobeallái. Eará sániiguin daddjon, STN-guovlui gullet dasto vuosttažettiin davvisámi guovllut, ja eai buot dát, lassinn julevsámi guovlluid. STN-guovlu spiehkasta maiddái sámegeielaid hálddašanguovllus, masa gullet suohkanat mat addet gielalaš vuoigatvuođaid dan sámegeielas/ sámegeielain maid suohkana bálvalluiguovlu fátmasta.

Govus 1 Davvi-Norgga davábealde Sáltođuodara, STN-guovllut ja eará guovllut

Gáldu: Olmmošlohkostatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Govus 2 Iešguđet sámegeielaid leavvan Sámtodduoddara davábealde

Gáldu: Mikkel Berg-Nordlie, Selma Evenstad ja Store Norske leksikon (<https://snl.no/samisk>).

Nubbi iešvuohta STN-guovllus, mii lea erenoamáš deatlaš olmmošlohkui ja ealahusstruktuvrii, lea bieđggus olmmošlohku ássanguovllus. STN-guovlu spiehkasta muđui Davvi-Norggas davábealde Sámtodduoddara dainna lágiin ahte ii oro oktage gávpotguovlluin gos leat 20 000 dahje eanet ássi¹, ja stuora eanetlohku ássá čeahkkebáikkiin gos leat unnit go 2 000 ássi dahje olmmošlohku mii ássá biđgosis.

6.1.1 Ássanguovllut Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga statistihkas

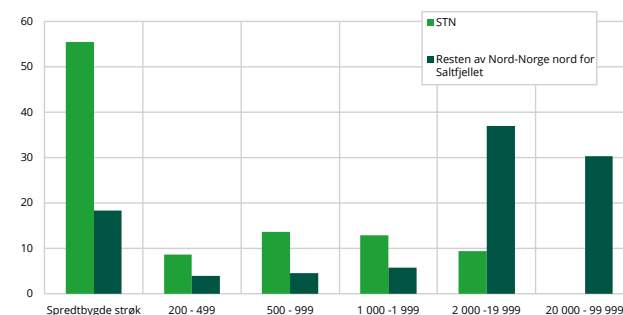
Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga statistihkas geavahuvvojit ássanguovllut oktašat namman bieđggus ja čeahkkebáikkiid guovlluide. Ássanguovllut leat vuodđun gávpotguovlluid definišuvdnii, ja earuhit stuorra olmmošlogu ja unnán olmmošlogu guovlluid. Stuorra olmmošlohku leat dat guovllut mat leat mielde gávpotguovlluin, ja unnán olmmošlohku leat buot guovllut olggobealde (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2025d).

Logut maid mii ovdanbuktit dán artihkkalis, leat mii váldán vuolggasadjin dan dábeamos (modála) ássanguovllu vuodđosuokkanis gos olbmot orrot. Vuodđosuokkan lea geográfalaš ovtadat vuolit dásis go suokkan mii geavahuvvo guovlostatistihka barggus ja ovdanbuktimis. Eará sániiguin ii leat olbmo iežas ássanguovlu mii lea vuodđun statistihkkii maid mii ovdanbuktit, muhto baicce dat ássanguovlu gos orrot eanemus olbmot seamma geográfalaš guovllus. Eanaš oktavuodain šaddá dat seammalágan ássanbáiki gos olmmoš ieš orru, ja bohtosiid ovdanbuktimis mii čujuhit dán olbmo ássanbáikin.

¹ Dás definerejuvvon 20 000 dahje eanet ássi.

Govus 3 Čájeha álbmoga juohkima

vuodđosuokkandásis, STN-guovllus ja muđui Davvi-Norggas davábealde Sámtodduoddara, dan mielde man čeahkkebáikkis ássanguovllus sii orro 1.1.2025 rájes. Nu go mii oaidnit, de orrot badjel bealli (56 proseantta) olbmui STN-guovllus vuodđosuokkaniin gos bieđggus ássanguovllut leat dábeamos ássanguovllut. Muđui ássat guovlluin gos ássan unnit olmmošlohku guovlluin lei dábeamos. Dušše 9 proseantta orrot guovlluin gos gávpotguovlluin leat 2000 dahje eanet olbmo, ja ii oktage gávpotguovlluin gos leat 20 000 dahje eanet ássi.

Govus 3 Olmmošlohku STN-guovllus ja muđui Davvi-Norggas davábealde Sámtodduoddara, 1.1.2025, ássanguovlluid mielde vuodđosuokkandásis, proseanta

Gáldu: Olmmošlohkostatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Muđui Davvi-Norggas davábealde Sámtodduoddara lea minstar nuppe ládje dan dáfus ahte lea dábeabbo ássat stuorát gávpotguovlluin. Eanetlohku, 67 proseantta, orrot gávpotguovlluin gos orrot 2000 dahje eanet ássi ja veahá vuolle goalmádas (30 proseantta) orrot gávpotguovlluin gos orrot gaskal 20 000 ja 99 999 ássi. Ii oktage ása stuorát gávpotguovlluin go dás. Bådåddjo ja Romsa leat regiovna stuoramus gávpotguovllut gos goappásge ássat sullii 43 000 ássi (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2025a).

Dat ahte STN-guovllu álbmoga dovdomearka lea orrut báikkiin gos olmmošlohku lea unni, ii mearkkaš ahte sámi álbmot Norggas eallá dušše dákkár guovlluin². Sámedikki jienastuslogu analysat leat čájehan ahte miellahtuid lohku lea mearkkašahhti ja šaddamin (Berg-Nordlie, 2023). Dákkár nu gohčoduvvon "gávpotsápmelaččat" eai leat mielde statistihkain mat leat vuodđuduvvon STN-guovllus. Maŋil dán artihkkalis mii maid oaidnit ahte STN-guovllu álbmot spiehkasta oalle čielgasit olmmošlohkomaile ektui mii oidno jienastuslogus.

² Definerejuvvon suokkanin main lea čeahkkeguovlu mas leat badjel 4999 ássi (Berg-Nordlie, 2023, s. 34).

6.2 Olmmošlohku ja ovdáneapmi STN-guovllus

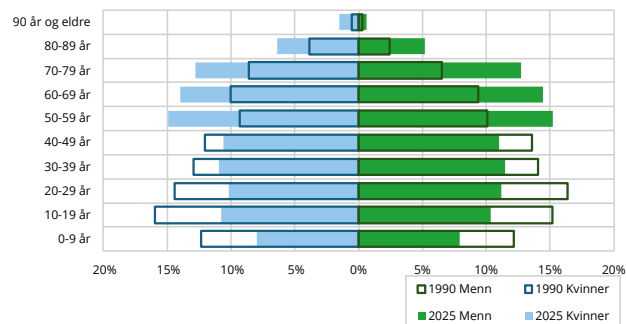
6.2.1 Negatiiva olmmošlohkoovdáneapmi STN-guovllus, sihke oanehis ja guhkes áiggis

Dovdomearka Álbmotovdáneapmi STN-guovllus lea njiedjan, sihke oanehis ja guhkes áiggis. Ovdamearkka dihte jagi 2024 áigge ássiidlohku STN-guovllus njiejai 122 olbmui. Dát trenda lea áiggi mielde ain čielgaseabbo: 1990 rájes lea STN-guovlu njiedjan 12 074 olbmui (19 proseantta). Dat ahte olmmošlohku guovllus njiedjá, lea sihke boadus riegádahttinvuollebázás, namalassii ahte unnit olbmot riegádit go jápmet, ja ahte nettófárren, namalassii erohus logu gaskkas geat fárrejit sisa ja eret guovllus, lea negatiiva.

Manjmuš jagiid lea sisafárren duodaid muhtun muddui buhtten olmmošlogu jávkama riegádahttinvuollebázás ja nettófárrema bokte báikkiide Norggas olggobealde STN-guovllu. Jagi 2023 álggu rájes gitta jagi 2024 álgui lei lassáneapmi STN-guovllus vuosttaš geardde oktanuppelogi jahkái. Dát lei vuosttažettiin dan dihte go sisafárrejeaddjit lassanedje, jáhkkmis dan dihte go Ukrainas bohte báhtareddjiid ásaiduvvat. Dat ahte olmmošlohku fas njiejai čuovvovaš jagi, lea maid čadnon dasa ahte netto sisafárren, erohus sisafárren- ja eretfárrenlogu gaskkas, STN-guvlui lea šaddan unnit. Vaikko ledje 997 eanet olbmo geat fárrejedje STN-guovllus go fárrejedje olgoriikii 2023:s, de lei dát lohku 739, namalassii 258 unnit, jagis 2024 (oanehis čilgehus mannan jagi ovdáneamis, geahča Molstad, 2025).

6.2.2 Boarráset álbmot

Áiggi mielde lea leamaš čielga tendeansa ahte álbmot šaddá boarráseappot. Dát boahtá ovdan jus mii buohtastahhtit STN-guovllu álbmoga ahke- ja sohka bealleovttastusa 2025:s vástideaddji olmmošloguovttastusain jagis 1990:s (govus 4). Nu go mii oaidnit, de ledje nuorat ahkejoavkkut, gitta ja maiddái 40-jahkásaččat, mealgat stuorát oassi álbmogis 1990:s go 2025:s. Áigodaga mielde leat boarráset ahkejoavkkut šaddan stuorát oassin álbmogis ja álbmotpyramiid badjegeahči lea dál olu “govddit” go 1990:s. Dát buktá mielddis ahte STN-guovllu álbmoga ahkečoahkkáigeassu lea dovdomearka das ahte boarráset ahkejoavkkuin leat eanet olbmot.

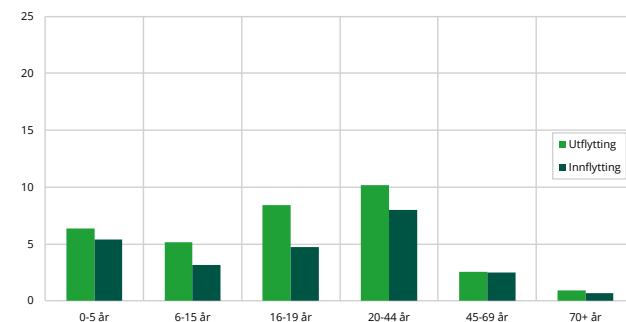
Govus 4 Olmmošlohku STN-guovllus, 1.1. 1990 ja 1.1. 2025, logi jagi ahkejoavkkuid mielde, proseantta

Gáldu: Olmmošlohkostatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Dat ahte álbmot STN-guovllus oppalaččat lea boarráseappot šaddan, lea čadnon mángga fáktorii, earret eará unnit riegádahttinlohku áiggi mielde. Dán guvlui váikkuha maiddái fárrema málle guovllus sisa ja eret.

Dát lea čielggas jus geahčada fárremiid logu STN-guovllus/ guvlui olmmošlogu ektui jagi álggus (govus 5). Ahkejoavkkuin main leat olbmot gitta 40-jahkásaččaide, lea čielga tendeansa dasa ahte fárrejit eanet eret go sisa. Spiehkastat leat ovdaskuvlaáhkálaččat, gos erohus lea unnit. Olbmuid vuolgin eret STN-guovllus lea erenoamáš stuoris olbmuid gaskkas geat leat eambo go 18-jahkásaččat ja (nuorra) rávisolbmuid gaskkas. Jáhkehahtti dát muhtun muddui govvida ahte dát joavkkut leat oppalaččat oalle lihkadanvejolaččat: olbmot leat dakkár eallindásiin gos skuvlavázzimat, alit oahppu ja árra karrieraovdáneapmi dávjá dágahit fárremiid. Mii oaidnit dalle maiddái stuorát fárrema STN-guovlluide olbmui guoskevaš ahkejoavkkuin. Muhto eretfárren lea čielgasit stuorát go sisafárren, erenoamážit 16-19-jahkásaččaid gaskkas, mii mearkkaša ahte eanet olbmot guddet dáid joavkkuid go dat mat lasihuvvot.

Johtimiid lohku, sihke STN-guvlui ja STN-guovllus eret, lea olu unnit boarráset ahkejoavkkuin, 70-jahkásaččaid ja boarráseappot birrasiid 1 proseantta dahje unnit. Dát čujuha dasa ahte dát oassi álbmogis ii leat nu mobiila, unnimusat riikka eará guovlluide.

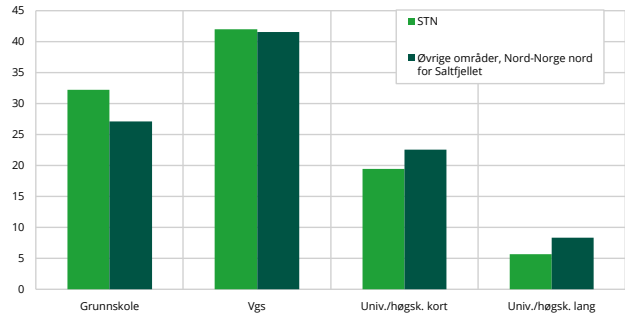

Govus 5 Sisa- ja eretjohtima lohku 2024 áigge eará báikkiide riikkas, juohke 100 ássi nammii STN-guovllus 1.1.2024, proseantta

Gáldu: Olmmošlohkostatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

6.2.3 Unnit oahpu- ja sisaboahtodássi go eará sajiin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara

Olbmui STN-guovllus lea oppalaččat vuolit oahppodássi go olbmui eará guovlluin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara (govus 6). Eanet olbmui lea vuodđoskuvla alimus čadahuvvon oahppu, 32 proseantta 27 proseantta vuostá. Unnit olbmui lea maid oahppu universitehta/allaskuvladasis.

Govus 6 Alimus oahppodássi mii lea čadahuvvon, olbmot geat leat 16 jagi ja boarrásat, golggotmánu 1. beaivvi 2024

Gáldu: Olmmošlohkostatistihka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Leat maid čielga erohusat sisaboahtodásiin olbmuid gaskkal sii geat ássat STN-guovllus go buohtastahtta eará guovlluiguin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara. Olbmui geat ásse STN-guovllus lei gaskamearálaš bruttosisaboahu 504 900 ruvnnu 2023:s (Tabealla 6.12). Dát lei 50.800 ruvnno, dahje 9 proseantta unnit go eará guovlluin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara.

Oahppu- ja sisaboahtomálla maid mii oaidnit STN-guovllus lea jáhkkinis lagas oktavuodas sihke ahkekomposišuvdnii ja ealáhusstruktuvrii guovllus. Ovddit veršuvnnas *Sámi logut muitalit* mii buohtastahttiimmet barggolašvuoda STN-guovllus dainna mii lea muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara, ja oinniimet ahte STN-guovllu ássit ledje eanet barggus vuodđoealáhusain ja industriijain, ja unnit muddui bálvalus guoskevaš ealáhusain (Molstad & Sønøb, 2024). Dat ahte komposišuvdna agi ja ekonomalaš struktuvrra ektui leat iešvuodát mat leat mielde hábmemes STN-guovllu, oidno earret eará sisaboahu čoakkádusas sin gaskkas geat orrot doppe. Penšuvdna- ja ekonomalaš sisaboahu dahká stuorát oasi bruttoboadus go eará sajiin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara, mii sáhtta lohkojuvvot mearkan stuorát oassái vuorraset olbmui álbmogis ja ahte eanet olbmot barget eanandoalus ja eará vuodđoealáhusain.

6.3 STN-guovlu buohtastahtton guovlluid ja Samedikki jienastuslogu ektui

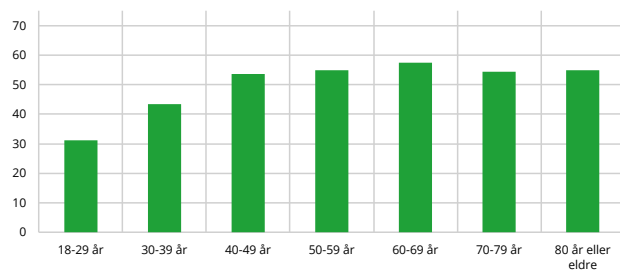
6.3.1 Erohusat unnit go mii ovttahttit olbmuid guovlluin gos olmmošlohku lean unni

STN-vuodđuduvvon álbmotstatistihka geahčadeapmi dássáži sáhtta buktit boasttu ollislaš gova sámi diliin. Vearrámus dilis sáhttet logut buktit dakkár dovddu ahte sámi guovllut Norggas, ja sámit joavkun, dovdojuvvojit erenoamážit ahte olmmošlohku njiedjá. Muhto ii leat vuodđu dahkat dakkár konklusuvnnaid daid ovdamearkkaid vuodul maid mii dás leat ovdanbuktán. Dasa leat mánga siva, main muhtimat juo leat digaštallojuvvon.

STN-guovllu unnán olmmošlohku, nugo mii leat čájehan, lea dehálaš rolla dasa ahte čilge muhtun minstariid maid mii oaidnit. Mánga dain ovdáneami trendain maid mii oaidnit, mas lea stuorra fárren eará guovlluide riikkas ja boarráseappot álbmot, govvidit buori muddui urbaniserenproseassaid. Dát proseassat leat gávdnon guhkit áigge, maiddái olles Norggas, Davvi-Norgga siskkobealde, ja oppalaččat ártkalaš guovlluin (Farvelle, 2019; Wessel & Barstad, 2016).

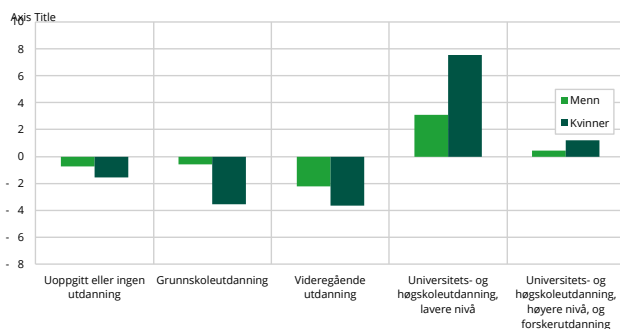
Muhtun erohusat STN-guovllu ja eará osiid gaskkas riikkas gullet várra iešguđetlágan komposišuvdnii ássanguovlluid ektui. Mii oaidnit mearkkaid dasa ahte nu lea jus buohtastahttit olbmuid geat orrot STN-guovllus olbmui geat orrot sullasaš guovlluin eará guovlluin. Ovdamearkka dihtii šaddá erohus gaskal ahkejoavkkuid sturrodaga STN-guovllus ja muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara unnit jus bargat nu ahte mii fátmastit buohkaid, beroškeahhtá ássanguovlluid (govus 7), dušše buohtastahttit olbmuid geat ássat guovlluin gos olmmošlohku lea unni (govus 8)³.

³ Eará vejolašvuhta livččii leamaš buohtastahttit olbmuid geat orrot suohkaniin main lea seamma guovddášvuhta. Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga guovddášvuodaluohkát addet mihtu gaskkal bargosajiid ja bálvalusfunkšuvnnaid muhtun suohkanis. Guovddášvuhta lea stuorra oasistis čadnon dasa man unni olmmošlohku guovllus lea. Muhto dattege lea guovlluid gaskkas stuorra erohus. Finnmárkkus ássat eanetlohku álbmogis, 79 proseantta 2024:s, guovlluin gos lea stuorra olmmošlohku. Seammás gullet buot suohkanat fylkkas guovtti vuolimus guovddášvuodaluohkáide, 5 ja 6 (Rapp, 2024). Dát mearkkaša ahte guovddášvuhta ii leat erenoamáš heivvolaš earuhit vejolaš buohtastahtti guovlluid STN-guovllu siskkobealde ja olggobealde dán fylkkas.

Govus 7 Olmmošlohku STN-guovllus ja muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara, 1.1.2025, logi jagi ahkejoavkkuid mielde, proseanta

Gáldu: Olmmošlohkostatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Govus 8 Olbmot geat ássat hárvves olmmošlogu guovlluin STN-guovllus ja muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara, 1.1.2025, logi jagi ahkejoavkkuid mielde, proseanta

Gáldu: Olmmošlohkostatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Ahkejoavkkuid gaskkas lea duodai muhtin muddui erohus das ahte leat go ja man muddui erohusat leat unnume. Vuollel logijahkásaččat lea čielgasit unnit oassi álbmogis hárvanaš olmmošmeari osiin STN-guovllus go Davvi-Norggas davábealde Sáltovuona. Mii oaidnit maid ahte olbmuid oassi boarráset ahkejoavkkuin lea ain čađat veaháš stuorát STN-guovllus, vaikko mii buohtastahttit olbmuid geat orrot seammalágan ássanguovlluin. Mii oaidnit goittotge čielgasit erohusaid njiedjat measta buot ahkejoavkkuin. Rievdadus lea stuorámus gaskal 20- ja 29-jahkásaččaid gaskkas: dát leat čielgasit unnibut ovddastuvvon sin buohta geat orrot STN-guovllus go buohtastahtta muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltovuodu, muhto viehka seamma olu ovddastuvvon jus dušše geahčadit olbmuid geat ássat unnit olmmošlogu ássanguovlluin.

6.3.2 Sámedikki jienastuslohku: boarráset ja eanet oahppan go STN-álbmot

Nubbi sivva manin galgá leat várrogas konklusuvnnaid dahkamis STN-guovllu vuođuđ dahkkon statistihkain lea ahte, nugo juo namuhuvvon (gč. čuoggá 5.1), dat ii earut sámiiid ja ii-sápmelaččaid guovllu siskobealde iige váldde mielde sámiiid geat orrot olggobealde. Dán

dáfus dahket olbmot sámedikki jienastuslogus, masa gullet buot olbmot geat sáhttet jienastit dahje searvat válggaide sámediggeválggain, dárkileappot rádjjuvvon joavkku. Dát ledje oktiibuot 20 539 olbmo 2021:s (Statistihkkaguovddáš, 2025b).

Dattetge lea deatalaš muitit ahte jienastuslohku ii sáhte dadjat njuolga speadjalastit sámiiid álbmoga hámi iige sturrodaga. Jienastuslohku čáliheapmi eaktuda aktiivvalaš sámediggeválggain, mii fas eaktuda ahte olmmoš deavdá jienastuslohku searvama eavttuid. Dáid eavttuid sisttisdoallá gáibádus iežas identifiseret sápmi, ja ahte juogo a) lea sámediggeválggain ruovttugiellan dahje lea/leamašan váhneamat, áhkut ja ádjat geain lea sámediggeválggain ruovttugiellan dahje b) lea muhtima mánná gii lea dahje lea leamaš jienastuslogus. Olmmoš ferte maiddái leat 18 jagi boaris dahje deavdit 18 jagi válgajagis (Sametinget, 2025). Dat ahte jienastuslohku čáliheapmi eaktuda aktiivvalaš registrerema ja lea vuođuđuvvon subjektiiivvalaš ja objektiiivvalaš eavttuide, mearkkaša ahte muhtin olbmot geain lea sámiiid gullelašvuohta ja/dahje identitehta eai boade gávdnot registraris. Sivt dasa sáhttet leat iešguđetláganat, nugo aktiivvalaččat válljet ahte ii registrere, passiivvalaččat ii registrere go ii dieđe ahte sus lea vejolašvuohta, dahje ii deavdde ovttá dahje mánga kriteri (Berg-Nordlie & Pettersen, 2021)⁴. Viidáseappot ii leat jienastuslohku čearddalaš registrar: dat ii leat registrar mii lea jurddašuvvon fáttmastiit buot sámiiid, vaikko muhtimat soitet merket iežaset sámiiid identitehta alcceseaset ja earáide.

Go mii buohtastahttit STN-guovllu álbmoga dainna mii lea Sámedikki jienastuslogus, de eat daga dan danin go jienastuslohku lea juogalágan definitiva vástádus, muhto baicce danin go dat addá eará perspektiivva sámediggeválggain. Seammás go STN-guovlu speadjalastá geográfalaš lahkoneami, mii dadjá juoidá makkár iešvuođat olbmui leat dihto “sámiiid guovlluin” Davvi-Norggas, de addá jienastuslohku fuomášumi daidda olbmuid geat aktiivvalaččat leat válljet registreret iežaset, ja dainna lágiin signalisere ahte sii atnet iežaset sámiiid ja ahte sii oidnet ávkki das ahte leat mielde jienastuslogus. Dat soaitá leahkit danne go háliidit searvat politihkalaččat dahje eará sivaidda geažil.

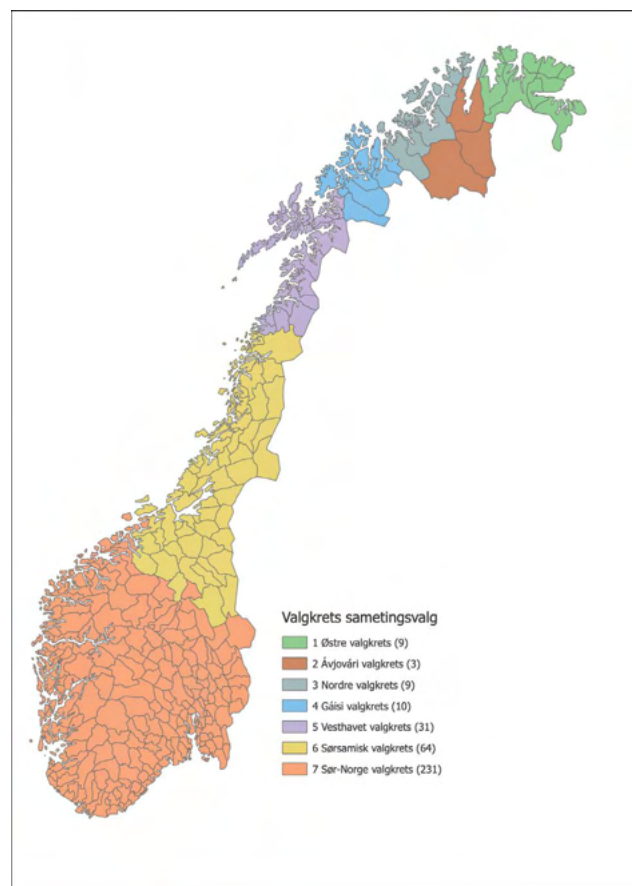
Buohtastahttimis maid mii dahkat dán artihkkalis, váldit mii vuosttažettiin vuolggasadjin dan áidna válgabiire mii erenoamážit sisttisdoallá STN suohkaniid, Ávjovári

⁴ Dušše demográfalaš perspektiivvas leat jienasteaddjit dasto joavku man sturrodaga ja hápmi lea sorjagaš eará fáktoriin go “dábálaš” álbmoga fáktoriin. Olmmoš ii sáhte rieggáid dahje fárrat sisa dahje olggos jienastuslogus, nugo sáhtta ovdamearkka dihte muhtun guovllu ásaidduvvan álbmogis (dego STN:s dahje Norggas). Jienastuslohku sáhtta dasto dušše lassánit registreremiid bokte, muhto sáhtta njiedjat jápmiimiid ja eretcealkimiid bokte, ja maiddái vejolaš sihkumiid bokte boastut registrerejuvvon olbmuid bokte. Olmmošlohku sierra válgabiirriin sáhtta goittotge lassánit ja njiedjat sisriikkalaš fárra dihte.

válgabiire, ja gos njuolggo buohtastahttima sáhtttá dahkat almmuhuvvon statistihka geavaheamis (gč. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2025c).

Válgabiirii gullet Kárášjoga, Guovdageainnu ja Porsáŋggu gieldat (govus 9). Jagi 2021 rádjai ásse 3767 jienastuslohkui merkejuvvon olbmo dán válgabires.

Dát veardádallan ii vealtameahttumit atte ovddasteaddji gova ovttaláŋganvuodain ja erohusain jienastuslogus ja STN-guovllu olbmuid gaskkas: minstarat maid mii gávdnat Ávjovári válgabiire fáttmasteaddji guovllu hárrái sáhttet leat earáláŋanat go eará osiin STN-guovllus. Válgabiire lea goittotge leamaš muhtin muddui erenoamáš sajis, dan muddui ahte gitta manimuš áiggi rádjái (ovdal 2021) lei dat stuorámuš válgabiire olmmošlogu ektui. Olbmot geat leat merkejuvvon jienastuslohkui leat mearkkašahtti oassi rávisolbmot, 49 proseantta sis geat leat 18 jagi dahje boarrásat 2021:s. Buohtastahttin dán válgabires sáhtttá danin addit čujuhusaid jienastuslogu hábmema iešvuođaide dakkár guovllus gos sisačáliheapmi lea dábálaš.

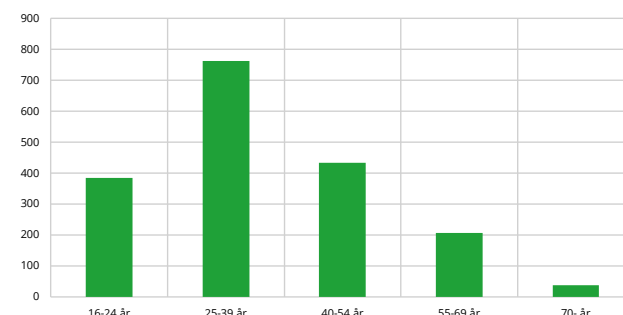
Govus 9 Sámediggevalgga válgabiiret, 2021

Gáldu: Sámediggevalgga. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Ávjovári válgabiire jienastuslogu ahkečoakkáldagas oaidnit mii ahte nuorat olbmot leat unnibut ovddastuvvon oppa suohkaniid olmmošlogu ektui.

Govus 10 čájeha olbmuid oasi jienastuslogus proseanttaid mielde daid suohkaniid álbmogis maid Ávjovári válgabiire sisttisdoallá, juohkasan ahkejoavkkuid mielde. Mii oaidnit ahte badjel bealli olbmuin ahkeluohkain njealjátlohkásaččain ja boarráseappot leat registrerejuvvon jienastuslohkui. Muhto golmmalogijahkásaš olbmuid gaskkas lea oassi unnit, 43 proseantta, ja 18- 29-jahkásaččaid gaskkas lea dušše dušše goalmmásas, 31 proseantta, jienastuslogus.

Ii leat hirmástuhtti ahte nuorat olbmot eai leat ovddastuvvon jienastuslogus, sihke go registreremii gáibiduvvo ahte olmmoš aktiivvalaččat registrerejuvvo ja ahte jienastuslohku vuostažettiin addá beassama politihkalaš oassálastimii. Ii oktage čálihuvo jienastuslistui 18-jahkásažžan rájes, jus ii leat ieš ohcan čáliheapmái. Go registrerenvejolašvuohta eaktuduvvo leat relatiiva ovttaláŋgan áiggi mielde ja leat unnán geassádeamit, de sáhtttá danin vuordit ahte registrerejuvvon jienasteaddjiid lohku lassána agi mielde dassáži go juksojuvvo dásseárvu gaskal registreremiid ja geassádeamiid. Seammás lea maid dái nu ahte politihkalaš oassálastin lea dábálaččat unnimus nuoraid gaskkas ja ahte oassálastin válggaide rievda eallináiggi mielde (Kleven, 2021). Dan muddui ahte oassálastin sámediggevalggaide lea deatalaš movttiidahttin diedihit jienastuslohkui, de sáhtttá vuordit ahte unnit nuorat olbmot diedihuvvojit jienastuslohkui.

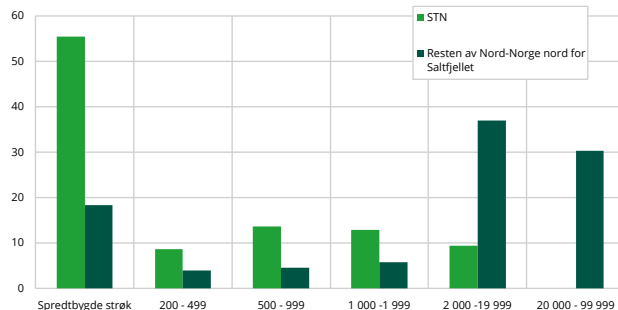
Govus 10 Olbmot jienastuslogus proseanttaid mielde olles álbmogis gieldain, ahkejoavkkuid mielde, Ávjovári válgabiire, 2021.

Gáldu: Sámediggevalgga. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Ovdeš analysat leat čujuhan dasa ahte olbmuin geat ledje registrerejuvvon sámedikki jienastuslohkui lei oppalaččat alit oahppu go sis geain lei jienastanvuoigatvuohta stuorradiggevalggaide. Dát minstarat gávdnui goitge buot válgabiiriiid siskkobeaide, vaikko erohusat ledje stuorámušat Lulli-Norggas ja Gáissis (Risberg & Kleven, 2025).

Jus mii juohkit Ávjovári válgabires ássi jienastuslogu olbmuid oahppodási mielde ja buohtastahttit osiid almmáiolbmuid ja nissonolbmuid gaskkas oppalaš álbmogis suohkaniin (govus 11), de oaidnit vissis sohkaalerohusaid. Ollu olbmuin jienastuslogus lea

alit oahppu, sihke almmáiolbmuid ja nissonolbmuid gaskkas. Erohus lea dattetge stuorimus nissonolbmuid gaskkas: 8 proseantačuoggá eanet nissonolbmui jienastuslogus lei oanehis allaskuvla-/allaskuvlaoahppu, seammás go erohus almmáiolbmuid gaskkas lei dušše 3 proseantačuoggá. Oppalaččat oaidnit mii ahte dievdduid oahppodási sulastahtá eambo suohkaniid álbmoga dási.

Govus 11. Erohus oahppodási Ávjovári válgabires registrerejuvvon jienastuslogu olbmuid gaskkas ja ollislaš álbmoga gielddain geat leat 18 jagi dahje boarráset, 2021, sohkaheali mielde, proseantačuoggáid mielde.

Gáldu: Sámediggeválggat ja álbmotstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Mii lea siva sohkahealerohusaide maid mii oaidnit? Oka vejolaš dulkon sáhtášii leat ahte almmáiolbmot leat registrerejuvvon stuorát muddui jienastuslogus, ja ahte relatiiva stuorát ovttárvosašvuohta juohkimis govvida ahte jienastuslohku stuorát muddui sisttisdoallá stuorát oasi almmáiolbmogis. Muhto nu ii goit leat. Stuorát oassi nissonolbmui Ávjováris leat jienastuslogus, 50 proseantta go buohtastahtá 48 proseantta almmáiolbmui. Danne lea eambo jáhkehahtti árvalit ahte komposišuvdna baicce govvida sohkahealerohusaide das geat ohcet searvat jienastuslohkui. Dát lea ovttalágan ovdánemiin mii áiggiid čađa lea oiden jienastuslogus, mas čielgasit garraset lassánepmi nissonolbmui go dievdoolbmui sis geain lea alit oahppu muhtun válgabiirriin, earret eará Ávjováris (Risberg & Kleven, 2025).

6.4 Sámegiella

Sámegielaid nannen lea deatlaš mihttomearri barggus sihkkarastit sámi vuoigatvuođaid ja kultuvrralaš iešmearrideami. ILO-konvenšuvna nr. 169 28. artihkal mii guoská álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid iehčanas stáhtain, mearrida ahte “galget biddjot doaibmabijuiide seailluhit ja ovddidit guoskevaš álbmogiid álgogielaid ovdáneami ja geavaheami” (ILO, 2025). Dát lea nannejuvvon Vuodđolága § 108:s: “Stáhta eiseválddiid geatnegasvuohta lea láchit dili dasa ahte sámit, álgoálbmogin, sihkkarastet ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima” (Lovdata, 2025). Dán artihkkala oasis ovdanbuktat statistihka mii čalmmustahtá iešguđet beliid sámegielas oahpahusas ja iešdieđihuvvon sámegiella geavaheamis.

6.4.1 Sámegiella mánáidgárddis ja oahpahusas

Tabeallat 5.8, 5.9 ja 5.10 čájehit statistihka sámegielain mánáidgárddis, vuodđoskuvllas ja joatkkaskuvllas. Logut dain tabeallain leat Sámedikki, Vuodđoskuvladietovuogádaga (GSI) ja Oahpahusdirektoráhta dieđuid vuodul, ja eai leat ráddjejuvvon dušše STN-guvlui, go oahpahusláhka mieldeisbuktá ahte sámi mánáin lea vuoigatvuohta oažžut oahpaha sámegielas beroškeahtá gos riikkas orrot. Dat mearkkaša ahte statistihka sisttisdoallá mánáidgárddiid ja oahppoásahusaid eará guovlluin riikkas maid.

Jagis 2024:s ledje 54 mánáidgárddi main lei sámegielálaldat, oktiibuot 804 máná. Dain ledje 31, 57 proseantta, sámi mánáidgárddi ja sámi mánáidgárdeossodagat. Dán mánáidgárdejoavkkus ledje 667 máná, badjel gávccii logát mánás geat ledje mánáidgárddis mas lei sámegielálaldat. Muđui dain mánáidgárddiin main lei sámegielálaldat ledje dárogielat mánáidgárddi main lei eará sámi fálaldat.

Mánáidgárddiid lohku main lea sámi giellafálaldat lassánii 2023:s 2024:i, 46:s gitta 54:i. Nu mo mii oaidnit tabeallas 5.8, de leat leamaš muhtun mearkkašahhti nuppastusat dákkár mánáidgárddiid logu ektui 2005 rájes, vaikko sullii seamma dásis. Nugo Kevin Johansen (2023) lea oppalaščállosis čujuhan sámegiella birra formálalaš oahpahusas, de leat mánaga vejolaš meattáhugáldu čadnon loguide ja leat mánaga siva rievdadusaide jagis jahkái. Muhtun nuppastusat sáhttet leat mánáidgárddiid ovttastahtima geažil. Muhtin mánáidgárddiin soaitá maid leat giellafálaldat almmá ohcakeahtá doarjaga sámedikkis, ja leat maid leamaš garraset gáibádusat oažžut doarjaga.

Seamma jagi ledje 913 oahppi vuodđoskuvllas geain lei sámegiella oahpahusgiellan⁵. Dát lei sullii seamma lohku go ovddit jagi. Áiggi mielde lea oahppiidlohku vuodđoskuvllas mas lea sámegiella oahpahusgiellan rievddadan, muhto bisson sullii 800 gitta 1000 oahppi rádjái.

Seammás go logut vuodđoskuvllas ja joatkkaskuvllas leat oalle stabiillat, de lea čielga lassánepmi joatkkaskuvlaoahppiin geain lea sámegiella skuvlla oahppoplánas. Skuvlajagi 2024/2025 lei 665 oahppis sámegiella oahppoplánas. Lassánepmi 83 oahppiin ovddit skuvlajagi ektui. Lassánepmi lea stuorimus studeantaid gaskkas geain lea sámegiella nubbingiellan: seammás go ledje dušše ovcci olbmo eanet geain lei sámegiella vuosttašgiellan 2024/2025, de lei 73 olbmo eanet geain lei sámegiella nubbingiellan. Viđanuppelogi jagi áigodagas 2009/2010 rájes lea ohppiid lohku geain lea sámegiella oahppoplánas lassánan 80 proseanttain, 369 oahppi rájis.

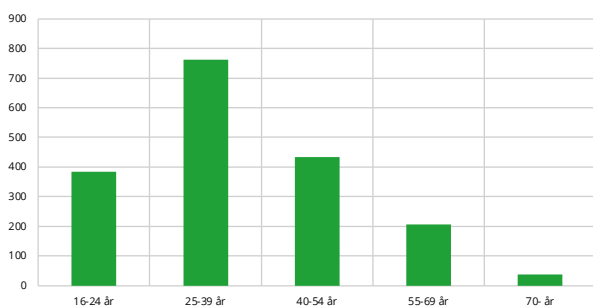
⁵ Dat mearkkaša ahte oahppit ožžot buot dahje eanaš oahpaha sámegiellii. Loguin leat mielde oahppit dain gielddain mat leat sámegielaid hálddašanguovllu siskkobealde.

6.4.2 Sámegiela gelbbolašvuoda registreren Našunála álbmotregistarii

Golggotmánu 22. beaivvi 2019 rájes lea leamaš vejolaš registreret iežas sámegielgelbbolašvuoda Álbmotregistarii. Váile guđa jagi áigge leat 1827 olbmo registreren gelbbolašvuoda ovtta dahje mánngga sámegielas. Mii leat ovdal oaidnán ahte registreremiid lohku lei stuorámus aiddo vuosttaš jagiid, muhto ahte registrerejuvvon olbmuid logu lassáneapmi lea dadistaga njiedjan (Molstad & Sønstebø, 2024). Ođđa registreremiid logu njiedjan orru joatkašuvvan. Dain olbmuiin geat ledje registrerejuvvon sámi giellagelbbolašvuodain suoidnemánus 2025, ledje 111 ja 52 registrerejuvvon 2024:s ja 2025:s, go 2019:s ja 2020:s ledje 442 ja 581.

Mii oaidnit maid čielgasit stuorit meari dain olbmuiin geain lea davvisámegiela gelbbolašvuhta. 85 proseantta sis geat ledje registrerejuvvon ledje dušše celkon davvisámegiela giellan. Dain loahppa olbmuiin lei máttasámegiella ja julevsámegiella registrerejuvvon áidna giellagelbbolašvuhtan vihtta proseantta ovddas. Manjimuš vihtta proseantta leat cealkán ahte sii hállet mánngga giela, namalassii iešgudetlágan ovtastusaid davvisámegielas, julevsámegielas ja/dahje máttasámegielas.

Mii oaidnit čielga ahkemáile sin gaskkas geain lea registreren sámegielgelbbolašvuoda, gos measta eanemusat leat gaskal 25 ja 39 jagi (govus 12). Oassi sis geat leat registrerejuvvon geat leat badjel 55 jagi boarrásat lea unnon, ja dušše 38 olbmo leat 70 jagi dahje boarrásat. Seammás leat maid čielgasit eanet nissonolbmot go almmáiolbmot geat leat registreren sámegielgelbbolašvuoda álbmotregistarii: olles guokte goalmádasoassi sis geat leat registrerejuvvon leat nissonolbmot.

Govus 12 Olbmuid lohku geain lea registrerejuvvon sámegiela gelbbolašvuhta álbmotregistaris, suoidnemánu 2025 mielde, agi mielde

Gáldu: Olmmošlohkostatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

6.5 Boazodoallu

Okta dain árbevirolaš ealáhusain sámi guovlluin lea boazodoallu, dat lea deatalaš vuoddu sámi kultuvrii. Dat bohtá ovdan boazodoallolága ulbmiloasis, mas daddjo ahte “boazodoallu galgá seailluhuvvot deatalaš vuoddu sámi kultuvrii ja servodateallimii”. Dán oasis ovdanbuktit oanehaččat muhtun guovddášloguid mat gusket boazodollui. Eará árbevirolaš ealáhusat, nugo guolásteapmi, eai leat fáddán dán jagáš artihkkalis.

Tabealla 6.14 čájeha boazodoalu loguid guđa regionála boazodoalloguovlluin, maidda gullet Nuorta-Finnmárku (Nuorta-Finnmárku), Oarje-Finnmárku (Oarje-Finnmárku)⁶, Romsa (Romsa), Nordlándá (Nordlándá/Nordlaante), Davvi- Tröndelage (Nortentröndelága), Lulli-Tröndelága Tröndelage / Hedmárku (Åarjel-Tröndelage/Hedmaarhke). Logut leat vižžon Eanandoalldirektoráhta jahkediedáhusas. Oktiibuot rehketdoalus boazodoalloealáhussii, ja addá oppalaš gova boazologus gidđaorohagas njukčamánu 31. beaivvi guoskevaš jagi. Boazodoallojagis 2023/2024 guovlluin ledje oktiibuot 215 001 bohcco.

Nu go mii oaidnit, de gávdnojit stuorámus boazodoalloguovllut, mihtiduvvon boazologu ektui, Finnmarkku gidđaorohagas,. Boazodoallu lea muđui juhkkjuvvon oalle ovtadássasaččat daid eará guovlluide. Manjimuš jagiid lea boazolohku boazoguohtunguovlluin leamaš oalle dásseidis, 2010-logu vuosttas jahkebeali áigge manjá lea dát njiedjan sullii 15 proseanttain.

⁶ Dása gullá maid Davvi-Romsa

Girjjit

- Berg-Nordlie, M. (2023). «Bysamiske kjerneområder» - hva kan vi si om samisk urbanisering og hvor bor bysamene? I Samiske tall forteller 15. Kommentert samisk statistikk 2023/Sámi logut mitalit 15. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2023 (s. 32-48). Sámi allaskuvla.
- Berg-Nordlie, M. & Pettersen, T. (2021). De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning utenfor Sametingets valgmanntall. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk (s. 67-100). Cappelen Damm Akademisk.
- Bergstøl, J. (2008). Samer i Østerdalen?: en studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark [Universitetet i Oslo].
- Bergstøl, J. & Reitan, G. (2008). Samer på Dovrefjell i vikingtiden – et bidrag til debatten omkring samenes sørgrense i forhistorisk tid. Historisk tidsskrift, 87(1), 9-27.
- Hansen, L. I. & Olsen, B. (2004). Samenes historie fram til 1750. Cappelen Akademisk Forlag.
- ILO. (2025). C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169). Hentet 4.9.2025 fra https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169
- Johansen, K. (2023). Samisk språk i formell utdanning - utviklingstrender. I Samiske tall forteller 15. Kommentert samisk statistikk 2023/Sámi logut mitalit 15. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2023 (s. 16-31). Sámi allaskuvla.
- Kleven, Ø. (2021). Valgdeltakelse og alder – mulige effekter av endrede aldersgrenser (2021/22). Statistisk Sentralbyrå. <https://ssb.brage.unit.no/ssb-xmlui/handle/11250/2839419?locale-attribute=en>
- Laruelle, M. (2019). The three waves of Arctic urbanisation. Drivers, evolutions, prospects. Polar Record, 55(1), 1-12.
- Lovdata. (2025). Kongeriket Norges Grunnlov. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>
- Mikkel Berg-Nordlie. (2024). En kort introduksjon til samenes historie. Cappelen Damm Akademisk.
- Molstad, C. S. (2025). Befolkningsnedgang i samiske kjerneområder. Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/folketall/statistikk/samiske-forhold/artikler/befolkningsnedgang-i-samiske-kjerneomrader>
- Molstad, C. S. & Sønstebo, A. (2024). Samiske tall - bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB. I Samiske tall forteller 16. Kommentert samisk statistikk 2024/Sámi logut mitalit 16. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2024 (s. 112-139). Sámi allaskuvla. <https://samilogutmitalit.no/nb/node/4154>
- Rapp, B. L. (2024). Stadig flere bor i tettsteder. Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/folketall/statistikk/tettsteders-befolkning-og-areal/artikler/stadig-flere-bor-i-tettsteder>
- Risberg, T. & Kleven, Ø. (2025). Høyere utdanningsnivå blant dem som kan stemme ved sametingsvalget. Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/valg/sametingsvalg/statistikk/sametingsvalet/artikler/hoyere-utdanningsniva-blant-dem-som-kan-stemme-ved-sametingsvalget>
- Sametinget. (2025). Innføring i Sametingets valgmanntall. Hentet 5.8.2025 fra <https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/innforing-i-valgmanntallet/>
- Severeide, P. I. (2008). Datagrunnlaget – begrensninger og muligheter. I Samiske tall forteller 1. Kommentert samisk statistikk 2008/Sámi logut mitalit 1. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2008 (s. 15-27). Sámi allaskuvla.
- Statistisk sentralbyrå. (2025a). 04859: Areal og befolkning i tettsteder (T) 2000 - 2024. <https://www.ssb.no/statbank/table/04859>
- Statistisk sentralbyrå. (2025b). 05926: Sametingsvalg. Stemmeberettigede, godkjente stemmegivninger og valgdeltakelse, etter valgdistrikt 2005 - 2021. <https://www.ssb.no/statbank/table/05926>
- Statistisk Sentralbyrå. (2025c). Sametingsvalget. Hentet 6.8.2025 fra <https://www.ssb.no/valg/sametingsvalg/statistikk/sametingsvalet>
- Statistisk sentralbyrå. (2025d). Standard for bostedsstrøk. Hentet 1.9.2025 fra <https://www.ssb.no/klass/klassifikasjoner/567>
- Wessel, T. & Barstad, A. (2016). Urbanisering og urbanisme. I I. Frønes & L. Kjølsvold (Red.), Det norske samfunn (s. 61-86). Gyldendal akademisk.

Tabealla 6.1 Olmmošlohku ođđajagimánu 1 beaivvi, riegádan, jápmán ja eretsirdán. STN- guovlluin* obbalaččat

	Olmmošlohku ođđajagimánu 1 beaivvi			Riegádan ealli**	Jápmán	Badjebáza riegádeamiin	Sisajohtin***	Eretjohtin***	Netto sisajohtin	Olmmošlogu lassáneapmi***		
	Obbalaččat	Dievddut	Nissonolbmot							Obbalaččat	Proseanta	
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5	52,12 %
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1	51,93 %
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5	51,86 %
2001	59 664	30 919	28 745	642	659	-17	2 493	2 741	-248	-484	-0,8	51,82 %
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	-67	2 292	2 590	-298	-283	-0,5	51,82 %
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	-123	2 129	2 422	-293	-617	-1,0	51,84 %
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	-63	2 146	2 399	-253	-413	-0,7	51,80 %
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6	51,82 %
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0	51,76 %
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7	51,84 %
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7	51,81 %
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4	51,73 %
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5	51,76 %
2011	55 819	28 962	26 857	493	623	-130	2 535	2 375	160	-22	-0,0	51,89 %
2012	55 797	28 958	26 839	444	621	-177	2 572	2 302	270	19	0,0	51,90 %
2013	55 816	29 016	26 800	474	640	-166	2 597	2 353	244	-39	-0,1	51,99 %
2014	55 777	28 995	26 782	481	600	-119	2 581	2 445	136	-43	-0,1	51,98 %
2015	55 734	28 985	26 749	469	610	-141	2 764	2 560	204	14	0,0	52,01 %
2016	55 748	29 056	26 692	449	597	-148	2 800	2 608	192	-40	-0,1	52,12 %
2017	55 708	29 120	26 588	407	633	-226	2 477	2 386	91	-236	-0,4	52,27 %
2018	55 472	29 023	26 449	395	603	-208	2 262	2 444	-182	-495	-0,9	52,32 %
2019	54 977	28 757	26 220	425	594	-169	2 309	2 601	-292	-504	-0,9	52,31 %
2020	54 453	28 484	25 969	369	610	-241	2 176	2 468	-292	-572	-1,1	52,31 %
2021	53 881	28 163	25 718	388	683	-295	2 346	2 751	-405	-693	-1,3	52,27 %
2022	53 188	27 758	25 430	343	723	-380	2 838	2 711	127	-316	-0,6	52,19 %
2023	52 872	27 506	25 366	399	619	-220	3 415	2 868	547	323	0,6	52,02 %
2024	53 195	27 662	25 533	372	636	-264	3 085	2 913	172	-122	-0,2	52,00 %
2025	53 073	27 646	25 427									52,09 %

* Sámedikki doarjjaortnega doaibmaguovlu ealáhussuorggis. STN- guovlluid juohkin ođđajagimánu vuosttaš beaivi leamáš vuodđun.

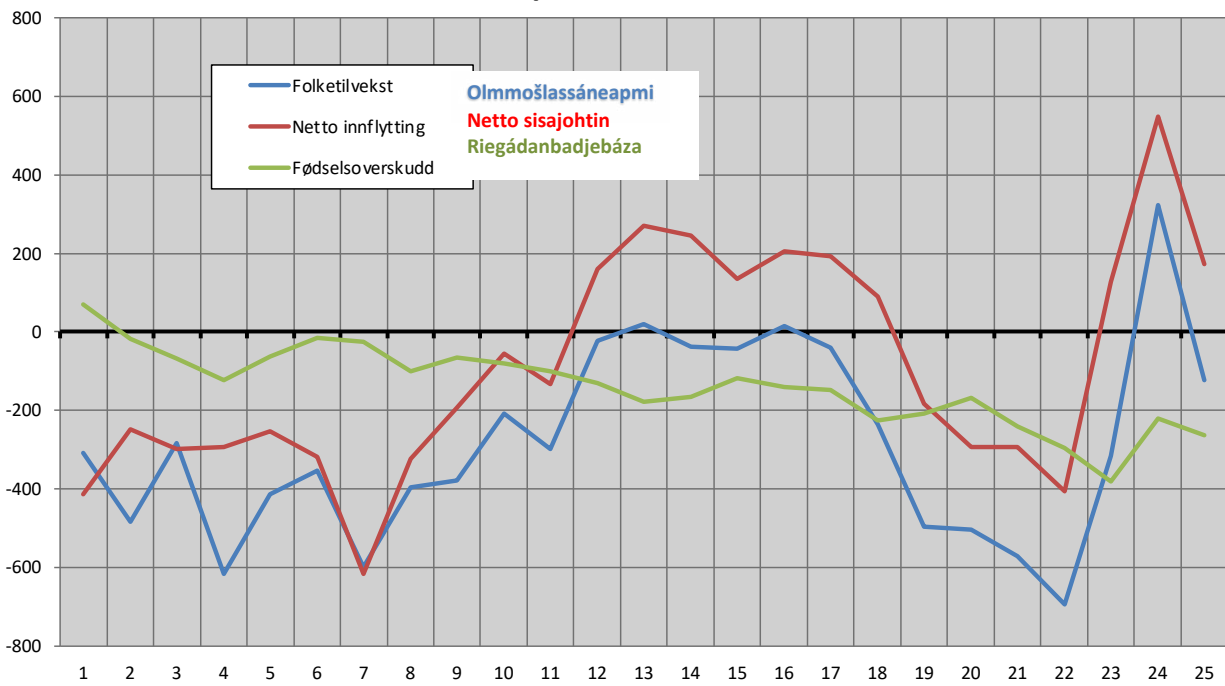
** Riegádan ealli rehkenastet sii geain riegádettiin leamaš heagga

*** Dása gullet johtimat eará báikkiide/ báikkiin Norggas.

**** Olmmošlohkoovdáneapmi rehkenastojuvvo erohussan dán jagi čakčamánu 1. beaivvi ja čuovvovaš jagi čakčamánu 1. beaivvi gaskkas. Registrerenrutiinnaid ja erohusaid geažil fárrendieđuid kvalitehtas vuodđosuohkaniin muhtun gielddain, de riegádahttin-jápmán+fárren-olggoš-fárren čájeha iešguđetlágan loguid. Suohkandásis dát erohusat šaddet smávva, muhto dat sáhttet leat mearkkašahtti muhtun suohkaniid osiide, nugo STN-guovlluid statistihkas.

Gáldu: Olmmošlogustatistihka, Stáhta guovddášdoaimmahat

Álbmotovdáneapmi STN-området*, 2000-2024

*STN- guovlluid juohkin 1.1.2012 beaivvi leamaš vuodđun

**Tabealla 6.2 Olmmošlohku i STN-guovlluin*,
sohkabeali ja agi mielde 1. beaivvi ođđajagimánus**

Sohkabealli Ahki	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2025 proseantaint
Obbalaččat	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 734	54 453	53 881	53 188	52 872	53195,0	53073,0	100,0
0-9 jahkásaš	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 380	4 720	4 539	4 405	4 335	4361,0	4220,0	8,0
10-19 jahkásaš	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	6 708	6 039	5 806	5 679	5 594	5641,0	5607,0	10,6
20-29 jahkásaš	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	6 524	6 442	6 227	5 980	5 844	5744,0	5672,0	10,7
30-39 jahkásaš	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	5 535	5 530	5 589	5 644	5 677	5864,0	5949,0	11,2
40-49 jahkásaš	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 770	6 662	6 448	6 082	5 937	5855,0	5729,0	10,8
50-59 jahkásaš	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 699	7 970	7 998	8 017	8 021	8090,0	7991,0	15,1
60-69 jahkásaš	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	8 052	7 576	7 479	7 473	7 460	7456,0	7541,0	14,2
70-79 jahkásaš	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	5 159	6 358	6 565	6 645	6 622	6720,0	6758,0	12,7
80-89 jahkásaš	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 394	2 658	2 707	2 728	2 845	2927,0	3057,0	5,8
90 jahkásaš ja boarráset	256	289	335	388	428	513	498	523	535	537	537,0	549,0	1,0
						.	.	.	.	.			
0-5 jahkásaš	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 039	2 674	2 539	2 478	2 398	2458,0	2429,0	4,6
6-15 jahkásaš	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 089	5 564	5 468	5 313	5 228	5174,0	4959,0	9,3
16-66 jahkásaš	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 104	34 432	33 901	33 285	33 042	33109,0	33116,0	62,4
67 jahkásaš ja boarráset	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	10 502	11 783	11 973	12 112	12 204	12454,0	12569,0	23,7
						.	.	.	.	.			
Dievduolbmot	33 955	33 160	31 101	29 987	28 951	28 985	28 484	28 163	27 758	27 506	27662,0	27646,0	100,0
0-9 jahkásaš	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 674	2 383	2 318	2 232	2 202	2235,0	2184,0	7,9
10-19 jahkásaš	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 481	3 116	2 980	2 901	2 862	2884,0	2866,0	10,4
20-29 jahkásaš	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 520	3 566	3 446	3 312	3 192	3129,0	3091,0	11,2
30-39 jahkásaš	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	2 982	2 950	2 985	2 997	3 023	3113,0	3165,0	11,4
40-49 jahkásaš	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 109	3 545	3 402	3 224	3 119	3094,0	3041,0	11,0
50-59 jahkásaš	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 121	4 248	4 246	4 269	4 252	4251,0	4198,0	15,2
60-69 jahkásaš	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 297	4 054	4 009	3 963	3 960	3946,0	3984,0	14,4
70-79 jahkásaš	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 633	3 254	3 383	3 448	3 411	3475,0	3510,0	12,7
80-89 jahkásaš	822	820	828	838	932	1 012	1 207	1 236	1 240	1 313	1373,0	1439,0	5,2
90 jahkásaš ja boarráset	91	110	84	104	111	156	161	158	172	172	162,0	168,0	0,6
						.	.	.	.	.			
0-5 jahkásaš	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 490	1 377	1 332	1 255	1 223	1244,0	1233,0	4,5
6-15 ár	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 096	2 795	2 739	2 693	2 642	2631,0	2546,0	9,2

Joatka boahhte siiddus →

← Joatkka ovddit siiddus

Sohkabealli Ahki	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2025 proseantaint
16-66 ár	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 324	18 485	18 151	17 775	17 596	17591,0	17610,0	63,7
67 jahkasaš ja boarráset	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	5 075	5 827	5 941	6 035	6 045	6196,0	6257,0	22,6
						.	.	.	.	.			
Nissonolbmot	31 192	30 690	28 871	27 880	26 983	26 749	25 969	25 718	25 430	25 366	25533,0	25427,0	100,0
0-9 jahkasaš	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 706	2 337	2 221	2 173	2 133	2126,0	2036,0	8,0
10-19 jahkasaš	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 227	2 923	2 826	2 778	2 732	2757,0	2741,0	10,8
20-29 jahkasaš	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	3 004	2 876	2 781	2 668	2 652	2615,0	2581,0	10,2
30-39 jahkasaš	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 553	2 580	2 604	2 647	2 654	2751,0	2784,0	10,9
40-49 jahkasaš	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 661	3 117	3 046	2 858	2 818	2761,0	2688,0	10,6
50-59 jahkasaš	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 578	3 722	3 752	3 748	3 769	3839,0	3793,0	14,9
60-69 jahkasaš	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 755	3 522	3 470	3 510	3 500	3510,0	3557,0	14,0
70-79 jahkasaš	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 526	3 104	3 182	3 197	3 211	3245,0	3248,0	12,8
80-89 jahkasaš	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 382	1 451	1 471	1 488	1 532	1554,0	1618,0	6,4
90 jahkasaš ja boarráset	165	179	251	284	317	357	337	365	363	365	375,0	381,0	1,5
						.	.	.	.	.			
0-5 jahkasaš	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 549	1 297	1 207	1 223	1 175	1214	1196,0	4,7
6-15 jahkasaš	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	2 993	2 769	2 729	2 620	2 586	2543	2413,0	9,5
16-66 jahkasaš	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 780	15 947	15 750	15 510	15 446	15518	15506,0	61,0
67 jahkasaš ja boarráset	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	5 427	5 956	6 032	6 077	6 159	6258,0	6312,0	24,8

* Sámedikki doarjjaortnegiid viidodat ealáhussuorgái. Vuoddun geavahuvvo STN-guovllu juohkin 1/1-2012 rájes.

Gáldu: Olmmošlogustatistihka, Statistihka guovddášdoaimmahat

Tabealla 6.3 Olmmošlohku 1. ođđajagimánus, gieldaid mielde guhte oalát dahje muhton muddui lea definieren iežas leat STN-guovlu

Gielda	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
STN-guovlu obbalaččat	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 734	55 748	55 708	55 472	54 977	54 453	53 881	53 188	52 872	53 195	53 073
5605 Máttá-Várjját, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 505	1 500	1 477	1 421	1 389	1 383	1 364	1 338	1 342	1 358	1 347
5605 Máttá-Várjját, eará guovllut	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 716	8 727	8 722	8 750	8 767	8 775	8 739	8 587	8 508	8 705	8 616
5636 Unjárga	1 037	1 048	965	901	884	934	959	951	944	941	926	880	854	864	859	868
5441 Deatnu	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 909	2 922	2 911	2 922	2 900	2 918	2 829	2 821	2 804	2 807	2 798
5626 Gámgaviika	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 116	1 139	1 137	1 153	1 169	1 132	1 097	1 057	1 054	1 070	1 051
5624 Davvesiida, STN	501	438	390	379	341	325	321	319	332	328	319	324	305	317	301	317
5624 Davvesiida, eará guovllut	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 018	997	1 011	1 017	1 000	971	947	916	909	914	921
5610 Kárášjohka	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 708	2 668	2 696	2 701	2 673	2 628	2 641	2 584	2 543	2 565	2 524
5622 Porsángu	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 925	3 978	3 971	3 964	3 944	3 998	3 921	3 904	3 863	3 889	3 896
5620 Davvinjárga, STN	757	737	667	629	595	745	751	765	738	729	709	720	683	664	670	659
5620 Davvinjárga, eará guovllut	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 533	2 525	2 526	2 501	2 489	2 453	2 355	2 264	2 268	2 281	2 297
5618 Muosát, STN	399	334	248	194	170	177	170	161	164	163	154	158	159	151	148	148
5618 Muosát, eará guovllut	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 064	1 045	1 043	1 067	1 072	1 071	1 039	1 003	968	965	950
5603 Hámmerfeasta, STN (ovdal 2017 Ráhkkerávju)	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 049	1 035	1 027	1 027	988	971	963	945	1002	923	928
5603 Hámmerfeasta, eará guovllut											10 477	10 368	10 329	10 308	10 415	10 396
5614 Láhpi	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	989	951	968	941	917	888	860	859	862	864	864
5601 Áltá, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	906	884	877	858	843	862	848	832	829	855	833
5601 Áltá, eará guovllut	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 992	19 213	19 569	19 777	19 822	19 927	19 999	20 312	20 488	20 853	21 044
5612 Guovdageaidnu	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 914	2 956	2 938	2 946	2 924	2 910	2 920	2 877	2 847	2 848	2 852
5546 Návuotna	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 226	1 231	1 233	1 224	1 202	1 191	1 166	1 159	1 118	1 157	1 131
5544 Ráisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 882	4 895	4 919	4 944	4 909	4 861	4 812	4 746	4 772	4 794	4 810
5542 Skiervá	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 895	2 920	2 912	2 925	2 917	2 927	2 893	2 804	2 790	2 794	2 784
5540 Gáivuotna	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 182	2 150	2 132	2 132	2 097	2 071	2 072	2 012	2 000	1 974	1 955
5538 Omasvuotna	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 898	1 865	1 890	1 856	1 841	1 829	1 831	1 836	1 836	1 825	1 829
5536 Ivguvuotna	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	2 922	2 861	2 876	2 877	2 847	2 794	2 773	2 729	2 714	2 743	2 734
5534 Gálsá	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 289	2 282	2 273	2 263	2 252	2 200	2 172	2 179	2 171	2 237	2 223

Joatka boahpte siiddus →

← Joatkka ovddit siiddus

Gielda	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
STN-guovlu obbalaččat	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 734	55 748	55 708	55 472	54 977	54 453	53 881	53 188	52 872	53 195	53 073
5532 Báhcavuotna	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 720	5 701	5 685	5 653	5 625	5 559	5 559	5 576	5 517	5 571	5 595
5526 Orjješ- Ráisa, STN	711	655	626	614	609	607	608	604	607	611	603	590	572	529	529	523
5526 Orjješ- Ráisa, eará guovllut	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 844	2 844	2 892	2 887	2 878	2 861	2 875	2 842	2 899	2 956	3 010
5522 Siellakvuotna	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 219	2 230	2 220	2 226	2 183	2 146	2 089	2 087	2 048	2 069	2 116
5518 Loabák	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 008	1 051	1 076	1 061	1 042	1 034	1 020	970	983	986	985
5516 Rivtták	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 137	1 137	1 121	1 117	1 105	1 091	1 092	1 070	1 079	1 070	1 062
5512 Dielddanuorri, STN (ovdal 1913 Skánik)	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 988	3 041	3 048	2 994	3 009	2 963	2 960	2 948	2 962	3 073	3 038
5512 Dielddanuorri, eará guovllut											1 253	1 249	1 253	1 244	1 208	1 171
5501 Romsa, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	796	785	771	757	744	731	711	706	671	650	634
5501 Romsa, eará guovllut	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	71 885	72 695	73 770	74 881	75 905	76 243	76 384	76 838	77 321	78 095	78 787
1853 Evenášši, STN	236	328	295	274	256	249	245	251	248	244	236	233	234	236	269	260
1853 Evenášši, eará guovllut	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 136	1 155	1 151	1 139	1 143	1 112	1 091	1 100	1 074	1 061	1 102
1850 Divtasvuodna	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 996	1 974	1 960	1 953	1 925						
1875 Hábmer (oassi ovdalaš 1850 Divtasvuodna)	317	296	277	230	219	229	253	253	244	230	1 256	1 233	1 220	1 208	1 198	1 214
1875 Hábmer, eará guovllut (oassi ovdalaš 1850 Divtasvuodna)	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 582	1 571	1 557	1 557	1 517	1 510	1 468	1 488	1 474	1 531	1 572
1806 Áhkánjárga, STN (oassi ovdalaš 1850 Divtasvuodna)	454	423	334	324	315	289	285	286	280	286	1 163	1 150	1 122	1 096	1 099	1 095
1806 Áhkánjárga, eará guovllut (oassi ovdalaš 1850 Divtasvuodna)	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 564	18 502	18 470	18 358	18 344	20 682	20 511	20 408	20 419	20 481	20 496

Gáldu: Olmmošlogustatistihka, Stáhtá guovddášdoaimmahat

Tabealla 6.4 Álbmotlohku ođđajagimánu 1. beaivvi 2025 ja nuppástusat jahkái 2024, Norga davábealde Sáltoduoddarat

	Olmmošlohku 1.1.2024	Riegádan ealli*	Jápmán	Riegáдемиid badjelbáza	Sisajohtin**		Eretjohtin		Netto sisjohtin	Olmmošlogu lassáneápmi***		Olmmošlohku 1.1.2025
					Obbalaččat	Dán logus olgoriikkain	Obbalaččat	Av dette til utlandet		Obbalaččat	Prosent	
Norga Sáltoduoddara davábealde obbalaččat	409 859	3 689	3 760	-71	25 766	8 086	24 412	2 427	1 354	1 290	0,3	411 149
STN-guovlu obbalaččat	53 195	372	636	-264	3 486	1 001	3 314	262	172	-122	-0,2	53 073
Eará guovllut **** obbalaččat	356 664	3 317	3 124	193	22 280	7 085	21 098	2 165	1 182	1 412	0,4	358 076
Nuorta- Finnmárku	23 991	208	218	-10	1 600	521	1 706	125	-106	-115	-0,5	23 876
STN	3 588	27	38	-11	199	52	187	23	12	-5	-0,1	3 583
Eará guovllut	20 403	181	180	1	1 401	469	1 519	102	-118	-110	-0,5	20 293
Sisfinnmárku	12 109	91	125	-34	647	87	654	53	-7	-39	-0,3	12 070
STN	12 109	91	125	-34	647	87	654	53	-7	-39	-0,3	12 070
Oarje- Finnmárku	38 953	422	341	81	2 270	677	2 209	213	61	143	0,4	39 096
STN	3 460	18	51	-33	188	30	162	12	26	-28	-0,8	3 432
Eará guovllut	35 493	404	290	114	2 082	647	2 047	201	35	171	0,5	35 664
Davvi-Romsa	17 524	109	205	-96	1 244	422	1 207	71	37	-58	-0,3	17 466
STN	17 524	109	205	-96	1 244	422	1 207	71	37	-58	-0,3	17 466
Mátta-/ guovddáš- Romsa	152 086	1 423	1 294	129	9 440	2 592	8 645	1 012	795	927	0,6	153 013
STN	13 948	111	176	-65	1 068	401	1 002	83	66	5	0,0	13 953
Eará guovllut	138 138	1 312	1 118	194	8 372	2 191	7 643	929	729	922	0,7	139 060
Davit Nordlánda	165 196	1 436	1 577	-141	10 565	3 787	9 991	953	574	432	0,3	165 628
STN	2 566	16	41	-25	140	9	102	20	38	3	0,1	2 569
Eará guovllut	162 630	1 420	1 536	-116	10 425	3 778	9 889	933	536	429	0,3	163 059

* Ealli riegádeamiide rehkenastojuvvojit oahkit main leat ealli mearkkat riegádeamis.

** Dása gullet johtimat eará báikkiide/ báikkiin Norggas ja olgoriikkain ja johtimat guovllu siskobealde

*** Olmmošlohkoovddáneápmi rehkenastojuvvo erohussan dálá jagi cuoŋománu 1. beaivvi ja čuovvovaš jagi cuoŋománu 1. beaivvi gaskkas. Registrerenrutiinnaid ja erohusaid geažil fárrendieduid kvalitehtas vuoddosuokaniin muhtun gielddain, de riegádahttin-jápmín+fárren-olggos-fárren čájeha eará loguid. Suohkandásis dát erohusat šaddet smávva, muhto dat sáhttet leat mearkkašahtti muhtun suokaniid osiide, nugo STN-guovlluid statistihkas.

**** Guovlu davábealde Sáltoduoddara lea olggobealde Sámedikki doarjjaortnegiid ealáhusaid várás.

Gáldu: Olmmošlogustatistihka, Stáhtá guovddášdoaimmahat

**Tabealla 6.5 Sis- ja olggosfárren STN-guovllus/
guvlui, sohkaheali ja agi mielde 2024:s**

	Norga obbalaččat			Eará guovllut Sálltuduoddara davábealde*			Loahppaoassi			Olgoriikkas		
	Oktiibuot	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot	Dievddut	Nissonat
Obbalaš sisajohtin	2 084	1 079	1 005	1 220	629	591	864	450	414	1 001	503	498
0-5 jahkásaš	133	64	69	89	45	44	44	19	25	56	28	28
6-15 jahkásaš	164	84	80	101	55	46	63	29	34	111	63	48
16-19 jahkásaš	112	58	54	74	33	41	38	25	13	125	91	34
20-44 jahkásaš	1 145	592	553	628	326	302	517	266	251	489	235	254
45-69 jahkásaš	461	245	216	287	148	139	174	97	77	202	82	120
70+ jahkásaš	69	36	33	41	22	19	28	14	14	18	4	14
Obbalaš sisajohtin	2 651	1 309	1 342	1 313	647	666	1 338	662	676	262	119	143
0-5 jahkásaš	156	79	77	74	42	32	82	37	45	14	5	9
6-15 jahkásaš	268	128	140	109	51	58	159	77	82	38	20	18
16-19 jahkásaš	200	125	75	98	55	43	102	70	32	13	4	9
20-44 jahkásaš	1 460	730	730	733	366	367	727	364	363	119	58	61
45-69 jahkásaš	475	206	269	243	109	134	232	97	135	72	31	41
70+ jahkásaš	92	41	51	56	24	32	36	17	19	6	1	5
Obbalaš nettojohtin	-567	-230	-337	-93	-18	-75	-474	-212	-262	739	384	355
0-5 jahkásaš	-23	-15	-8	15	3	12	-38	-18	-20	42	23	19
6-15 jahkásaš	-104	-44	-60	-8	4	-12	-96	-48	-48	73	43	30
16-19 jahkásaš	-88	-67	-21	-24	-22	-2	-64	-45	-19	112	87	25
20-44 jahkásaš	-315	-138	-177	-105	-40	-65	-210	-98	-112	370	177	193
45-69 jahkásaš	-14	39	-53	44	39	5	-58	0	-58	130	51	79
70+ jahkásaš	-23	-5	-18	-15	-2	-13	-8	-3	-5	12	3	9

* Guovlu davábealde Sáalltuduoddara lea olggobealde Sámedikki doarjjaortnegiid ealáhusaid várás.
Gáldu: Olmmošlogustatistihka, Stáhtá guovddášdoaimmahat

Tabealla 6.6 Olbmot geat leat 16 jagi ja boarrásat, alimus čađahuvvon oahpu manjá. Gelddat mat leat ollásit dahje muhtun muddui mearriduvvon leat STN-guovlu, 1.10.2024. Proseanta

Gielda	Obbalaččat	Vuodduskuvladási	Joatkkaskuvladási ****	Universitehta- ja allaskuvladási, oanehis*****	Universitehta- ja allaskuvladási, guhkes*****	Alit oahppu
\$STN-guovllut#2 obbalaččat	100,0	32,2	42,0	19,5	5,7	25,2
\$Eará guovllut#6 obbalaččat	100,0	25,0	39,6	24,2	10,8	35,0
5605 Máttavárjját, STN	100,0	32,1	44,4	16,9	6,0	22,9
5605 Máttavárjját, eará guovllut	100,0	23,4	41,5	25,1	9,7	34,8
5636 Unjárga	100,0	29,3	42,1	21,1	7,1	28,2
5628 Deatnu	100,0	32,7	40,0	20,1	6,3	26,4
5626 Gámgaviika	100,0	40,2	38,0	15,9	5,1	21,0
5624 Davvesiida, STN	100,0	32,7	50,2	12,7	3,3	16,0
5624 Davvesiida, eará guovllut	100,0	35,0	38,5	20,4	5,3	25,7
5610 Kárášjohka	100,0	28,2	35,3	27,7	8,0	35,7
5622 Porsángu	100,0	26,8	43,6	23,1	5,8	28,9
5620 Davvinjárga, STN	100,0	43,8	37,5	14,1	3,6	17,7
5620 Davvinjárga, eará guovllut	100,0	30,8	41,5	20,3	6,8	27,1
5618 Muosát, STN	100,0	47,5	29,1	14,9	8,5	23,4
5618 Muosát, eará guovllut	100,0	36,5	41,9	14,4	6,1	20,5
5614 Láhpi	100,0	38,7	36,0	17,5	7,1	24,6
5601 Áltá, STN	100,0	30,2	46,9	18,9	3,8	22,7
5601 Áltá, eará guovllut	100,0	26,3	38,2	26,4	8,6	35,0
5612 Guovdageaidnu	100,0	34,2	32,3	24,3	8,3	32,6
5603 Hámmerfeasta, STN	100,0	36,1	42,2	16,6	4,5	21,1
5406 Hámmerfeasta, eará guovllut	100,0	26,9	39,9	23,8	8,8	32,6
5546 Návuoatna	100,0	30,5	46,2	18,3	4,7	23,0
5544 Ráisa	100,0	28,9	42,6	21,6	6,5	28,1
5542 Skiervá	100,0	33,8	42,6	17,7	5,1	22,8
5540 Gáivuotna	100,0	36,0	40,3	18,5	4,6	23,1
5538 Omasvuotna	100,0	30,2	43,8	21,2	4,4	25,6

Joatka boahhte siiddus →

← Joatkka ovddit siiddus

Gielda	Obbalaččat	Vuodduskuvládassi	Joatkkaskuvládassi ****	Universitehta- ja allaskuvládassi, oanehis*****	Universitehta- ja allaskuvládassi, guhkes*****	Alit oahppu
\$STN-guovllut#2 obbalaččat	100,0	32,2	42,0	19,5	5,7	25,2
\$Eará guovllut#6 obbalaččat	100,0	25,0	39,6	24,2	10,8	35,0
5536 Ivguvuotna	100,0	34,3	41,8	17,9	5,5	23,4
5534 Gálsá	100,0	39,4	39,1	14,9	6,2	21,1
5532 Báhppavuotna	100,0	32,9	46,0	15,9	4,9	20,8
5526 Orješ- Ráisa, STN	100,0	32,2	46,5	17,6	3,3	20,9
5526 Orješ- Ráisa, eará guovllut	100,0	24,7	45,4	23,0	6,4	29,4
5522 Siellakvuotna	100,0	29,0	43,2	21,2	6,1	27,3
5518 Loabák	100,0	32,1	43,5	20,1	4,3	24,4
5516 Rivttak	100,0	31,1	45,2	18,7	4,4	23,1
5512 Dielddanuorri, STN	100,0	27,0	44,9	21,6	5,9	27,5
5512 Dielddanuorri, eará guovllut	100,0	25,7	52,9	17,9	3,3	21,2
5501 Romsa, STN	100,0	42,5	40,7	13,1	3,3	16,4
5501 Romsa, eará guovllut	100,0	20,2	32,9	27,4	19,2	46,6
1853 Evenášši, STN	100,0	24,4	51,3	18,5	5,9	24,4
1853 Evenášši, eará guovllut	100,0	25,3	46,8	22,1	5,5	27,6
1875 Hábmmer, STN	100,0	36,0	38,4	18,1	6,5	24,6
1875 Hábmmer, eará guovllut	100,0	25,9	41,1	21,8	10,7	32,5
1806 Áhkánjárga, STN	100,0	29,3	49,6	16,9	3,7	20,6
1806 Áhkánjárga, eará	100,0	23,4	43,9	23,9	8,6	32,5
Eará gielddat Sálltduoddara davábealde	100,0	27,1	41,6	22,6	8,4	31,0

* Iešguđet oahppodási definišuvnnat mat geavahuvvojit statistihkas álbmoga oahppodási birra, rievdaduvvojedje 2006:s.

** Sámedikki doarjjaortnegiid viidodat ealáhusovddideapmái. STN-guovlu 1/1-2012 geavahuvvo vuodđun.

*** Eai leat mielde olbmot geain ii leat almmuhuvvon dahje geain ii leat čađahuvvon oahppu.

**** Dasa gullá dássi «Lasáhus joatkkaoahpahussii» mii sisttisdoallá oahpu man vuodđu lea joatkkaskuvlla, muhto ii leat dohkkehuvvon alit oahpahussan.

***** Universitehta- ja allaskuvládassi, oanehis, sisttisdoallá alit oahpu gitta njealji jahkái.

***** Universitehta- ja allaskuvládassi, guhkes, sisttisdoallá badjel njeallje jagi oahpu, ja maiddá dutkanoahpu.

***** Guovllut davábealde Sáltduoddara mat eai leat meroštallojuvvon doaibmaguovlun Sámedikki doarjjaortnegiidda ealáhusovddideapmái.

Gáldu: Oahpahusstatistihka, Statistihka guovddášdoaimmahat.

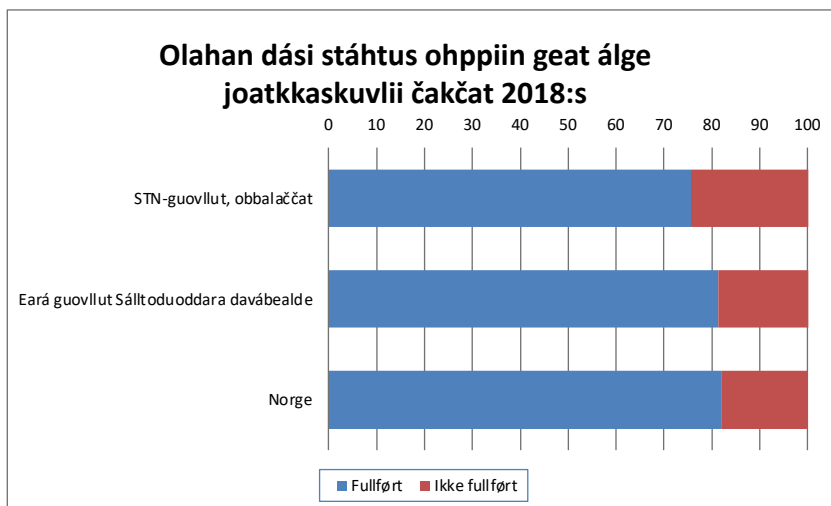
Tabealla 6.7 Studeanttat geat vuosttaš geardde álge joatkkaskuvlii čakčat 2018, stáhtusa mielde olahuvvon dási joatkkaskuvlaoahpahusas maŋŋel vihtta/guhtta jagi, oahppoprográmma ja sohkaheali mielde. Proseanta

Oahppoprográmma Joatkkaskuvllas 1. dásis ja sohkahealis	Oahppit obbalaččat	Ollašuttojuvvon fágalaš dahje ámmátlaš gelbbolašvuodain*		Loahpahuvvon plánejuvvon vuoddogelbbolašvuodain 6 jagi siste	li leat olahan fágalaš dahje ámmátlaš gelbbolašvuoda		
		Gárvvistuvvon mearriduvvon áiggis	Gárvvistuvvon eanet go dábálaš áiggis		Joatkan alit oahpuin maŋŋel 5/6 jagi	Lea čadahan VG3 dahje geahččalan oazžut ámmátlaš eksámena, ii lihkestuvvan	Loahpahan dadistaga
STN-guovllut, obbalaččat	549	61,6	14,0	1,6	4,6	2,6	15,7
Oahppoválmmaštallan oahppoprográmma	226	81,9	4,0	1,3	1,3	3,1	8,4
~Dievddut	76	77,6	3,9	0,0	3,9	5,3	9,2
~Nissonat	150	84,0	4,0	2,0	0,0	2,0	8,0
Oahppospesialiseren	165	80,6	5,5	1,8	1,8	2,4	7,9
Valášhtallanfága	28	89,3	0,0	0,0	0,0	10,7	0,0
Musihkka, dásun ja dráma	16	81,2	0,0	0,0	0,0	0,0	18,8
Dáidda, hábmen ja arkitektuvra	9	66,7	0,0	0,0	0,0	0,0	33,3
Mediát ja kommunikašuvdna	8	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Fágalaš oahpposuorggit	323	47,4	21,1	1,9	6,8	2,2	20,7
~Dievddut	205	43,9	24,4	2,9	5,9	2,0	21,0
~Nissonat	118	53,4	15,3	0,0	8,5	2,5	20,3
Huksen- ja ráhkkanusteknihkka	29	44,8	34,5	0,0	10,3	0,0	10,3
Hábmen ja giehtaduodji	10	70,0	0,0	0,0	0,0	0,0	30,0
Elektrofága	54	46,3	24,1	0,0	7,4	0,0	22,2
Dearvvašvuoda- ja bajásšaddanfáttat	91	45,1	13,2	3,3	4,4	3,3	30,8
Luonddugeavaheapmi	43	62,8	16,3	0,0	7,0	0,0	14,0
Restoránja - ja biebmofága	12	50,0	25,0	0,0	25,0	0,0	0,0
Bálvalus ja fievrredeapmi	14	57,1	21,4	0,0	0,0	0,0	21,4
Teknihkka ja industriijabuvttadeapmi	70	37,1	28,6	4,3	7,1	5,7	17,1
Eará guovllut Sálltduoddara davábealde	4 186	69,5	11,8	1,5	3,0	3,1	11,2
Válmmaštallanoahpahus-prográmma	2 203	85,4	5,5	1,0	1,7	2,8	3,7
~Dievddut	927	82,5	5,1	1,6	2,4	3,8	4,6
~Nissonat	1 276	87,5	5,8	0,5	1,2	2,0	3,0
	1 617	86,0	5,4	1,1	1,4	2,6	3,6
Oahppospesialiseren	337	89,3	3,6	0,9	1,8	3,0	1,5
Valášhtallanfága	141	80,1	8,5	0,0	2,1	2,1	7,1
Musihkka, dásun ja dráma	29	79,3	0,0	0,0	10,3	10,3	0,0
Dáidda, hábmen ja arkitektuvra	79	69,6	12,7	0,0	3,8	3,8	10,1

Joatka boahpte siiddus →

← Joatka ovddit siiddus

Oahppoprográmma Joatkkaskuvllas 1. dásis ja sohka bealis	Oahppit obbalaččat	Ollašuohttojuvvon fágalaš dahje ámmátlaš gelbbolašvuodain*		Loahpahuvvon plánejuvvon vuoddogelbbolašvuodain 6 jagi siste	li leat olahan fágalaš dahje ámmátlaš gelbbolašvuoda		
		Gárvvistuvvon mearriduvvon áiggis	Gárvvistuvvon eanet go dábalaš áiggis		Joatkan alit oahpuin mannet 5/6 jagi	Lea čadahan VG3 dahje geahččalan oazzut ámmátlaš eksámena, ii lihkestuvvan	Loahpahan dadistaga
Mediát ja kommunikašuvdna	1983	51,8	18,7	2,1	4,4	3,5	19,5
	1202	50,4	20,2	2,1	4,6	4,1	18,6
Fágalaš oahpposuorggit	781	53,9	16,4	2,0	4,2	2,7	20,7
~Dievddut							
~Nissonat	230	48,7	23,9	1,3	4,3	3,0	18,7
	101	37,6	19,8	3,0	3,0	3,0	33,7
Huksen- ja ráhkkanustekniikka	341	62,8	15,8	0,0	4,7	4,7	12,0
Hábmen ja giehtaduodji	560	56,8	15,4	1,6	5,0	3,8	17,5
Elektrofága	165	54,5	20,0	4,2	1,8	3,0	16,4
Dearvašvuoda- ja bajásšaddanfáttat	106	39,6	15,1	9,4	5,7	2,8	27,4
Luonddugeavaheapmi	129	40,3	20,9	3,1	2,3	4,7	28,7
Restoránja - ja biebmofága	351	45,9	22,8	1,4	5,4	2,6	21,9
Bálvalus ja fievrreapmi							
Tekniikka ja industriijabuvttadeapmi							

* Čadáhuvvon oahppu mearkkaša ahte studeanta/oahppi lea čadahan buot jagiid joatkkaskuvlaoahpu mii mielddisbuktá duodaštusa dahje fága-/svennereivve.

**Tabealla 6.8 Mánáidgárddit main lea sámii fáldat ja mánáidlohku
geat ožžo sámii fáldaga mánáidgárddis 2005-2024**

Jahki	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Mánáidgárddit main leat sámii fáldagat oktiibuot	64	67	60	52	49	50	46	54
Mánáid lohku:	925	817	783	799	778	893	724	804
Sámii mánáidgárddit ja sámii mánáidgárdeossodagat Norgga mánáidgárddiin	46	37	31	32	32	32	25	31
Mánáid lohku:	882	758	668	711	702	754	581	667
Norgga mánáidgárddit main leat eará sámii fáldagat	18	30	29	20	17	18	21	23
Mánáid lohku:	43	59	115	88	76	139	143	137

Gáldu: Sámediggi

**Tabealla 6.9 Oahppiid lohku gain lea sámegiella vuosttaš- dahje nubbingiellan.
Vuodđoskuvla golggohtmánu 1. beaivvi rájes. Olles riika. 2006-2024**

	2006	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Oktiibuot oahppit*	619 038	614 020	623 755	635 497	634 095	636 934	637 051	631 369
Studeanttat gain lea sámegielloahpahus ulbmilgiellan** oktiibuot	991	893	833	874	878	876	904	913
Oahppit gain lea davvisámegiella vuosttašgiellan	971	928	833	943	951	949	983	985
Oahppit gain lea davvisámegiella nubbingiellan***	1 508	1 145	1 102	1 365	1 326	1 378	1 498	1 525
Oahppit gain lea julevsámegiella vuosttašgiellan	31	29	28	33	33	30	32	30
Oahppit gain lea julevsámegiella nubbingiellan***	46	68	85	80	76	84	82	88
Oahppit gain lea máttasámegiella vuosttašgiellan	18	18	21	35	25	15	21	22
Oahppit gain lea máttasámegiella nubbingiellan***	98	72	95	66	81	90	146	126

* Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialschooler og ordinære skoler slått saman i grunnskolestatistikken.

** Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet.

*** Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1-4 og nivå 1-7 etter samisk lærerplan.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Tabealla 6.10 Oahppiid lohku geain lea sámegiella fágasuorggis
joatkkaskuvllas, fylkkaid mielde. 2009/2010-2024/2025**

	Skuvlajahki 2009/2010			Skuvlajahki 2014/2015			Skuvlajahki 2019/2020			Skuvlajahki 2024/2025		
	Vuosttašgiella	Nubbingiella	Obbalaččat	Vuosttašgiella	Nubbingiella	Obbalaččat	Vuosttašgiella	Nubbingiella	Obbalaččat	Vuosttašgiella	Nubbingiella	Obbalaččat
Hele landet	215	154	369	209	242	451	178	264	442	212	453	665
Finnmark	180	103	283	189	172	361	170	231	401	187	266	453
Troms	10	30	40	14	35	49				21	125	146
Nordland	21	7	28	1	17	18	0	24	24	1	43	44
Trøndelag	-	-	-	4	11	15	4	6	10	4	13	17
Resten	4*	14*	18*	1	7	8	4	3	7	2	6	8

*Loahppa riika sisttisoallá maidái Tröndelage
Gáldu: Oahpahusdirektoráhtta

Tabealla 6.11 Bargoveahka 15-74 jagi, sohkaheali ja ealahusa mielde. STN guovllus ja eará guovlluin davábealde Sálttoduoddara. 4. kvartála 2024

	2009	2024			2009	2024		
	Oktiibuot	Oktiibuot	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot %	Oktiibuot %	Dievddut %	Nissonat %
STN-guovlu obbalaččat	27 088	25 625	13 894	11 731	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Eanandoallu, meahccedoallu ja guolásteapmi	2 956	2 515	2 063	452	10,9	9,8	14,8	3,9
05-09 Ruvkedoaimma ja roggan	337	351	316	35	1,2	1,4	2,3	0,3
10-33 Industriija	1 544	1 976	1 527	449	5,7	7,7	11,0	3,8
35-39 Elrávdnji, čáhci ja sanitehta	403	447	385	62	1,5	1,7	2,8	0,5
41-43 Huksen- ja ráhkadustekniikka	2 377	2 424	2 226	198	8,8	9,5	16,0	1,7
45-56 Gálvugávppašan-, fievrridan-, hotealla- ja restoráŋgadoaimmat	5 259	4 450	2 772	1 678	19,4	17,4	20,0	14,3
58-63 Diehtjuohkin ja gulahallan	340	349	227	122	1,3	1,4	1,6	1,0
64-66 Ruhtadeapmi ja dáhkádus	141	59	30	29	0,5	0,2	0,2	0,2
68-82 Fitnodatbálvalusat, visttiid hálddašeapmi	1 567	1 591	897	694	5,8	6,2	6,5	5,9
84 Almmolaš hálddahuš, suodjalus ja sosiálaháhkádus	2 061	2 094	1 159	935	7,6	8,2	8,3	8,0
85 Oahpahus	2 667	2 345	701	1 644	9,8	9,2	5,0	14,0
86-88 Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat	6 451	6 030	1 125	4 905	23,8	23,5	8,1	41,8
90-99 Eará sosiála ja persovnnalaš bálvalusat	811	789	341	448	3,0	3,1	2,5	3,8
Dovdameahtun ealahus	174	205	125	80	0,6	0,8	0,9	0,7
Eará guovllut obbalaččat*	170 451	186 603	97 991	88 612	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Eanandoallu, meahccedoallu ja guolásteapmi	7 456	7 714	6 348	1 366	4,4	4,1	6,5	1,5
05-09 Ruvkedoaimma ja roggan	1 922	2 608	2 179	429	1,1	1,4	2,2	0,5
10-33 Industriija	10 508	10 695	7 945	2 750	6,2	5,7	8,1	3,1
35-39 Elrávdnji, čáhci ja sanitehta	2 304	2 939	2 365	574	1,4	1,6	2,4	0,6
41-43 Huksen- ja ráhkadustekniikka	12 841	15 532	14 054	1 478	7,5	8,3	14,3	1,7
45-56 Gálvugávppašan-, fievrridan-, hotealla- ja restoráŋgadoaimmat	39 998	38 863	23 786	15 077	23,5	20,8	24,3	17,0
58-63 Diehtjuohkin ja gulahallan	3 309	3 491	2 530	961	1,9	1,9	2,6	1,1
64-66 Ruhtadeapmi ja dáhkádus	2 172	1 458	860	598	1,3	0,8	0,9	0,7
68-82 Fitnodatbálvalusat, visttiid hálddašeapmi	13 546	15 718	9 260	6 458	7,9	8,4	9,4	7,3
84 Almmolaš hálddahuš, suodjalus ja sosiálaháhkádus	14 234	16 583	8 798	7 785	8,4	8,9	9,0	8,8
85 Oahpahus	16 740	17 879	6 384	11 495	9,8	9,6	6,5	13,0
86-88 Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat	39 613	45 536	10 111	35 425	23,2	24,4	10,3	40,0
90-99 Eará sosiála ja persovnnalaš bálvalusat	5 149	6 669	2 798	3 871	3,0	3,6	2,9	4,4
Dovdameahtun ealahus	659	918	573	345	0,4	0,5	0,6	0,4

* Guovllut davábealde Sálttoduoddara mat eai leat meroštallojuvvoŋ doaimmaguovllun Sámedikki doarjjaortnegiidda ealahusovddideapmái.

Gáldu: Registarvuđot bargolašvuodastatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Tabealla 6.12 Gaskamearálaš sisabohtu ja vearru ássiide geat leat 17 jagi ja boarrásat. Olles riika ja Norga davábealde Sálltuduoddara, 2023

	Olles riika	STN-guovllu	Eará guovllut*
Bruttosisabohtu	583 900	504 900	555 700
¬Persovnnalaš sisabohtu bálká	401 100	310 100	382 400
¬Persovnnalaš sisabohtu penšuvnnat	23 800	30 700	21 800
¬Fitnodaga sisabohtu	87 600	106 200	91 800
¬Reanttut bânjkosisabohtuin	8 900	6 200	7 100
¬Ožžon oasusdividiid**	18 700	5 300	10 900
Sisabohtu geahpádusat	156 000	139 800	151 600
¬Unnimus geahpádus	89 000	89 600	90 800
¬Reanttut vealggis	45 800	30 200	42 100
¬Váilevašvuohta ealáhusas, oktan ovddit jagiid	5 800	4 200	2 900
Bajimus vearovuoddu	536 600	483 100	525 800
Dábálaš sisabohtu mannet erenoamáš geahpádusaid	449 000	371 000	414 000
Oktiibuot máksujuvvon vearru***	149 000	105 100	132 800
Dás***:			
¬Bajimus vearru	23 500	16 500	28 600
¬Servodatvearru	31 600	24 900	39 000
¬Álbmotdánkáda miellahttomáksu	40 200	35 300	39 000
¬Vearru suohkaniidda ja fylkkaide	51 200	40 400	46 300
Ássiid lohku geat leat 17 jagi ja boarrásat	4 504 395	44 971	292 779

* Guovllut davábealde Sálltuduoddara mat eai leat meroštallojuvvon doaimmaguovllun Sámedikki doarjjaortnegiidda ealáhusovddideapmái.

** Sihke vearrogeatnegas ja vearrokeahtes aktiedivadat

*** Oktiibuot árvvoštallojuvvon vearru (oktan riggodatvearu) unniduvvo vearrogeahpádusain, seammás go ovttaskas vearrogeahpádusat leat ovdal go vearrogeahpádusat geahpeduvvojit.

Gáldu: Vearrostatistihkka ovttaskas olbmuid, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Tabealla 6.13 Fitnodagat ealáhussuorggi mielde ja sturrodatoavkkut bargiid logu mielde. STN-guovlu oktiibuot. 1.1.2025

			Joavkkuid sturrodagat bargiid logu mielde							
Ealáhus	Oktiibuot	Bargit oktiibuot	Bargiid haga	1-4 bargi	5-9 bargi	10-19 bargi	20-49 bargi	50-99 bargi	100-249 bargi	250 bargi dahje eambo
STN-guovllutt*oktiibuot	7 920	23 948	5 253	1 450	535	372	233	65	12	-
A - Eanandoallu, meahccedoallu ja guolásteapmi	2 266	1 184	2 031	192	17	10	11	5	-	-
B - Ruvkedoaimma ja roggan	26	264	15	2	2	4	2	-	1	-
C - Industriija	320	2 409	190	54	18	26	19	9	4	-
D - Elrávnji, gássa, lievlla ja lieggačázi váráiduttin	26	106	8	9	6	2	1	-	-	-
E - Čáhceváráiduttin, duolvačáhce- ja divodandoaimmat	40	292	15	10	5	4	5	1	-	-
F - Huksen- ja ráhkadusteknihka doaimmat	795	2 363	453	205	67	45	22	1	2	-
G - Gálvugávppašepmi, motorvávnnaid divvun	533	2 031	228	139	94	66	5	1	-	-
H - Fievrrideapmi ja vurken	335	1 128	173	95	37	18	10	2	-	-
I - Idjadan- ja borramušdoaimmat	285	866	145	87	28	15	10	-	-	-
J - Diehtojuohtin ja gulahallan	167	344	116	37	5	5	3	-	1	-
K - Ruhtadan ja dáhkádusdoaimmat	9	17	4	4	1	-	-	-	-	-
L - Eanaeaggáda vuovdin ja doaimma	531	210	450	68	10	3	-	-	-	-
M - Fágalaš, diedalaš ja tehnikkalaš bálvallusat	448	453	322	88	31	6	1	-	-	-
N - Fitnodatbálvallusat	421	698	311	67	18	14	11	-	-	-
O - Almmolaš hálddahuš ja suodjalus, ja sosiála sihkarvuodaortnegat mat leat almmolaš hálddašeami vuolde	160	1 642	12	49	37	36	23	3	-	-
P - Oahpahus	232	2 375	94	49	30	20	22	15	2	-
Q - Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvallusat	684	6 857	244	140	96	89	85	28	2	-
R - Kultuvrralaš doaimmat, guoimmuheapmi ja astoáiggi doaimmat	345	354	251	71	17	4	2	-	-	-
S - Eará bálvallusat	201	343	103	76	16	5	1	-	-	-
T - Bálkáhuuvon bargu priváhta ruovttuin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dovdameahtun ealáhus	96	12	88	8	-	-	-	-	-	-

Kilde: Virksomhets- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

Tabealla 6.14 Boazolohku giđđaealus skábmamánu 31. b.* rádjai, orohagaid mielde. Boazodoallojagat 2004/2005-2021/2022

Orohat	2004/2005	2009/2010	2014/2015	2019/2020	2020/2021	2022/2023	2023/2024**
Olles riika	234 608	254 384	211 974	216 346	216 208	215 098	215 001
Nuorta-Finnmárku	78 332	88 868	65 947	71 400	72 371	71 355	72 216
¬Buolbmát/ Várjját	24 664	27 325	24 126	25 161	25 268	24 303	24 216
¬Kárášjohka	53 668	61 543	41 821	46 239	47 103	47 052	48 000
Oarje-Finnmárku	92 714	98 548	79 333	78 729	77 846	77 594	77 981
Romsa	11 272	12 094	12 179	12 340	12 249	12 599	12 783
Nordlándá	14 142	15 667	14 491	14 079	13 977	13 932	13 592
Davvi-Trööndelage	12 377	13 281	14 398	14 173	14 078	14 063	13 860
Mátta-Trööndelage/ Hedmaarhke	13 616	13 821	13 080	13 766	13 874	14 068	14 018
Domestiserejuvvon bohccojoavkkut	12 155	12 105	12 546	11 859	11 813	11 487	10 551

* Njukčamánu 31. beaivi geavahuvvo dan dihte go geassemánu 1. beaivi lea áigemearri raporteret boazodoalu manjimuš doaibmajagis biirestivrii.

** Rievdakeahces logut.

Gáldu: Eanandoalloidirektoráhtta